

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK VE ARAP HALK HİKÂYELERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

FATİH BAĞMANCI

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. SİNAN GÖNEN

KONYA-2022

ÖN SÖZ

Türkler tarih boyunca fethettikleri bölgelerde yeni kültür daireleriyle karşılaşmışlar ve onlarla etkileşime girmişlerdir. Bunu yaparken o kültür dairelerinden aldıkları değerleri kendi millî ve manevi değerlerinin süzgeçlerinden geçirmeyi ihmal etmemişler ve kendi öz yapısına uymayanları almaktan uzak durmuşlardır.

Türklerin karşılaştığı büyük kültür dairelerinden biri de Arap kültürüdür. İslamiyet'in de etkisiyle güçlü ve baskın bir kültür olan Arap kültürü özellikle Abbasi Devleti döneminde parlak dönemlerini yaşamıştır. Halk arasında yaşayan nazım nesir karışık Arap aşk hikâyeleri 10. yüzyılda, Abbasi Devleti döneminde yazıya geçirilmiştir. O dönemde yazıya geçirilen Arap halk hikâyelerinin 16. yüzyılda teşekkül eden Türk halk hikâyelerine etkisinin olup olmadığı 1946 yılında halk hikâyelerine dair eserinin ilk baskısını yapan Pertev Naili Boratav'dan itibaren araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bazı araştırmacılar Türk halk hikâyelerinin teşekkülünü herhangi bir delil göstermeksizin doğrudan Arap halk hikâyelerine bağlamışlardır. Sağlam bir temele dayanmayan bu görüşlerin bilimsel bir değeri yoktur. Her millet başka milletlerden kültürel öğeler transfer edebilir. Ancak hiçbir bilimsel temele dayanmadan hükümler vermek sağlıklı sonuçlar vermeyecektir. Büyük bir gelenek olan Türk âşıklık geleneği içinde üretilen bu hikâyeleri ayrıntılı bir şekilde tahlil etmeden başka bir milletin hikâyelerine nispet etmek koca bir geleneğe karşı haksızlıktır. Bu çalışmada Boratav'ın 1946 yılında dikkatleri çektiği Türk ve Arap halk hikâyeleri ile halk hikâyeciliği münasebeti konusu ele alınacak ve Türk halk hikâyelerinin kendisinden beş altı asır önce yazıya geçmiş olan Arap halk hikâyelerinden etkilenip etkilenmediği açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

Çalışma; *Önsöz, Giriş, beş Bölüm, Sonuç, Kaynakça ve Ekler*'den oluşmaktadır.

“GİRİŞ” bölümünde tarih boyunca Türk ve Arap ilişkilerine kısaca değinilmiş, Müslüman dünyasının hamiliğini üstlenen Türkler hakkında bazı Arap büyüklerinin övgü dolu sözlerine yer verilmiş ve Türkçenin çeşitli Arap lehçelerine etkisinden bahsedilmiştir. Türk ve Arap halk hikâyeleri arasında münasebete temas eden araştırmacıların görüşleri aktarılmıştır.

“TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİ KAVRAMI” adlı I. bölümde Türk ve Arap halk hikâyelerinin tarifi, tasnifi, dili, teşekkül zamanı ve sebebi ile şekil ve muhteva özellikleri ele alınmıştır. Arap aşk hikâyeleri ile Türk kahramanlık

hikâyelerine karşılık gelen halk sîreleri şekil ve muhteva özellikleri bakımından farklılık gösterdiğinden ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

“TÜRK VE ARAP HALK HİKÂyecİLİĞİ GELENEĞİ” adlı II. bölümde Türk ve Arap halk hikâyeciliği; gelenek tarihi, icracılar, dinleyici, icra mekânı, icra şekli ve anlatılan hikâyeler açısından incelenmiştir.

“TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA AŞK KONULU HALK HİKÂyelerİNİN EPİZOT YAPISI” adlı III. bölümde yirmişer Türk ve Arap halk hikâyesi epizotlarına göre incelenmiştir. Halk hikâyeleri genellikle epizotlarına ve motiflerine göre incelenmektedir. Çalışmaya başlarken hikâyeleri motif yapısına göre inceleme hedeflenmişken özellikle Arap halk hikâyelerinin gerçekçi yapısından dolayı motiflere göre incelemenin faydalı sonuçlar vermeyeceği görülmüş ve epizotlara göre inceleme yöntemine gidilmiştir. Epizot başlıkları olarak Ali Berat Alptekin’in *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı* adlı eserinde tespit ettiği on başlık kullanılmış ancak daha ayrıntılı bir karşılaştırma imkânı bulabilmek amacıyla bu epizotlara alt başlıklar eklenmiştir.

“TÜRK VE ARAP HALK HİKÂyELERİ İLE HALK HİKÂyecİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI” adlı IV. bölümde ise I, II ve III. bölümlerde elde edilen bilgiler karşılaştırılmıştır. Halk hikâyelerinin teorik olarak karşılaştırıldığı kısımda tarif, tasnif, dil, teşekkül zamanı ve sebebi ile şekil ve muhteva özellikleri açısından Türk ve Arap halk hikâyelerinin benzerlik ile farklılıkları değerlendirilmiştir. Halk hikâyeciliği geleneğinin karşılaştırıldığı bölümde Türk ve Arap halk hikâyeciliği; gelenek tarihi, icracılar, dinleyici, icra mekânı, icra şekli ve anlatılan hikâyeler açısından ele alınmış ve bu iki geleneğin benzerlik ile farklılıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Halk hikâyelerinin epizot yapısına göre incelendiği bölümde Türk ve Arap halk hikâyesi metinleri kıyaslanarak hangi epizodun ilgili metinlerde hangi şekilde bulunduğu ortaya çıkarılmıştır.

“AŞK KONULU ARAP HALK HİKÂyELERİ ÖZETLERİ” adlı V. bölümde Ebu’l-Ferec el-İsfahânî’nin *Kitâbu’l-Egânî* adlı eserinden on dokuz, Dâvûd el-Antâkî’nin *Tezyînü’l-Esvâk bi-Tafsîli Eşvâki’l-Uşşâk* adlı eserinden bir tane olmak üzere yirmi Arap aşk hikâyesi metninin Türkçeye çevirisi yapılmıştır. Çeviriler yapılırken aşağıdaki hususlara dikkat edilmiştir:

- Bir konuda –mesela bir âşğın ölümüne dair- çeşitli rivayetler varsa bunların hepsine yer verilmemiş, öyküsel değeri olan rivayetler çeviriye dâhil edilmiştir.

- Âşıkların sevdalarıyla ilgisi olmayan rivayetlere çeviride yer verilmemiştir.
- Şiirler, çalışmayla doğrudan alakalı olmadığı için çeviriye dâhil edilmemiştir.
- Ravi silsilesinin tamamına değil sadece son ravinin ismine yer verilmiştir.
- Metindeki muğlaklığı gidermek maksadıyla bazen köşeli parantez içinde eklemeler yapılmıştır.
- Özel isimler çevrilirken ayn ('), hemze (') ve uzun ünlüler (â, î, û) gösterilmiştir.
- Geçmiş zaman (mazi) kipiyle kaleme alınmış olan hikâyeler Türkçeye geniş zaman kipiyle çevrilmiş ancak ravinin kendisinin de içinde bulunduğu, kahraman bakış açılı rivayetler geçmiş zaman kipiyle çevrilmiştir.

“SONUÇ” bölümünde çalışmanın sonunda ulaşılan bilimsel tespitlere yer verilmiştir. Türk halk hikâyelerinde bulunup Arap halk hikâyelerinde bulunmayan hususiyetler sıralanmış ve Türk halk hikâyelerinin özgünlüğü ortaya koyulmuştur.

“EKLER” bölümünde Kitâbu’l-Egânî’den ‘Urve ve ‘Afrâ hikâyesinin Arapçası verilerek Türk halk edebiyatı araştırmacılarının bir Arap hikâyesinin aslını görmeleri sağlanmıştır. Yine bu kısımda bazı Türk ve Arap halk hikâyesi icracılarının görsellerine yer verilmiştir.

Bu tezin konusunun tespitinden sonuçlandırılmasına kadar emeği bulunan, lisans eğitimi yıllarımdan beri hem akademik kimliğiyle hem de insani vasıflarıyla kendisini örnek aldığım, tezimi yazarken karşılaştığım bütün problemleri çok pratik bir şekilde çözerek beni yönlendiren ve ihtiyaç duyduğum her an kendisine kolaylıkla ulaşabildiğim hocam Prof. Dr. Sinan Gönen’e; Arapça metinleri çevirirken zorlandığım tabirlerde çok değerli görüşlerine başvurduğum, büyük bir sabırla bütün sorularıma cevap veren Selahaddin İbrahim’e ve Mazen Alhamdo’ya; değerli fikirlerini benimle paylaşan ve kaynaklara ulaşmama yardım eden Dr. Sezai Demirtaş’a; beni yetiştirip okutan babama ve anama; yıllardır büyük bir sabırla beni destekleyen hayat arkadaşım eşime ve göz aydınlığım çocuklarım Zeynep Âlime ile Muhammed Âkif’e teşekkür ederim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	FATİH BAĞMANCI
Numarası	174101001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI/ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tez Danışmanı	PROF. DR. SİNAN GÖNEN

Tezin Adı TÜRK VE ARAP HALK HİKÂYELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

ÖZET

Türkler tarih boyunca güçlü bir sözlü kültüre sahip olmuşlar ve bu kültürü dilden dile, nesilden nesle aktarmışlardır. Başka milletlerle ilişkiler kurdukça onlarla kültür alışverişinde bulunarak kendi kültürlerini zenginleştirmişlerdir. Bunu yaparken millî ve manevî süzgeçlerinden geçirdikleri, kendilerine uygun olan öğeleri benimsemişler; Türk kültürüne uygun olmayanları almaktan uzak durmuşlardır.

Anadolu'yu yurt edinen Türkler, Arap kültürüne komşu olmuşlar, Arap-Bizans savaşlarının doğurduğu Emîre Zâti'l-Himme Sîresi'ni ortak düşman olan Bizans'a karşı askerleri savaşa teşvik etmek için hazır bir eser olarak bulmuşlar ve bu eseri Battalname adıyla Türkleştirerek çok uzun yıllar birçok mekânda okuyup anlatmışlardır. Aynı şekilde kahramanlığıyla kölelikten özgürlüğe kavuşan Arap şairi Antere hakkındaki sîreyi de Fatih Sultan Mehmet'in emriyle Türkçeye çevirmişlerdir. Bununla birlikte Arapların iç savaşlarını anlatan sîrelere ilgi göstermemişlerdir.

Aşk konulu bazı Türk halk hikâyelerinin kendisinden 5-6 yüzyıl önce teşekkül etmiş Arap aşk hikâyelerinden etkilenip etkilenmediği konusu da birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Kimi araştırmacılar Arap halk hikâyesi metinlerini tanıdıkça bu konuda daha sağlıklı hükümler verilebileceğini ifade etmişler kimileri de Türk halk hikâyelerinin Arap halk hikâyelerinden esinlenerek ortaya çıktıklarına hükmetmişlerdir. Bu çalışmada Türk ve Arap halk hikâyeleri ile hikâyeciliği teorik olarak, gelenek açısından ve epizot yapısı bakımından karşılaştırılmış ve bu karşılaştırma sonucunda aşk konulu Türk halk hikâyelerinin Arap aşk hikâyelerinden farklı, kendine has bir yapısı olan özgün hikâyeler oldukları tespit edilmiştir. Aşk konulu Arap halk hikâyeleri metinlerinin özet çevirileri de verilerek ileride bu hikâyeler ile Türk hikâyeleri üzerine farklı yönlerden yapılacak karşılaştırma çalışmalarına imkân sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk halk hikâyeciliği, Arap halk hikâyeciliği, Türk halk hikâyeleri, Arap halk hikâyeleri, Karşılaştırmalı edebiyat.

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	FATİH BAĞMANCI
Numarası	174101001002
Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI/ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
Tez Danışmanı	PROF. DR. SİNAN GÖNEN
Tezin İngilizce Adı	COMPARISON OF TURKISH AND ARAB FOLK TALES

ABSTRACT

Throughout history, Turks have had a strong oral culture and they have transferred this culture from language to language and from generation to generation. They enriched their own culture by establishing relations with other nations and exchanging cultures with them. While doing this, and depending on their national and spiritual filters they have adopted the elements that are suitable for them; they stayed away from taking those which are not suitable for Turkish culture.

The Turks who made Anatolia their homeland became neighbors to the Arab culture and they found the Sirat Emirah Dhat al-Himmah, which was born of the Arab-Byzantine wars, as a ready-made work to encourage the soldiers to fight against the common enemy, Byzantium, and Turkified this work under the name Battalname. They have been read and told in many places for many years. In the same way, and by the order of Fatih Sultan Mehmet they translated into Turkish the epic of the Arab poet Antere, who was liberated from slavery with his heroism. However, they did not pay attention to the stories describing the civil wars among the Arabs.

Some Turkish folk tales about love were formed before 5-6 centuries. Being influenced by Arab love stories they have also attracted the attention of many researchers. Some researchers have stated that after getting to know the Arabic folk tale texts, more objective judgments can be made on this subject. Other researchers judged that Turkish folk tales were inspired by Arab folk tales. In this study, Turkish and Arab folk tales and storytelling were compared theoretically, in terms of tradition and episode structure and as a result of this comparison, it has been determined that Turkish folk tales about love are original stories with a unique structure, different from Arab love stories. By giving summarized translations of the texts of Arabic folk tales about love, it is possible to compare these stories to Turkish stories from different aspects in the future.

Keywords: Turkish folk storytelling, Arabic folk storytelling, Turkish folk tales, Arab folk tales, Comparative literature.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR.....	xviii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİ KAVRAMI.....	7
A) TÜRK EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİ KAVRAMI	7
1. Halk Hikâyelerinin Tarifi	7
2. Halk Hikâyelerinin Tasnifi	8
3. Halk Hikâyelerinin Dili	10
4. Halk Hikâyelerinin Teşekkül Zamanı ve Sebebi	10
5. Halk Hikâyelerinin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	13
a. Şekil Özellikleri.....	13
b. Muhteva Özellikleri.....	14
B) ARAP EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİ KAVRAMI.....	15
1. Halk Hikâyelerinin Tarifi	15
2. Halk Hikâyelerinin Tasnifi	16
3. Halk Hikâyelerinin Dili	19
4. Halk Hikâyelerinin Teşekkül Zamanı ve Sebebi	19
5. Halk Hikâyelerinin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	22
a. Şekil Özellikleri.....	22
a.1. Halk Sîrelerinin Şekil Özellikleri	22
a.2. Aşk Hikâyelerinin Şekil Özellikleri	24
b. Muhteva Özellikleri.....	24
b.1. Halk Sîrelerinin Muhteva Özellikleri	24
b.2. Aşk Hikâyelerinin Muhteva Özellikleri	27
II. BÖLÜM: TÜRK VE ARAP HALK HİKÂYECİLİĞİ GELENEĞİ.....	29
A) TÜRK HALK HİKÂYECİLİĞİ GELENEĞİ	29
1. Gelenek Tarihi	29
2. İcracılar	30
a. Anlatıcı	30
a.1. Meddahlar	30
a.2. Âşık-Hikâyeciler	31

b.	Anlatıcının Yardımcıları.....	34
3.	Dinleyici.....	34
4.	İcra Mekânı.....	35
5.	İcra Şekli	35
6.	Anlatılan Hikâyeler	36
a.	Kahramanlık Hikâyeleri.....	36
a.1.	Dede Korkut Hikâyeleri.....	36
a.2.	Köroğlu.....	37
a.3.	Danışmendnâme	37
a.4.	Battal Gazi Destanı.....	37
a.5.	Saltuknâme.....	39
a.6.	Ebû Müslimnâme.....	39
a.7.	Hz. Ali Cenknâmeleri.....	39
a.8.	Hamzanâme.....	40
b.	Aşk Hikâyeleri	40
B)	ARAP HALK HİKÂYECİLİĞİ GELENEĞİ	45
1.	Gelenek Tarihi	45
2.	İcracılar	47
a.	Anlatıcı	47
a.1.	Normal Anlatıcı	47
a.2.	İlhamlı Anlatıcı	49
b.	Anlatıcının Yardımcıları.....	49
3.	Dinleyici.....	50
4.	İcra Mekânı.....	51
5.	İcra Şekli	52
6.	Anlatılan Hikâyeler	53
a.	Kahramanlık Hikâyeleri.....	53
a.1.	Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi	53
a.2.	'Antere Sîresi.....	54
a.3.	Benî Hilâl Sîresi	55
a.4.	Seyf b. Zî-Yezen Sîresi	55
a.5.	Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi.....	56
a.6.	Hamza Behlûvânî Sîresi.....	56
a.7.	Zîr Sâlim Sîresi	56

a.8. Futûhu'l-Yemeni'l- Kübrâ Sîresi.....	57
b. Aşk Hikâyeleri	57
III. BÖLÜM: TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA AŞK KONULU HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOT YAPISI	61
A) TÜRK HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOT YAPISI	61
1. KAHRAMANIN AİLESİ.....	62
2. KAHRAMANIN DOĞUMU.....	63
3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ.....	64
4. KAHRAMANIN EĞİTİMİ	65
5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI.....	66
a. Bade İçerek Âşık Olmak	66
b. Resme Bakarak Âşık Olmak	68
c. Aynı Evde Büyüyen Kahramanların Kardeş Olmadıklarını Öğrendiklerinde Âşık Olmaları	68
d. İlk Görüşte Âşık Olmak.....	68
e. Dua Sonucu Âşık Olmak.....	69
d. Uzun Müddet Beraber Vakit Geçirdikten Sonra Âşık Olmak.....	69
f. Âşık Olma Şekilleri Bilinmeyenler.....	70
6. KAHRAMANIN SEVGİLİYLE KARŞILAŞMASI.....	70
a. Sevgiliyle Karşılaşma	70
b. Âşıklar Arasındaki Engeller ve Haberleşme.....	70
b.1. Âşıklar Arasındaki Engeller.....	70
b.1.1. Mîhr	70
b.1.2. Sosyal Statü.....	71
b.1.3. Âşığın Sevgilisi Üzerine Şiir Söylemesi.....	71
b.1.4. Hükümdarın Fermanı.....	71
b.1.5. Halk İnanmaları	72
b.1.6. İnanç Farkı.....	72
b.1.7. Âşığa Başka Bir Kızın Uygun Görülmesi.....	72
b.1.8. Kocakarı.....	72
b.1.9. Âşığın Rakipleri.....	73
b.1.10. Çocuksuzluk.....	74
b.1.11. Âşıktan Kahramanlık Göstermesinin İstenmesi	74
b.1.12. Başka sebepler	74
b.2. Aşk İstirabı	74

b.3. Aşk İstirabına Çare Aranması	75
b.4. Âşıkların Haberleşmesi	76
b.4.1. Birinin Aracılığıyla	76
b.4.2. Bir Nesne Göndererek	77
b.4.3. Kılık Değiştirerek	78
b.4.4. Mektuplaşarak	78
b. 5. İmtihanlar	78
7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI	80
a. Gurbete Çıkma Sebepleri	80
a.1. Sevgiliyi Aramak İçin Gurbete Çıkma	80
a.2. Kendine Yardımcı Aramak İçin Gurbete Çıkma	81
a.3. Talep Edilen Mihri Getirmek İçin Gurbete Çıkma	81
a.4. Zorla Gurbete Çıkma	81
a.5. Yaşadığı Yeri Terk Etmek İçin Gurbete Çıkma	82
a.6. Ailenin Talebi Üzerine Gurbete Çıkma	82
a.7. Ölüm Fermanı Verilince Gurbete Çıkma	82
a.8. Yiğitlik Göstermek Üzere Gurbete Çıkma	82
a.9. Utancından Dolayı Gurbete Çıkma	82
b. Gurbete Çıkarken Sevgiliye Bırakılan Hatıra	82
c. Gurbet Yolunda Olağanüstülükler	83
8. SEVGİLİNİN BİR BAŞKA KAHRAMANLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ	85
9. KAHRAMANIN MEMLEKETİNE DÖNÜŞÜ	85
a. Yalan Ölüm Haberi	86
b. Hazırlanan Sahte Kabir	86
10. SONUÇ	86
a. Mutlu Sonla Bitenler	86
b. Mutsuz Sonla Bitenler	88
B) ARAP HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOT YAPISI	89
1. KAHRAMANIN AİLESİ	90
2. KAHRAMANIN DOĞUMU	90
3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ	90
4. KAHRAMANIN EĞİTİMİ	90
5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI	90
a. Bade İçerek Âşık Olmak	90

b.	Resme Bakarak Âşık Olmak	90
c.	Aynı Evde Büyüyen Kahramanların Kardeş Olmadıklarını Öğrendiklerinde Âşık Olmaları	91
d.	İlk Görüşte Âşık Olmak.....	91
e.	Dua Sonucu Âşık Olmak.....	92
f.	Uzun Müddet Beraber Vakit Geçirdikten Sonra Âşık Olmak.....	92
g.	Âşık Olma Şekilleri Bilinmeyenler.....	92
6.	KAHRAMANIN SEVGİLİYLE KARŞILAŞMASI.....	92
a.	Sevgiliyle Karşılaşma	92
b.	Âşıklar Arasındaki Engeller ve Haberleşme.....	93
b.1.	Âşıklar Arasındaki Engeller.....	93
b.1.1.	Mühr	93
b.1.2.	Sosyal Statü.....	93
b.1.3.	Âşığın Sevgilisi Üzerine Şiir Söylemesi.....	93
b.1.4.	Hükümdarın Fermanı.....	93
b.1.5.	Halk İnanmaları	94
b.1.6.	İnanç Farkı.....	94
b.1.7.	Âşığa Başka Bir Kızın Uygun Görülmesi.....	94
b.1.8.	Kocakarı.....	95
b.1.9.	Âşığın Rakipleri.....	95
b.1.10.	Çocuksuzluk.....	95
b.1.11.	Âşıktan Kahramanlık Göstermesinin İstenmesi	96
b.1.12.	Başka sebepler	96
b.2.	Aşk İstirabı	96
b.3.	Aşk İstirabına Çare Aranması	97
b.4.	Âşıkların Haberleşmesi.....	98
b.4.1.	Birinin Aracılığıyla.....	98
b.4.2.	Bir Nesne Göndererek	98
b.4.3.	Kılık Değiştirerek	99
b.4.4.	Mektuplaşarak.....	99
b.5.	İmtihanlar	99
7.	KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI.....	100
a.	Gurbete Çıkma Sebepleri	100
a.1.	Sevgiliyi Aramak İçin Gurbete Çıkma	100
a.2.	Kendine Yardımcı Aramak İçin Gurbete Çıkma	100

a.3. Talep Edilen Mihri Getirmek İçin Gurbete Çıkma	100
a.4. Zorla Gurbete Çıkma.....	101
a.5. Yaşadığı Yeri Terk Etmek İçin Gurbete Çıkma.....	101
a.6. Ailenin Talebi Üzerine Gurbete Çıkma.....	101
a.7. Ölüm Fermanı Verilince Gurbete Çıkma	101
a.8. Yiğitlik Göstermek Üzere Gurbete Çıkma.....	101
a.9. Utancından Dolayı Gurbete Çıkma	102
b. Gurbete Çıkarken Sevgiliye Bırakılan Hatıra	102
c. Gurbet Yolunda Olağanüstülükler	102
8. SEVGİLİNİN BİR BAŞKA KAHRAMANLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ	102
9. KAHRAMANIN MEMLEKETİNE DÖNÜŞÜ	102
a. Yalandan Ölüm Haberi.....	103
b. Hazırlanan Sahte Kabir	103
10. SONUÇ	103
a. Mutlu Sonla Bitenler	103
b. Mutsuz Sonla Bitenler	103
IV. BÖLÜM: TÜRK VE ARAP HALK HİKÂYESLERİ İLE HALK HİKÂYESİCİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	107
A) HALK HİKÂYESİNİN TEORİK OLARAK KARŞILAŞTIRIMASI.....	107
1. Halk Hikâyelerinin Tarifi	107
2. Halk Hikâyelerinin Tasnifi	107
3. Halk Hikâyelerinin Dili.....	107
4. Halk Hikâyelerinin Teşekkül Zamanı ve Sebebi	108
5. Halk Hikâyelerinin Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	108
a. Şekil Özellikleri.....	108
b. Muhteva Özellikleri.....	109
B) HALK HİKÂYESİCİLİĞİ GELENEĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	109
1. Gelenek Tarihi	109
2. İcracılar	110
a. Anlatıcı	110
b. Anlatıcının Yardımcıları.....	111
3. Dinleyici.....	111
4. İcra Mekânı.....	112
5. İcra Şekli	112

6. Anlatılan Hikâyeler	112
a. Kahramanlık Hikâyeleri	112
b. Aşk Hikâyeleri	113
C) TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA AŞK KONULU HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOT YAPISINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI.....	113
1. KAHRAMANIN AİLESİ.....	113
2. KAHRAMANIN DOĞUMU.....	114
3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ.....	114
4. KAHRAMANIN EĞİTİMİ	114
5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI.....	114
a. Bade İçerek Âşık Olmak	114
b. Resme Bakarak Âşık Olmak	115
c. Aynı Evde Büyüyen Kahramanların Kardeş Olmadıklarını Öğrendiklerinde Âşık Olmaları	115
d. İlk Görüşte Âşık Olmak.....	115
e. Dua Sonucu Âşık Olmak.....	115
f. Uzun Müddet Beraber Vakit Geçirdikten Sonra Âşık Olmak.....	115
g. Âşık Olma Şekilleri Bilinmeyenler.....	116
6. KAHRAMANIN SEVGİLİYLE KARŞILAŞMASI.....	116
a. Sevgiliyle Karşılaşma	116
b. Âşıklar Arasındaki Engeller ve Haberleşme.....	116
b.1. Âşıklar Arasındaki Engeller.....	116
b.1.1. Mühr	116
b.1.2. Sosyal Statü.....	116
b.1.3. Âşığın Sevgilisi Üzerine Şiir Söylemesi.....	116
b.1.4. Hükümdarın Fermanı.....	117
b.1.5. Halk İnanmaları	117
b.1.6. İnanç Farkı.....	117
b.1.7. Âşığa Başka Bir Kızın Uygun Görülmesi.....	117
b.1.8. Kocakarı.....	118
b.1.9. Âşığın Rakipleri.....	118
b.1.10. Çocuksuzluk.....	118
b.1.11. Âşıktan Kahramanlık Göstermesinin İstenmesi	118
b.1.12. Başka Sebepler.....	118
b.2. Aşk İstirabı	119

b.3. Aşk İstirabına Çare Aranması	119
b.4. Âşıkların Haberleşmesi	120
b.4.1. Birinin Aracılığıyla	120
b.4.2. Bir Nesne Göndererek	120
b.4.3. Kılık Değiştirerek	120
b.4.4. Mektuplaşarak	120
b.5. İmtihanlar	121
7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI	122
a. Gurbete Çıkma Sebepleri	122
a.1. Sevgiliyi Aramak İçin Gurbete Çıkma	122
a.2. Kendine Yardımcı Aramak İçin Gurbete Çıkma	122
a.3. Talep Edilen Mihri Getirmek İçin Gurbete Çıkma	122
a.4. Zorla Gurbete Çıkma	122
a.5. Yaşadığı Yeri Terk Etmek İçin Gurbete Çıkma	122
a.6. Ailenin Talebi Üzerine Gurbete Çıkma	123
a.7. Ölüm Fermanı Verilince Gurbete Çıkma	123
a.8. Yiğitlik Göstermek Üzere Gurbete Çıkma	123
a.9. Utancından Dolayı Gurbete Çıkma	123
b. Gurbete Çıkarken Sevgiliye Bırakılan Hatıra	123
c. Gurbet Yolunda Olağanüstülükler	124
8. SEVGİLİNİN BİR BAŞKA KAHRAMANLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ	124
9. KAHRAMANIN MEMLEKETİNE DÖNÜŞÜ	124
a. Yalan Ölüm Haberi ve Sahte Kabir	124
10. SONUÇ	125
a. Mutlu Sonla Bitenler	125
b. Mutsuz Sonla Bitenler	125
V. BÖLÜM: AŞK KONULU ARAP HALK HİKÂYE ÖZETLERİ	127
A) 'Urve ve 'Afrâ [UA]	127
B) Kays ve Lübnâ [KL]	132
C) Cemîl ve Buseyne [CB]	144
D) Mecnûn ve Leylâ [ML]	159
E) Murakkış el-Ekber ve Esmâ [ME]	177
F) Murakkış el-Asgar ve Fâtıma [MF]	179
G) Küseyyir ve 'Azze [KAz]	181

H)	Muhabbel ve Meylâ [MM]	187
İ)	İbn 'Aclân ve Hind [İH]	189
J)	Zürümme ve Mey [ZM]	190
K)	Leylâ ve Tevbe [LT]	194
L)	Ebû Nüvâs ve Cinân [EC]	203
M)	'Abdullâh ve Hubeyşe [AH]	206
N)	Simmetü'l-Kuşeyrî ve Rey [SR]	207
O)	Yezîd b. Tasriyye ve Vahşiyye [YV]	208
P)	Dîk el-Cin [DC]	212
Q)	'Abbâs ve Fevz [AF]	214
R)	Vaddâhu'l-Yemen ve Ümmü'l-Benin [VÜ]	216
S)	Mürre ve Leylâ [MüL]	218
T)	Nusayb ve Zeyneb [NZ]	219
SONUÇ		221
KAYNAKÇA		231
EKLER		247

KISALTMALAR

b.: Bin

bt. : Binti

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

H: Hicri

Hz.: Hazreti

M: Miladi

RA: Radiya'llâhu anhu (Allah ondan razı olsun)

SAV: Salla'llâhu Aleyhi ve Sellem

yty. : Yayın tarihi yok

GİRİŞ

Türkler, İslamiyet'in ilk dönemlerinde Müslüman Araplarla çetin mücadelelere girişmiştir. Emevilerin bencil politikaları Türklerin İslamiyet'e girmesini geciktirmiştir. Talas Savaşı'ndan (751) sonra Türkler hızla Müslümanlaşmış, 9. yüzyılın başlarında Me'mûn'un halifeliğinden (813-833) itibaren önce Abbasi Devleti ordusunda daha sonra idari kadrolarında iktidar sahibi olmuştur. Hilafet merkezinin Bağdat'a taşınması iktidardaki Türk nüfuzunu kırmışsa da bütün bütün ortadan kaldıramamıştır. Büveyhlilerin 945'te Bağdat'ı işgal etmesiyle Abbasi halifelerinin hiçbir otoritesi kalmamıştır. Büyük Selçuklu Devleti, Abbasi halifesini Büveyhlilerin baskısından kurtarmış, İslam dünyasının doğu tarafına hâkim olmuştur. Moğolların 1258'de Bağdat'ı işgal etmesiyle Irak'ta Arap hâkimiyeti sona ermiştir. Batı tarafında, özellikle Mısır ve Suriye'de 868'den itibaren bazı aralıklarla Tolunoğulları, İhşidîler, Eyyubîler ve Memlûkler gibi Türk devletleri hâkimiyet kurmuşlardır. Böylelikle Araplar 13. yüzyıldan itibaren siyaset sahnesinden çekilmiştir. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın fetihleriyle Suriye, Mısır, Arabistan'ın büyük kısmı, Tunus, Cezayir ve Fas Osmanlı topraklarına katılmış, çöllerde yaşayan bazı Arap kabileleri dışındaki bütün Arap dünyası Türk hâkimiyetine girmiştir (Yıldız, 1991: 275; Köprülü, 2004: 109-110).

İslam ümmeti sadece Arap unsurundan ibaret değildir. Birçok Müslüman milletten müteşekkil topluluğa İslam ümmeti denir. Bu durum İslam medeniyeti için de geçerlidir. İslam medeniyeti, fethedilen milletlerin kültürlerinin kaynaşmasından ortaya çıkmıştır (Köprülü, 2004: 111). İslamiyet'in gelişme ve korunmasında Türk milleti çok büyük hizmet etmiştir. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra var gücüyle onu korumaya ve yaymaya çalışmıştır. İslam dünyasını ciddi bir şekilde tehdit eden Haçlı saldırılarına ve Moğol istilasına karşı koruyanlar, Sünni Müslümanların iç ve dış tehlikelere karşı hamiliğini üstlenenler Türklerdir (Özaydın, 2012: 475; Köprülü, 2004: 120).

Müslüman dünyasını düşmanlara karşı koruyan Türkler hakkında Arap büyüklerinin çok olumlu görüşleri vardır. el-Câhiz (ö. 869), *Menâkıb Cund el-Hilâfa ve Fazâil el-Etrâk* adlı eserinde eski Arapların Türkler hakkındaki olumlu düşüncelerini bir araya getirmiştir. Onlar Türklerin meziyetlerine şu ifadelerle değinmişlerdir:

“Türk'ün ömrünün günlerini toplasan, at üzerinde geçen günlerinin oturarak geçirdiği günlerden daha fazla olduğunu görürsün.”

“Türk’ün, atının sırtında ağırlığı, yerde yürürken ayaklarının tıptırtısı yoktur. Bizden bir süvarinin önünde iken göremediğini o, arkasında iken görür. O, bizden bir süvariye av, kendisini pars; süvariye geyik kendisini av köpeği yerine koyar. Allah’a yemin olsun ki Türk eli kolu bağlı olarak bir kuyuya atılsa mutlaka bir çaresini bulup kurtulur. Eğer onların ömürleri dağın –yani Hulvan Dağı- beri tarafında kısa olmasa da bizim üzerimize yürüseler başımıza büyük bir gaile açarlardı.”

“Türk, ancak korkulması gerekenden korkar. Ümit edilmeyecek şeye karşı ümit beslemez. Bir şeyi elde etmeye çalışmaktan- onu kesin ümitsizlik alıyor. Daha çoğunu elde etmedikçe azı bırakmaz. Eğer her ikisini elde etmesi mümkünse hiçbirini feda etmez. İyi bilmediği bir şeyin hiçbir tarafını iyi bilmez. İyi bildiği hususun tamamını sağlam yapar. Her işini bizzat kendisi yapar. İçi, dışı gibidir.”

“Türkler, Araplardan başka milletler içinde vatan sevgisine en fazla sahip olan millettir. Çünkü, onların vücutlarının terkinde, tabiatlarının karışımında (ahlat= kan, balgam, safra, savda) başka milletlerin sahip olmadıkları derecede memleketlerine, topraklarına dair hususiyetler, vatanlarının suyuna çekme hassası ve diğer kardeşlerine benzerlik vardır.” (el-Câhiz, 1988: 68-77).

Türkler 10. yüzyılın başında Araplar ve Farslar üzerinde siyasi-askerî üstünlük kurmasına rağmen dillerinin egemenliği için çaba sarf etmemiş bilakis Arapça ile Farsçanın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bunda Arapçanın din dili olmasının etkisi vardır (Akar, 2010: 10). İslam dininin Arap coğrafyasında ortaya çıkması sebebiyle Arapça, İslamiyet’e giren diğer toplulukların dillerini etkilediği gibi çok eski birer edebiyat dili olan Türkçe ve Farsçayı da etkilemiştir (Nadâ, 1991: 35; Köprülü, 2004: 11). Türkler, din olarak İslamiyet’i benimseyince Arap harflerini kullanmayı tercih etmişlerdir (Mekkî, 1994:102) Türkçe, İslam dünyasının en önemli ve yaygın üç dilinden biridir. (Mekkî, 1994:184) Bundan dolayı Arapça da Türkçeden etkilenmiştir. Bu etki yazı dilinde değil daha çok konuşma dilinde görülür. Türkçe kelimeler en çok Irak lehçesinde, sonra Suriye, Mısır ve Filistin lehçelerinde görülmektedir (Mohammad, 2015: 199-212). Her ne kadar farklı dil ailelerinden olsalar bile Türkçe, Farsça ve Arapça arasındaki kadar güçlü bir bağ diğer diller arasında görülmemektedir (Nadâ, 1991: 82). Türkçeden Cezayir, Filistin, Fas, Irak, Libya, Lübnan, Mısır, Sudan, Suriye ve Ürdün lehçelerine kelimeler geçmiş veya Türkçe başka dillerden kelimelerin bu lehçelere girmesine aracılık etmiştir. Bu kelimeler arasında idari ve askerî terimler önemli önemli yer tutar. Bunda Türk milletinin Arap coğrafyasında uzun süreli

hâkimiyetinin etkisi vardır. Bu lehçelerde idari ve askerî terimlerden başka yiyecek-içecek, meslek (özellikle -cI ekiyle türetilen), yer, araç-gereç, giyim-kuşam, akrabalık, maden, hayvan adlarıyla özel adlar-unvanlar, sıfatlar ve fiiller bulunmaktadır (Aytaç, 1994: 19-155).

Yüzyıllarca aynı devletin çatısı altında yaşayan milletler arasında kültür alışverişinin olması kaçınılmazdır. Arap ve Fars edebiyatının Türk divan edebiyatı üzerindeki etkisi bariz bir şekilde görülmektedir (Akün, 1994: 389). Türk ve Arap halk edebiyatları arasında da etkileşim olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bu iki edebiyat sahasında üretilmiş halk hikâyeleri arasında bir etkileşimin olup olmadığı meselesi bazı araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Onlar, yerli ve yabancı araştırmacıların Arap halk hikâyeleriyle ilgili araştırmalarından hareketle her iki edebiyatın halk hikâyeciliğine dair çıkarımlar yapmaya çalışmışlardır. Bu araştırmacıların ilki Pertev Naili Boratav'dır. O, ilk baskısını 1946'da yaptığı *Halk Hikâyeleri* ve *Halk Hikâyeciliği* (Boratav, 2015: 7) adlı eserinde şunları söylemektedir:

“Bizim halk hikâyeciliğimiz bu tetkikimize mevzu olan çeşidinde ilk kitabı tespit vakasına Dede Korkut Kitabı'nda rastlıyoruz. Bu da daha fazla epik karakter taşıyan, halk hikâyelerinden ancak bazılarıyla konu ve sosyal vasıfları bakımından pek az ilgisi bulunan, ayrı birtakım şartların mahsulü olan bir eserdir; zaman itibarıyla de oldukça yeni sayılır: 15. asrın eseridir. Arap edebiyatında, bizim halk hikâyeciliğimiz bir çeşidiyle, yani âşıkların biyografik romanlarıyla aynı olan hikâyeler çok daha eski tarihlerden itibaren telif edilip kitap halinde tespit edilmiş olmalıdır. Eserini H 377'de (M 987) yazmış olan İbn al-Nadîm¹ zamanına kadar, Cahiliye ve İslam devrinde, hayatları sonradan birer aşk hikâyesi şeklinde yazılan birçok meşhur âşık-şairler (Bunlara da Arap müellifi bizde olduğu gibi âşık adını vermektedir.) yaşamışlardır. İsâ b. Dâb, al-Şarkî b. al-Kuttâmî, Hişâm al-Kalbî, al-Haysüm b. 'Adî ve başkaları bu türlü aşk hikâyeleri yazmış müelliflerdir. Bu hikâyeler şu kahramanların maceralarıdır ki bunlar içinde yaşamış şairler de vardır: Kathîr ve Uzza, Mecnûn ve Leylî, Cemîl ve Buthayna, Zi'l-Ramma ve Metî.

Arap edebiyatındaki, Leylî ve Mecnûn gibi aşk mevzularının, fakat doğrudan doğruya Türk halk hikâyeciliğine değil de İran edebiyatı kanalıyla Türk klasik edebiyatına ve oradan da halk hikâyeciliğine geçtiğini biliyoruz. Arap edebiyatının, başka tipten bir eserde, Battal Romanı'nda olduğu gibi, Türk halk hikâyeciliğinin üzerinde durduğumuz bu çeşidine daha vasıtasız bir tesiri olmuş mudur? Acaba Türk halk hikâyeciliği, destani edebiyat üzerine Arap

¹ Alıntındaki isimler müellifin yazdığı şekliyle bırakılmıştır. Bu paragrafta adı geçenlerin isimlerinin doğru okunuşları şu şekildedir: 'İsâ b. De'b, eş-Şarkî b. el-Katâmî, Hişâm el-Kelbî, el-Heysem b. 'Âdî, Küseyyir ve 'Azze, Mecnûn ve Leylâ, Cemîl ve Buseyne, Zürrumme ve Mey.

halk hikâyeciliğinin aşılınması neticesinde mi 16. asırdan sonra tipik şeklini bulan türkölü hikâyeye (halk hikâyesi) haline gelmiştir? Bu mesele Arap-İran-Türk edebiyatları mukayeseli tetkikleri için çok vadedici bir mevzudur.” (Boratav, 2015: 191-192).

İlhan Başgöz de Türk ve Arap halk hikâyelerinin münasebeti hakkında, o zaman elde bulunan birkaç Arap aşk hikâyesi tercümesinden hareketle -kendi ifadesiyle- bir giriş mahiyetinde ve bazı genel meseleleri ele almaktan fazla bir iddiası bulunmayan değerlendirmelerde bulunmuş, Türk ve Arap halk hikâyeciliği üzerinde verimli bir çalışmanın ancak her iki millete ait hikâyeye metin ve araştırmalarının tanınmasıyla yapılabileceğini belirtmiştir (Başgöz, 1949: 9-10). O, çalışmasında şunları ifade etmiştir:

“Arap halk hikâyelerinin teşekkülü, Türk halk hikâyelerinin teşekkülünden 5-6 yüzyıl daha evveldir. Bu müddet zarfında Türklerle Araplar siyasi ve kültürel bakımdan yakın münasebetler kurmuş ve devam ettirmişlerdir. 16. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan Türk halk hikâyelerinin teşekkülünde, Dede Korkut Kitabı’nda gördüğümüz Türk destan ananesinin yerinin neden ibaret olduğunu biliyoruz. Bu hikâyelerin teşekkülünde, acaba, Arap halk hikâyelerinin de tesirleri var mıdır? Ve bu tesir nelerden ibarettir? 14. yüzyılda Yusufi Meddah tarafından yazılan bir Varaka ile Gülşah mesnevisine Arap şairlerinin hayatına ait rivayetlerde kaynaklar bulunabildiği göz önüne alınırsa birinci soruya müspet cevap verilebilecektir. Asıl önemli olan ikinci sorunun cevabı da Arap halk hikâyeciliği üzerinde yapılacak tetkiklerin çoğalmasını ve bol hikâyeye metinlerinin tanınmasını beklemektedir.” (Başgöz, 1949: 15-16)

İsmail Durmuş ise *DİA*’da yazdığı “Uzrî Aşk”² maddesinde, Arap aşk hikâyelerinden Leylâ ile Mecnûn’un bazı Türk halk hikâyelerine esin kaynağı olduğunu iddia etmiştir:

“Uzrî aşk konusunda efsane haline gelen Leylâ ile Mecnûn hikâyesi dünya edebiyatını etkilemiş, bu konuda eski dönemlerden itibaren Türkçe, Farsça ve diğer bazı dillerde eserler yazıldığı gibi Kerem ile Aslı, Arzu ile Kamber, Tâhir ile Zühre, Âşık Garib ile Şah Sanem gibi birçok halk hikâyesi ve aşk şiirinin ortaya çıkmasında esin kaynağı olmuştur (Durmuş, 2012: 260).”

² Uzrî aşk, iffetli aşkı anlatan bir tabirdir. Bu türdeki aşka müptela olanlar genelde Benî 'Uzre kabilesinden olduğu için “Uzrî” denilmiştir. “Uzrî hub, 'Uzrî hevâ, afif aşk” gibi tabirlerle de ifade edilen bu aşk şiddetli tutkudan ziyade çok temiz bir aşkı ifade eder (Durmuş, 2012: 259). Uzrî aşk, her türlü kirden arınmış, şerefli ve temiz, günahların yüz kızartıcılığından ve insanı utandıracak heveslerden uzak saf sevgidir (Mübârek, 2012: 13).

Aşk konulu Arap halk hikâyeleri üzerine kapsamlı bir eseri bulunan Abdulhamid İbrahim ise Arap aşk hikâyelerinin gelişerek Fars ve Türk edebiyatına geçtiğini ve o edebiyatlar içinde daha da geliştiğini ifade etmiştir:

Arap aşk hikâyeleri Fars ve Türk edebiyatına geçerken daha çok gelişmiştir. Fars ve Türk yazarlar Arap kitaplarının naklettiği dağınık rivayetleri telif ederken onlara, hikâye olaylarının tamamına bir gayenin hâkim olması için kendilerine özgü eklemeler yapmışlar ve bunları birleştirmişlerdir. Bu rivayetlerden felsefi ve fikrî karakterli hikâyeler çıkarmışlardır. 'Uzrî aşkı, daha kalıcı ve yüksek olan ilahi aşka geçişin merhalesi olan mecazi aşk aşaması olarak bırakmışlardır (İbrâhîm, 1987: 353).

Meszaros'a göre Türk halk romanlarının anavatanı Arabistan ve Acemistan'dır (Aktaran: Boratav, 2015: 45). Spies'e göre ise Türk halk kitapları, halk hikâyeleri ve masallara ait parçalardan teşekkül etmiştir (Spies, 1941: 45).

Mehmet Kaplan da Anadolu halk hikâyelerinin çıkış noktasının İran şairlerinin yücelttiği yüksek zümreye has bazı mistik aşk hikâyelerinin olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre bu hikâyeler halk tabakasına geçince gerçeğe yaklaşmış ve cinsî temayüllere dayalı bir aşka dönüşmüştür (Kaplan, 1996: 159).

Atilla Özkırmı, Türkçeye çevrilen Anternâme'nin bütününcü incelenmesinin ve bu eserin Türk halk öykücülüğünü etkileyip etkilemediğinin araştırılması gerektiğini vurgulamıştır (Özkırmı, 1982: 115).

Türk ve Arap halk hikâyeciliğinin münasebeti konusunda Boratav ve Başgöz, Arap halk hikâyelerinin Türk halk hikâyelerinden 5-6 yüzyıl önce teşekkül etmiş olmasından hareketle, bilimsel şüpheciliği elden bırakmadan, Arap halk hikâyeciliğinin Türk halk hikâyeciliğini etkilemiş olabileceğini, böyle bir etkinin var olup olmadığını ve -varsa- ne derece olduğunu anlamak için her iki edebiyatın bu çeşitten metinlerinin kıyaslanmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Özkırmı da Arap halk edebiyatından çevrilen bir eserden hareketle böyle bir etkinin var olup olmadığının araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Türk halk hikâyeleri, Meszaros'a göre doğrudan, Durmuş'a göre ise dolaylı bir şekilde Arap halk hikâyelerinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Kaplan'a göre Anadolu halk hikâyelerinin kaynağı İran şairlerinin mistik aşk hikâyeleridir. İbrâhîm'e göre Arap aşk hikâyeleri Türk edebiyatına geçmiş ve orada ilahi aşkı anlatan bir yapıya bürünmüştür. Bu çalışmada, Türk ve Arap halk hikâyeleriyle halk hikâyeciliği karşılaştırılacak, bunların benzerlikleri ve farklılıkları ortaya

koyulacak, böylelikle bu iki edebiyatın halk hikâyesi bağlamındaki etkileşimi meselesi açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM: TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİ KAVRAMI

A) TÜRK EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİ KAVRAMI

1. Halk Hikâyelerinin Tarifi

Nazım-nesir karışık olması bakımından diğer türlerden ayrılan Türk halk hikâyelerine devirlere ve yörelere göre “boy, kıssa, hikâye, hekât, nağıl” gibi değişik adlar verilmiştir. (Türkmen, 1998: 488). Halk hikâyelerinin sadece mensur şekillerine “kara hikâye, tandırbaşı masalları, koca nine masalları” denmiştir (Boratav, 2015: 49). Türk halk hikâyeleri arasında yöresine göre “serküşte, kaside, bozlak” gibi adlar verilen, tek türkü etrafında meydana gelmiş bir hikâye çeşidi de bulunmaktadır (Boratav, 2015: 74). Türk halk hikâyelerine dair tanımlardan bazıları şu şekildedir:

“Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde -efsane, masal, menkıbe, destan, vb.- mahsullerle beslenerek, dinî, tarihî, içtimai hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir.” (Elçin, 2010: 444).

“Belli bir zamanda ve mekânda, genellikle profesyonel anlatıcılar tarafından bir müzik aleti eşliğinde icra edilen; kahramanlık, aşk veya her iki konuyu birlikte işleyen, tarihî, dinî, sosyal hayat ve geleneklerle ilgili unsurları da içeren, sonuçları bakımından bireyi ilgilendiren; sözlü kültür ortamında, nazım ve nesir karışık olarak yaratılan, uzun soluklu ve sanatsal bir biçimde formüle edilmiş; halkın temelde hoşça vakit geçirme ve eğlenmesi amacıyla anlatılmakla birlikte, bilgilenme ve ders çıkarma işlevlerini de üstlenen bir türdür.” (Hança, 2012: 698).

“Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup aşk, kahramanlık vb. konuları işleyen, kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışımı anlatmalardır.” (Alptekin, 2016: 18)

“Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal.” (Aktaran: Boratav, 2015: 89).

“Nazım-nesir karışık, gerçek olayların yanı sıra hayalî olayların da anlatıldığı uzun anlatmalardır.” (Artun, 2004: 35).

“Bozkır medeniyet hayat tarzından tarım toplumu hayat tarzına geçiş sürecinden itibaren dönüşen, teşekkül eden, başka kültür alanlarından ödünçleme alınarak uyarlanan ve

Türk anlatı geleneği içinde; mekân ve zamana bağlı olarak inanç ve geleneklerle örülmüş, mensur-manzum olarak tasnif ve icra edilen, âşıklık geleneğinin ürünü olan anlatmalardır.” (Çetin, 2020: 7).

2. Halk Hikâyelerinin Tasnifi

Halk hikâyeleri yerli ve yabancı birçok araştırmacı tarafından çeşitli yönleri dikkate alınarak tasnif edilmiştir (Alptekin, 2016: 55-63).

Boratav, Türk halk hikâyelerini şu şekilde tasnif etmiştir:

1) Kahramanlık Hikâyeleri

A- Köroğlu Kolları

B- Diğer Kahramanlık Hikâyeleri

a) Köroğlu Dairesine Bağlı Olanlar:

- Celâlî Bey ve Mehmet Bey
- Kirmanşah

b) Diğer Hikâyeler

- Eşref Bey
- Salman Bey
- Şah İsmail
- Yaralı Mahmut
- Latif Şah vb.

2) Aşk Hikâyeleri

A- Kahramanı Muhayyel Olanlar

- Mirzayı Mahmut
- Derdiyok ile Zülfî Siyah
- Elif ile Mahmut vb.

B- Âşık-Şairlerin Romanlaşmış Hayatları

a) Yaşadıkları Rivayet Olunan Âşıklar

- Ercişli Emrah ile Selvi Han
- Âşık Garip
- Âşık Kerem

b) Yaşadıkları Muhakkak Olanlar

- Âşık Ali İzzet
- Sümmânî

- Karacaoğlan

C- Bu Kategorilere Tamamıyla Girmeyen Hikâyeler

A- Aşk Maceraları

- Ali Şir Hikâyesi
- Gündeşlioğlu
- Hasan ile Mührican

B- Meşhur Kaçaklara (Eşkıyalara) ve Kabadayılara Ait Hikâyeler

- Deli Yusuf Bey
- Kerem Bey
- Kaçak Nebi (Boratav, 2015: 43-44).

Köse de halk hikâyelerini şekil, hacim ve konuları bakımından sınıflandırmıştır:

Şekil Bakımından

1. Türkölü halk hikâyeleri
 - a) Klasik halk hikâyeleri
 - b) Kasideler (serküşteler)
 - c) Bozlaklar
2. Türkölü hikâyeler
 - a) Karavelliler
 - b) Kara hikâyeler

Hacim Bakımından

1. Uzun halk hikâyeleri
2. Kısa halk hikâyeleri

Konu Bakımından

- 1- Aşk hikâyeleri
 - a) Kahramanları muhayyel olan hikâyeler
 - b) Âşık-saz şairlerinin hayat hikâyeleri
- 2- Kahramanlık hikâyeleri
 - a) Köroğlu kolları
 - b) Diğer kahramanlık hikâyeleri
- 3- Realist halk hikâyeleri (Köse, 1996: 12-14).

Düzgün de halk hikâyeleri genel başlığı altında yer alan ürünleri şöyle gruplandırmıştır:

1-Âşık tarzı halk hikâyeleri

2-Dinî-menkıbevi halk hikâyeleri

3-Realist halk hikâyeleri (Düzgün, 2018: 258).

Çetin ise halk hikâyelerini konularına göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

1- Kahramanlık hikâyeleri

a. Milli konuları işleyen hikâyeler: Köroğlu, Mihrali Bey vb.

b. Dinî konuları işleyen hikâyeler: Hamzanâme, Battalnâme vb.

c. Boy, sülale ve aileler arası mücadeleleri işleyen hikâyeler: Dadalı Bey vb.

2- Aşk konulu hikâyeler

a. Platonik aşkı işleyen hikâyeler: Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha vb.

b. Beşerî aşkı işleyen hikâyeler: Emrah ile Selvihan, Tahir ile Zühre vb.

c. Küçük aşk hikâyeleri: Kamber'in Beyşehir Macerası vb.

3- Kişisel macera, hatıraların anlatıldığı hikâyeler: Âşık Şeref Taşlıova Gurbet Ellerinde vb.

4- Eğitici öğretici hikâyeler: Uğru ile Kadı vb.

5- Realist hikâyeler: Meddah hikâyeleri ve realist İstanbul hikâyeleri (Çetin, 2020: 31-32).

3. Halk Hikâyelerinin Dili

Halk kitaplarının dili kaba, aşağı tabaka bir dildir. Hikâye sade bir dille ve az kelimelerle anlatılır. Her türlü yapmacıklıktan uzak, arı bir dil kullanılır. Dil, esnektir ve hikâye akar gider (Spies, 1941: 49). Halk hikâyelerinin dili yazmalarda biraz ağır olmasına rağmen sözlü gelenekte yaşayan varyantlarında daha sade ve anlaşılırdır (Alptekin, 2016: 28).

4. Halk Hikâyelerinin Teşekkül Zamanı ve Sebebi

Eski eserlerimizde halk hikâyeciliğimize dair bilgiler, halk edebiyatını hor görmeden kaynaklı olarak yok denecek kadar azdır (Köprülü, 1989: 362). Dolayısıyla halk hikâyeciliğimizin geçmişine dair tespitler eldeki kaynaklara göre yapılmaktadır. Arapça ve Farsçanın yüksek zümreyi egemenliği altına aldığı dönemde halk arasında, o zamanlar savaşların eksik olmadığı Anadolu'da halkın yiğitlik hislerine hitap eden Seyyid Battal Gazi

Menkıbeleri gibi İslami, Dede Korkut rivayetleri gibi Oğuz geleneğinden gelen hikâyeler, basit bir üslupla Türkçe olarak kaleme alınmıştır (Köprülü, 2004: 235). Battal Gazi Menkıbeleri ve Danişmendnâme, Arap kahramanlık romanları model alınarak Anadolu'daki Türk fetihlerinin anlatıldığı eserlerdir (Boratav, 1982: 84). Destani halk hikâyeleri de denilebilecek Hz. Ali Cenklere, Hamzanâme, Müseyyebnâme ve Ebû Müslimnâme; Arap veya İranlı kahramanların maceraları etrafında teşekkül etmiştir. Türkler, İslami kimliklerinden dolayı bu eserleri tercüme veya telif etmişlerdir. Bunu yaparken de o eserlere kendi kültürlerinin damgasını vurmuşlardır. Türkler, bu eserleri İslami ruhu yansıtmaları, dilinin sadeliği ve Türk kültürüyle zenginleştirilmiş olması sebebiyle sevmiştir. (Demir ve Erdem, 2006: 108). Kahramanlık konulu dinî-menkıbevi halk hikâyelerinden bazılarının teşekkül zamanı şöyledir:

- Danişmendnâme: İbn Alâ tarafından, halk arasında dolaşan menkıbelerin derlenmesi sonucu 1245 yılında kaleme alındığı kabul edilmektedir (Ocak, 1993: 478).
- Hz. Ali Cenknâmeleri: 13. Yüzyıldan itibaren Anadolu'da telif edilmeye başlanmıştır. (Çetin, 1997: XXX).
- Hamzanâme: Türkçe Hamzanâme, Hamzavî (ö. 1412/1413) tarafından yazıya geçirilmiştir (Albayrak, 1997: 516-517).
- Müseyyebnâme: Eserdeki kelime kadrosu ve dil özelliklerine göre 15. Yüzyılın başlarında yazıldığı söylenebilir (Erdem, 2007: 17-18).
- Battalnâme: Battalnâme yazmalarının en eskisi, İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan ve 1436/1437 yıllarında istinsah edilmiş olan yazmadır. (Köksal, 1983: 8).
- Saltuknâme: Ebu'l-Hayr Rumi'nin yedi yılda derlediği eserini 1480 yılında bitirdiği tahmin edilmektedir (Akalın, 1994: 360).

Âşık tarzı kültür geleneğinin ortaya çıkış nedeni kahvehanelerdir. Türkiye'de ilk kahvehane 16. yüzyılın ortalarında İstanbul-Tahtakale'de açılmış ve kısa sürede İstanbul'un her tarafında yaygınlaşmıştır. Sayısı hızla artan kahvehaneler arasında rekabet başlayınca kahvehane sahipleri müşterilerin orada topluca hoşça vakit geçirmelerini ve eğlenmelerini istemişlerdir. Böylece Hamzaname, Muhammediye gibi kitaplar kahvehanelerde meddahlar tarafından okunmaya başlanmıştır (Çobanoğlu, 2000: 129-134; Açıkgöz, 1999: 152). 16. yüzyılın sonu, halk hikâyelerinin başlangıç zamanı olarak kabul edilmektedir (Alptekin, 2016: 77). Spies'e göre halk hikâyeleri, bugünkü şekillerini 17. yüzyılda almıştır (Aktaran: Boratav: 2015: 155). Bu hikâyelerin nasıl teşekkül ettiğine dair N. Sami Somyarkın'ın (Banarlı) görüşü şu şekildedir:

1) Kahramanlık Hikâyeleri: Şair, gerçek veya hayalî bir olay üzerine bir destan-şiiir söyler. Bu şiiir ve menkıbe halk tarafından sevilir ve onların arasında yayılır. Bu arada bu şiiir ve menkıbeye herkes birkaç şiiir ve söz katar. Bu suretle aralarında bu şiiirlerin de bulunduğu halk hikâyesi doğmuş, genişlemiş ve yayılmış olur.

2) Aşk Hikâyeleri: Âşık-şairler gezdiği yerlerde, başlarından geçenlere dair şiiirler söylerler. Bu şiiirler halk arasında yayılır. Bu şiiirlere halk tarafından parçalar eklenince bunlar bir sevgi hikâyesi olur ve halk arasında yayılır.

3) Klasik Edebiyattan Doğma Hikâyeler: Leyla ile Mecnun, Hüsrev ve Şirin, Yusuf ve Züleyha gibi klasik edebiyatta mesnevi şekliyle yazılan aşk hikâyeleri halk edebiyatına da geçmiştir. Kerem ile Aslı, Âşık Garip gibi milli hikâyelerde aruz ölçüsüyle yazılmış şiiirlere rastlanmazken Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin gibi hikâyelerde aruz ölçüsüyle yazılan şiiirler de görülür.

4) Çok Yayılmamış Yerli Küçük Hikâyeler: Kuruluş ve yayılış bakımından üçüncü grup hikâyelere benzer ancak konuları ile kahraman tiplerinin yerli ve günlük olmaları bakımından onlardan ayrılırlar. Bu hikâyeler, diğer hikâyeler gibi yayılmamış, belli bir bölgeyle sınırlı kalmıştır (Somyarkın, 1935: 18-23).

Hikâyelerin doğuş serüvenine değinen Türkmen bir âşığın konuyu tespit ettikten sonra nerelere şiiir konulacağını zihninde planlayıp olayın mantığını, hikâyecilik geleneğini, dinleyicinin arzusunu, kendi kabiliyetini ve hikâyeciliğin hazır kalıplarını göz önünde bulundurarak hikâyesini tasnif ettiğini ifade etmiştir (Türkmen, 1998: 488).

Boratav'a göre âşıklar, şiiirlerinin yayılması amacıyla, onları okumadan önce hangi vesileyle, hangi önemli olay üzerine söylediklerini anlatmışlar, şiiirlerini bir küçük hikâye içine yerleştirmişlerdir (Boratav, 1969: 67). Aşk hikâyelerinin bir kısmı yaşadığı kesin veya yaklaşık olarak bilinen şairlerin hayatları etrafında bir kısmı da hayal ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Boratav, 1982: 68). O, halk hikâyelerinin teşekkülünü ikiye ayırarak ele almıştır:

a) Musannifi belli olan hikâyeler

- 1- Gerçek bir olay veya hazır hikâye konusunun seçilir.
- 2- Bu olay veya hikâyenin türkü isteyen yerleri tespit edilir ve buralara uygun türküler yapılır.
- 3- Hikâye, aralarına türküler konularak anlatılır.

b) Musannifi meçhul hikâyeler

- 1- Daha sonra unutulmuş bir musannif âşıkların hayat hikâyelerini, yaşadıkları maceraları, onlara ait türküleri ve kendi düzenlediği türküleri birleştirerek bir hikâye oluşturur.
- 2- Daha sonra unutulmuş bir musannif var olan bir kara hikâyeyi veya olayı alıp aralarına türküler düzer ve halk hikâyesi ortaya çıkar (Boratav, 2015: 189-190).

5. Halk Hikâyelerinin Şekil ve Muhteva Özellikleri

a. Şekil Özellikleri

- 1) Türk halk hikâyelerinin genelinde asıl hikâyenin tamamı ve konuşma kısımlarının önemli bir bölümü mensurdur. Çok heyecanlı sahnelerde konuşmalar manzum olur (Boratav, 2015: 15). Âşık-hikâyeci, hikâyenin mensur kısımlarında hikâyenin ana hatlarından sapmamak kaydıyla değişiklikler, eklemeler ve çıkarmalar yapabilir. Manzum kısımlarda değişiklik yapması hoş görülmez (Boratav, 2015: 66-67).
- 2) Sözlü kültürde yedi gecede anlatılan bir hikâye 500-600 sayfa kadarken derlendiği zaman 100-120 sayfaya inmiştir. Karşısında kayıt işlemi için birinin durduğunu gören hikâyeci, anlatımını zenginleştirmek için kullandığı doldurma parçaları atlamış, hikâyenin esas kısımlarını vermekle yetinmiştir (Boratav, 2015: 60).
- 3) Halk hikâyesi kitaplarında ve sözlü gelenekte hikâyelerin başında “*Râviyân-ı ahbar ve nâkilân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr hikâyesin şöyle rivâyet ider ki...*” şeklinde klişe tabirler vardır (Boratav, 2015: 57; Şimşek, 1987: 187). Sözlü kaynaklardan derlenen hikâyelerin giriş kısmı yazma metinlerden farklıdır (Alptekin, 2016: 24).
- 4) Hikâyelerde yer alan şiirleri genellikle hikâyeye adını veren kahramanlar söylerler. Leyla ile Mecnun gibi Arap kaynaklı hikâyeler de bile kadın kahramanın şiir söylediği görülür. Bazen tali kahramanların da şiir söylediklerine rastlanır. Türk halk hikâyelerinde nazım parçasına geçileceği zaman “*aldı oğlan, aldı kız, aldı Kerem, aldı Garip*” gibi ifadeler kullanılır. Bu tip ifadeler sözlü gelenekten gelmektedir (Boratav, 2015: 58; Alptekin, 2016: 23; Şenocak, 2000: 219).
- 5) Manas Destanı, Manas’ın oğlu Semetey ve Semetey’in oğlu Seytek’le devam ettirilmiştir. Benzer bir durum Celali Bey ile Mehmed Bey Hikâyesinde görülmektedir. Bu hikâye Köroğlu hikâyesinin bir devamı sayılabilir. Kirmanşah Hikâyesinde de başkahramana, başı sıkıştığı zaman Köroğlu’nun eski yoldaşı Koca Arap yardım eder (Boratav, 1969: 59). Âşık-hikâyeciler, “Mehmet Bey ve Celali Bey” hikâyesinden önce Köroğlu Hikâyesinin son kısmını bir giriş olarak anlatmışlardır (Boratav, 1982: 68).

- 6) Hikâyeler “Allah cümle âşıkları, cümle murat üstünde kalanları muradına kavuştursun. Cenâb-ı Hak cümlemize iyilik, sağlık versin. Âmin.” gibi dualarla bitirilir (Türkmen, 1983: 262).

b. Muhteva Özellikleri

- 1) Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk ve kahramanlıktır (Alptekin, 2016: 32).
- 2) Halk hikâyelerinde geçen olaylar gerçek veya gerçeğe yakındır. Tarihî olaylar (Koroğlu-Celâî isyanları, Ercişli Emrah-Şah Abbas’ın Van Kalesi’ni kuşatması vb.) bu hikâyelerde ya olduğu gibi ya da hikâye kurgusu içinde yer alır (Alptekin, 2016: 32). Dede Korkut Hikâyelerindeki mücadeleler muhtemelen, 13. asır sonlarında Anadolu’ya geçen Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmenlerinin 14. asır boyunca komşu Gürcü, Rum ve Ermenilerle mücadeleleridir (Boratav, 1982: 84-85).
- 3) Halk hikâyelerindeki birçok kahramanda insanüstü bazı güçler bulunur (Spies, 1941: 32). Kahramanların başından geçen olaylarda da birçok olağanüstülük görülür (Alptekin, 2016: 32).
- 4) Kahramanlar olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler. Kahramanın dünyaya gelmesinde yardımcı olan ihtiyar (pir, Hızır vb.) hikâye boyunca çeşitli vesilelerle ortaya çıkar (Alptekin, 2016: 33).
- 5) Halk hikâyelerinde Hızır, evliyalar ve bazen Hz. Peygamber, kahramana yardım eder (Spies, 1941: 55-56).
- 6) Bazen geniş bazen geniş bir alana yayılmış olsa da halk hikâyelerinin olayları dünyada cereyan eder (Alptekin, 2016: 41). Türk halk hikâyelerinde İsfahan, Kandehar, Acemistan, Tebriz, Horasan, Buhara, Erzincan, Yemen, Hindistan gibi ülke ve şehir adları geçer (Spies, 1941: 51).
- 7) Halk hikâyelerinde zaman esnektir. Kahramanlar bir zamandan başka bir zamana kolaylıkla geçebilir. Yaralı Mahmut Hikâyesi’nde Sultan 2. Mahmud, Gence hanı Ziyad Han devrine götürülmüştür (Boratav, 2015: 53).
- 8) Hikâyelerde kahramanın en büyük yardımcılarında biri atlarıdır. Bazen uçma özelliği gösteren atlar her zaman kahramanın yanındadır (Alptekin, 2016: 40).
- 9) Hikâyenin bazı yerlerinde okuyucuya dua edilir (Alptekin, 2016: 40).
- 10) Halk hikâyelerinde kahramanın düşmanı olarak mağaralarda bulunan yedi başlı dev ve cadılar gibi olağanüstü figürler bulunabilmektedir (Spies, 1941: 55).
- 11) Kahramanlar bade içerek, aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince, resme bakarak ve ilk görüşte olmak üzere genellikle dört şekilde âşık olurlar (Alptekin, 2016: 32). Birçok Türk boyunda yerleşik hayata geçtikten sonra bile

uzun müddet devam eden egzogami yasası (İnan, 1976: 140) aşk hikâyelerinde de baskındır. Türk aşk hikâyelerinde kahramanlar genellikle akraba değildir.

- 12) Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter ancak Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre, Kerem ile Aslı gibi bazı hikâyeler trajik bir sonla biter. Sevgililer birbirine kavuşamazlar, mezarlarında gül fidanları biter ve kabirlerinden beyaz güvercinler çıkar (Spies, 1941: 20; Alptekin, 2016: 40). Âşıkların kavuşmasına genellikle toplumsal seviye farkları engel olur (Boratav, 1982: 68).
- 13) Hikâyelerde güzel bir kızı övmek için “afet-i cihan, hükmü Süleyman, bir karış gerdan, Zelha-yı sani, Yusuf-ı zaman, alı al-kırmızısı kırmızı, her bir kırmızısı değer yüz bin kırmızı (altın); yanağına bir fiske vursan bal palûzesi gibi, kırk gün kırk gece tim tim titrer” gibi betimleme klişeleri vardır (Boratav, 2015: 57).
- 14) Halk hikâyelerinde olaylar kahramanın doğumundan -bazen- ölümüne kadar devam eder. Kahramanın çocukluğu üzerinde ayrıntılı durulmaz. Aşk veya kahramanlık meseleleri üzerinde yoğunlaşılır. Kahramanın ölümü pek anlatılmaz (Boratav, 1982: 67). Genellikle erkek kahraman “biricik oğul”, kadın kahraman “tek kız evlat”tır (Spies, 1941: 52).
- 15) Halk hikâyesi metni içinde efsane, masal, fıkra, dua, bilmece vb. diğer halk edebiyatı ürünü örneklerine rastlamak mümkündür (Alptekin, 2016: 31).

B) ARAP EDEBİYATINDA HALK HİKÂYESİ KAVRAMI

1. Halk Hikâyelerinin Tarifi

Arap halk edebiyatında, sözlü kültürde oluşan kahramanlık konulu uzun halk hikâyelerine yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren halk sîresi³ anlamına gelen “es-Sîretü’ş-Şa’biyye (السيرة الشعبية)” denilmiştir. (Kaddûrî, 2016: 9). Sîreler⁴ çok uzun hikâyeler olduklarından onların ravileri yahut derleyicileri onlara sîre adını vermiştir. Aslında bunlar sîre değil olağanüstü halk hikâyeleridir (el-Ka’bî, 2005: 172). Belli başlı özelliklere sahip bir çeşit halk hikâyesi olan sîreler (İbrâhîm, 1981: 151-152) için bazı araştırmacılar efsane bazıları ise

³ Türkçede sîret (سيرت) şeklinde ifade edilen sîre (سيرة) sözlüklerde şöyle tanımlanmaktadır:

- 1. Biyografi 2. Yaşayış tarzı, gidiş, hal, ahlak (Kantar, 2010: 661).
- 1. Bir adamın ahval-i maneviyyesi, ahlak ve etvarı, tabiat, suret mukabili. 2. Tercüme-i hal, sergüzeşt, bir zatın ahval-i hususiyyesi tarihi (Sâmî, 1899: 756).
- 1. Sünnet. 2. Yöntem. 3. Mezhep. 4. Biçim. 5. İnsanın içinde bulunduğu hal. 6. Davranış. 7. Edebiyatta, meşhur bir kimsenin hayatı ve yaptıklarının ayrıntılı bir şekilde kaleme alınması. 8. Edebiyatta, bir yazarın kendi biyografisini ayrıntılı bir şekilde yazması (Mes’ûd, 1992: 457).
- 1. Sünnet. 2. Yöntem. 3. İnsanın içinde bulunduğu ve diğer halleri (Mecma’u’l-Lugati’l-’Arabiyye, 2004: 467).

⁴ Tekrara düşmemek adına halk sîresi için buradan itibaren sadece sîre kelimesi kullanılacaktır.

destan tabirini kullanmışlardır (Hûrşîd ve Zihnî, 1980: 38). Yunus'a göre sîreler, kendine ait bölümleri olan uzun halk hikâyeleridir (Yûnus, yty.b: 57).

Uzun olmasıyla günümüz romanlarına, konusu itibariyle tarih eserlerine benzeyen sîrelerde meşhur bir şahsın –'Antere b. Şeddâd gibi- veya bir kabilenin –Benî Hilâl kabilesi gibi- hikâyesi anlatılır. Sîreler, birçok hayal unsuru barındırması noktasından tarih eserlerinden ayrılır (Fizâzî, 2011: 107-108). Sîreler ile tarih arasında şöyle bir ilişki vardır: Tarih olanı, halk hikâyesi ise olması gerekeni anlatır (Yunus, yty.a: 5)

Aşk konulu halk hikâyelerinin özel bir adı bulunmamaktadır. Arap halk edebiyatı araştırmacıları çeşitli kitaplarda dağınık halde bulunan uzrî aşk hikâyelerine sîreler kadar ehemmiyet vermemişlerdir (İbrâhîm, 1987: 430). Dolayısıyla halk hikâyesi kavramını tanımlarken sadece halk sîrelerini nazara almışlardır. Halk sîrelerine dair tanımlardan bazıları şu şekildedir:

- Sîreler, kolektif bir perspektiften halkların ulusal geçmişini, gerçek veya hayali kahramanların tarihi ile onların askerî ve ulusal başarılarını konu alan anlatmaya dayalı, sözlü olarak ifade edilen, nazım-nesir karışık, hayli uzun, anonim, hayalî özgün bir edebî türdür (en-Neccâr, 2017: 32)
- Sîreler, kendine ait usul ve kuralları olan, sanat değeri olarak oluşumunu tamamlamış veya tamamlayamadan yazıya geçirilmiş olanlarının bu kurallar içinde seyrettiği müstakil anlatılardır (Hûrşîd, 1992: 142).
- Sîreler, sosyal ve siyasi hedefleri, kendine ait sanatsal yapısı, usulü ve kuralları olan özgün bir sanattır (Hûrşîd, 1994a: 44).
- Sîreler, belli kabileye mensup bir kahramanın, onların ahlaki değerlerini, toplumsal ve siyasi düzenini değiştirerek toplumdaki karışıklığı azaltmak, yurtlarında güven ve huzur ortamını temin etmek için önder olarak sivrilmesini ifade eder (Aktaran: Kaddûrî, 2016: 10)

2. Halk Hikâyelerinin Tasnifi

Arap halk edebiyatında halk hikâyelerinin tasnifine dair fazla bir çalışmaya rastlanmamıştır. İbrâhîm'e göre telif edilme şekilleri, konuları, dili, yöntemi, kahramanları ve insanlar arasında yayılma şekilleriyle aslında birer halk hikâyesi olan Mecnun ve Leylâ, Cemîl ve Buseyne, 'Urve ve 'Afrâ gibi aşk hikâyelerine (İbrâhîm, 1987: 195) Seyf b. Zî-Yezen Sîresi, 'Antere b. Şeddâd Sîresi gibi derlenmiş bir kitap halinde olmamaları, çeşitli kitaplarda dağınık halde bulunmaları sebebiyle halk edebiyatı araştırmacıları sîreler kadar önem

vermemiştir (İbrâhîm, 1987: 430). Dolayısıyla zaten pek az olan halk hikâyesi tasniflerinde aşk hikâyelerine yer verilmemiştir.

Arap halk edebiyatı araştırmalarının öncülerinden Abdülhamit Yunus, anlatmaya dayalı halk edebiyatı türlerini aşağıdaki başlıklar altında incelemiş ancak aşk hikâyelerine yer vermemiştir:

- 1- Hayvan hikâyeleri
- 2- Cin hikâyeleri
- 3- Halk sîreleri
- 4- Kaçak hikâyeleri
- 5- Eğlendirici hikâyeler
- 6- Toplumsal hikâyeler
- 7- Bilmece hikâyeleri
- 8- Atasözü hikâyeleri (Yûnus, yty.b: 57)

Mursî es-Sabbâg ise anlatmaya bağlı halk edebiyatı türlerini şu şekilde ayırmıştır:

- 1- Efsaneler
- 2- Destanlar
- 3- Sîreler
- 4- Masallar (es-Sabbâg, 2006: 10).

Emîne Fizâzî halk edebiyatı türlerini halk nesri ve halk şiiri olarak ikiye; daha sonra halk nesrini de halk hikâyesi, atasözleri ve bilmece olarak üçe ayırmıştır. Halk hikâyesi başlığı altında ise şunları ele almıştır:

1. Efsane
2. Uydurma hikâyeler
3. Realist halk hikâyeleri
4. Fıkra
5. Halk sîresi
6. Cihat hikâyeleri
7. Evliya hikâyeleri
8. Hayvan hikâyeleri (Fizâzî, 2011: 70-119).

'Abdulhamîd İbrâhîm, aşk hikâyelerini oluşma gayelerine göre şu başlıklar altında incelemiştir:

1. Şiirleri açıklamak amacıyla anlatılan hikâyeler
2. Eğlence amaçlı anlatılan hikâyeler
3. Şairlerin, şiirlerinin geniş kitlelere yayılması için anlattıkları hikâyeler
4. Milliyetçilik hedefleriyle anlatılan hikâyeler
5. Dinî hedeflerle anlatılan hikâyeler (İbrâhîm, 1987: 174-193).

Aynı yazara göre aşk hikâyelerini hissî (bedensel) aşk hikâyeleri ve uzrî (ıffetli) aşk hikâyeleri olmak üzere ikiye ayırmak da mümkündür (İbrâhîm, 1987: 240).

Muhammed Receb en-Neccâr ise aşk hikâyelerini dil/üslup, derleyicinin metni ve gayelerine göre tasnif etmiştir:

Dil ve Üsluba Göre

1. Manzum hikâyeler
2. Mensur hikâyeler

Derleyicinin Metnine Göre

1. Kısa hikâyeler
2. Uzun hikâyeler

Gayelerine Göre

1. Hissî (bedensel) aşk hikâyeleri
2. Uzrî/ruhi aşk hikâyeleri
3. Duygusal aşk hikâyeleri (en-Neccâr, 1995: 598).

Sîreleri ise İslamiyet öncesinde ve İslami devirde cereyan etmiş olaylar etrafında oluşanlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür:

- 1) İslamiyet Öncesi: Zîr Sâlim Sîresi, 'Antere Sîresi, Hamza Behlûvânî Sîresi, Seyf b. Zî-Yezen Sîresi, Seyf et-Tîcân Sîresi ve Fîrûz Şâh Sîresi.
- 2) İslami Devir: Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi, Sultân Zâhir Bîbers Sîresi, Benî Hilâl Sîresi, 'Alî Zîbak Sîresi (Yaktîn, 1997a: 173).

3. Halk Hikâyelerinin Dili

Halk edebiyatı mahsullerinin dili, insanların konuşma dilidir (Mursî vd., 2012: 34). Sîrelerin dili de genel olarak konuşma diline yakın, sade, basit ve secilidir. (Kûrârî, 2015: 9; Hûrşîd ve Zihnî, 1980: 254). Hikâyeler ilk dönemlerde günlük konuşma diliyle anlatılırken daha sonraki asırlarda daha işlenmiş bir hale bürünmüştür (Goldziher, 1993: 101). Benî Hilâl hikâyecileri, hikâyelere başlarken okunan dinî kasidelerde fasih Arapçayı, olayların anlatımına geçildiğinde ise halk dilini kullanırlar (Mursî vd. 2012: 118).

Arap aşk hikâyelerinin dili, şarkıcılar, azatlı köleler ve halk tarafından oluşturulmuştur. Bu hikâyeler halk arasında tedavülde olan kolay kelimelerle, kısa cümlelerle, herkesin anlayacağı bir şekilde ifade edilmiştir. Bu basit dil semerlerde⁵ sevilmiştir (İbrâhîm, 1987: 200). Halk arasında dolaşan aşk hikâyelerinin dili yapmacıklıktan, seci ve cinaslardan uzak, sade ve samimi konuşma dilidir. Hikâyelerin dili daha sonraki asırlarda değişimlere uğramıştır (İbrâhîm, 1987: 235-236).

4. Halk Hikâyelerinin Teşekkül Zamanı ve Sebebi

Cahiliye döneminde bazı Arap kabileleri Bizanslılar bazıları da Farslarla ittifak halinde olduğu için bu iki imparatorluğun savaşlarına dâhil olmuşlar ve kendi aralarında savaşmışlardır. Bu iç savaşlardan sonra kahramanlık hikâyeleri, cengâverlere dair rivayetler, savaş hileleri gibi konular savaşçılar arasında ve diğer insanların gece sohbetlerinde anlatılmıştır. Bu rivayetlere mekânsal, zamansal, efsanevi ve masalsı unsurların eklenmesiyle bunlar zamanla halk hikâyesi haline gelmişlerdir. (es-Safedî, 2011: 20) Eyyâmü'l-Arab'daki⁶ meşhur savaşlar Arap halk edebiyatının büyük mahsullerinden Zîr Sâlim, Hilâliyye, 'Antere, Hamza Behluvânî ve Emîre Zâtî'l-Himme sîrelerinin çekirdeğini oluşturmuştur (Hûrşîd, 1978: 11; Ziyâb, 2015: 26).

Cahiliye Dönemi ve İslam'ın ilk zamanlarına dair rivayetlerin yazıya geçirilmesi Emeviler Dönemi'nde başlamıştır. Emevi Devleti yöneticileri, halk kültürünü koruma ve siyasi işlerinde bu kültürden istifade etmenin önemini kavramış ve bazı ravileri çağırarak anlattıkları hikâyeleri kaydetmelerini emretmişlerdir ('Atvân, 1986: 17-18). Cahiliye döneminden itibaren halk arasında bilinen ve Emeviler Dönemi'nde gelişip yaygınlaşan bu

⁵ Semer: Gece sohbeti, gece toplantısı (Devellioğlu, 2003: 935).

⁶ Eyyâmü'l-Arab, Cahiliye devrinde ve İslamiyetin ilk yıllarında Araplar arasında çok basit sebeplerle ortaya çıkan Yevmu Buâs, Yevmu Zûkâr, Yevmu Dâhis ve Gabrâ, Yevmu Ficâr gibi savaşlardan meydana gelen savaşlar için kullanılan bir tabirdir (Kapar, 1995: 12).

hikâyelere halk tarafından eklemeler yapılmıştır. Emeviler Dönemi'nde görülen, müellifleri belli olmayan hikâyeler yiğitlik ve sevgi hislerini işlediği için toplumun hafızasına kazınmıştır. Âşıklara dair rivayetler halkın hayal dünyasına nüfuz etmiş ve halk bu rivayetlerden hareketle sevda hikâyelerini oluşturmuşlardır (İbrâhîm, 1987: 6-8; Brockelmann, 1959: 199-202). Aşk konulu hikâyelerin birçoğu Hicaz ve civarında ortaya çıkmıştır (İbrâhîm, 1987: 134).

Halk hikâyesi görünümde olan aşk hikâyelerinin ortaya çıkış zamanını, halk arasında ne zaman yaygınlaştığını tespit etmek hayli zordur (İbrâhîm, 1987: 89). Yazarları belli olmayan Arap aşk hikâyelerinin toplu halde bulunduğu eski bir eser yoktur. Bu hikâyeler edebiyat ve tarih kitaplarında farklı başlıklar altında dağınık halde bulunmaktadır (İbrâhîm, 1987: 11).

Arap aşk hikâyeleri birçok yazar tarafından derlenmiştir. Şöhreti halk arasında çok artan Arap aşk hikâyeleri hakkında 'Îsâ b. De'b, Hişâm el-Kelbî, el-Heysem b. 'Adî ve başka yazarlar kitaplar yazmışlardır (en-Nedîm: 327-328). Arap aşk hikâyelerinden bazıları, onları kayıt altına almaya yönelik herhangi bir çaba olmadığından kaybolup gitmişlerdir. (İbrâhîm, 1987: 198).

Arap halk hikâyelerinin müellifleri olarak ifade edilen el-Kelbî ve el-Heysem b. 'Adî gibi yazarlar kitaplarını, günümüzde bildiğimiz manasıyla hikâye yazmak olarak değil, halk arasında ağızdan ağıza dolaşan hikâyeleri derlemek suretiyle oluşturmuşlardır. Hiç şüphe yok ki bu hikâyeler bir kişinin malı değildir. Bu hikâyeler bütün toplumun katılımıyla ortaya çıkmıştır. İnsanların sohbet meclislerinde anlatılan bu hikâyelerde değişmeler olmuş, bazı hikâyelere eklemeler ve çıkartmalar yapılmıştır. Hikâye anlatıcıları da hikâyelerde düzenlemeler yapmışlardır (İbrâhîm, 1987: 198).

Arap aşk hikâyeleri daha önceden var olan şiirlere onları açıklamak ve halkı eğlendirmek için eklenen hikâyeler vasıtasıyla teşekkül etmiştir (Hüseyin, 2014: 202). Arap aşk hikâyelerinin yaygınlaşmasında şarkıların büyük etkisi vardır. Şarkılarda geçen beyitleri açıklamak amacıyla anlatılan hikâyeler dilden dile dolaşmış ve bu şarkıların etrafında farklı hikâyeler oluşmuştur (İbrâhîm, 1987: 92). Leylâ ve Mecnun hikâyesi, ilk kaynağı olan Arap edebiyatında, sonradan Mecnun lakabını alan Kays'ın, sevgilisi Leylâ için söylediği şiirlerle bu şiirleri açıklamak üzere yapılan yorumlardan ve bunlara eklenen söylentilerden meydana gelmiştir (Levend, 1959: 1).

Arap edebiyatının eski kaynaklarında sîrelere dair olumsuz işaretler dışında bir bilgi yoktur. Bu sebeple bu sîrelerin ilk şekilleri hakkında hüküm vermek zorlaşmaktadır. Sîre anlatıcılarının derlemeleri bu sîrelerin son halini göstermektedir. Sîrelerin derlenmelerinden önce çok uzun bir zaman sözlü kültürde yaşadıkları rahatlıkla söylenebilir. Sîrelerin ortaya çıkış sebebine dair görüşler, sîre metinlerinden hareketle ortaya koyulmuştur. Araştırmacıların bu konudaki görüşleri şöyledir:

- İslam ümmetinin, mazisiyle bağ kurmak istemesi sonucu ortaya çıkmıştır.
- Haçlı saldırılarına karşı Arap toplumunun iç dünyasını harekete geçirme hedefiyle ortaya çıkmıştır.
- Kadim putperestlik mitlerinden gelen edebî türlere karşı İslami bir edebi türe ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.
- Eyyâmu'l-Arab ve ondan kaynaklı rivayetlerden hareketle ortaya çıkmıştır.
- Tarihçilerin kabul etmedikleri olayları kendine çekmesi sonucu ortaya çıkmıştır (İbrâhîm, 1992: 137-138).

Sîreler ise birçok araştırmacıya göre uzun yıllar nesilden nesle sözlü olarak nakledildikten sonra Memlûkler zamanında yazıya geçirilmiştir. Bunlar nesilden nesle geçen sözlü ürünler oldukları için değişikliğe uğramışlardır (Yûnus, yty.a: 31). Sîre yazarları da sîrelere isimlerini yazmaktan hayâ etmişlerdir. Mesela Seyf b. Zî-Yezen sîresinde ravi, kendi isminin tamamını söylememiş “Ebu'l-Me'âlî” demekle yetinmiştir (Aktaran: el-Fahrânî, 2011: 59).

Yaktîn'e göre sîreler Memlûk Devleti'nin son dönemiyle Osmanlı Devleti'nin Arap coğrafyasını ilk fethettiği dönemde ortaya çıkmışlardır (Yaktîn, 1997a: 226). Cedîd'e göre ise sîreler, Moğol ile Avrupalıların istilası ve şiddetli Memlûk sultanlarının sert yönetimleri zamanlarında halkın cesaret ve kahramana ihtiyaç duyması sonucu yayılmıştır. Zalimlere karşı halkı gayrete getirmek, onların himmetlerini artırmak gibi psikolojik amillerle sîreler yaygınlık kazanmıştır (Cedîd, 2013: 25). Goldziher de sîrelerin son şekillerini Memlûkler zamanında aldıklarını ifade etmektedir (Goldziher, 1993: 101).

'Abdullâh İbrâhîm, bazı sîrelerin vücuda geliş zamanlarını çeşitli araştırmacıların bulgularına dayanarak şu şekilde tespit etmiştir:

- Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi: 9. yüzyılda vücuda gelmiştir.
- 'Antere b. Şeddâd Sîresi: 10. veya 12. yüzyılda vücuda gelmiştir.

- Benî Hilâl Sîresi: 11-14. yüzyıllarda vücuda gelmiştir.
- Seyf b. Zî-Yezen Sîresi: 14-15. yüzyıllarda vücuda gelmiştir.
- Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi: 19. yüzyılda vücuda gelmiştir (İbrâhîm, 1992: 139).

5. Halk Hikâyelerinin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Arap halk edebiyatında aşk konulu halk hikâyeleri ve birer kahramanlık hikâyesi olan halk sîreleri farklı özellikler gösterdikleri için bunların şekil ve muhteva özellikleri ayrı ayrı değerlendirilecektir.

a. Şekil Özellikleri

a.1. Halk Sîrelerinin Şekil Özellikleri

- a) Sîreler nazım-nesir karışık yapıdadır (en-Neccâr, 2017: 32). Benî Hilâl Sîresi dışındaki birçok sîrede nesir ağırlıktadır. Bazı araştırmacılara göre sîreler başta tamamen nesirdir. Şiirler sonraları, mücadelelerin tasviri için araya serpiştirilmiştir. Şiirler sîrelerden çıkarıldığı takdirde olay örgüsünde bir zayıflama olmaz (Hûşîd ve Zihnî, 1980: 254-255).
- b) Arap sîreleri genellikle çok uzun metinlerdir (Zakâde, 2008: 14). Kazablanka'da sîre anlatımı ikindi vakti başlayıp akşam vakti biter. Sîrelerin anlatımı, hacmine göre aylar sürer. 'Antere sîresi bir yıl, ez-Zâhir Bîbers sîresi altı ay, Seyf b. Zî-Yezen sîresi dört ayda anlatılır (Le Tourneau, 1992: 796). Bu metinler çok uzun oldukları için ciltlere bölünmüştür. Arap halk sîrelerinin cilt ve sayfa sayıları Yaktîn tarafından şu şekilde belirtilmiştir (Yaktîn, 1997a: 25):

Sîre Adı	Cilt Sayısı	Sayfa Sayısı
Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi	7	5963
'Antere b. Şeddâd Sîresi	8	3624
Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi	5	2600
Benî Hilâl Sîresi	3	1352
Seyf b. Zî-Yezen Sîresi	4	1511
Hamza Behlûvânî Sîresi	4	1198
Zîr Sâlim Sîresi	1	203
'Alî Zîbak Sîresi	2	316
Fîrûz Şâh Sîresi	4	1248
Seyf et-Ticân Sîresi	1	312
TOPLAM	39	18326

- c) Sîreler genellikle Allah'a hamd, peygamberlere salat ve selamla başlar. Allah'ın sıfatları söylenir, gücünden bahsedilir, günahları affetmesi istenir. Girişte, eski zamanda yaşamış insanların hayatının anlatılmasının onlardan sonraki nesillere bir ibret olduğu ifade edilir (Kıssatu ez-Zîr Sâlim el-Kebîr: 2013: 8; Sîretü 'Antere b. Şeddâd, yty.: 2; 'Abdülcevâd, 1996: 10).
- d) Sîrelerin ilk anlatıcılarının kim oldukları belli değildir. Genellikle sîrelere, başlangıçtaki salavat veya sîrenin tanıtım cümlesinden sonra “kâle er-râvî” denilerek giriş yapılmıştır. (Hicâcî, 1988: 16). “Kâle er-râvî” tabiri anlatıma bir giriş ve eğlenceli hikâye dünyasına geçiş için kullanılmıştır (es-Safedî, 2011: 99).
- e) Sîrelerde olaylar arasında geçiş yaparken bazen okuyucuya dua edilir (Kıssatu ez-Zîr Sâlim el-Kebîr: 2013: 40)
- f) Zîr Sâlim Sîresi'nin son kısmında, mücadeleleri etrafında bir sîre oluşmuş olan Benî Hilâl kabilesi zikredilmektedir (Kıssatu ez-Zîr Sâlim el-Kebîr: 2013: 207-208). Benî Hilâl Sîresi'nin başında da Zîr Sâlim hikâyesi bir giriş olarak anlatılır (Yazıcı, 2009b: 266)

a.2. Aşk Hikâyelerinin Şekil Özellikleri

- a) Arap aşk hikâyelerinde, olağanüstü durumlarda, duyguların coşkunu esnasında sakın bir anlatım olan nesre değil, duyguları daha iyi ifade edecek olan nazma başvurulur (İbrâhîm, 1987: 229).
- b) Arap aşk hikâyeleri genellikle çok uzun olmayan metinlerdir. Bu hikâyeler kitaplarda rivayetler halinde bulundukları için sîrelere nispeten genellikle kısadır (İbrâhîm, 1987: 277). Kitâbu'l-Egânî'de⁷ -aşklarıyla alakası olmayan rivayetler dâhil- Cemîl ve Buseyne'ye dair rivayetler 46 sayfa (İsfahânî, 2008e: 66-112), Kays ve Lübnâ'ya dair rivayetler 30 sayfa (İsfahânî, 2008f: 133-162), Kays ve Leylâ'ya dair rivayetler 58 sayfadır (İsfahânî, 2008b: 5-62). Adı geçen eserdeki en uzun rivayetlerden olan 'Ömer b. Ebî Rebî'a'ya ait olan rivayetler 105 sayfadır (İsfahânî, 2008a: 62-166). Muhabbel ve Meylâ (İsfahânî, 2008k: 165-171), 'Abdullâh b. Aclân ve Hind (İsfahânî, 2008l: 166-171), Murakkış el-Asgar ve Fâtıma (İsfahânî, 2008c: 99-102) gibi âşıklara dair rivayetler 4-11 sayfadır.
- c) Arap halk hikâyelerinin müellifleri olarak ifade edilen el-Kelbî ve el-Heysem b. 'Adî gibi yazarlar kitaplarını, günümüzde bildiğimiz manasıyla hikâye yazmak olarak değil, halk arasında ağızdan ağıza dolaşan hikâyeleri derlemek suretiyle oluşturduklarından (İbrâhîm, 1987: 198) hikâyelerde özel bir giriş bulunmamaktadır. Giriş kısmında âşıkların soyları, şairlik kudretleri vb. hakkında kısaca bilgi verildikten sonra aşklarına dair rivayetlere geçilmiştir (İsfahânî, 2008X22: 166; İsfahânî, 2008X9: 133; İsfahânî, 2008X24: 80).
- d) Arap aşk hikâyelerinde şiirleri erkek kahraman söylemiştir. Ancak kadın kahramanının da bir şair olduğu Tevbe ve Leylâ el-Ahyeliyye hikâyesinde Leylâ da şiir söylemiştir (İsfahânî, 2008g: 153). Şiirlere geçilirken “dedi (قال), söylemeye başladı (أنشأ يقول), şiir okudu (أنشد)” gibi tabirler kullanılır.

b. Muhteva Özellikleri

b.1. Halk Sîrelerinin Muhteva Özellikleri

- a) Kahramanlık hikâyeleri olan sîreler bununla beraber toplum hayatını, örf ve adetleri, çeşitli duyguları da yansıtır (Rûtî, 2015: 25)

⁷ Kitâbu'l-Egânî, Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö. 967), Emevi ve Abbasi dönemlerinde yaşayan şarkıcı ve bestekârlar ile bunların eserleri hakkında bilgi vermek için yazdığı eseridir. el-İsfahânî, bu bilgileri aktarırken dönemindeki yazılı belgeler, yaşamakta olan kişiler ve bizzat kendisinin şahit olduğu olaylardan istifade etmiştir. Onun bazı kitaplardan söz etmesi, zamanında gördüğü birçok olayı kaydetmesi, yaşadığı çağdaki âdet ve geleneklerle ilgili bilgi vermesi bakımından el-Egânî büyük bir öneme sahiptir (Kılıç, 1994: 317). Eser, Arap halk edebiyatı antolojisi mahiyeti taşımaktadır (ed-Dâkûkî, 1997: 351). Bu çalışmada incelenecek olan birçok aşk hikâyesini bünyesinde bulunduran Ebu'l-Ferec el-İsfahânî'nin Kitâbu'l-Egânî adlı eseri ve bu eserde geçen müzik terimleri üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Akbaş, 2019).

- b) Sîrelerin geneli tarihî gerçeklere dayanır. Genellikle konusunu tarihten alırlar ve kahramanları tarihte yaşadığı muhakkak kişilerdir. Sîreler tarihteki bu konuları ve kişileri halkın hayal dünyasına göre yeniden şekillendirerek anlatır (İbrâhîm, 1995: 26-27). Hamza Behlûvânî, Emîre Zâtî'l-Himme ve Ali Zîbak sîreleri gibi bazı sîrelerin başkahramanları ise tamamen halkın hayal ürünüdür. Tarihte bu isimlerle yaşamış kahramanlar bilinmemektedir (Hûrşîd, 1994a: 107).
- c) Sîre kahramanlarının her biri büyük bir kabileye mensup soylu kişilerdir (Hicâcî, 1988: 73-83). Sîrelerin figüratif kadrosunun merkezinde insan bulunur. Kahramanlar olağanüstü özellikler gösterebilirler (Zakâde, 2008: 14) Sîre kahramanları gösterdikleri olağanüstülüklerle efsanevi bir karakter gibidir. Mesela Seyf b. Zî-Yezen sîresinde Seyf, amacına ulaşmak için sihirden, cinlerden, kehanetlerden vb. yararlanır (Hûrşîd ve Zihnî, 1980: 30-31; Hûrşîd, 1978: 31). Kehanetler genellikle sîrelerin gidişatını belirlemiştir. Sîre kahramanları kehanetlerle sıradan bir insan olmaktan çıkıp efsanevi bir şahsiyete geçmişlerdir (Hicâcî, 1988: 38).
- d) Arap sîrelerinde kahramanların doğumu olağanüstü bir şekilde gerçekleşmiştir:
- Benî Hilâl Sîresi: Rızık'ın eşi Hadrâ kendisinin kahraman bir oğlu olmasını temenni eder.
 - Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi: Hz. Peygamber Halife el-Mehdi'ye rüyada "Kurtarıcı kahraman 'Abdülvehhâb benim yardımcım olacak. Onun vasıtasıyla benim davam dilden dile dolaşacak." diye haber vermiştir. Bunun üzerine Halife el-Mehdi kendi kendine "Abdülvehhâb, amcamın kabrinin kalkanı olacak." demiştir.
 - 'Antere b. Şeddâd Sîresi: Kral Züheyr, 'Antere'nin, zamanın harikası olacağını haber verir.
 - Seyf b. Zî-Yezen Sîresi: Vezir Yesrib, krala kendi soyundan Seyf isimli bir çocuğunun olacağını haber verir.
 - Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi: İsmâ'iliyye tabileri onun zuhurunu yazılı kitaptan haber verir. Ayrıca Şeyh Yahyâ eş-Şemmâ'nın eşi onun doğacağını rüyada görür (İbrâhîm, 2005: 215-216).
- e) Bazı sîrelerde Hz. Hızır'ın önemli yer vardır (Hicâcî, 1988: 86). Sîre kahramanları arasında başta Hızır olmak üzere veliler bulunur. Bu veliler olanları ve olacakları bilirler. Seyf b. Zî-Yezen sîresinde Şeyh Ciyâd Seyf'in kim olduğuna ve ölümüne dair haber verir. Şeyh 'Abdusselâm'ın ölümünden sonra Seyf hem 'Abdusselâm'ı hem Ciyâd'ı uçan iki kuş suretinde görür. Onlar Seyf'e ne yapması gerektiğini anlatırlar. Hamza Behlûvânî Sîresi'nde evliyalar Hamza'yı korurlar. Sultân ez-Zâhir Bîbers

Sîresi'nde kral Salih Eyyûb gaybı bilir. Gaybı bilmek, tayy-ı mekân, uykuda kahramana görünüp ona bir şeyi haber vermek veya onun bir şey yapmasını istemek velilerin yaptığı işlerdir. Veliler, hayatta olsun ölmüş olsun, sîrelerde önemli rol oynar. Bu veliler ya bireysel hareket ederler ya da velilerin piri Hızır gözetiminde iş görürler. Hızır, bütün kahramanları rehin almış inatçı büyücü uykusundayken ona elinde ateşten bir süngüyle gelir. Bunun karşısında büyücünün teslim olup rehin aldığı sîre kahramanı ve kahramanın arkadaşlarını serbest bırakmaktan başka çaresi kalmaz. Şeytan, bozguncu cinleri veya büyücüleri yönlendirdiği zaman Hızır bunlara karşı koyar. Şeytan ve ona tabi olanlar hezimete uğrarlar (Yaktîn, 1997a: 101-102). Bazı sîre kahramanları arasında Ahmed el-Bedevî, İbrâhîm ed-Desûkî gibi evliyalar bulunmaktadır (Hanefî, 2013: 84).

- f) Sîrelerdeki olaylar, Arap, Fars, Rum, Avrupa, Habeş, Sudan, Batı ülkeleri, Endülüs, Frenk diyarı, Hind ve Çin ülkelerinde cereyan eder. Horasan, Hîre, Bağdat, Serendip, Yesrib, Tanca, Konstantiniyye, Âmed, Mısır, Meyyâfârikîn, Malatya, Dımaşk ve el-Arîş gibi bölgeler de sîrelerde zikredilen mekânlardır (Yaktîn, 1997a: 244; el-Ka'bî, 2005: 184).
- g) Sîrelerde zaman (geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek) belirgindir (Zakâde, 2008: 14). Zaman ve mekân kavramları sîre kahramanını sınırlamaz. O, adeta bir efsane kahramanı gibi geçmiş ve gelecek arasında hareket eder, bir mekândan başka bir mekâna kolayca geçebilir (Hûrşîd, 1994b: 21).
- h) Arap sîrelerinde at önemli bir yardımcı kahramandır (Kûrârî, 2015: 15).
- i) Sîrelerde başkahramana yardımcı kahramanlar vardır. Bu kahramanlar başkahramanın kardeşi, kölesi veya arkadaşı olabilir. Bazen de bir cin yardımcı kahraman olarak görülür (Hicâcî, 1988: 65). Sîrelerde en az erkek kahramanlar kadar aktif rol oynayan, onları ya başarıya götüren veya gözden düşüren kadın kahramanlar vardır. Hatta Emîre Zâti'l-Himme sîresinde başkahraman bir kadın olup erkekler yardımcı kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sîrelerde kadın, erkek kahramanın onun gönlünü hoş etmek için çabaladığı bir sevgili konumunda değil giriştiği mücadelelerde onu tamamlayıcı pozisyonundadır (Hûrşîd, 1991: 27).

b.2. Aşk Hikâyelerinin Muhteva Özellikleri

- a) Arap aşk hikâyelerinde âşıklar genellikle ilk görüşte veya aynı çevrede büyüüp olgunluk çağına geldiklerinde âşık olurlar.⁸ Bu hikâyelerde endogami yasası baskındır. Âşıklar genellikle amca çocuklarıdır.
- b) Arap aşk hikâyeleri genellikle mutlu sonla bitmezler. Arap adetlerine göre birinin kızına o kişinin yeğeni talip olursa yeğeni ve kızının evliliğine razı olması gerekir. Arap âşıkların amcası kızlarına kavuşamamalarının sebebi onlar hakkında şiir söyleyerek onların adlarını çıkarmış olmalarıdır (Abd el-Maksoud, 2004: 4).
- c) Uzrî aşk hikâyelerinde kadın, sevdiğine kavuşamaz ve başka biriyle evlenirse dahi sevdasına sadık kalmaya devam eder. Kadının bu sadakatine eşi de saygı gösterir ve karısının eski sevgilisiyle görüşmesine mâni olmaz (Abd el-Maksoud, 2004: 4). Bazı hikâyelerde koca daha da ileri giderek eşine âşık olan kahramana onun için karısını boşayabileceğini teklif eder (İsfahânî, 2008n: 83).
- d) Aşk hikâyelerinin kahramanlarının çoğu şairdir (Abd el-Maksoud, 2004: 4; İbrâhîm, 1987: 227).
- e) Arap toplumundaki kölelik kurumu aşk hikâyelerine de tesir etmiştir. Sevilenin bir cariye olduğu hikâyelerde kadın kahraman son derece pasif olup duygularını ifade etmez. Âşık olunan kadın hür bir Arap ise bir ayrıcalığı, itibarı vardır ve hislerini paylaşabilir (İbrâhîm, 1987: 252-253).
- f) Arap aşk hikâyeleri halk arasında şöhret kazanıp dilden dile dolaşmaya başladığı zaman hikâyelerin cereyan ettiği tarih önemslenmemiştir. Dolayısıyla hikâyelerde birçok tarihsel çelişki vardır. Farklı zamanlarda yaşamış âşıklar, hikâyelerde birbirleriyle görüşmüş gibi anlatılmıştır (İbrâhîm, 1987: 305-308). Uzrî aşk hikâyeleri incelendiği zaman aynı hikâyenin başka kahramanlara nispet edildiği görülür (Bellûhî, 2000: 14).
- g) Arap aşk hikâyeleri Necid, Hicaz bölgelerinde cereyan etmiştir. Âşıklar, mihr bedelini biriktirmek, başkasıyla evlendirilen sevdiğinin peşinden gitmek gibi sebeplerle Şam'a,

⁸ İbn Hazm (ö. 1064), *Tavku'l-Hamâme fi'l-Ülfe ve'l-Üllâf* adlı eserinde âşık olma şekillerini, rüyada bir kız görerek âşık olma, birinin tasvir ettiği kıza görmeden âşık olma, ilk görüşte âşık olma ve uzun görüşmelerden sonra âşık olma şeklinde ifade etmiş, rüyada âşık olma motifıyla ilgili bir anekdot kaydetmiştir. Bu anekdota göre İbn Hazm'ın bir arkadaşı rüyasında gördüğü bir cariye âşık olmuştur. Bunu İbn Hazm'a anlatınca o, görmediği birine âşık olduğunu söylediği için arkadaşını kınamıştır (Endülüsî, 2016: 25-33). Arap aşk hikâyelerinde rüyada âşık olma ve birinin tasvir ettiği kıza âşık olma motifine rastlanmamıştır. İbn Hazm'ın anlattığına göre kendisi de aslında böyle bir âşık olma şeklini kabul etmemiştir.

Yemen'e, Mısır'a, Yemâme'ye seyahat etmişlerdir ancak hikâyelerde, adı geçen mekânlara dair ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Arap aşk hikâyelerini anlatan raviler tabiat tasvirlerini önemsememiş, buna dair küçük işaretler vermekle yetinmiştir (İbrâhîm, 1987: 303-308).

- h) Kitâbu'l-Egânî'deki hikâyelerde zaman örgüsü yoktur. Bir şahsın hayatı etrafında anlatılan rivayetler bir araya getirilmiştir. el-Egânî, canlı ve zarif rivayetleri, ilgi çekici ve latif hikâyeleriyle hikâye sanatının önemli kaynaklarından biridir (es-Safedî, 2011: 131).
- i) Arap aşk hikâyeleri figüratif kadro bakımından zayıftır. Olaylar genellikle âşık ve maşuk arasında geçer. Diğer şahsiyetler âşığa nasihat etmek, âşığı kınamak gibi işler için kısa bir süre ortaya çıkar ve hemen gizlenir (İbrâhîm, 1987: 251).
- j) Uzrî âşıkların tarihte yaşamış kişiler olduğu konusunda bir şüphe yoktur. Ancak bu kişiler hakkında anlatılan hikâyelere ravilerin eklemeler yaptıkları, onları değiştirdikleri de su götürmez bir gerçektir (Bellûhî, 2000: 31). Arap aşk hikâyeleri Ebû 'Ubeyde ve diğer Abbasi Dönemi yazarlarının elinde son şeklini alana dek raviler tarafından birçok değişikliğe uğratılmıştır (Dayf, 1965: 16).
- k) İsmi günümüze ulaşamamış birçok âşık vardır. Benî 'Uzre kabilesinden birisi 'Urve b. Zübeyir'e, çevresinden otuz kişinin sevdaya düşüp hastalandıklarını ifade etmiştir (Antâkî, H 1308: 9).
- l) Araplara göre, rivayet olunan hikâyeler, bazı tutarsızlıklarına veya olağanüstülüklerine rağmen genellikle gerçek hayattan alınmıştır (es-Safedî, 2011: 51).

II. BÖLÜM: TÜRK VE ARAP HALK HİKÂyecİLİĞİ GELENEĞİ

A) TÜRK HALK HİKÂyecİLİĞİ GELENEĞİ

1. Gelenek Tarihi

Türk milleti İslam öncesi dönemlerden beri hikâyecilik sanatına vakıftır. Eldeki kaynaklara göre Türk edebiyatında mensur hikâyeciliğin ilk örnekleri Uygur yadigârları olan Budist kökenli telif veya tercüme hikâyelerdir (Kavruk, 2016: 4).

Ebû Bekr b. 'Abdullâh b. Aybek ed-Devâdârî, *Dureru't-Ticân ve Tevârîhu Gureru'l-Ezmân* adlı eserinde 1230-1231 vakalarını yazarken Cengiz Han'a ait mukaddimede Türklerin elden ele dolaştırdığı *Oğuznâme*'ye de yer vermiş, Tepegöz hikâyesinin Türkler arasında anlatıldığını ifade etmiştir (Gökyay, 1973: LI).

İslamiyet'ten önceki toplumlarda kam, şaman, ozan ve baksı gibi isimlerle adlandırılan bilge kişilerin kopuz eşliğinde naklettiği Oğuz Kağan Destanı, Alp Er Tunga Destanı gibi destanlar İslami dönemde yerlerini İslami idealleri anlatan yeni destan ve hikâyelere bırakmışlardır (Öztürk, 2003: 132). Türkler Anadolu'yu vatan yaptıktan sonra bu coğrafyada üç tane önemli destan vücuda getirmişlerdir. Türk kültür abideleri içerisinde yer alan bu eserler; Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı'dır (Demir ve Erdem, 2006: 109) Bu hikâyeler 13. yüzyılda Selçuklu İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Anadolu'da halk arasında rağbet görmüştür (Levend, 1967: 71). Hamzavî, 15. yüzyılda Hamza kıssasını yirmi dört ciltte toplayıp bunları okumuştur (Nutku, 1997: 20). Anternâme de bu yüzyılın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmet'in emriyle tercüme edilmiştir (Muhtar, 1991: 238). 16. yüzyıl Türk halk hikâyelerinin başlangıç zamanıdır. (Alptekin, 2016: 77). Ermeni tarihçisi Tebrizli Arakel, 17. yüzyılın başlarında yazmış olduğu eserinde Köroğlu hikâyelerinin âşıklar tarafından türküler eşliğinde anlatıldığını belirtmiştir (Aktaran: Boratav, 1982: 217). F.A.J. Arundell 1834'te neşrettiği eserinde Uşaklı bir âşığın, Kerem Hikâyesi'ne benzer, nazım-nesir karışık, mensur kısımlarını hikâye, manzum kısımlarını ise makamla ifade ettiği hikâyesini, kalabalık bir insan grubunun karşısında anlattığını, sanatını göstermek amacıyla başka yerlere de gittiğini kaydetmiştir (Aktaran: Boratav, 2015: 61).

Türk halk hikâyelerinin pek azı matbaalara düşmüş, basılanlar da hayli bozulmuştur. Bu hikâyeler onları basanların elinde kısaltılmış, ihtiva ettikleri şiirler anlaşılabilir hale getirilmiştir (Boratav, 1982: 67).

Halk hikâyesi anlatma geleneği 20. yüzyılın ilk yarısında Doğu Anadolu’da devam etmiştir (Boratav, 2015: 16). Battal Gazi Destanı, Türk halkı tarafından çok sevilmiştir. Eserini 1964’te yayınlayan Kocatürk, Battal Gazi Destanı’nın yakın zamanlara kadar pek çok okunduğunu kaydetmiştir (Kocatürk, 1964: 295). Âşıklık geleneği bugün pek çok temsilcisi ile canlı bir şekilde devam etmektedir (Günay, 2008: 196).

Bazı din adamları bazı meddahları kınamışlardır. Ebussuud Efendi’nin Hz. Hamza’ya dair bir hikâye anlatan meddah ve onu dinlerken namazlarını aksatanların aleyhinde fetvası bulunmaktadır. Bu fetvada, kıssahanın Hz. Peygamber’in amcası Hamza’ya gerçekte olmayan şeyleri isnat ettiğini, hapisle cezalandırılmasını, onu dinleyenlerin de tövbe etmeleri gerektiğini yazmıştır (Nutku, 1997: 74).

2. İcracılar

a. Anlatıcı

Dünyanın her yanında görülen hikâye anlatma sanatı Türk kültüründe de önemli bir yere sahiptir (Nutku, 1997: 1). İslam öncesi dönemde hikâye sanatı “şaman, kam, baksı, bahşı, ozan” denilen, toplum tarafından saygı duyulan bilge şahsiyetler tarafından icra edilmiştir (Çetin, 2016: 28). Destani konuları anlatan ozanların yerini büyük merkezlerde, İran ve Arap kıssahanlarını taklit eden ve onların mevzularının benzerlerini anlatan meddahlar; köylerde, küçük şehirlerde, kasabalarda ise âşık-hikâyeciler almıştır (Boratav, 2015: 149).

a.1. Meddahlar

Anadolu ve Rumeli Türklerinin eski edebî hayatında, halk hikâyeciliğini temsil eden, hikâyeler, nükteler ve taklitlerle insanları eğlendiren meddahların önemli bir yeri vardır (Köprülü, 1989: 361). Meddahlar, Türk hikâye geleneğinde her türden hikâyeyi anlatan ve okuyan sanatçılardır. Âşıklar, sözlü destanın yerini almış olan bir türün temsilcisiyken meddahlar Fars ve Arap kökenli hikâyelerin tercümelerini anlatmışlardır. Meddahlardan, konularını İran destanı Şehnâme’den alan hikâyeleri anlatanlara “Şehnâmehan” denilmiştir (Boratav, 1969: 73).

Başlangıçta Bağdat halifelerinin saraylarında, halife ve etrafındakileri, türlü taklitler yapıp hikâyeler anlatmak suretiyle eğlendiren kıssahanlar mevcuttur. Bağdat halifelerini örnek alan diğer Müslüman devletlerinin hükümdarlarının saraylarında da bu türden saray hikâyecileri artmıştır. Bu saray hikâyecilerinin taklit edilmesiyle, büyük medeniyet merkezlerinde kıssahanlar yetişmeye ve çoğalmaya başlamıştır (Köprülü, 1989: 365). Türkölü

halk hikâyeleri, anlatıcı âşıklar vasıtasıyla köylere kadar varmış olmasına karşın meddah hikâyeleri şehirlerde oluşmuş ve gelişmiştir. Meddah hikâyelerinin dinleyicileri esnaf, tüccar, memur ile saray ve konaklarda yaşayanlardır (Boratav, 1969: 73).

Kâşifi'ye göre meddahlar şunlara dikkat etmelidir:

- 1- Anlatıcı işe yeni başlamışsa hikâyeyi ustasına okumuş olmalıdır.
- 2- Anlatıcı çevik olmalı, çabuk söyleyebilmelidir.
- 3- Dinleyicinin hangi sözlerden hoşlanacağını bilmeli, sözün uzunluğunu ona göre ayarlamalıdır.
- 4- Nesir bölümlerinin arasına süs olarak –yemekteki tuz miktarınca- nazım parçalar eklemelidir.
- 5- Olanak dışı ve gereksiz sözlerle halkın gözünde küçülmemelidir.
- 6- Alaycı ve kırıcı sözler sarf etmemelidir.
- 7- Aşırı dilencilik yaparak halkı sıkmamalıdır.
- 8- Anlatımını ne kısa kesmeli ne de uzatmalıdır (Nutku, 1997: 57).

Meddah Şükrü, 19. yüzyılın sonunda meddahları üç gruba ayırmıştır:

- a. Kitaptan ya da ezberden Hamza ve Battal Gazi gibi kahramanların hikâyelerini anlatanlar
- b. Saz eşliğinde destanlar, manzum övgüler düzerek hikâye anlatanlar
- c. Taklitli hikâye ve menkıbeler söyleyenler (Nutku, 1997: 47).

a.2. Âşık-Hikâyeciler

Âşıklar, 16. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmış bir sanatçı kişiliklerdir. Onlar, şairlik güçlerini, kendilerine bir pirin “aşk badesi” sunması yahut ideal sevgilinin hayalini görme sonucunda elde ettiklerine inanırlar. Olağanüstü bir şekilde şairlik niteliği kazanmış kişilere “badeli âşık” veya “hak âşığı” denilmiştir. Âşığın yaratıcılığı irtical iledir. Onun normal konuşma şeklinde anlatmasına “dilden söyleme” şiirle anlatmasına “telden söyleme” denir. Saz, aşığın şiirinden ayrılmaz bir ögedir (Boratav, 1969: 21-22). Türk âşık tipi, eski destancı Türk ozanlarının –belki de sihirbaz-şair Şamanlara kadar çıkan sanatkârların- tarihi gelişimi ve sosyal şartların gereği ortaya çıkmış sanatkâr tipidir (Boratav, 2015: 51). Eski ve sağlam bir âşıklık geleneğine sahip olan Türk edebiyatının tesiriyle Ermenilerde “aşug” Gürcülerde ise “aşuqi” denilen ve Türk âşıklarıyla aynı özellikleri gösteren sanatkârlar ortaya

çıkıştır. Bu sanatkârlar, isimlerine varıncaya kadar her şeyi Türklerden almışlardır (Spies, 1941: 46-47; Köprülü, 1989: 239-250).

Türk toplumu rüyada sihirli bir içmek suretiyle şiir söyleme kabiliyeti kazanan âşıklara saygı göstermiştir. Allah'ın lütfuyla âşıklık yeteneği kazanan ve hak âşığı olarak adlandırılan bu kişileri toplum sevmiştir. Bundan dolayı hemen hemen bütün hikâyelerde kahramanlar rüyada bir içecek içerek âşık olurlar ve şiir söylemeye başlarlar (Başgöz, 2016: 291). 16. yüzyıldan bu yana yazıya geçen aşk konulu halk hikâyelerinde rüya motifiyle karşılaşılır. Bu motif günümüzde yaşayan âşıklarda da görülür. Âşık, bir rüya görene kadar bir ustanın yanında çiraklık yapar yahut âşık sık sık fasıllarının yapıldığı ortamlarda bulunur (Günay, 2008: 130).

Günay'a göre asıl tip kompleks rüya motifi şu şekildedir:

- I. Hazırlık Devresi
 - a) Çocukluk ve gençlik çağının şartları
 - b) Karşılaşılan maddi veya manevi bir sıkıntı
 - c) Bir sıkıntı veya bir dilekle uykuya dalış
- II. Rüya
 - a) Kutsal kişilerle kutsal sayılan bir yerde karşılaşma
 - b) Pir elinden bade içme
 - c) Sevgilinin kendisi veya resmiyle karşılaşma
 - d) Pirlerin kahramanın bilmesi gerekenleri ona öğretmesi
 - e) Kahramana bir mahlas verilerek ondan bir deyiş söylenmesini isteme
- III. Uyanış
 - a) Kahraman uyanması ve ilk fırsatta eline geçen bir sazla başından geçenleri anlatması
 - b) Kahraman bir süre (3, 6, 7, 20, 40 gün) baygın yatması ve ağzından burnundan kanlı köpükler gelmesi. Gönül ehli birinin, âşığın sazına dokunmasıyla uyanması
 - c) Âşığın kendi kendine uyanması acayip halleri sebebiyle deli sanılması. Halden anlayan birinin kahramanın sazının tellerine dokunarak âşığı çözmesi
- IV. İlk Deyiş

- a) Âşıklık kudreti kazanan kişinin gördüğü rüyayı tasvir etmesi. İlk deyişin sonunda ilk tapşırmasını yapması (Günay, 2008: 136).

Başgöz ise Türk halk hikâyelerinde düş motifini şu şekilde tespit etmiştir:

- a) Genç erkek, bazen de kız ve erkek bir pirin elinden düşlerinde aşk dolusu içerek birbirine âşık olurlar.
- b) İçkiyi içen oğlanın vücudunda bir ateş düşer, yanar. Kıza sarılmak, onu kucaklamak ister, düşer bayılır, ağzından kan köpük gelerek günlerce baygın yatar.
- c) Herkes onu deli olmuş sanırken bir kocakarı bunun aşk hastalığı olduğunu anlar ve başucunda saz çalarak oğlanı uyandırır. Saz sesi kulağına değer değmez genç gözlerini açar.
- d) Düşte görünen ihtiyar, âşığın hayat boyu yardımcısı, koruyucusu olur ve ona bir mahlas verir.
- e) Bu düş nedeni ile genç, kelimenin her iki anlamı ile âşık olur, yani hem saz çalıp şiir söyler, hem bir güzele sevdalanır (Başgöz, 1986: 25-26).

W. Ruben'e göre rüyada bir sevgiliyi görerek âşık olma motifi bütün dünya edebiyatlarında görülür ancak Türk âşık edebiyatında görülen rüya motifi, rüyayı göreni bir sevdaya düşürmesinin yanı sıra ona şairlik kudreti ve Allah aşkına giden yolda gerekli olan usul ve erkânı kazandırması sebebiyle, Türklere has bir özellik gösterir (Ruben, 1941: 484-485; Günay, 2008: 132).

Âşık-hikâyeci hikâye içinde konuşan kahramanların jestlerini ve seslerini taklit eder. Komik bir olay yahut kahramanlık sahnesi varsa buna göre tavır takınır. Yerine göre şive ve yabancı dil taklitleri yapar. Bunları yaparken kendini kaptıran, coşan ağlayan hatta bayılan âşık-hikâyeciler olmuştur (Boratav, 2015: 151). Âşıklar, hikâyelerin saz eşliğinde söyler. Omuzlarında taşıdıkları sazlarıyla dinleyicilerin arasında gidip gelerek adeta tek kişilik bir oyun icra ederler. Hikâye anlatırken bir oyuncu, şair veya müzisyen gibi olan âşığın kendine has tekniği, kıyafeti ve geleneği vardır (Başgöz, 2016: 288). Türk halk hikâyeleri, kısaltılmış bir şekilde kadınlar arasında da anlatılmıştır (Boratav, 2015: 198).

Düzgün'e göre âşık tarzı hikâye anlatıcıları ikiye ayrılır. Birinci grup, bir hikâyeyi baştan sona kadar anlatan, yeri geldiği zaman nazım kısımlarını saz eşliğinde ezgili olarak icra eden anlatıcılardır. İkinci grup ise saz çalmayı bilmeyen hatta şairlik kabiliyeti zayıf olan, eline aldığı bir dernekle saz çalma taklidi yaparak bu ihtiyacı gideren anlatıcılardır (Düzgün,

2018: 258). Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Azerbaycan, Gürcistan, Erivan ve Dağıstan bölgelerinde bağlama/saz çalarak “türkölü hekât/hikâyet” denilen âşık tarzı hikâyelerini anlatan iki tip anlatıcı vardır. Başkalarının hikâyelerini anlatmanın yanında kendileri de hikâye tasnif eden anlatıcılar “usta âşık”; kendileri hikâye tasnif etmeyen, sadece “usta malı” türkölü hikâye anlatanlarsa “hekâtçı usta” diye isimlendirilir (Kırzioğlu, 1968: 470). Yaratıcılık gücüne sahip olmayan âşıklar gelenek taşıyıcılığı göreviyle usta malı deyişleri naklederek âşıklık geleneğini canlı tutmaya hizmet ederler (Günay, 2008: 196).

Halk hikâyeciliği, icrası zor bir sanat yapısıdır. Âşıklar, kendi tasnif ettikleri veya usta malı hikâyeleri anlatırlar. Son dönemlerde yetişen âşıklarda hikâye anlatma geleneği azalmaktadır. Halk hikâyeciliğini canlı tutan düğünlerin tarzının değişmesi, âşık kahvehanelerinin kapanması, usta âşıkların büyük şehirlere göç etmesi gibi sebepler hikâyecilik geleneği yeni âşıklara aktarılamamaktadır. Günümüzde, halk hikâyeleri daha ziyade Doğu Anadolu’da Kars, Erzurum gibi illerde yaşamakla beraber âşıklarımızın göç ettikleri yerlerde de az da olsa icra edilmektedir (Yılmaz, 2011b: xxiii).

b. Anlatıcının Yardımcıları

Türk halk hikâyeciliğinin esas icracısı olan anlatıcının yardımcıları vardır. 1960’lı yıllarda Erzurum’da Kavaflar Çarşısındaki ünlü İki Kapılı Kahve’yi işleten Burhanettin Alsaran, bu kahvehanede Nalbant İshak’a bazen Âşık Ümmani’nin bazen de Mesci Ziyeddin Usta’nın sazlarıyla eşlik etmişlerdir. Âşık Yaşar Reyhani de Behçet Mahir’e hikâye anlatma sırasında eşlik eden kişidir. Bu iki hikâyeciye saziyla eşlik eden bir başka âşık da Mustafa Ruhani’dir (Düzgün, 2005: 197).

3. Dinleyici

Türkler, halk hikâyelerini aktif bir şekilde dinlemişlerdir. Kunos, 1899’da neşrettiği Proben VIII’de âşıkların Anadolu’nun meşhur diyarlarında gezdiklerini ve seyircilerim önünde ellerinde sazlarıyla kahraman atalarının hikâyelerini anlattıklarını zikretmiştir (Radloff-Kunos, 1998: 8). Bir meddah, Bedi ve Kasım hikâyesini anlatırken dinleyiciler ikiye bölünmüş, Bedi’nin ismi söylenince bir grup, Kasım’ın ismi söylenince diğer grup naralar atmıştır (Köprülü, 1989: 382). 1800 yılında hayatta olan Tüccârî zamanında aşk hikâyelerinin birçoğu, sevgililerin kavuşamadan ölmeleriyle bitermiş. Köylerde ve kasabalarda yeniçeri ağaları ve köy kabadayılarında bu duruma sinirlenip hikâyecileri dövenler, vuranlar ve öldürenler olurmuş. Bunun üzerine Kars ve civarı âşıkları toplanıp bütün hikâyelerin sonunu

sevdalıları kavuşturacak şekilde değiştirme kararı almışlar. O zamandan beri sevdalıların birbirine kavuşmadığı hikâyelere rastlanmaz. Sadece Kerem ve Aslı Hikâyesi'nde sevdalıları birbirine kavuşmadan ölürler. Bu hikâye de âşıklarca pek anlatılmamış, bir anlayışa göre âşıkların bu hikâyeyi anlatmaları günah sayılmıştır. Kerem ile Aslı hikâyesini kırk gecede anlatan Süleyman Usta bir gün bir köy ağasının huzurunda hikâyeyi anlatmaya başlamıştır. Kerem ile Aslı'yı kavuşturmadığı takdirde köy ağasının kendisine zarar vereceğini öğrenince bir yolunu bulup sevdalıları kavuşturmuştur (Boratav, 2015: 124-125).

4. İcra Mekânı

Kahvehaneler, halk hikâyeciliğinin icra edildiği en önemli mekânlardandır (Türkmen, 1974: XII). Âşıklar, halk hikâyelerini köy odaları ve kahvehanelerde anlatmışlardır. Sanatlarını icra ederken kendilerine yapılan bağışlarla veya hikâyelerini anlattıkları kahvehanenin sahibinden aldıkları ücretle geçimlerini sağlamışlardır (Boratav, 1969: 63). Kahvehanelerde genellikle akşam ve yatsı namazı arasında Hz. Ali Cenknâmeleri, Hamzanâme, Battal Gazi Destanı, Ebu Müslim Destanı gibi hikâyeler okunmuştur. Konaklarda, eğitimli kişiler ve âlimlerin evlerinde önceleri sadece dinî eserler okunmuş ancak Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminden sonra Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin gibi aşk hikâyelerinin yanında kahramanlık hikâyeleri de okunmuştur (Öztürk, 2003: 136-137). Halk hikâyeleri düğünlerde de anlatılmıştır (Türkmen, 1974: XII). Âşıklık geleneğini asrımızda elektronik ortamlarda icra etmeye devam eden âşıklar artık hikâye anlatmamaktadır (Çıglık, 2014: 436).

5. İcra Şekli

Halk hikâyeciliği eski destan geleneğine dayanmaktadır. Destan geleneğinin konu ve biçim bakımından değişmesiyle oluşan halk hikâyeciliği, oluşum ve gelişimiyle birlikte yeni bir gelenek oluşturmuştur (Durbilmez, 2017: 20). Türk halk hikâyelerinin gelenekteki icra şekli Boratav tarafından şu şekilde tespit edilmiştir:

1. Hikâyeci bir fasılla işe girişir. Bu fasıl genellikle bir *divanî* ile başlar. Aruz ölçüsüne hâkim olmayan âşıklar hece vezniyle söylerler. Bunu bir *tecnis* takip eder. Daha sonra bir türkü daha okunur. Bunu birkaç şiir daha takip eder. Bunların arasında bir Köroğlu türküsü- Köroğlu'nun kendisinden bir türkü okumayacak aşığa beddua ettiği rivayet edilir- söylenir. Mecliste başka bir âşık varsa anlatıcı âşık ortaya bir muamma atar. Anlatılacak olan hikâyenin musannifi belli ise

yukarıda zikredilen türkülerin o musannifin türkülerinden seçilmesi uyulan bir gelenektir.

2. Saz faslından sonra bazı âşıkların *döşeme* adını verdikleri mensur tekerleme söylenir. Bu mensur tekerlemelerde olmayacak hayalî şeyler komik biçimde, âşığın başından geçmişçesine anlatılır.
3. Asıl hikâye bir dua ile başlar. Bu, çok defa başka âşıkların da tekrar ettiği klişe duadır. Âşık, hikâyenin mensur kısımlarında hikâyenin ana hatlarından sapmamak kaydıyla değişiklikler, eklemeler ve çıkarmalar yapabilir. Manzum kısımlarda değişiklik yapması hoş görülmez.
4. Hikâyeler genellikle bir gecede bitmez. Oturumlar esnasında çay vb. ihtiyaçlar için verilen molalardan sonra âşık “Nerede kaldık?” diye sorar. Bu sorunun âşık tarafından cevaplanmasını beklemek usuldendir. Dinleyicilerden biri yanlışlıkla bu soruya cevap verirse âşığa bahşişini vermek zorundadır.
5. Hikâyenin sonunda âşık, sevdalıları birbirine kavuşturur. Toy adı verilen bir güzelleme söyledikten sonra hasret çekenlerle garipler için dua eder ve “Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur.” deyip hikâyeyi sonlandırır (Boratav, 2015: 65-68).

Hikâye anlatımı bir geceden yedi geceye kadar sürebilir. Bir gecelik oturum 4-5 saat sürer (Boratav, 2015: 16).

Düzgün, Boratav’ın fasıl derken aslında bugünkü anlamıyla “program”ı kastettiğini, hikâyeden önceki bölümün hikâyenin yapısına dâhil olmadığını ifade etmektedir. Ona göre âşık tarzı halk hikâyeleri bu “fasıl/program”ın içinde ayrı bir bölümdür ve *giriş, olay örgüsü ve bitiş* bölümleri olmak üzere üç başlık altında incelenmelidir (Düzgün, 2018: 260). Türkmen de halk hikâyelerinin genel olarak *döşeme, hikâyenin metni* ve *dua* bölümlerinden oluştuğunu ifade etmektedir (Türkmen, 1974: XIII). Köse’ye göre ise âşık hikâyeleri de denilen halk hikâyeleri *giriş bölümü, hazırlık bölümü, kahramanın macerası* ve *sonuç bölümü* olmak üzere dört başlık altında incelenebilir (Köse, 1996: 49).

6. Anlatılan Hikâyeler

a. Kahramanlık Hikâyeleri

a.1. Dede Korkut Hikâyeleri

Nazım-nesir karışık hikâyenin ilk örneği Dede Korkut Hikâyeleridir (Boratav, 2015: 71). Dede Korkut Hikâyelerinin Dresden nüshası giriş ve 12 hikâyeden; Vatikan nüshası giriş

ve 6 hikâyeden; Türkmensahra/Türkmen/Günbet nüshası ise 1 hikâye ve 24 soylamadan oluşmaktadır (Ekici, 2019: 8; Shahgoli vd., 2019: 165). Dede Korkut Hikâyelerinin tespit zamanı olarak 15. yüzyılın ortası veya ikinci yarısı, yazıldığı yer olarak da Akkoyunlu sahası kabul edilmektedir (Ergin, 1989: 56; Gökyay, 1973: LXXVIII).

a.2. Köroğlu

Köroğlu, 16. yüzyılda yaşamış bir Celali reisi olup aynı zamanda şairdir. Halkın, Köroğlu'nu zalimleri cezalandıran, fakiri gözeten, adaletli bir düzeni kurmayı amaçlayan ideal bir kahraman olarak görmesi onun adını destanlaştırmıştır (Boratav, 1969: 62). Ermeni tarihçi Tebrizli Arakel'in tespitlerine göre 17. Yüzyılın başlarında âşıklar, Köroğlu hikâyelerini türküler eşliğinde anlatmışlardır (Boratav, 1982: 217).

a.3. Danişmendnâme

Kıssa-i Melik Dânişmend, Kıssa-i Dânişmend Gazi veya Kitâb-ı Melik Dânişmend isimleriyle de bilinen, Anadolu'da, Malatya'dan başlayıp İstanbul'a kadar uzayan çizginin kuzeyinde kalan kısmın Dânişmend Gazi ve gaza arkadaşları tarafından fethini anlatan Danişmendnâme, kahramanları Türk olmayan Battalnâme ve Ebû Müslimnâme dairesine mensup olmakla birlikte kahramanı Türk olan, Anadolu'da meydana getirilmiş ilk kahramanlık hikayesidir. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Mirkâtü'l-Cihâd adlı eserine dayanarak Danişmendnâme'nin gaziler arasında dolaşan menkıbelerin, Anadolu Selçuklu hükümdarı II. İzzeddin Keykâvus'un emriyle, İbn Alâ tarafından 1245 yılında derlenmesiyle kaleme alındığı kabul edilmektedir. İbn Alâ tarafından derlenen metin ele geçmemiştir. Eldeki Danişmendnâme nüshaları Tokat Kalesi dizdarı Ârif Ali tarafından İbn Alâ'nın eserinin elden geçirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Gelibolulu Mustafa Âlî'ye göre 1360-61 yılında gerçekleşen bu ikinci yazılışın birçok araştırmacı tarafından II. Murad Dönemi'nde (1421-1451) gerçekleştiği kabul edilmektedir. Ârif Ali, eserin başında, daha iyi anlaşılсын diye hikayeyi on yedi kısma böldüğünü ve ona bazı manzum parçalar eklediğini belirtmiştir. (Ocak, 1993: 478; Demir ve Erdem, 2006: 109).

a.4. Battal Gazi Destanı

Köprülü'ye göre Battal Gazi menkıbesi, tarihî bir esas üzerine işlenmiş ve Türklere has bir kahramanlık destanıdır. Bu hikâyeyi Türk-Bizans mücadelesi doğurmuştur. Emevi ve Abbasi ordularındaki Türk askerinin yüksek mevkisi göz önüne alındığında daha o zamanlar Bizans hudutlarında yaşayan Türkler arasında bile bu hikâyenin var olduğu düşünülebilir.

Battal Gazi hikâyesinin kahramanları İslamiyet'i yaymak adına çarpışan, şehit olmayı tek amaç olarak belirleyen, maddi menfaatleri önemsemeyen, kan dökme heveslisi ve zevk düşkünü olmayan gazilerdir (Köprülü, 2004: 277-279). Bazı araştırmacılara göre ise Battalnâme Anadolu serhatlerinde, İslamiyet uğrunda canla başla mücadele eden Türk gazileri arasında doğmuş bir hikâyedir. Hikâye, İslam, gaza ve cihat ruhuna bürünmüş ve onunla şekillenmiş Anadolu Türklerinin destanıdır. 8. ve 9. yüzyılın özelliği olarak İslamiyet'in etkisiyle Bizans'a karşı girişilen mücadeleler mefkûrevi bir hal almıştır. Halk muhayyilesi bu sebeple Battal Gazi'yi peygamber soyundan göstermiş ve ona "seyyid" sıfatını eklemiştir. Yarı evliya kişiliğiyle tam bir alp-eren tipi olarak Seyyid Battal'la Arapların tarihî kahramanı 'Abdullâh Battal'ın isim benzerliğinden başka bir aynılığı yoktur. 7-9. yüzyıllarda Anadolu'da Bizans ve Ermenileri haraca bağlayan Abbasi ordusunun kumandanlarının Türk olduğu göz önüne alınınca Battal Gazi Destanı'nda anlatılan olayların bir kısmının Türklere ait olabileceği mantığı ortaya çıkar. Seyyid Battal Gazi Türkleşmiştir. Yabancı kaynaklardan birçoğu onu Türk olarak vasıflandırmaktadır (Köksal, 1983: 42; Paçacıoğlu, 1993: 3). Bazı kaynaklar Zatü'l-Himme/Zü'l-Himme/Delhemma adıyla bilinen Arapça eserden tercüme edildiğini veya o eserin Battalnâme üzerinde tesirinin bulunduğunu söylemektedir (Demir ve Erdem, 2006: 109; Spies, 1941: 9; 'Alî, 1947: 52).

Battalnâmelerin bir kısmı manzum bir kısmı da mensur olmak üzere yirmiye yakın yazma nüshası bilinmektedir. Mensur yazmaların en eskisi 1436/1437 tarihlidir. (Köksal, 1983: 8). Bakâî adlı bir şairin de manzum bir Battal hikâyesi vardır. Manzum hikâyenin içeriğinden ve Bakâî'nin kitabın başında verdiği bilgilerden onun mensur Battalnâme'nin biraz kısaltılarak nazma çekilmiş hali olduğu anlaşılmaktadır. Bundan başka hakkında bilgi bulunmayan Tûrâbî adlı bir şaire ait manzum Battalnâme tespit edilmiştir (Boratav, 1979: 350; Çolak, 2006: XVI).

Konu bakımından kendileriyle ilgili olmamasına rağmen Türklerin Battal Gazi'yi bu kadar benimsemelerinde onun İslamiyet uğrunda Bizanslılarla savaşıması, Türklerin hedeflediği bölgelerde mücadele etmiş olması, Araplık idealinden ziyade İslam ideali için savaşıması etkili olmuştur. Ayrıca hükümdarların ve devlet adamlarının savaşa giderken orduyu ve halkı Battal Gazi hikâyeleriyle şevke getirmeleri de onun halk tarafından benimsenmesinde tesirli olmuştur (Tolasa, 1977: 106-107; Demir ve Erdem, 2006: 109). Bazı köylerde bile Battalnâme nüshalarına rastlanması onun Türkler arasında ne kadar yayıldığını göstermektedir (Kavruk-Durukoğlu, 2012: 24).

Battalnâme'nin Hamzanâme'yle başlayan ve Ebû Müslimnâme, Danişmendnâme ve Saltuknâme ile devam eden zincirin ikinci halkası olduğu kabul edilmektedir (Ocak, 1992: 206).

a.5. Saltuknâme

Mensur Türk destanlarından olan Saltuknâme 13. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'nin fethi sırasında savaflara katılan, yaşarken kerametleriyle efsanevi bir kişilik haline gelen bir Türk kahramanı olan Sarı Saltuk'un menkıbevi hayatı, savafları ve kerametleri etrafında teşekkül etmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in Edirne'ye gönderdiği Cem Sultan yolda Sarı Saltuk'un türbesini ziyareti esnasında oradaki dervişlerden Sarı Saltuk'a dair menkıbeleri dinlemiş ve bunları çok beğenmiştir. Bunun üzerine bu menkıbeleri derlemesi için Ebulhayr Rûmî'yi görevlendirmiştir. Rûmî, Anadolu ve Rumeli'yi yedi yıl dolaşmış, Sarı Saltuk'un menkıbelerini derleyerek kaleme almıştır. Buna göre Saltuknâme'nin derlenmesi 1480 yılında tamamlanmıştır (Akalın, 1994: 360-362).

a.6. Ebû Müslimnâme

Emevi Devleti'nin yıkılıp idarenin Abbasi Devleti'ne geçmesini sağlayan Ebû Müslim-i Horasani'nin (ö. 755) başkahramanı olduğu hikâye Türk edebiyatında Kıssa-i Ebû Müslim ve Ebû Müslimnâme olarak bilinmektedir. Ebû Müslimnâme'de başkahraman her zaman mazlumlara sahip çıkan, hakkı savunan bir kişiliktir. Bu sebeple hikâye başta yeniçeriler olmak üzere fütüvvet ocaklarında, Alevi-Bektaşî zümreler arasında, köy odalarında ve kahvehanelerde Hz. Ali ve Hz. Hamza hikâyeleri gibi rağbet görmüştür. Hikâyenin bazı nüshalarında Farsçadan tercüme edilmiş olduğu kayıtlıdır. Eserin tam olarak ne zaman ve kim tarafından tercüme edildiğine dair kesin bir bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda hikâyenin en eski tercümesinin Ebû Tâhir-i Tûsî'ye (Tarsûsî) ait olduğu belirtilmiştir. İstanbul, Paris ve Viyana'daki kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan Ebû Müslimnâme halk tarafından sevilmiştir (Albayrak, 1994: 195-196).

a.7. Hz. Ali Cenknâmeleri

Hazreti Ali Cenknâmeleri, Hazreti Ali'nin Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki mücadelelerin merkezinde bulunduğu, İslamiyet'in yayılması ve benimsenmesini sağlamak amacıyla yazılmış destansı hikâyelerdir (Demir, 2021: 51). Bu eserler, tercüme, telif ve adaptasyon yoluyla 13. yüzyıldan itibaren gazi tipi çevresinde Türk edebiyatında yerini almıştır (Çetin, 1997: XXXI). Hazreti Ali Cenknâmelerinin konusu Hazreti Peygamberin

himayesinde Hazreti Ali'nin kahramanlığıyla fetihler yapması ve İslamiyet'i yaymasıdır (Demir ve Erdem, 2007: 23).

a.8. Hamzanâme

Arap edebiyatında Sîretü Hamza, Esmâru'l-Hamza; Fars edebiyatında Kıssa-i Emîr Hamza, Dâstân-ı Emîr Hamza, Kitâb-ı Rümûz-ı Hamza; Türk edebiyatında ise Hamzanâme olarak bilinen bu hikâyeler bazı araştırmacılara göre Hz. Hamza'nın kahramanlıkları önce Arap sözlü edebiyatında destanlaşmış ve yazıya geçirilmiştir. Bu konu daha sonra sırasıyla Fars ve Türk edebiyatında işlenmiştir. Arap ve Fars edebiyatlarındaki kahraman, Hz. Peygamberin amcası Hz. Hamza değildir ama ona yakınlığı belirtilen tamamen farklı bir kişidir. Türkçe Hamzanâmeler ilk defa Hamzavî (ö. 1412/1413) tarafından yazıya geçirilmiştir. Hamzavî'nin eseri yeniçeriler arasında ve halk kahvehanelerinde çok rağbet görmüştür (Sezen, 1991: 24; Albayrak, 1997: 516-517; Köprülü, 1989: 202; Çorak, 2019: 100).

b. Aşk Hikâyeleri

Türk edebiyatı, aşk konulu halk hikâyelerinin niceliği bakımından zengindir. Tezin üçüncü bölümünde bir kısmı epizotlarına göre incelenecek olan aşk konulu halk hikâyelerinin tespit edilebilenleri şunlardır:⁹

- 1- Eşref Bey Hikâyesi
- 2- Latif Şâh Hikâyesi
- 3- Salman Bey ile Turna Tel Hanım Hikâyesi
- 4- Sevedkâr Şah ile Gülenaz Sultan Hikâyesi
- 5- Adil Şah Hikâyesi
- 6- Melikşah ile Güllü Han Hikâyesi
- 7- Nedim Şah Hikâyesi
- 8- Varaka ile Gülşah Hikâyesi

⁹ Aşk konulu halk hikâyelerinin listesi oluşturulurken sırasıyla aşağıdaki kaynaklardan istifade edilmiştir. Farklı kaynaklarda adı geçen aynı hikâyeler, tekrara düşmemek adına, aşağıda sırasıyla verilen kaynaklardan ilk olarak hangisinde geçiyorsa sadece orada zikredilmiştir.

1. 1-42 (Alptekin, 2016: 184-292)
2. 43-58 (Yılmaz, 2011a: 23-409)
3. 59-75 (Yılmaz, 2011b: 1-381)
4. 76-125 (Durbilmez, 2017: 23-59)
5. 126-135 (Saçkesen, 2003: 4-225)
6. 136-138 (Karadeniz Yağmur, 2016: 22)
7. 139 (Sakaoğlu vd., 1999: 205).
8. 140 (Koz ve Kaya, 2000: 129)
9. 141- 144 (Taşlıova, 2006: 499-664)

- 9- Bey Beyrek Hikâyesi
- 10- Hurşit ile Mahımihri Hikâyesi
- 11- Şah İsmail Hikâyesi
- 12- Yaralı Mahmut Hikâyesi
- 13- Derdiyok ile Zülfüsiyah Hikâyesi
- 14- Elif ile Mahmut Hikâyesi
- 15- Ülfetin Hikâyesi
- 16- Arzu ile Kamber Hikâyesi
- 17- Asuman ile Zeycan Hikâyesi
- 18- Âşık Garip Hikâyesi
- 19- Tufarganlı Âşık Abbas ve Gülgez Peri
- 20- Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi
- 21- Kerem ile Aslı Hikâyesi
- 22- Tahir ile Zühre Hikâyesi
- 23- Ali İzzet Hikâyesi
- 24- Karacaoğlan Hikâyesi
- 25- Kozanoğlu Hikâyesi
- 26- Sefil Baykuş Hikâyesi
- 27- Elmas ile Kahraman Hikâyesi
- 28- Şâmilî Hikâyesi
- 29- Mahiri Baba Hikâyesi
- 30- Gül ile Ali Şir Hikâyesi
- 31- Kaçak Nebi Hikâyesi
- 32- Sürmeli Bey Hikâyesi
- 33- İlbeylioğlu Hikâyesi
- 34- Ferhat ile Şirin
- 35- Leylâ ile Mecnûn
- 36- Yusuf ile Züleyha
- 37- Mihr ü Vefa
- 38- Razınıhan ile Mahfiruze
- 39- Haçerli Hanım
- 40- Sansar Mustafa
- 41- Cevrî Çelebi
- 42- Tayyarzade Hikâyesi

- 43- Çoban Süleyman ile Perişan Sultan Hikâyesi
- 44- Hüseyin ile Senem Hikâyesi
- 45- Ülker Sultan Hikâyesi
- 46- Necip ile Telli Hikâyesi
- 47- Rıza Bey Hikâyesi
- 48- Pervane Hikâyesi
- 49- Hamit Han ile Melek Sultan Hikâyesi
- 50- Alihan Hükümdar ile Peri Hatun Hikâyesi
- 51- Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım
- 52- Şeyh Senan Hikâyesi
- 53- Uzakelli Garip Şah Hikâyesi
- 54- Saraç İbrahim ile Perişan Sultan Hikâyesi
- 55- Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım Hikâyesi
- 56- Seyfet Çavuş ile Filiz Hikâyesi
- 57- Perizan Hikâyesi
- 58- Gülizar Sultan ile Çoban Süleyman Hikâyesi
- 59- Bahtiyar Hikâyesi
- 60- Öksüz Vezir Hikâyesi
- 61- Abdullah Bey ile Cihan Hanım Hikâyesi
- 62- Hüseyin Bey ile Şahin Bey Hikâyesi
- 63- Söylemez Hanım Hikâyesi
- 64- Yusuf ile Gülistan Hikâyesi
- 65- Ahmet ile Mehmet Hikâyesi
- 66- Hasret ile Ferhat Hikâyesi
- 67- Abdullah ile Gülizar Hikâyesi
- 68- Sümmani Ağa ile Gülgez Hanım Hikâyesi
- 69- Celali ile Kenani Hikâyesi
- 70- Dallıhan ile Nazanı Sultan Hikâyesi
- 71- Bayram ile Güldane Hikâyesi
- 72- Yusuf ile Elif Hikâyesi
- 73- Timur Han ile Maya Sultan Hikâyesi
- 74- Mete Han Hikâyesi
- 75- Çileli Âşık ile Nazlı Sultan Hikâyesi
- 76- Sümmani ile Gülperi

- 77- Vamuk ile Azra
 78- Kara Gelin
 79- Hüseyin ile Üreyze Hanım
 80- Kaçak Nebi ile Hacer Hanım
 81- Kurbanı ve Peri Hanım
 82- Necef ile Perizat Hanım
 83- Gürcü Kız ile Muhammed
 84- Şehzade Dürr ü Gilan
 85- Namuslu Kız
 86- Yahya Bey Dilgem
 87- Ahmed Şah ile Gülüşan
 88- Bürhan ile Güldane
 89- Elvani ile Reyhani
 90- Enver ile Dürdane
 91- Ferman Şah
 92- Fezayi ile Edalı Hanım
 93- Garip Aslan ile Laleli Sultan
 94- Garip Kahraman ile Gamzeli Sultan
 95- Gülüstan ile İmran
 96- İskender Bey
 97- Kenan ile Hanzade
 98- Mazmun ile Mahmihri
 99- Muhammet ile Peri Han
 100- Murat Müşteki ile Perihan
 101- Umman ile Hacer Han
 102- Zamanî ile Züleyha
 103- Sayyat ile Saadet Hanım
 104- Ahmet Bey ile Zerrin Hanım
 105- Mesim ile Eprüz Peri
 106- Muhlis Beyle Gülgez Hanım
 107- Murat Şah ile Gülşan Hanım
 108- Cefakâr ile Zülfü Siyah
 109- Mayide ile Rıza Bey
 110- Suap ile Semine Sultan

- 111- Zafer Bey ile Mahfinaz
- 112- Emir ile Sümbül
- 113- Gülistan ile Süleyman
- 114- Hüseyin ile Mahmiri,
- 115- İbrahim ile Hayrinisa (Hayransa)
- 116- İrfani ile Türken Kızı
- 117- Kenan ile Hanzade
- 118- Saraç İbrahim ile Güneş Sultan (Hallı Dilber)
- 119- Adil Şah ile Lala Sultan
- 120- Gül ile Müsenderen
- 121- Murat Han ile Peri (Han Sultan)
- 122- Pervane ile Hayat Sultan
- 123- Bayburtlu İrşadi
- 124- Âşık Tüccari
- 125- Şifai ve Selvi Han Hikâyesi
- 126- Ahmet ile Hidayet Hikâyesi
- 127- Hüseyin Bey ile Şahin Bey Hikâyesi
- 128- Miyasa ile Miktat
- 129- Seyfal ile Filiz Hikâyesi
- 130- Rızvan ile Nurey Hikâyesi
- 131- Hüseyin ile Hüsniye Hikâyesi
- 132- Âşık Cünûn Hikâyesi
- 133- Sefil Meçhulî ile Mihrihan Hikâyesi
- 134- Diyarbakırlı Ali İzzet Bey Hikâyesi
- 135- Hacer Hanım Hikâyesi
- 136- Çoban Mirzehan Hikâyesi
- 137- Avcı Mustafa ile Şahnizer Sultan Hikâyesi
- 138- Yetim Abdullah ile Selvinaz Sultan Hikâyesi
- 139- Âşık Verga
- 140- Hikâyet-i Murad Şah
- 141- Celal Bey ile İpek Sultan Hikâyesi
- 142- Kul Hüseyin Hikâyesi
- 143- Mahmut ile Mahbub Hikâyesi
- 144- Salah Sovdıyar Hikâyesi

B) ARAP HALK HİKÂYESİ GELENEĞİ

1. Gelenek Tarihi

Hikâyecilik, Cahiliye Dönemi'nde Arap halkının kalbinde büyük bir etki bırakmıştır (İbrâhîm, 1987: 35). Cahiliye Dönemi'nde Arap kabileleri başka kabilelere karşı övünmek maksadıyla bazen sadece manzum şekilde bazen de manzum şekiller arasına mensur parçalar ekleyerek savaşlarına ve zaferlerine dair hikâyeler anlatmışlardır (Nassâr, 1980: 12). Semer denilen gece sohbetlerinin en sevilen konuları bu Eyyâmu'l-Arab'a dair rivayetler olmuştur (Çetin, 1991: 292). Raviler, Eyyâmu'l-Arab'a dair gerçekçi veyahut abartılmış hikâyeler anlatmışlardır. Besûs Savaşı'yla ilgili hikâye gibi bazı hikâyeler çok değerlidir (İbrâhîm, 1987: 30). Cahiliye Dönemi'nde uzrî aşk hikâyeleri de anlatılmıştır (İbrâhîm, 1987: 117).

Hiz. Peygamber, Hiz. Ebubekir ve Hiz. Ömer'in zamanında hikâyeciliğin insanları bir araya getirme gibi bir vazifesi olmamıştır. Hikâyecilik, sahabeler arasında fitnelerin ortaya çıktığı Muaviye zamanında insanlara öğüt verme göreviyle ortaya çıkmıştır. Sahabelerden hikâye anlatan ilk kişi el-Esved b. Serî, tabiinden¹⁰ hikâye anlatan ilk kişi Ubeyd b. Umeyr el-Leysi'dir (Râfî'î, 2013: 343-344).

İslami dönemde ilk Arap hikâye anlatıcısı Hiz. Ömer'in hilafeti zamanında Mescid-i Nebvî'ye gelerek hikâyeler anlatan Temîm ed-Dârî'dir (Süleymân, 1983: 236). Hiz. Osman'ın yanında Ebû Zübeyd et-Tâ'î isimli, Acem krallarının hikâyelerini anlatan bir hikâyeci vardır (el-Cumahî, 2001: 180). Muaviye de mescitlerde halka hikâyeler anlatmaları için resmî hikâye anlatıcıları tayin etmiştir (Hûrşîd, 1982: 85).

Cahiliye Dönemi'nde de anlatılan aşk hikâyeleri Emeviler Dönemi'nde çeşitlenmiş, Hicaz'ın her tarafında anlatılmaya başlanmıştır. Bu dönemde aşk hikâyelerini anlatan hikâyeciler çoğalmış ve halk bu anlatıcılara giderek onlardan âşıkların hikâyelerini anlatmalarını istemiştir (İbrâhîm, 1987: 72).

Başta Harun Reşid olmak üzere Abbasi halifeleri gece sohbetlerini önemsemişlerdir. İşte bu gece sohbetleri hikâye kitaplarının temelini oluşturmuştur. Gece meclislerinin bülbulü diye anılan el-Asma'î (ö. 831), Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ (ö. 824?), el-Heysem b. 'Adî (ö. 822), İbn Kelbî (ö. 819), Yûnus b. Habîb, Halef el-Ahmer, el-Mufaddal ed-Dabbî, el-Kesâ'î, Ebû 'Amr eş-Şeybânî, el-Firâ, Ebû Zeyd el-Ensârî, İbn Arâbî, Muhammed b. Sellâm

¹⁰ Tabîîn: Hiz. Muhammed'i görmüş olanları görüp kendilerinden hadis dinlemiş olanlar (Devellioğlu, 2003: 1011).

el-Cumahî ve başkaları rivayet âlimlerindendir. Bu raviler, rivayetlerini derleyip tasnif ederek hikâyelerin düzenli bir şekilde derleneceği döneme zemin oluşturmuşlardır (es-Safedî, 2011: 54). Halk sîreleri de Abbasi halifelerinin dikkatini çekmiştir. Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi, talebi üzerine Halife Vasık Billah'a (ö. 847) anlatılmıştır (İbrâhîm, 1994: 59).

Bazı yazarların eserlerinde Arap halk hikâyeciliğine dair işaretler bulunmaktadır. Semev'el b. Yahyâ el-Magribî (ö.1175) hatıralarında semer sohbetlerine, uzun hurafe hikâyelerine ve daha sonra Emîre Zâtî'l-Himme, el-Battâl, 'Antere ve el-İskender Zi'l-Karneyn gibi büyük divanlara geçtiğini ifade etmiştir. (el-Magribî, 1990: 51-52). Ahmed Bedîrî el-Hallâk adlı tarihçi *Havâdisu Dimaşk Yevmiyye* adlı eserinde 1742-1744 yıllarını anlatırken Dimaşk Valisi Süleyman Paşa'nın Ahmed Beg adlı oğlunun sünnet töreninde halk hikâyelerinin icrasına dair şunları söylemektedir: "Süleyman Paşa, şehrin süslenmesini emretti. Şam sokakları kandiller ve mumlar yakılarak yedi gün boyunca süslendi. Tören alayı oluşturuldu. Bu alayda ağalar, ayanlar, eşraf ve yeniçeriler yer aldı. Törende Arap kahramanlarının temsillerinin yapıldığı acayip oyunlar oynandı. (el-Bedîrî, 2008: 111).

Raviler birçok sîre rivayet etmişlerdir. Benî Hilâl Sîresi, Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi, Zîr Sâlim Sîresi, 'Antere b. Şeddâd Sîresi, Seyf b. Zî-Yezen Sîresi, Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi gibi sîreler okuyucuların ve araştırmacıların eline geçebilmiştir (Rûtî, 2015: 25) Sîreler yerli-yabancı araştırmacılarca ihmal edilmiş, edebî bir tür olarak dikkate alınmamıştır. Bu ilgisizlik neticesinde 1940'lı yıllarda anlatılmaya devam eden 'Antere Sîresi, Zîr Sâlim Sîresi ve Seyf b. Zî-Yezen Sîresi gibi sîrelerin metinleri derlenmemiş, onların ravileri vefat edince bu sîrelerin varyantları da kaybolup gitmiştir. Benî Hilâl Sîresi'nin çeşitli varyantları da bu sîrelerin ravileri ölünce yok olmuştur. Halk sîreleri üzerine ilk defa, 1946 yılında "Ebû Zeyd el-Hilâlî" isimli çalışmasıyla Muhammed Fehmi 'Abdullatîf eğilmiştir. Onu 1947'de yazdığı "*Kasasuna's-Şa'bî*" adlı çalışmasıyla Fu'ad Hasaneyn ile "*Hilâliyye*" ve "*ez-Zâhir Bîbers*" adlı çalışmalarıyla 'Abdulhamîd Yûnus takip etmiştir (Hicâcî, 1988: 7-9). Abdurrahman el-Abnûdî, diğerlerine nispeten hayatta kalabilen tek sîre olan Benî Hilâl'in parçalarını 1967 yılında Mısır'ın Aşağı Said ve Yukarı Said bölgesinde ciddi bir şekilde derlemeye başlamıştır. Derleme yaptığı yıllarda birçok anlatıcıyla görüşmesine rağmen ancak iki gerçek şairle karşılaşmıştır. Bunlardan birincisi Şair Câbir Ebu Hüseyin (d. 1913-ö. 1980), ikincisi Şair Seyyid ed-Davvî'dir (d.1934) (Mursî vd, 2012: 119-120). Benî Hilâl Sîresi altı asır boyunca halk tarafından ezberlenmiş ve anlatılmıştır. Bununla beraber edebiyatçılar ve tarihçiler sîreleri kayıt altına alma hususunu uzun zaman ihmal etmişlerdir. İbn Haldûn (ö. 1406) sîreleri önemsemiş ve bazı parçalarını kaydetmiştir. Mısır'a gelen Fransız bilim adamları

sîrelerin icra yöntemlerini kaydetmişlerdir. İngiliz şarkiyatçı Edward William Lane “*el-Misriyyûn el-Muhaddesûn Şemâ’ilihim ve ‘Âdâtihim*” adlı eserinde sîrelere kayıtsız kalmamıştır (Yûnus, yty.c: 222). Sîrelerin birçoğu 20. yüzyılın başlarında özensiz bir şekilde neşredilmiştir. Bu neşirler de yayın tarihi belirtilmemiştir (‘Abdullâh, 2009: 36-37). Sîreler üzerinde yapılmış yüksek lisans tezleri incelenirken Arap bilim insanlarının bu eserlerin eski yazma metinlerini önemsemedikleri görülmüştür (Zakâde, 2008: 137).

20. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş olan bu eski gelenek, Kahire, Şam gibi şehirlerin bazı kafelerinde, turistlere eski halk kültürünü göstermek için 21. yüzyılda da devam ettirilmektedir (İbrahim, 2005: 198)

Bazı fıkıhçı ve âlimler, sîre toplantılarını, yalan sözlerle zaman kaybettirdikleri için küçümsemişler, sîre dinleyicilerine iyi gözle bakmamışlardır (Yaktîn, 1997a: 227). İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye* adlı eserinde, halk arasında *Delhimme ve’l-Battal ve’l-Emir ‘Abdülvehhâb ve Kadı ‘Ukbe* adlı esere bağlı anlatılan *el-Battal* adlı hikâyenin yalan, iftira, sonradan ortaya çıkan soğuk bir bidat ve cehalet olduğunu, bu hikâyelere tıpkı uydurma ‘Antere Sîresi, Bekrî Sîresi, Ahmed ed-Denef Sîresi ve diğerlerine olduğu gibi ancak cahil ve aptalların ilgi göstereceğini ifade eder. Ona göre, Bekrî Sîresi’ndeki uydurma yalanlar diğerlerine nispeten daha büyük günahıdır. Çünkü bu sîre, peygamberin ‘Kim benim hakkımda kasten bir yalan uydurursa cehennemdeki yerini hazırlasın!’ hadisine dâhildir (İbn Kesîr, 1996: 482).

2. İcracılar

a. Anlatıcı

a.1. Normal Anlatıcı

İslamiyet öncesinde yaşamış Arap şairleri aynı zamanda hikâyeye de anlatmışlardır (Köprülü, 1989: 363). Emeviler Dönemi’nde bazı hikâyeciler, yakın zamana kadar evlerin etrafında dolaşarak hikâyeye anlatmak suretiyle gelir elde eden hikâyeye anlatıcıları gibi hikâyelerini bir kazanç elde etmek için anlatmıştır (İbrâhîm, 1987: 70).

Arap sözlü kültüründe yaşayan ürünler *ruvâtu’s-siyer*, *hakavâtî* adı verilen anlatıcılar vasıtasıyla yayılmıştır (‘Abdulahkîm, 2017a: 137) Bazı anlatıcılar bazı sîreleri anlatma hususunda sivrilmişlerdir. Onlar anlattıkları sîrelerin bütün sırlarına ve ayrıntılarına vakıftır. Bu sebeple onlardan ‘Antere Sîresi’ni anlatanlara “‘Anâtire”, Benî Hilâl Sîresi’ni anlatanlara

“Hilâliyye”, Sultân Zâhir Bîbers Sîresi’ni anlatanlara “Zâhiriyye” vb. lakaplar takılmıştır (Rûtî, 2015: 45).

Kahire’deki sîre anlatıcılarının en meşhurları “şairler”dir. Bunlar yaklaşık elli kişidir ve Benî Hilâl Sîresi’nden başka sîre anlatmazlar. İkinci tabaka olan, sayıları otuzu geçmeyen Emîr Zâhir Bîbers Sîresi anlatıcıları anlatım esnasında kitaba ihtiyaç duymazlar. Üçüncü grup ise “Anâtire” veya “Anteriyye” adlı ‘Antere Sîresi anlatıcılarıdır. Bunların sayısı altıyı geçmez. Üçüncü grup anlatıcılar hikâyelerini kitaptan okurlar. Şiirlerini ritimle okurken rebap çalmazlar. Bu anlatıcılar, Emîre Zâti’l-Himme, Emir Zâhir Bîbers, Seyf b. Zî-Yezen sîrelerini de okurlar. Temin edebilirlerse Binbir Gece Masallarından da okurlar. Dinleyiciler Binbir Gece Masallarını dinlemektense bedevilikten dem vuran, eski savaşları anlatan sîreleri dinlemeyi tercih ederler (Lane, 1999: 402-423).

Raviler “kültür taşıyıcı” ve “yaratıcı” olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir. “Kültür taşıyıcı” raviler kendilerinden önceki ravilerden öğrendikleri hikâyeleri harfiyen tekrar ederler, onlara yeni bir şey eklemesler. “Yaratıcı” raviler ise hikâyeleri çeşitli şekillere koyabilirler (el-Ka’bî, 2005: 286-287).

el-Abnûdî, Benî Hilâl hikâyesinin icracıları hakkındaki araştırmalarında, onların aynı seviyede ve kudrette olmadıklarını, bazılarının yaratıcı şair sıfatını hak ettiklerini bazılarının da nakledici/taklitçi seviyesinde olduklarını tespit etmiştir. Başarılı icracılar, dinleyicilerle kurdukları iletişim ve dinleyicilerin onlara dönütlerine göre diğerlerinden ayrılmaktadır. İracılara, yaratıcılıkları ve irtical yetenekleri nispetinde itimat edilmektedir. (Mursî vd., 2012: 16) Sîreleri iyice benimseyerek onu anlatmayı gaye edinmesi, kendisinden önceki anlatıcılardan istifade etmesi, şekil ve mazmun yaratma hususundaki sanat kudreti, halka bakış açısı ve onları etkileyebilmesi, hikâyesini anlatıp gittikten sonra dinleyicilerin gönüllerinde hoş bir seda bırakabilmesi, anlatım esnasında hikâyenin olay örgüsünden bir bölümü unutulunca orayı farklı bir şekilde telafi edebilmesi, geçmişe dair hadiseleri o günleri yaşamışçasına anlatması, yeni hikâyeler üretmesi ve en önemlisi irtical yeteneğine sahip olması iyi hikâye anlatıcısını sıradan hikâye anlatıcısından ayıran önemli noktalardır (Mursî vd., 2012: 119). Hikâye anlatıcısı dinleyiciler üzerinde etki bırakacak bir dış görünüme ve hikâyesini anlatırken kullanacağı aletlere sahip olmalıdır (es-Safedî, 2011: 55).

Mısırda halk hikâyecileri, hikâyelerini anlatırken, rebap, darbuka, def, kemençe, ut gibi müzik aletlerini kullanmışlardır (‘Abdulhâfiz, 2013: 78-79). Nil Deltası’ndaki halk hikâyesi

anlatıcıları cübbe giymiş, sarık sarmış ve bazen Şam'daki hakavâtîleri taklit ederek Türk fesi takmışlardır (Mursî vd., 2012: 140).

Mısır'ın güneyinde yaşayan el-Gacer adlı çingene kabilesine mensup olan, irticalen şiir söyleyemeyen halk şarkıcıları iyi birer hikâye nakledicisi olmalarına rağmen rızık peşinde koşmaktan dolayı büyük şairlerin yanında çiraklık yapamamışlardır (Mursî vd., 2012: 121).

Sîre anlatıcısı, hikâyesini anlattıktan sonra kahvehane sahibinden önceden anlaşmış oldukları ücreti alır. Bunun yanında dinleyiciler de anlatıcıya para verebilirler (Yunus, yty.a: 33).

a.2. İlhamlı Anlatıcı¹¹

Benî Hilâl şairlerinin çoğu şiir söyleme özelliğinin semavi bir ilhamla kendilerine geldiğine, şiirlerin her bir Benî Hilâl şairine ayrı şekillerde, çeşitli suretlere bürünerek indiğine ve bütün şairlerin, müminlere yol gösterici mesajlarını taşımaları için Allah tarafından seçilmiş olduklarına inanmaktadırlar. el-Hâc Davvî (65 yaşında) gece, başı üstünde asılı, kendi kendine çalan bir rebabın sesini birçok defa duymuştur. Bu, rebap çalmayı öğrenmesi ve mesaj taşıma görevi için bir nidadır. Şair Mebrûk Cevherî (60 yaşında) ise fırtınalı bir günde, tenhada bir yerde, başıboş bir rüzgârın kendisine getirdiği bir kitapçık görmüştür. Bu kitapçık Ebû Zeyd el-Hilâlî'nin en-Nâ'ise bt. Zeyd el-'Acâc'la hikâyesi olup onu ayakları arasında hareketsiz bir şekilde bulmuştur. Bu hadise Benî Hilâl hikâyesini ezberlemesi ve hikâyeyi insanlığa yol gösterici mesajlarını ulaştırması için semavi bir işarettir. Benî Hilâl şairleri, anlattıkları hikâyenin ve taşıdıkları mesajın kutsiyetine güçlü bir şekilde inanmaktadırlar. Hikâyeye, peygamberi öven kasidelerle, ona yakarışlarla başlarlar. Bazı şairler, Benî Hilâl hikâyesinin onlara birbirini takip eden gecelerde, parçalar halinde, uyku esnasında indiğini, sabah uyandıklarında adeta geçmiş hayatları boyunca bu hikâyeyi tekrar tekrar söylemiş gibi iyi bildiklerini ısrarla ifade etmişlerdir (Mursî vd., 2012: 117-118).

b. Anlatıcının Yardımcıları

Hikâye anlatıcılarının yanında anlatımın etkisini artırmak için iki veya üç kişiye kadar yardımcıları vardır. Bunlar bazen hikâyeciyle birlikte anlatıma dâhil olurlar bazen de onun anlattıklarını tekrar ederler (Yûnus 1956: 153).

¹¹ Arap halk edebiyatı incelemelerinde normal anlatıcı-ilhamlı anlatıcı gibi bir isimlendirme bulunmamaktadır. Türk halk hikâyeciliğinde görülen badeli âşıkla kıyaslanma kolaylığı için tez yazarı tarafından böyle bir isimlendirmeye gidilmiştir.

Bazı sîre anlatıcıları, yanlarında gözcüleri olmadığı takdirde hikâye anlatmamaktadır. Hakiki bir halk şairini gözcüleri olmaksızın bir yere davet etmek mümkün değildir. Bu gözcülerin hem anlatıcı hem dinleyicilere yönelik görevleri vardır. Anlatıcı sanatını icra ederken herhangi bir hata yaparsa gözcü onu aleni bir şekilde uyarmaktadır. Gözcüleri daha önce birçok büyük şairle gezdiği için çeşitli anlatım tekniklerine, üslup özelliklerine hâkimdir. Dinleyicilerin temsilcisi mesabesine bulunan gözcünün yanında anlatıcı çok dikkatli olmak durumundadır. Anlatıcı için dinleyicilerden para toplamak, hikâyenin icrası esnasında ortamın düzenini sağlamak, başka şehirden gelen şairi tren garından alıp evinde misafir etmek, anlatım sonrasında evine uğurlamak gibi işlerin tamamı gözcünün görevleri arasındadır (Mursî vd., 2012: 122).

3. Dinleyici

Sözlü halkbilimi türleri konuşma diliyle ifade edilir. İcracı, hikâyesini jest ve mimiklerle anlatır. Dinleyiciler, genellikle icracıya karşılık verirler; icracı, işinde maharetliyse, ondan daha fazla anlatmasını isterler. Onu beğendiklerini bağırışlarıyla belli eder, sanatını ustaca ortaya koyması ve böyle toplantıların tekrarı için ona bir miktar para vermek suretiyle, anlatıcıyı teşvik ederler (Mursî vd., 2012: 20).

Sîreler, dinleyiciler üzerinde çok etkilidir. Her akşam düzenli bir şekilde 'Antere hikâyesini dinlemeye gelen Humuslu bir adam o gün dükkândan geç çıkar. Yemek bile yemeden hikâyenin anlatıldığı mekâna gider. Anlatıcı o gün 'Antere ve Farsların savaşını anlatmaktadır. Hikâyede 'Antere, Farslara esir düşer, ayağına pranga vurulur ve hapsedilir. Anlatıcı hikâyeyi burada bitirir. Humuslunun dünyası başına yıkılır. Eve gider. Eşinin hazırladığı sofrayı tekmeler; tabaklar kırılır, yemekler dökülür. Karısına ağır laflar eder. Karısı ona karşı çıkınca onu şiddetli bir şekilde döver. Gönlü bir türlü rahat etmeyen adam, hikâyecinin evine gider, onu uyandırır, ona 'Antere'nin zindandan kurtulduğu bölüme kadar okutur ve bu şekilde içi ferahlar. Eve dönüp eşinden özür diler ve yemek yer (Ebkaryus, 1881: 5-6)

Başka bir dinleyici, hikâye meclisine geldiği sırada anlatıcı el-Battâl sîresini okumaktadır. Hikâyeci, bir grup insanın savaşta öldüğünü söyleyince o dinleyici, ölenlerin ne uğrunda öldüklerini sorar. Anlatıcı ona “Allah yolunda öldüler.” diye cevap verince dinleyici “Ben de Allah yolunda ölmek istiyorum.” diye karşılık verir ve dinleyici grubun yanına uzanır. Oradakiler onun kendinden geçtiğini düşünerek kendisini sarsarlar. Meğerse o dinleyici o sırada vefat etmiştir (et-Tilimsânî, 1987: 308).

Dinleyiciler sîreleri dinlerken iki gruba bölünürler. Gruplardan biri bir sîre kahramanını desteklerken diğer grup başka bir kahramanı destekler. İzleyiciler kahramanları destekleme işine kendilerini fazlaca kaptırınca kürsüleri ellerine alıp kavgaya tutuşurlar (el-Ka'bî, 2005: 336). Dinleyiciler, anlatıcıyı ödüllendirdikçe o, dinleyicilerin tuttuğu kahramanı daha çok över (Yunus, yty.a: 32).

Kahvehanelerde dinleyiciler genellikle sadece erkeklerden oluşur. Her ne kadar Bedîrî notlarında kahvehaneyi tıka basa dolduran kadın ve erkeklerin eşit sayıda olduğu belirtilse de bu eşitlik bazı kahvehanelerle sınırlıdır. Sadece erkeklerin bulunduğu ortamda anlatıcı rahatlıkla kadının bedensel güzelliklerini tasvir edebilir (Aktaran: el-Ka'bî, 2005: 304).

4. İcra Mekânı

Arap aşk hikâyeleri Cahiliye Dönemi'nden beri mehtaplı gecelerde, kum tepelerinin üstünde, yakılmış ateşin etrafında halka şeklinde oturan Araplar arasında anlatılmıştır. Araplar Müslüman olduktan sonra atalarının bu âdetini devam ettirmişler, bu hikâyeler yaşlılar arasında anlatılmaya devam etmiştir (İbrâhîm, 1987: 138). Arap halk hikâyeleri Emevi hükümdarları ve Abbasi halifelerinin huzurunda da anlatılmıştır (İbrâhîm, 1994: 59; 'Atvân, 1986: 17-18). Sîre anlatıcısı ravilerin ve hakavâtîlerin en önemli icra ortamı kahvehanelerdir. Onlar Kahire'de ve başka şehirlerdeki en büyük kahvehanelerde, özellikle dinî vasfı olan gecelerde hikâyelerini anlatırlar. Anlatıcı, kahvehanede bulunan yüksek platform üzerine konmuş kürsüde oturarak hikâyesini anlatır. Bazı dinleyiciler pipolarını içerken bazıları kahvelerini yudumlar. Anlatıcı, kahvehanesine müşteri çektiği için kahvehanenin sahibinden az bir miktar para elde eder. Dinleyiciler para vermeye zorlanmaz. Onların az bir kısmı para verir. Verenler de en fazla on gümüş verirler (Lane, 1999: 402; Kiyâl, 2017: 31). 21. yüzyılda sîreler artık anlatılmamaktadır. Yalnızca Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi, Dr. Muhammed Şehhâte el-Umde tarafından elektronik ortamda anlatılmaktadır. Youtube'a 58 video yükleyen el-Umde¹², sîreyi anlattığı videoları çekmeye devam ettiğini ve bu videoların 500 adede ulaşabileceğini tahmin ettiğini ifade etmiştir (M. Ş. el-Umde ile kişisel iletişim, 29 Nisan 2022).

¹²(https://www.youtube.com/watch?v=2CYCc8cYGSM&list=PLr_crfrokAJhQ2ah3QnYrH-nUrFQ8lVjV&index=55 erişim tarihi: 29.04.2022)

5. İcra Şekli

Muhammed Ali Paşa döneminde (1770-1849) Mısır'da yaşayan Fransız bir doktor halk hikâyesinin icra şeklini şu şekilde anlatmaktadır: “Hakavâtîler hikâyelerini genellikle kahvehanenin ana kapısının önünde, kendisini can kulağıyla dinleyen dinleyicilerine hâkim olabileceği yüksek bir yerde, özellikle bayram akşamlarında anlatır. Şiirleri söyleyeceği zaman kontrbasa biraz benzeyen tek telli bir çalgı aleti kullanır. Bu esnada dinleyiciler, çeşitli mimiklerle ve taklitlerle hikâyesini anlatan hakavâtînin çevresinde halı veya hasırların üzerinde otururlar, gözlerini ondan ayırmadan nargilelerini içip kahvelerini yudumlarlar. Katılımca arttıkça hakâvatînin jest ve mimikleri daha canlı ve coşkulu olurdu. Bazı hakavâtîler anlattıkları hikâyelere irticalen eklemeler yapar (el-Ka'bî, 2005: 288).

Bazı hikâyelerin anlatımı birkaç ay sürmüştür. Anlatıcı her akşam hikâyeye bir önceki gün kaldığı yerden devam etmiştir. Elbette bu durum sîrenin uzunluğuna, içindeki olayların çeşitliliğine ve canlandırma gerektiren kısımların çokluğuna göre değişmektedir. Ravinin, özellikle çok uzun sîreleri bütün bir şekilde hafızasında tutması mümkün değildir. Ravi, sîrenin esas kısımlarını ezberler ve icra esnasında sîreye kendinden bir şeyler katar (Rûtî, 2015: 43).

Anlatıcı, kahvehanenin yüksek bir yerine oturur. Bu sayede dinleyicilerine hâkim olur. Dinleyiciler de anlatıcıyı görmede zorluk çekmezler. Anlatıcı hikâyesini oturarak anlatır. Şiir okuyacağı zaman ayağa kalkar ve şiiri rebap eşliğinde okur (Yunus, yty.a: 32-33). Başka bir araştırmacının tespitine göre hakavâtî kahvehanede elinde tahtadan bir kılıç, başında miğferle müşterilerinin önünde dolaşır ve anlattığı kahramanın taklidini yapar (el-Ka'bî, 2005: 288-289). Sîreler, şiirsel bir edayla anlatılır (İbrâhîm, 2005: 198).

Raviler yaz gecelerinde köyleri gezmişler, köy sakinleri de onların etrafında oturmuşlardır. Raviler, halka Benî Hilâl kabilesinin doğudan batıya göçlerine ve Afrika'ya yerleşmelerine dair hikâyeler anlatmışlardır. Benî Hilâl Sîresi'nin icrasının kendine ait ritüelleri vardır. Ravi geldiği zaman otakta bir ay misafir edilir ve bir törenle hikâye anlatılmaya başlanır. Bir koyun kesilir ve mahalle sakinleri ravinin misafir edildiği evde akşam yemeğinde toplanır. Bu işlem hikâyenin bittiği gün de yapılır (Aktaran: Kûrârî, 2015: 10).

6. Anlatılan Hikâyeler

a. Kahramanlık Hikâyeleri

Raviler birçok sîre rivayet etmişlerdir. Bunların hepsi okuyucuların ve araştırmacıların eline geçmemiştir (Rûtî, 2015: 25) Fîrûz Şâh gibi bazı sîreler araştırmacıların dikkatlerini üzerine çekmemiştir. Seyf et-Tîcân ve el-Arkât Sîresi gibi bazı sîreler Arap araştırmacılarca bilinmemektedir (Yaktîn, 1997b: 106). 'Alî Zîbak Sîresi, 'Alî b. Ebî Tâlib Sîresi, Gazvetu Vâdiyyi's-Sîsebân gibi sîreler üzerinde ayrıntılı bilimsel çalışmalara rastlanmamıştır. Arap edebiyatında çok bilinen sîreler Benî Hilâl Sîresi, Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi, Seyf b. Zî-Yezen Sîresi, 'Antere Sîresi, Zîr Sâlim Sîresi ve Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi'dir.

a.1. Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi

Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi'nin 9. yüzyılda teşekkül ettiği ifade edilmektedir (İbrâhîm, 1992: 139). Bu sîre çok uzun olup asıl yazma nüshası 26000 sayfaya ulaşmaktadır ('Abdulhakîm, 2016: 165). Tarih kitaplarında “ed-Delhimme” adlı bir kişiden söz edilmektedir ancak Delhimme'nin mi Emîre Zâtî'l-Himme adlı bir kahramanın ortaya konulmasına sebep olduğu yahut Emîre Zâtî'l-Himme adlı halk muhayyilesinin ürünü olan kahramanın mı tarih kitaplarına geçtiğine dair bir şey söylemek zordur. Emîre Zâtî'l-Himme savaşçı, komutan, mutasavvıf ve dindar bir kadındır (Hûrşîd, 1994a:107-109).

Emîre Zâtî'l-Himme sîresindeki olayların meydana gelmesinde başaktör el-Battâl'dır. Savaş meydanlarında mücadeleye girişmeyen el-Battâl, Rumca bildiği ve kılık değiştirme konusunda uzman olduğu için hilelerinde çok başarılıdır. Rumlar onunla baş edemezler. O, gizlenerek Rum ülkesine sızar, orada bir müddet kalır ve orada düşman askerlerinin savaş planlarını öğrenerek Müslüman askerlere bildirir (İbrâhîm, 1995: 21-22). Seyyid Battâl aslında Arap-Rum savaşlarına katılmış ve 739/740 (H 122) yılında şehit olmuş gerçek bir kahraman şahsiyettir. O, Emîre Zâtî'l-Himme sîresinde bu vasfıyla değil hileleriyle, kılık değiştirmeleriyle düşmanın arasına sızan bir kahraman olarak bulunmuştur. “Savaşmak, vuruşmak, kılıç sallamak benim sanatım değildir. Benim sanatım, hileyle kalelere veya hisarlara girmektir.” sözü onun düşmanla mücadele yöntemini göstermektedir. Bizanslılar ondan o derece korkarlardı ki geldiği zaman tanınsın diye kiliselerine onun resmini asarlardı. Onu “Bütün kiliselere resmi asılan bu adam gökten inmiş tam bir beladır. Başa gelen ölümdür. Ciğerleri parçalan bu adam hile ve tuzaklarıyla aslanları dize getirir. O, toprak rengi yılandır. Kızıl ölümdür.” şeklinde tavsif ederler (İbrâhîm, 1994: 98-101).

Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi üzerine doktora çalışması bulunan Nebîle İbrâhîm, Türk hikâyesi Seyyid Battâl Gazi ile Emîre Zâtî'l-Himme sîresini mukayese ederken Hermann Ethe'nin *Die Fahrten des Sajjid Batthâl* adlı araştırmasını (İbrâhîm, 1994: 147) adlı eserinden hareket etmiştir. Etke'nin bu eseri Seyyid Battal Gazi hikâyesine dair ilk bilimsel çalışmadır (Kavruk ve Durukoğlu, 2012: 25). İbrâhîm'e göre Türk hikâyesi, Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi'nin başka bir rivayeti gibidir. Bununla birlikte Türk hikâyecisi Emîre Zâtî'l-Himme sîresine hâkim olan Arap kabilecilik tarihine bigâne kalmış, el-Battal'ın soyunu Hz. Ali yoluyla Hz. Muhammed'e bağlamakla yetinmiştir. Ona göre Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi'nin tarihin belirli bir döneminde yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar sonucu ortaya çıktığına, yani tarihî bir gerçekliğe dayandığına bakılarak Türk hikâyesi Seyyid Battal Gazi'yi etkilediği söylenebilir (İbrâhîm, 1994: 150-151).

a.2. 'Antere Sîresi

Cahiliye Dönemi şairlerinden 'Antere'nin kahramanlıklarının anlatıldığı (Çetin, 1991: 293) 'Antere b. Şeddâd Sîresi'nin 10. veya 12. yüzyılda teşekkül ettiği düşünülmektedir (İbrâhîm, 1992: 139). 'Antere Sîresi bazı bilim adamlarınca Arapların İlyada'sı olarak ifade edilmektedir (Süleymân, 1983: 225). Bu hikâye Arapların en rağbet ettiği eserlerden biri olmuştur (Goldziher, 1993: 25). Hikâyede eserde, bir cariyeden dünyaya geldiği için kendisi de bir köle sayılan bu kahramanın özgürlüğünü elde etmesi, amcasının kızı 'Able'ye olan sevdası, ona kavuşabilmek için başarması şart koşulan birçok maceraya atılması anlatılır (Muhtar, 1991: 238). Bazı oryantalistler, 'Antere hikâyesinin 12. yüzyılın ikinci yarısının başlarında tasnif edilmeye başlandığını, bazı deliller ortaya koyulabilse hikâyenin ilk şeklinin bundan üç asır önce bilindiğinin görülebileceğini ifade etmektedir (Yûnus, yty.c: 206). 'Antere Sîresi'nin Hicaz, Irak ve Şam olmak üzere üç versiyonu vardır (Hûrşîd ve Zihnî, 1980: 55).

10. yüzyılda teşekkül ettiğini düşünen araştırmacılara göre eser Fatımi Devleti halifesi Aziz-Billah (ö. 996) döneminde yazdırılmıştır. Sarayında yaşanan skandalların halk arasında çok konuşulmasını engellemek isteyen Aziz-Billah, Yusuf b. İsmail'den insanları bu konuşmalardan alıkoyacak ilginç bir hikâye yazmasını istemiştir. Arap hikâyelerine çok vakıf olan Yusuf b. İsmail, 'Antere'ye dair dağınık halde bulunan rivayetleri Ebû 'Ubeyde, İbn Hişâm, Cüheynetu'l-Yemânî, 'Abdumelik b. Karîb ve başka ravilerden almış, daha sonra 'Antere hikâyesini yazarak halka dağıtmıştır. Hikâyeleri çok beğenen halk ondan başka bir şeyle meşgul olmaz olurlar. Yusuf, bir hile düşünerek eserini 72 parçaya bölmüş ve her

parçayı olayın çok heyecanlı bir yerinde bitirmiştir. Böylece insanlar diğer parçayı merakla beklemiştir. Yazılan hikâyelerin elden ele dolaşması neticesinde, orijinal halinde bulunmayan yanlışlar hikâyeye girmeye başlamıştır (Yûnus, yty.c: 201-202).

Türkiye’de Kıssa-i Anter, Anternâme veya Anter Hikâyesi olarak adlandırılan ve kim tarafından tercüme edildiği bilinmeyen bu hikâyenin bir Türkçe tercümesi de vardır. Bu tercüme 1477’de Fatih Sultan Mehmet’in emriyle yapılmıştır. Tercüme eserin tamamına yakın bir kısmı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Kıssa-i Anter mütercimi hikâyenin başkaları tarafından 1477 yılından önce de parça parça tercüme edildiğini ifade etmiştir. Bu tercümeleri beğenmeyen mütercim eseri tam ve doğru olacak bir şekilde tercüme etmek istemiştir (Güler, 2019: 9-11)

‘Antere hikâyesi Osmanlı coğrafyasında padişahın kahvehanelerdeki halka kadar birçok kişi tarafından sevilmiş ve okunmuş, yakın zamana kadar etkisi devam etmiştir (Abdülhadioğlu, 2016: 248; Köprülü, 1989: 202)

a.3. Benî Hilâl Sîresi

Benî Hilâl Sîresi 11-14. yüzyıllarda teşekkül ettiği tahmin edilmektedir. (İbrâhîm, 1992: 139). Üzerinde en çok bilimsel çalışma yapılan, Arap dünyasında en çok yayılan, sözlü kültürde en uzun süre yaşayan halk hikâyesi Benî Hilâl Sîresi’dir. Bu sîre, nesir ağırlık değil nazım ağırlıklı olmasıyla diğer sîrelerden ayrılır (‘Abdulhâfız, 2013: 57). 2012 yılına kadar anlatılan tek sîre Benî Hilâl Sîresi’dir (Mursî vd. 2012: 6). Usta şairlerin hafızasında Benî Hilâl Sîresi’ndeki beyitlerin sayısı bir milyondan fazladır (Mursî vd., 2012: 125). Benî Hilâl kabilesinin Arap yarımadasından Kuzey Afrika’ya göçlerinin anlatıldığı bir sîredir (Yazıcı, 2009b: 266). Belli bir kahramandan ziyade bir toplumun hikâyesini anlatması bakımından diğer sîrelerden ayrılır (‘Alî, 1947: 61). Asıl nüshası Berlin Devlet Kütüphanesi’ndedir (‘Abdulhakîm, 2017b: 7). Abdurrahman el-Abnûdî, halk arasında hala yaşayan Benî Hilâl Sîresi’nin en önemli derleyicilerinden sayılır (Mursî vd, 2012: 6). Benî Hilâl Sîresi Türkçeye tercüme edilmemiştir.

a.4. Seyf b. Zî-Yezen Sîresi

Seyf b. Zî-Yezen Sîresi 14-15. yüzyıllarda teşekkül etmiştir (İbrâhîm, 1992: 139). Seyf b. Zî-Yezen İslamiyet’ten önce yaşamış bir Yemen kralıdır. Onun hayatı etrafında teşekkül etmiş olan Seyf b. Zî-Yezen Sîresi ise İslami devirde kaleme alınmıştır. Bundan dolayı sîrede İslam ruhunun tesiri görülür. İslamiyet’ten önce vefat etmiş olan Seyf b. Zî-Yezen’in sîredeki

mücadelesi 1341-1372 yıllarında hüküm süren Habeş kralı Seyf Er'ad ile (Hûrşîd, 1994b: 18-21). Sîrede, Müslüman Araplar'ın putperest zenci ve Habeşliler'e karşı mücadelesi önemli bir yer tutar (Yazıcı, 2009a: 271). Olağanüstü unsurların en fazla bulunduğu sîredir (Harb, 1999: 285). el-Hâc Ahmed Nazîf tarafından 30 Ağustos 1844'de Türkçeye tercüme edilen bu sîre 1868 yılında Mekteb-i Fünun-ı Harbiyye-i Sultâniyye matbaasında "Seyf Zü'l-Yezen Nâm Pâdişâhuñ Hikâyesi Tercemesidür" adıyla bastırılmıştır (el-Hâc Ahmed Nazîf, 1868). Bu hikayeyi sergilerde gören Posoflu Âşık Sabit Müdâmi ona türküler ekleyerek bir hikaye tasnif etmiştir (Özsoy, 1993: 133). Korgunal da hikâyenin bir kısmını sadeleştirerek yayınlamıştır (Korgunal, 1934).

a.5. Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi

1223 yılında Kıpçak ülkesinde doğan, birçok askerî başarısından sonra Memlûk tahtına oturan, Moğollar ve Haçlılara karşı mücadele edip onları mağlup eden Sultan Baybars'ın (ö. 1277) mücadeleleri etrafında teşekkül eden Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi 19. yüzyılda yazılmıştır (İbrâhîm, 1992: 139). Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi nesir ağırlıklı bir sîredir. Şiirler, bu sîrede süs olarak bulunmaktadır (Yunus, yty.a: 9). Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi Türkçeye tercüme edilmemiştir.

a.6. Hamza Behlûvânî Sîresi

Hamza Behlûvânî Sîresi, Araplarla Sasaniler arasında 610(?) yılında gerçekleşen ve Arapların galibiyetiyle neticelenen Zûkâr Savaşı (Kelpetin, 2013: 506) çevresinde oluşan bir hikâyedir (el-Ka'bî, 2005: 165). Hikâyenin başkahramanı Hamza tamamen hayalî bir şahsiyet olup tarihte bu isimle yaşanmış bir kahraman bilinmemektedir (Hûrşîd, 1994a: 107). Hamza Behlûvânî Sîresi Türkçeye tercüme edilmemiştir.

a.7. Zîr Sâlim Sîresi

Cahiliye Dönemi şairlerinden Mühelhil lakaplı 'Adî b. Vâ'il'in, kardeşi Küleyb'in öldürülmesi üzerine başlattığı ve kırk yıl süren Besûs Savaşı'nın doğurduğu bir hikâyedir. Tarih kitaplarında zorba ve müstebit bir yönetici olan Küleyb b. Vâil, Zîr Sâlim Sîresi'nde haksızlığa uğrayarak öldürülen bir kahraman gibi gösterilmiştir (el-Ka'bî, 2005: 165). Mühelhil ise onun hayatı etrafında oluşan halk sîresinde binlerce kişiyle tek başına savaşıyor, aldığı kılıç darbeleriyle paramparça olduğu halde ölmeyen efsanevi bir şahsiyete büründürülmüştür (Harb, yty.: 11). Türkçe Kıssa-i Anter'in birinci cildinde Zîr Sâlim sîresinin konusuna kısaca temas edilmiştir (Güler, 2019: 285-286). Bazı araştırmacılara göre bu sîre

müstakil bir halk hikâyesi değil Benî Hilâl Sîresi'nin ilk parçasıdır (en-Neccâr, 1995: 328). Bu halk sîresiyle ilgili Rıza Halilov tarafından *Millî Folklor* dergisinde kompozisyon usulü açısından bir değerlendirme yapılmıştır (Halilov, 1999: 37-41). Zîr Sâlim Sîresi Türkçeye tercüme edilmemiştir.

a.8. Futûhu'l-Yemeni'l- Kübrâ Sîresi

İslâmiyet'in ilk yıllarına dair hayal mahsulü hikâyeleriyle tanınan Bekrî'nin Ra'su'l-Gûl adıyla da bilinen (DîA, 1992: 366) Futûhu'l-Yemeni'l-Kübrâ adlı eseri İslami halk sîrelerinden biridir. Ra'su'l-Gûl, babası Şihâb'ı öldürerek ülkenin yönetimini üzerine almıştır. Rab Farraş? adını verdiği putlara insanların tapmasını emretmiştir (Şermât, 2020: 217-224). Hikâyenin başkahramanı Hz. Ali'dir ('Alî, 1947: 47). Futûhu'l-Yemeni'l-Kübrâ Sîresi Türkçeye tercüme edilmemiştir.

b. Aşk Hikâyeleri

Arap edebiyatında türkülü aşk hikâyeleri 10. yüzyılda yazıya geçmiş bulunmaktadır. İbn en-Nedîm (ö. 995?), el-Fihrist adlı eserinde 'Îsâ b. De'b, eş-Şarkî b. el-Katâmî, Hişâm el-Kelbî, el-Heysem b. 'Âdî ve başkalarının aşk hikâyelerini telif ettiklerini belirtmiştir (en-Nedîm: 327-328). Bu hikâyelerden bazıları günümüze ulaşamamıştır. Tezin üçüncü bölümünde bir kısmı epizotlarına göre incelenecek olan aşk konulu halk hikâyelerinin tespit edilebilenleri şunlardır:¹³

- 1- Murakkaş ve Esmâ
- 2- 'Amr b. 'Aclân ve Hind
- 3- 'Urve ve 'Afrâ
- 4- Cemîl ve Buseyne
- 5- Küseyyir ve 'Azze
- 6- Kays ve Lübnâ
- 7- Mecnûn ve Leylâ
- 8- Tevbe ve Leylâ
- 9- Simme b. 'Abdullâh ve Reyyâ
- 10- Hûşîyye ve İbnu't-Tasriyye

¹³ Aşk konulu halk hikâyelerinin listesi oluşturulurken sırasıyla aşağıdaki kaynaklardan istifade edilmiştir. Farklı kaynaklarda adı geçen aynı hikâyeler, tekrara düşmemek adına, aşağıda sırasıyla verilen kaynaklardan ilk olarak hangisinde geçiyorsa sadece orada zikredilmiştir.

1. 1-108 (en-Nedîm, 2009: 328-331)
2. 109-112 (Antâkî, H 1308: 30-110)

- 11- Melhâ ve Ta'alluk
- 12- Yezîd ve Habbâbe
- 13- Kâbûs ve Munye
- 14- Es'ad ve Leylâ
- 15- Vaddâhu'l-Yemen ve Ümmü'l- Benîn
- 16- Umeym b. 'İmrân ve Hind
- 17- Muhammed b. es-Salt ve Cennetu'l-Huld
- 18- el-'Ömer b. Dırâr ve Cemel
- 19- Sa'd ve Esmâ
- 20- 'Ömer b. Ebî Rebî'a ve Cemâ'e
- 21- el-Müstehel ve Hind
- 22- Bâkir ve Lahza
- 23- Müleyke ve Ni'em ve İbnu'l-Vezîr
- 24- Ahmed ve Dâhe
- 25- el-Fetâ'l-Kûfi Mevlâ Mesleme ve Sâhibetühü
- 26- 'Ammâr ve Cemel ve Savâb
- 27- el-Gamr b. Mâlik ve Katûl
- 28- 'Amr b. Zeyd et-Tâî ve Leylâ
- 29- 'Alî b. İshâk ve Semne
- 30- el-Ahves ve 'Abde
- 31- Bişr ve Hind
- 32- 'Âşîku'l-Kef
- 33- 'Âşîku's-Sûra
- 34- 'Abkar ve Sihâm
- 35- İyâs ve Safve
- 36- Ebî Mat'ûn ve Ruteyle ve Sa'âde
- 37- Hurâfe ve 'Aşrak
- 38- el-Muceredîn ve el-Huzeliyye
- 39- 'Amr b. el-'Ankafir ve Nehd b. Zeyd Menât
- 40- Mürre ve Leylâ
- 41- Zürrumme ve Mey
- 42- Sebîl ve Kâlûn
- 43- 'Alî b. Udeym ve Menhele
- 44- el-Mühezzeb ve Veleduhu

- 45- Fadl b. Ebî Dulâme ve Halîm
- 46- el-Mu'azzeb ve el-Garrâ ve et-Tayre
- 47- Sihru'l-lehv ve es-Sukr
- 48- İbrâhîm ve Âlem
- 49- Tarab ve 'Aceb
- 50- 'Amr b. Sâlih ve Kassâf
- 51- Ahmed ve Senâ
- 52- Muhammed ve Dakkâk
- 53- Hakem ve Hâlid
- 54- 'Abbâdu'l-Fâtik ve Fenek
- 55- Şagûf ve 'Atûf
- 56- Ahmed ve Zeyne'l-Kusûr
- 57- Bişre'l-Mühellebî ve Bisbâse
- 58- Âsım ve Sultân
- 59- Zevb ve Rahîm
- 60- Ahmed b. Kuteybe ve Bânûce
- 61- Sehl ve Süleyme
- 62- el-Kâtib ve Münâ
- 63- Ebu'l-'Atâhiye ve 'Utb
- 64- Abbâs ve Fevz
- 65- 'Âşıku'l-Bakara
- 66- 'Asâ ve Serâb
- 67- 'İsâm ve Dümeyne
- 68- Medîd ve ez-Zehrâ
- 69- 'Ubeydullâh b. el-Mühezzeb ve Lübnâ bt. el-Mu'temir
- 70- Sâhibu Bişr b. Mervân ve İbnetü 'Ammihi
- 71- el-Kelbî ve İbnetü 'Ammihi
- 72- et-Temîmî ve et-Temîme
- 73- el-Misrî ve el-Mekkiyye
- 74- 'Abdullâh b. Ca'fer ve eş-Şeceretu'l-Mektûb 'Aleyhâ
- 75- Esmâ b. Hârîce el-Fezârî
- 76- Mâlik b. Esmâ ve Sahibetu'l-Has
- 77- 'Abbâs el-Hanefî ve Elletî Remâhâ
- 78- el-Vecîhe ve el-'Arâbî

- 79- Cârîye ve Mevlâhâ 'Ubeydullâh b. Ma'mer
- 80- 'Abdurrahmân b. el-Hakem b. Hassân el-Esedî ve Sa'd Sâhibey el-Gâr
- 81- el-Fetâ ve'l-Mer'e Elletî Remet bi'l-Hasâ
- 82- er-Rebâb ve Zevcuha Ellezeyni Te'âhedâ
- 83- Süleymân ve 'Unvân ve Şeybân
- 84- Süleymân b. 'Abdülmelik ve el-Cârîye ve Tiflûhâ
- 85- el-Mer'e ve Ehaveyhâ ve er-Recul Ellezî Hevâhâ
- 86- 'Arâbî ve İbnetü 'Ammihi
- 87- 'Abdülmelik ve el-Kelbî Sâhib Hâlid b. Velîd
- 88- ez-Zührî ve İbnetü 'Ammihi Ellezîne Sârû ilâ Hişâm b. 'Abdülmelik
- 89- Deyyâr ve Zamyâ
- 90- Mâlikü'l-'Ayyâr ve İbnetü 'Ammihi
- 91- 'Anne ve Üzeyhir ve 'Amr el-Melik
- 92- el-Kerdûhiyye ve İbnetü Kâhin
- 93- el-Ehaveyn el-'Îrâkî ve el-Medenî
- 94- el-Mu'lâ ve Sînâ
- 95- el-Mütecerrid fi'n-Nisâ
- 96- Bedr ve Sâdin
- 97- Habîbu'l-'Attâr
- 98- Hasan ve el-Lissu'l-İsrâilî
- 99- Hâfiye İbnetü. Hâşim el-Kindî
- 100- el-Mu'emmell b. eş-Şerîf ve es-Sûra ve Maz'ûne'l-Cinnî
- 101- 'Âmir ve Da'd Cârîyetu Hâlise
- 102- 'Urve b. 'Abduyâlîl et-Tâ'î ve İbnetü 'Ammihi
- 103- el-Feta'l-'Âşık ve Sâhibetühü
- 104- el-Muhammed ve el-Fetât Elletî 'Aşıkathu
- 105- el-Feta'l-'Âşık ve Hindu'l-Musta'cile
- 106- el-Feta'l-'Âşık es-Sit ve Zât el-Hâl
- 107- el-Feta'l-Ahmak ve Şemse 'Âşiketuhu
- 108- el-'Âşiku'l-Mecnûn ve Selm ve Cârîyetuha el-Muhabbele
- 109- 'Urve b. Kays
- 110- Mâlik ve Sâhibetühü Cenûb
- 111- Nusayb ve Sâhibetühü Zeyneb
- 112- 'Utbe b. el-Habbâb ve Sâhibetühü Reyyâ

III.BÖLÜM: TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA AŞK KONULU HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOT YAPISI

A) TÜRK HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOT YAPISI

Türk halk hikâyelerinin epizot yapısı tespit edilirken aşağıdaki hikâyeler esas alınmıştır:

1. [KAs] Kerem ile Aslı (Duymaz, 2001: 255-295)
2. [TZ] Tahir ile Zühre (Türkmen, 1974: 209-248)
3. [AZ] Asuman ile Zeycan (Yıldızcan, 1993: 146-162)
4. [AG] Âşık Garip (Türkmen, 1983: 113-195)
5. [ES] Ercişli Emrah ile Selvihan (Bâli, 1973: 91-187)
6. [AK] Arzu ile Kamber (Şimşek, 1987: 238-288)
7. [DZ] Derdiyok ile Zülfüsiyah (Akkaş, 1999: 32-54)
8. [MuG] Murad Şah ile Gülizar (Koz ve Kaya, 2000: 133-170)
9. [FŞ] Ferhad ile Şirin (Yılar, 1998: 108-145)
10. [HM] Hurşit ile Mah Mihri (Şener, 1996: 1-39)
11. [LŞ] Latif Şah (Aslan, 1975: 226-276)
12. [SG] Sevedkâr ile Gülenaz (Aslan, 1975: 308-352)
13. [SD] Salman Bey ile Durratel Hanım (Aslan, 1975: 353-404)
14. [GS] Gül ile Sitemkâr (Tomo, 2001: 90-104)
15. [HH] Hurilika ile Hemrecan (İnayet, 1992: 205-248)
16. [MN] Mahmut ile Nigâr (Kaya, 1987: 90-172)
17. [YM] Yaralı Mahmut (Aslan, 1990: 97-136)
18. [LM] Leyla ile Mecnun (Sakaoğlu vd., 1999: 134-154)
19. [EB] Eşref Bey (Sakaoğlu vd., 1999: 1-46)
20. [GA] Gül ile Ali Şir (Boratav, 2015: 265-286)

1. KAHRAMANIN AİLESİ

Kerem'in babası Ahlaz şahıdır, Aslı'nın keşiş olan babası şahın sarrafıdır. [KAs, 255]

Tahir'in babası padişah, Zühre'nin babası padişahın veziridir. Her ikisinin de çocuğu yoktur. [TZ, 209]

Mahmud'un babası Hurşid Bey, Gençgahraman'ın adil ama bir o kadar da asabi padişahıdır. Çocuğu olmadığı için üzülür. [MN, 90] Telli Nigar'ın babası da Mısır'da hüküm süren Eset Paşa'dır. [MN, 117]

Mahmut'un babası İstanbul'un zengin tüccarlarından Ali Bezirgân'dır. [YM, 97] Mahbub Sultan'ın babası ise Gence padişahı Ziyad Han'dır. [YM, 101]

Hemrecan'ın babası Çin padişahıdır. Rüyasında gördüğü bülbülü bulup getirmeleri için oğulları Askerşah, Nurdunşah ve Hemracan'ı görevlendirir. [HH, 205]

Sitemkâr'ın babası Horasan padişahıdır. Gül'ün babası da onun veziridir. [GS, 105]

Selman Bey'in babası Alhan Şah, Çin ülkesinin Payıtaht şehrinin padişahıdır. Dürretel Hanım'ın babası ise Havaran ülkesinin Hatem şehrinin şahıdır. [SD, 353-354]

Sevdekâr'ın babası Şah Abbas, İran'ın İsfahan şehrinin çok meşhur, adaletli ve güçlü şahıdır. Saltanatını devam ettirecek bir evladı olmadığından çok üzülür. [SG, 308]

Zeycan'ın babası Erzincan'da yaşayan Kaleli Beg'dir. Asuman'ın babası Derviş Ahmed ise Kaleli Beg'in kethüdasıdır. İkisnin de çocuğu yoktur. Birlikte gezintiye çıkarlar. Karşılarna çıkan ak sakallı derviş bir elmayı dörde bölerek ikisini Kaleli Beg ve Derviş'e verir. Diğer iki parçayı eşlerinin yemelerini ister. Böylece çocuklarının olacağını, onlara kendisi gelmeden isim koymamalarını, kimin kızı olursa diğerinin oğluna vermesini söyler ve sır olur. [AZ, 146]

Garib'in babası çok zengin, hayırsever, fakir fukarayı gözetten biridir. [AG, 113]

Emrah'ın babası Âşık Ahmed Gence'nin önemli âşıklarından. Fakirlik çekmektedir. Gence Hanı Gara Sultan'a meydan okuyan Şeyh Oğlu Şah Abbas'ın usta aşığı Âşık Abbas'ı atışmada yeneceğini söyler. Daha sonra bunu yapamayacağını anlayınca Türk topraklarına göç eder. [ES, 94-97]

Kamber'in babası beydir ve ondan başka çocuğu yoktur. Kamber bebekken bütün ailesi öldürölünce Hera sultanı onu çocuğu olmayan divan ağasına verir. [AK, 238-242]

Osman Şah, iki bezirgânının boynunu vurur, mallarını hazineye alır, onların Abdurrahman ve Recep adlı çocuklarını dışarı atar. Çocuklar, Osman Şah'ın kendilerini de öldürebileceğini düşünerek İsfahan'a giderler. Kahveci Ali Ağa onlara sahip çıkar ve onları evlendirir. Abdurrahman'ın oğlu, Receb'in kızı olur. [DZ, 32]

Murad Şah'ın babası Horasan'ın adil padişahıdır. Çocuğu olmadığı için üzölür. Gülizar'ın babası ise Yemen Şahı'dır. [MuG, 133-135]

Şirin'in annesi ve eşsiz güzelliikteki teyzesi Mehmine Banu, padişaktır. Ferhad'ın babası Behzad da usta bir nakkaştır. [FŞ, 108]

Hurşid'in babası padişaktır. Mahi Mihri'nin babası da İçmean şehrinin beyidir. [HM, 1]

Latif Şah'ın babası Gamsız Şah Yemen şahıdır. Çocuğu olmadığı için üzölür. [LŞ, 226] Mihriban Sultan da Hindistan şahının kızıdır. [LŞ, 231]

Eşref Bey'in babası Gence Şahı Deli Mirad'dır. [EB, 12]

2. KAHRAMANIN DOĞUMU

Çocuğu olmadığı için üzölün şah lalasıyla gezintiye çıkar. Bir pir onlara gelir, şaha iki elma verir ve Uğra Dağı'nda bir davet vermesini, bu davete yedi yaşından büyük herkesi davet etmesini, davet tamamlandıktan sonra eve dönmesini, yatsı namazını kılmasını ve bir elmayı kendisinin diğeri elmayı da hanımının yemelerini tavsiye eder. Çocuğu olmayan keşiş, elmanın birini şahtan ister ve bir kızı olursa şahın oğluna vereceğine söz verir. Şah bir elmayı keşişe verir. Şahın bir oğlu, keşişin de bir kızı dünyaya gelir. Oğlana Mirza Beg, kıza Aslı Han adını verirler. [KAs, 255]

Çocuğu olmadığı için üzölün Hurşid Bey kılık değıştirir, vezirini de yanına alarak gezmeye çıkar. Ağzı dualı birine rast gelir umudıyla fakirlere iyilikler yapar. Bir pınar başında abdest alıp namaz kıldıktan sonra yanlarına bir derviş gelir. Derviş ona bir elma verir ve yarısını kendisinin diğeri yarısını da eşinin yemesini, iki çocukları olursa birini kendisinin alacağını söyler. Söylenenleri yapan Hurşid Bey'in dokuz ay sonra ikiz çocukları dünyaya gelir. [MN, 91-94]

Çocuğu olmadığı için üzülen padişaha gelen veziri, samimi bir niyetle abdest aldıktan sonra iki rekât namaz kılıp Allah'a dua etmelerini, böylece Allah'ın onlara birer evlat verebileceğini söyler. Eğer çocukları olursa birbirleriyle evlendirecekleri konusunda sözleşirler. Bir sene sonra padişahın bir oğlu, vezirin de bir kızı dünyaya gelir. [GS, 105-106]

Mısır kralı, Şah Abbas'ın ülkesine saldırınca karısı Perçem Sultan'dan çocuğu olmayan Şah, Gülşah adlı cariyesini nikâhına alır ve ondan bir çocuğu olur. Perçem Sultan'dan korkan Gülşah oğlunu Kandehar'a gönderir. [SG, 309-310]

Çocuğu olmayan padişah vezirini yanına alıp gezmeye çıkar. Yolda gördüğü bir dervişe sadaka verir. Derviş onlara dua eder. Onların yanına gelen başka bir yaşlı derviş, bir elmayı ikiye bölerek yarısını padişaha yarısını da vezire verir, gece yemelerini söyler. Padişah ve vezir, dervişin dediğini yapar ve dokuz ay on gün sonra padişahın kızı Zühre, vezirin de oğlu Tahir dünyaya gelir. [TZ, 210-211]

Kaleli Beg ve kethüdasının çocukları olmaz. Dertlerinin dermanı için gezintiye çıkarlar. Karşılarına çıkan bir dervişin verdiği elmayı yemelerinden dokuz ay on gün sonra Derviş'in oğlu Asuman, Kaleli Beg'in de kızı Zeycan dünyaya gelir. [AZ, 146-147]

Çocuğu olmadığı için üzülen Murad Şah'ın babasına Dede Sultan gelir, ona bir elma verir, elmanın yarısını kendisinin diğer yarısını eşinin yemesini, erkek çocuğu olursa kendisi gelmeden isim vermemesini söyler. [MuG, 133]

Çocuğu olmadığı için üzülen Gamsız Şah, tebdil-i kıyafet edip vezirleriyle gezintiye çıkar. Onun yanına bir yeşil sarıklı, beyaz sakallı, nurani biri gelir ve ona bir elma verir. Elmanın yarısını kendisinin yemesini diğer yarısını karısının yemesini söyler. Bir müddet sonra Latif Şah dünyaya gelir. [LŞ, 227-228]

3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ

Padişah ve vezirine elmayı veren derviş, dünyaya geldikleri zaman kızın adını Zühre, oğlanın adını Tahir koymalarını söyler. [TZ, 209]

Deli Mirad hem Gence şahlığı hem de çocuğu olduğu müjdesini alınca Hoca Abdullah'tan ne yapması gerektiğini sorar. Hoca, bu iki müjdenin eşref saatinde geldiğini söyleyerek çocuğun adını Eşref koyar. [EB, 12-13]

Padişahın oğluna Sitemkâr, vezirin kızına da Gül ismini verirler. [GS, 106]

Kandehar'da padişahın bahçıvanının himayesinde üç yaşına gelen çocuk bahçede oynarken padişah onu görür. Bahçıvandandır çocuğun adını sorar. Bahçıvan, çocuğa henüz isim koymadığını söyleyince padişah ona Sevdekâr adını verir. [SG, 311]

Kaleli Beg çocuklara isim koymak için düşünürken ak sakallı derviş zuhur edip kızının adını Zeycan, oğlanın adını Asuman koyar. [AZ, 146-147]

Çocukları beş yaşına geldikleri halde isimleri konulmamıştır. Hurşid Bey, dervişin gelip çocuklarına isim koymasını için dua eder. O an derviş içeri girer. Çocuklardan çirkin olana Gamber, güzel olana Mahmud adını verir. [MN, 95-96]

Babasının arkadaşları, Garib'e babasının ismi olan Maksud adını koyarlar. [AG, 114]

Evlat sahibi olan Abdurrahman ve Recep, Ali Ağa'dan çocuklarına isim koymasını ister. O da Abdurrahman'ın oğluna Derdiyok, Receb'in kızına da Zülfüsiyah adını verir. [DZ, 32-33]

Henüz ismi konulmamış olan şehzade okula giderken Dede Sultan karşısına çıkar ve adını sorar. Şehzade isminin olmadığını söyleyince Dede Sultan ona Murad Şah ismini verir. Çocuk eve gelir ve annesine bunu anlatır. [MuG, 134]

Gamsız Şah'a elmayı veren ak sakallı, kendisi gelmeden çocuğa isim koymamalarını söyler. Dört beş yaşına kadar çocuğa isim konulmaz. Gamsız Şah bir gün, çocuğuna isim koymak üzere vezirlerini toplar. O ara ak sakallı, meclise gelir ve çocuğa Latif Şah adını verir. [LŞ, 228]

4. KAHRAMANIN EĞİTİMİ

Tahir ile Zühre devrin en tanınmış hocasından eğitim alırlar. Âşık olduktan sonra kardeş olmadıklarını da öğrenen sevgililer eğitimlerine devam ederler. [TZ, 211-213]

Asuman ile Zeycan hocaya gidip gelir. [AZ, 146]

Hurşid Bey, oğlu Mahmud'u hükümdarlık çağına gelinceye kadar okutması için Hoca Cihan'a verir. [MN, 98]

Eşref Bey, on altı yaşına kadar Hoca Abdullah'ın yanında okur. [EB, 14]

Çocuklar dört beş yaşına gelince okula giderler. Kendilerini kardeş zanneden çocukların yaşları ilerledikçe birbirlerine muhabbetleri artar. [GS, 106]

Kendilerini kardeş bilen Arzu ve Kamber 3-4 yaşlarına gelince hocaya gitmeye, okumaya başlarlar. [AK, 243]

Padişahın bahçıvanı Sevdakâr'ı on beş yaşına kadar okutur. [SG, 311]

Derdiyok ile Zülfüsiyah dört yaşına gelince hocaya gitmeye, ilim tahsil etmeye başlarlar. Yirmi beş yaşına kadar okumaya devam ederler. [DZ, 33]

Murad Şah, hocaya gidip okuma yazmayı öğrendikten sonra savaş aletlerini ve at sürmeyi de öğrenir. 13-14 yaşına geldiği zaman bunların tamamını öğrenmiş, daima babasının yanında gezer olmuştur. [MuG, 134]

Dört yaşındayken hocaya gidip ilme başlayan Hurşid on yaşında ilmi tamamlar. Sonra savaş aletlerine merak salar ve onları da öğrenir. [HM, 1]

Gamsız Şah, Latif Şah'ı hocaya verir. Latif Şah kırk arkadaşıyla beraber okula gider. On sekiz yaşlarındayken bir okçu görünce okumaktan vazgeçip okçu olmaya karar verir. [LŞ, 229]

5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI

a. Bade İçerek Âşık Olmak

Ak sakallı derviş rüyalarında Asuman ve Zeycan'a bade sunar. Âşıklar sabah uyanırlar, ağızlarından köpük gelir. Saz çalmaya başlarlar. [AZ, 149-150]

Berat Kandili gecesi, arkadaşlarının kendisiyle alay etmesinde üzülen Garip eve gelir, hacet namazı kılar, Allah'a kendisini şair yapması için dua eder ve ağlayarak uyur. Rüyasında nurani ihtiyar bir pir ona seslenir. Gözünü açan Garib'e Şahsenem'in elinden dolu verir. Pir, Şahsenem'e de Garib'in elinden dolu verir. Onlara, birbirlerinin kismetleri olduklarını söyler. [AG, 123-124]

Eşref Bey uyurken gece yarısı kırklar gelir. Aksakallı pir dede ona yeşil fincanda üç bade verir. Birincisini Allah aşkına, ikincisini pirlere aşkına, üçüncüsünü de Memmed Şah'ın kızı Zöhre Banu aşkına içmesini söyler. Banu Zöhre'nin hayalini gören Eşref Bey düşüp bayılır ve ağzından köpük gelir. Aynı pirlere Zöhre Banu'ya da bade verirler. O da bayılır ve ağzından köpük gelir. [EB, 15-16]

Mecnun odasında yatarken kırklar oraya onun başına gelir. Hızır ileri çıkar, Mecnun'a üç bardak bade verir ve birincisini Allah aşkına, ikincisini erenlere aşkına, üçüncüsünü de

Cemal kızı Leyla aşkına içmesini söyler. Mecnun Leyla'ya âşık olur. Aynı pirler Leyla'ya da üç dolu içirirler. O da Mecnun'a âşık olur. [LM, 135-137]

Babasının öldüğü odaya giden Mahmud düşüp bayılır. Bir pir gelir ve ona üç bardak bade verir. Birincisini Allah aşkına, ikincisini pirler aşkına, üçüncüsünü de Mısır'da Eset Paşa'nın kızı Telli Nigâr Hanım'ın aşkına içmesini söyler. Pir, ona parmaklarının arasından Telli Nigâr'ı gösterince Mahmud'un aklı başından gider. [MN, 99-101] Pirler aynı anda Mısır'daki Telli Nigâr Hanım'a da bade verirler, o da Mahmud'a âşık olur. [MN, 117]

Sitemkâr ile Gül on dört, on beş yaşlarındayken rüyada aşk badesi içerek birbirlerine âşık olurlar. Zamanla aşkları dillere düşer. [GS, 106]

Salman Bey bir cuma gecesi otağdayken bir derviş elinde badeyle gelir. Selman Bey'e birinci badeyi Allah'ı, ikincisini başta Muhammed (ASM) olmak üzere peygamberleri, üçüncüsünü de Havaran ülkesinin Hatem şehrindeki Müressep Şahı'nın kızı Dürretel Hanım'ı niyet ederek içmesini söyler. Selman Bey o anda Dürretel Hanım'a âşık olur. Aynı derviş Dürretel Hanım'ı da Salman Bey'e âşık eder. [SD, 353-356]

Miloğlu Ahmed Bey'in meclisinde sazı kıran Emrah babasından bir tokat yer. Yüzündeki kanı yıkamak için gittiği çeşmenin başında “Ya bana bir sevda, bir bilgi ver ya da burada emanetini al!” diye Allah'a yakarır. Ak sakallı bir pir Emrah'a üç yeşil fincan vererek birincisini Allah aşkına, ikincisini üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına, üçüncüsünü Miloğlu Ahmed Bey kızı Selvihan aşkına içmesini söyler. Bunları içen Emrah pirin arkasında Selvihan'ın hayalini görür. Pınarın yanında kendini yere vuran Emrah'ın ağzından yeşil bir köpük gelir. Aynı pir, odasında oturan Selvihan'a da aynı şekilde üç fincan içirir. Selvihan da pirin arkasında Emrah'ın hayalini görür. Odasında yere yığılan Selvihan'ın da ağzından yeşil köpük gelir. Âşık Ahmed, baygın halde yerde yatan oğlunun yanında sazına dokununca Emrah uyanır. [ES, 103-106]

Selatin Peri uyurken ak sakallı ihtiyar onu uyandırır ve ona üç yeşil fincan vererek birincisini Allah aşkına, ikincisini üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına, üçüncüsünü Emrah aşkına içmesini söyler. Kız Emrah'a âşık olur. Pir, Selatin Peri'ye bir bahçe kurmasını ve ona Veran Bağları ismini koymasını, bağın yedi sonra meyve verdiği zaman Emrah'ın kendisine ayağıyla geleceğini söyler. Yedi sene sonra Veran Bağları'na gelen Emrah, Selatin Peri'ye meyletmez. Selatin Peri Emrah'ın elini tutunca Emrah da ona âşık olur. [ES, 166-170]

Babası elindeki sureti kendisine göstermeyince üzülen Murad Şah'ı gaflet uykusu basar. Rüyasında ayın on dördü gibi bir kız gelip ona bir dolu ikram eder. Murad Şah uyanır, kızı göremeyince ağlar. İkinci akşam aynı rüyayı görür. Üçüncü gece de Murad Şah'ın rüyasına giren kız kendisinin Yemen Şahı'nın kızı Gülizar olduğunu, onun kendisini arayıp bulmasını ister. [MuG, 134-135]

b. Resme Bakarak Âşık Olmak

Güzelliğiyle gururlanan Hurşid, Murad Deresi denilen yerde zikir çeken kırklarla karşılaşır. Kırklar, Hurşid'in kibirlendiğini ona söyleyip Mahi Mihri'nin tasvirini gösterirler. Hurşid aşk ateşine düşer. [HM, 1]

c. Aynı Evde Büyüyen Kahramanların Kardeş Olmadıklarını Öğrendiklerinde Âşık Olmaları

Zühre on yaşına gelince kardeşi sandığı Tahir'e âşık olur. [TZ, 211]

Kaleli Beg, Derviş Ahmed'i konağından kovunca Asuman, kardeşi Zeycan'ı sorar. Babası Asuman'a Zeycan'ın onun kardeşi olmadığını, sevdiği olduğunu söyler. Zeycan da durumu öğrenince Asuman'a hasreti artar. [AZ, 147]

Arzu, dadılarından Kamber'in anne bir baba bir kardeşi olmadığını duymuştur. Kamber'e âşık olur. Kamber Arzu'yu kardeşi bildiğinden onu azarlar. Hocası, kendisine içini döken Arzu'dan bileziğini getirmesini, buna bir tılsım yapacağını, Kamber'in bu bileziği eline aldığı an kendisinden daha çok sevdaya tutulacağını söyler. Bileziği eline alan Kamber, Arzu'nun aşkına düşer. [AK, 243-250]

d. İlk Görüşte Âşık Olmak

Kız, Mirza Beg'e "Senin adın Kerem olsun, benim adım Aslı Han olsun." der ve bir mendil verir. Kerem aşk hastalığına tutulur ve saz çalmaya başlar. [KAs, 255-256]

Recep bir gün eşini ve kızını kardeşi Abdurrahman'ın evine gönderir. Zülfüsiyah, yazmayla meşgul olan Derdiyok'un odasına girip onu görünce düşüp bayılır. Derdiyok da kalkıp kızı öpmek isterken düşer, bayılır. Her ikisi de günden güne sararıp solar. [DZ, 33]

Şirin, yaptırdığı sarayda nakkaşlık yapan Behzad'ın oğlu Ferhad'la göz göze gelince derin bir sevdaya düşer. Bir yolunu bulup kendini Ferhad'a gösterince o da Şirin'e âşık olur. [FŞ, 108-109]

Hüseyin Baykara'nın veziri Mir Ali Şir av dönüşü Gül'ü görür ve ona âşık olur. Gül de ilk görüşte Mir Ali Şir'e sevdalanır. [GA, 268]

Mahmut savaş meydanında yüzü örtülü Arap pehlivanla çarpıştıktan sonra onu yener ve göğsüne çöker. Hançeriyle düşmanının başını keseceği vakit, onu öldürmeden yüzünü görmek ister. Örtüyü kaldırıncı Mahbub Sultan'ı görür, ona âşık olur ve bayılır. [YM, 104]

Babasının rüyasında gördüğü bülbülü aramak için yollara düşen Hemracan heybetli bir kubbeye rastlayınca orada istirahat etmek ister. O kubbeye gelen kırklar, Hurilika periye zenzem dağıtmasını emreder. Hurilika zenzem dağıtırken Hemracan'la göz göze gelir ve birbirlerine âşık olurlar. [HH, 208]

Gülenaz, bir ağacın altında yatmakta olan Sevdekâr'ı görür görmez âşık olur, düşer bayılır. [SG, 312] Bahçede çalışırken Gülenaz'ı gören Sevdekâr da kızın sevdasına tutulur. [SG, 316]

Latif Şah'ın namını duyan Mihriban Sultan Yemen'e gider. Latif Şah, Mihriban Sultan'ı görünce ona âşık olur ve düşüp bayılır. Mihriban Sultan, aşkını ifade eden bir şiir yazdırıp onun cebine koyarak Hindistan'a döner. [LŞ, 234-235]

e. Dua Sonucu Âşık Olmak

Aslı kendisini Müslüman olmaya davet eden Kerem'e "Nafile zahmet çekme, ben sana kısmet değilim!" diye cevap verince Kerem mahzun bir şekilde kapıya yönelir. Kerem'in bir ayağı henüz içerdeyken Aslı kapıyı kapatır. Kerem'in ayağı yarılr ve kanlar içinde kalır. Bir ah çeken Kerem aşkının yarısını Aslı'ya vermesi için Allah'a dua eder. O an Aslı, Kerem'in aşkıyla yanmaya başlar. [KAs, 282]

Zühre on yaşına gelince kardeşi sandığı Tahir'e âşık olur. Tahir, kardeş olduklarını söyleyip onu azarlayınca Zühre Allah'a kendisindeki aşkın yarısını Tahir'e vermesi için dua eder. Bunun üzerine Tahir de Zühre'ye âşık olur [TZ, 211]

d. Uzun Müddet Beraber Vakı Geçirdikten Sonra Âşık Olmak

İncelenen Türk halk hikâyelerinde uzun müddet beraber vakit geçirdikten sonra âşık olma motifine rastlanmamıştır.

f. Âşık Olma Şekilleri Bilinmeyenler

İncelenen Türk halk hikâyelerinde âşık olma şekli bilinmeyen bir hikâye bulunmamaktadır.

6. KAHRAMANIN SEVGİLİYLE KARŞILAŞMASI

a. Sevgiliyle Karşılaşma

Garib, havuzda elini yıkarken orada Şahsenem'in yansımasını görünce başını kaldırır ve pencerenin yanında olduğunu görür. Şahsenem de Garib'in rüyada dolusunu içtiği oğlan olduğunu anlar. [AG, 134-135]

Yıllarca Mısır'da Telli Nigâr Hanım'ı arayan Mahmud sonunda onun hapsedildiği köşke gider. Mahmud'u gören Nigar'ın dizleri titrer. [MN, 134]

Emrah, Miloğlu Ahmed'in meclisindeyken, pencereden bahçeyi seyreden Selvihan'ı görür. Selvihan da cariyesi Nazlı'ya içini döker. Nazlı ona, Emrah'ın da âşık olduğunu duyduğunu, kendisinin âşık olduğu kişinin Emrah olabileceğini söyler. Selvihan'ı bahçeye çıkarır. Böylece Selvihan da Emrah'ı görür. [ES, 110-111]

Murad Şah bahçede otururken Gülizar yüzü örtülü olarak oraya gelir. Murad Şah rüyasında gördüğü kızın o olup olmadığı konusunda şüpheye düşer. Kız yüzündeki örtüyü kaldırınca birbirlerine sarılırlar. [MuG, 145-146]

Kara Han, İçmean'ı zapt edip Mahi Mihri'ye talip olunca kardeşleri orayı terk edip Geylan Yaylası'nda çadırlarını kurarlar. Hurşid o çadırlar arasına gelince oradaki kadınlarla tartışır ve onları döver. Hurşid, kendisiyle kadınları ayırmak için gelen Mahi Mihri'yi görünce onun kırkların kendisine gösterdiği kız olduğunu anlar ve düşüp bayılır. [HM, 9-10]

b. Âşıklar Arasındaki Engeller ve Haberleşme

b.1. Âşıklar Arasındaki Engeller

b.1.1. Mihr

Âşık Garib'in annesi oğlu için Şahsenem'i isteyince kızın babası kırk kese akçe talep eder. [AG, 138]

b.1.2. Sosyal Statü

Annesi, kızının bir padişah çocuğuyla evlenmesi gerektiğini söyleyerek Zühre'yi vezirin oğlu Tahir'e vermek istemez. Bir sihirbazdan bir ilaç yapması ister. Sihirbazın yaptığı ilacı eşine içirir. Bunun üzerine padişah, Tahir'den soğur ve onu saraydan kovar. [TZ, 220]

Zeycan'ın annesi kızını, bir hizmetkârın oğluna vermek istemez. [AZ, 148]

Selvihan'ın kardeşleri, babalarının kapısında bir hikâyecinin oğludur diyerek kız kardeşlerini Emrah'a vermek istemezler. Bir tertip kurup Selvihan'ı eve davet ederler. Gece Selvihan ve Nazlı'nın ayaklarını bağlayarak bir sandık içine koyar ve memleketi terk ederler [ES, 154]

b.1.3. Âşığın Sevgilisi Üzerine Şiir Söylemesi

Derdiyok, Ali Ağa'nın kahvesinde Zülfüsiyah'la ilgili bir türkü söyler. Recep de kahvededir. Yanındakine, Derdiyok'un üzerine türkü söylediği Zülfüsiyah'ın kim olduğunu sorunca o "Pezevenk senin kızına söylüyor." diye cevap verir. Kızının adının kahve meclislerinde anılmasından rahatsız olan Recep, karısıyla istişare eder ve kızını Derdiyok'a vermekten vazgeçer. [DZ, 38]

Zöhre Banu'nun babası Memmed Şah, Eşref Bey'in kahvehanede kızı hakkında şiir söylediğini işitince onu yakalatır ve idam cezasına çarptırır. Vezirlerin araya girmesiyle bu ceza zindan cezasına çevrilir. [EB, 32-33]

b.1.4. Hükümdarın Fermanı

Kerem ve Sofu, Aslı'nın bahçesindeyken Bey'in adamları onları yakalar. Bey, topladığı müftü, hâkim ve hocalardan Kerem'i öldürmek için fetva ister ama onlar fetva vermezler. [KAs, 286]

Tahir'i kızının bahçesinde gören padişah onu öldürmek ister ama vezirleri buna engel olur. [TZ, 222]

Padişah, Tahir'in elini ayağını zincire vurur. Onu bir sandığa koyup Şat Suyu'na bırakırlar. [TZ, 234]

Asuman, atışmayı kazanınca Kaleli Beg sözünde durmaz. Onun arkadaşları, sözünde durmadığı için, aşğın kendisini dillere düşüreceğini söyler. Bunun üzerine Kaleli Beg, Asuman'ın öldürülmesi için emir verir. [AZ, 154]

Daha önce Garib'e defalarca bir bekleyeninin olup olmadığını soran paşaya "Talebim yok." diye cevap veren Garib daha sonra memleketteki sevdiğine kavuşmak için izin isteyince paşa Garib'in boynunun vurulması için emir verir. Bezirgân paşaya yalvarınca bu kararından vazgeçer ama Garib'i Halep'ten kovar. Garib paşaya bir türkü söyleyince paşa onu affeder ve ona bir at verilmesini emreder. [AG, 173-174]

Zülfüsiyah'ın babasının şikâyeti üzerine Seyyid Şah, Derdiyok'u zindana attırır ve elini kolunu bağlatır. [DZ, 42]

Mehmine Banu bir ferman yazdırarak Ferhad'ın zincire vurulmasını emreder. [FŞ, 116]

b.1.5. Halk İnanmaları

İncelenen Türk halk hikâyelerinde halk inanmalarına dair herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

b.1.6. İnanç Farkı

Kerem ile Aslı nişanlanırlar. Kızın kâfir babası hanımını bu nişana razı edemez. Gece yarısı atlara binip kaçarlar. [KAs, 256]

b.1.7. Âşığa Başka Bir Kızın Uygun Görülmesi

Sitemkâr'ın annesi oğlunu Cevri adlı bir cariyeyle evlendirmek ister. [GS, 107]

b.1.8. Kocakarı

Kocakarı, Zintikam Padişahı'nın adamı Bostan Begi'nin ordusuyla Hera'ya gelen Kamber'in karşısına çıkar. Elinde bir helva vardır. Bu helvanın Arzu'nun ölü helvası olduğunu söyler. Kamber üzüntüsünden yere yığılır, ağzından burnundan kanlar gelir. Kamber'in karşısına tekrar çıkan kocakarı Arzu'nun evlendiğini, onun düğününden geldiğini söyler. Kamber yine yere yığılır. [AK, 260-262]

b.1.9. Âşığın Rakipleri

Şah Senem'le evlenmek isteyen Şah Veled, Halep'te karşılaştığı ve ondan emanet aldığı Garib'in gömleğini kana bular ve annesine gönderir. Oğlunun öldüğünü söyler. Garib'in annesi o kadar ağlar ki iki gözü birden kör olur. [AG, 163-164]

Cevri, Sitemkâr ile Gül'ün kavuştuğunu öğrenince bir cadıya gidip iki sevgiliyi ayırmasını ister. Cadı, gece vakti gelip Gül'ü kaçıır. [GS, 125-126]

Leyla'nın amcası oğlu Görmüş de onu sevmektedir. [LM, 139] Görmüş'in babası, kardeşini etkiler ve babası Leyla'yı kaçıır. [LM, 142]

Selvihan'ı çok beğenen Şeyh Oğlu Şah Abbas onunla evlenmek ister. [ES, 121] Gence Hanı Gara Vezir, güzelliğine hayran kaldığı Selvihan'ı oğlu Ali'yle evlendirmek ister. [ES, 160]

Padişah Hüseyin Baykar'a bir gezinti esnasında Mir Ali Şir'in nişanlısı Gül'ü görür ve ona âşık olur. Şeyhülislamı elçi olarak gönderir ama Gül bu talebi reddeder. Baykara bu defa veziri Mir Ali Şir'i elçi olarak gönderir. [GA, 272-273]

Mahmut, Mahbub Sultan'ı alıp Osmanlı ülkesine dönünce kızın nişanlısı Gence padişahına bir mektup yazarak nişanlısını ister. Bunun üzerine Ziyad Han bir cadı bulur. Gerdek gecesi Mahbub'a bir sihir yaparak onu oradan uzaklaştırır. [YM, 105]

Sevdekâr ile Gülenaz evlendikten sonra Gülenaz'ın güzel cariyesi Sevdekâr'a göz koyar. Gülenaz'ı bahçeye çağırır, onu bir sandığa koyar, Yahudi bir bezirgânla Tahran'a gönderir. [SG, 342]

Muş Beg'i, güzelliğini duyduğu Arzu'yu oğluna almak ister. [AK, 254]

Murad Şah'ın babası Horasan padişahı da Gülizar'ı sevmektedir. Memlekete dönüş yolunda olan oğlunun üzerine asker gönderip onu öldürmek istese de vezir, şeyhülislam ve kethüda gibi değerli insanlar padişahı bu fikrinden vazgeçirir. Bunun üzerine padişah, oğlunun gözüne mil çekilip bir çöle atılmasını, Gülizar'ın da alınıp kendisine getirilmesi emrini verir. [MuG, 156-157]

Bir bezirgânın Şirin'i tasvir etmesiyle ona âşık olan Hürmüz Şah'ın oğlu Hüsvrev günden güne sararıp solar. Babası onun derdine bir çare arar ve Şirin'le evlenebilmesi için Ferhad'a dağı delmesini şart koşar. [FŞ, 133-134]

Hindistan padişahının kızı Mihriban Sultan'ın güzelliğini işiten Fars hükümdarı kuvvetli pehlivanı İsfendiyar'ı Hindistan'a gönderir ve kızı ya güzellikle ya da zorla alıp getirmesini emreder. Hindistan'a gelen İsfendiyar, Hindistan padişahından Allah'ın emriyle kızını Fars padişahına ister. Hindistan padişahı bunu kabul etmeye mecbur olur. Düğün kurulur. [LŞ, 249-250]

b.1.10. Çocuksuzluk

İncelenen Türk halk hikâyelerinde çocuksuzluk motifine rastlanmamıştır.

b.1.11. Âşıktan Kahramanlık Göstermesinin İstenmesi

İncelenen Türk halk hikâyelerinde âşıktan kahramanlık göstermesinin istenmesi motifine rastlanmamıştır.

b.1.12. Başka sebepler

Padişahın Arap kölesi, kıskançlığından Tahir ile Zühre'yi padişaha şikâyet eder. [TZ, 218]

Eşref Bey'in babası Deli Mırad ve Zöhre Banu'nun babası Memmed Şah arasında büyük bir kin olduğundan evlatlarının evlenmesini istemezler. [EB, 18]

Birçok adamı Murad Şah tarafından öldürülen haramibaşı onun emrine girer. Bir gece hileyle Murad Şah'ın kollarını bağlayıp onu çölde bırakır ve Gülizar'ı kaçıır. [MuG, 150]

Mahi Mihri'nin kardeşleri bir hileyle kız kardeşlerini alıp kaçarlar. [HM, 17]

b.2. Aşk İstirabı

Kerem, Aslı'nın yorganını ve döşeğini selvi ağacının dibinde görünce o ağacın dibine oturur ve yakıcı bir türkü söyler. [KAs, 257] Elcevaz Dağı'na varınca ona da bir türkü söyler. [KAs, 261]

Mahub'un gittiğini öğrenen Mahmut bir ah çeker. Sabah yola çıkmak üzere odasına gider ama yatağında döner durur. Gözüne uyku girmez. [YM, 106-107]

Mecnun'dan ayrı kalan Leyla'nın saçlarına aklar düşer, bir deri bir kemik kalır. [LM, 153]

Babalarının yüzünden kavuşamayan Eşref Bey ve Zöhre Banu gece gündüz ağlar. [EB, 24]

Gavhar Hanım'ın ölümünden sonra Salman Bey elinde sazı, gönlünde sızı dolaşır, onu hatırlatan her şeye türkü söyler, ah çeker. [SD, 390]

Yoldan geçen birinin Tahir'in türkülerini söylediğini duyan Zühre saçını başını yolarak ağlar. [TZ, 221] Kervancı, Tahir'e Zühre'nin selamını iletince o bir ah çeker ve bayılır. [TZ, 227]

Kamber'in aşkıdan dolayı Arzu'nun ahları bulutlara çıkar. Sabra takati kalmaz. Günden güne benzi sararır ve harabeye döner. [AK, 248] Kamber'in gözleri, çok ağladığı için iyi görmez. [AK, 279]

Zülfüsiyah'ın babası kızını Derdiyok'a vermekten vazgeçip nişanını geri gönderince o ayrılık ateşiyle ağlamaya başlar. [DZ, 39]

Murad Şah'tan ayrı düşen Gülizar hapse koyulur. Orada gece gündüz ah u figan ederek ağlar. [MuG, 162]

Şirin'in tasvirini yapıp koynunda taşıyan Ferhad, ona her baktığında gözünden kanlı yaşlar gelir. [FŞ, 109] Şirin'in eline zindandaki Ferhad'ın yazdığı şiirlerden geçince ağlar ve onları yüzüne gözüne sürer. [FŞ, 116]

Mahi Mihri'nin nerede olduğunu bilmeyen Hurşid gece gündüz ağlar, günden güne solar. [HM, 2] O, Mahi Mihri'nin dokunmuş olabileceği nesnelere dokunur, gezdiği yerlerde gezer. Bir ocak taşına rast gelince Mihri Mahi'nin onu eline almış olma ihtimaliyle o da taşı eline alır. [HM, 18]

b.3. Aşk İstirabına Çare Aranması

Kerem, aşkıdan ah u figan edip yemeden içmeden kesilince memleketin yaşlıları ve hocaları toplanıp ona nasihat ederler ancak bunun bir faydası olmaz. Babası Kerem'e gelir ve hangi kızı isterse ona alacağını, bir kâfir kızı için bu hale giriftar olmaması gerektiğini söyler. Halinden kimsenin anlamayacağını düşünen Kerem memleketi terk etmeye kalkışınca babası, yaşlı ve hocalardan, ona tekrar nasihat etmelerini ister. Bunun da bir faydası olmaz. Kerem, arkadaşı Sofu ile yola düşünce babası hocalardan üçüncü defa ricacı olmalarını istese de sonuç değişmez. [KAs, 258-260]

Sitemkâr'ın babası, sıradan bir kızın peşine düşmemesi gerektiğini söyleyerek nasihat eder. Cevri'yi beğenmediyse ona daha güzelini alacağını ifade eder ama bu nasihatlerin bir faydası olmaz. [GS, 117]

Dadısı, Tahir'e Zühre'den vazgeçmesini, ondan daha güzellerini bulacağını söyler. [TZ, 239]

Zindana attığı için pişman olup Derdiyok'tan af dileyen Seyyid şah, ona başka bir kız bulmayı teklif eder. Bunu kabul etmeyen Derdiyok, sevgilisinin peşinden gitmeye devam eder. [DZ, 46]

Birçok insanın Gülizar'ı elde edemediğinden onun yolunda öldüğünü söyleyen Horasan padişahı, oğlu Murad Şah'a başka bir kız almasını söylese de o buna razı olmaz. [MuG, 180]

Annesi, Mihriban Sultan'ın ardından Hindistan'a gitmek isteyen Latif Şah'a bir kız için dünyanın öbür ucuna gitmemesi gerektiğini, güzel kızları giydirip kendisine göstereceğini, hangisini beğenirse o kızı kendisine alacağını söyler. Babası da ne yaparsa yapsın Latif Şah ikna olmaz. [LŞ, 238-239]

b.4. Âşıkların Haberleşmesi

b.4.1. Birinin Aracılığıyla

Zühre, Tahir'e gece vakti sazını alıp gelmesi için bir mektup yazar, onu dadısına verir ve Tahir'e ulaştırmasını ister. [TZ, 229]

Gül yazdığı şiiri bir hizmetçiye vererek Sitemkâr'a gönderir. [GS, 109]

Şahsenem, Garib'i eve alması için cariyesi Akça Gelin'i ona gönderir. [AG, 136] Garib, gurbete gitmeden Şahsenem'le görüşmek için Akça Gelin'den onu getirmesini ister. [AG, 140]

Hüseyin Baykara'nın ava gideceğini öğrenen Gül bir hizmetçisi Mir Ali Şir'e gönderir ve ölmeden onu bir kez görmek istediğini söyler. [GA, 276]

Selvihan'ın cariyesi Nazlı bir yolunu bulup Emrah'ı sevgilisinin yanına getirir. [ES, 174]

Ailesinin gizlice Keşan'a göçeceğini öğrenen Zülfüsiyah hemen bir mektup yazarak kocakarıya verir ve bunu Derdiyok'a ulaştırmasını ister. [DZ, 39] Derdiyok'un zindanda

söylediği türküden etkilenen zindancı onun için Zülfüsiyah'a gider. O ara Zülfüsiyah'ın bir mektup verdiği kocakarı ile karşılaşır. Mektubu alıp zindandaki Derdiyok'a getirir. [DZ, 42-44]

Gülizar başcariyesini göndererek Murad Şah'ı çağırır. [MuG, 145] Murad Şah, kahvede Gülizar'la ilgili bir şiir söyleyince kahveci Murad Şah'a, kıza haber götürebileceğini söyler. [MuG, 166]

Şirin, dadısını ikna edip Ferhad'ı kendisine getirmesi için gönderir. [FŞ, 114] Ferhad'dan haber almak için de cariyesi Gülbeyaz'ı ona gönderir. [FŞ, 135]

Hurşid bir dadısını kendisiyle Mihri Mahi arasında haber getirip götürmesi için görevlendirir. [HM, 17]

b.4.2. Bir Nesne Göndererek

Asuman, Zeycan'a kendini tanıtmak için, onun kendisine hatıra olarak verdiği yüzüğü gösterir. [AZ, 155] Asuman, sevdiğinin hasretiyle ah eder. Derviş, ona Zeycan'dan haber getireceğini söyler. Bir anda Basra'dan Erzincan'a gelir. Zeycan, Asuman'a götürmesi için, onun kendisinde hatıra olarak bıraktığı mendili gül ile doldurup dervişe verir. [AZ, 158-159]

Mahmut'u yaraladıktan sonra Mahbub'un aklı başına gelir. Parmağındaki yüzüğü Mahmud'un parmağındaki yüzükle değiştirir. [YM, 113] Mahmud, Mahbub'a haber göndereceği zaman yanındaki yüzüğü onun cariyesi Gülşen'e verir. Gülşen bu yüzüğü Mahbub'a verince o, cariyesinin ayağına sarılır ve Mahmut'tan bir haber ister. [YM, 119]

Şah Senem bezirgâna, Garib'in kendisine hatıra bıraktığı tas ve mührü vererek gittiği yerlerde “Şah Senem'in aşkına!” diyerek şerbet dağıtmasını, tasa sahip olana halini anlatmasını ister. Bezirgân içki dolu tasa mührü koyup tası Garib'e verir. Garib içkiyi içince mühür ağzına gelir. Bunun kendi mührü olduğunu görür, Şah Senem'den haber geldiğini anlar. [AG, 170-172]

Tahran şahına verilen Gülenaz yola çıkmadan önce cariyelerine bir yüzük verir ve bunu Sevdekâr gelince ona vermelerini söyler. [SG, 330] Sevdekâr da hastalanan Gülenaz'a vezirle yüzüğü gönderir. Vezir, yüzüğü tasa koyar, Gülenaz'dan tasa bakmasını ve gördüğünü söylemesini ister. Tasa bakan Gülenaz, Sevdekâr'a hatıra bıraktığı yüzüğü görünce ağlar. [SG, 334]

Şirin, Hürmüz Şah'ın kılık değiştirerek aralarına sızan adamını tanır ve ona bir mendil vererek Ferhad'a gönderir. [FŞ, 125]

b.4.3. Kılık Değiştirerek

Kayseri'de Aslı'nın izini bulan Kerem ağzını bir mendille kapatır, abdal kıyafetinde evlerine gider. Aslı ona ne istediğini sorar. Kerem dişini çektiirmek istediğini söyler. Aslı'nın annesi Kerem'in dişini çekince onun sağlam olduğunu görür, meramının diş çektiirmek olmadığını söyler. Kerem ağzına, nişan mendilini bağlayınca Aslı, onun Kerem olduğunu anlar ve ondan saklanır. [KAs, 280-281]

Mir Ali Şah, Gül'ün kendisine gönderdiği kadın kıyafetlerini giyerek onun yanına gider. [GA, 276]

Eşref Bey herkes tarafından tanınır. Bu sebeple Gence'den çıkabilmek için kadın kıyafetine girer. [EB, 30]

Mahmut, derviş kıyafetine girerek Mahbub'un has bahçesine gelir. [YM, 120]

Tahir kadın kılığına girerek düğünü yapılan Zühre'nin yanına gider. [TZ, 239]

Muş askerinin arasındaki Arzu'ya gitmenin yolunu arayan Kamber'in yanında bir derviş zuhur eder. Kamber onun elbisesini giyer ve derviş kılığında ordunun karşısına çıkar. Şiir söyleyerek kendini Arzu'ya tanıttırır. [AK, 268-270]

b.4.4. Mektuplaşarak

Zöhre Banu bir mektup yazıp Genceli bir adama verir ve onu Eşref Bey'e götürmesini söyler. [EB, 27]

b. 5. İmtihanlar

Hesna Hanım, Kerem'in aşkında sadık olup olmadığını öğrenmek için kırk bakire kızı süsler ve Kerem'e arz eder. Kerem, siyahlara bürünmüş olan Aslı'ya bakar ve ağlaşırlar. Kerem, Aslı'dan vazgeçmeyeceğine dair bir türkü söyler. Bunun üzerine Hesna Hanım, Kerem'den o kırk kızın ismini söylemesini ister, söyleyemediği takdirde öldürüleceğini söyler. Kerem hepsinin ismini sayar. [KAs, 289-291]

İki kardeşten yakışıklı olana sevdalı olduğu için cariyeleri tarafından kınanan Nigâr Mahmud'un sevgilisi olduğunu ispat etmek için iki kardeşin önüne elma parçası atar. Gamber

elmanın ağaçtan düşmüş olduğunu düşünerek önemsemez. Mahmud ise önüne düşen elma parçasının başında ağlar, şiir söyler. Böylece Mahmud'un Nigar'ın sevdiği olduğu belli olur. [MN, 134-136]

Leyla, Mecnun'a ve amcası oğlu Görmüş'e "Beni seven bir parmağını, kolunu veya ayağını kessin, beni sonra alsın." diye mektup gönderir. Görmüş buna razı olur ama Mecnun "Tırnağımı bile kesmem." der. Leyla bir uzvunu kesmeyi kabul eden Görmüş'e sakat haliyle kendisine bakamayacağını, doğru cevabı verenin Mecnun olduğunu söyler. [LM, 139-142]

Hurilika peri, Hemracan'ı imtihan etmek için karşısına sırasıyla kum dağı, fırtına çıkarır. Hemracan bu imtihanları geçince kendisi bir kuş suretinde onun üstünde gezer. Hemracan bu imtihanı da geçer. [HH, 209-212]

Celal vezir, Salman Bey'in hak âşığı olup olmadığını anlamak için türlü imtihanlar hazırlar. Salman Bey bütün imtihanları başarıyla geçer. Mine Hanım da Salman Bey'i imtihan etmek ister. Gavhar Hanım'ın saçını çözüp bir sandalyeye oturtur ve Salman Bey'den bir şiir ister. Selman Bey, buna dair bir şiir söyler. Bu defa Gavhar Hanım'ı kaldırıp kendisi oturur ve bir şiir ister. Selman Bey bunu da bir şiirle anlatır. Gavhar Hanım'dan Salman Bey'e kalbini bozmasını söyler ve bir şiir daha ister. Selman Bey bunda da muvaffak olur. En son kırk cariyenin adını sorar. Selam Bey, cariyelerin de adını şiirde zikreder ve böylece imtihanı kazanmış olur. [SD, 376-380]

Gülenaz, Sevdekâr'ın geldiğini öğrenince süslenir ve bir odaya geçer. Sevdekâr'a da ayrı bir oda hazırlatır. Sevdekâr'ın, sevgisinde hakikatliyse kendisinin ne halde olduğunu bilmesi gerektiğini düşünür. Sevdekâr odaya girer, Gülenaz'ın yaptıklarını anlatan bir türkü söyler ve sınavı kazanır. Bunun üzerine Gülenaz, onun yanına gelir. [SG, 319]

Tahir'e ilgi duyan Göl padişahının üç kızı türküler söyleyerek Tahir'i denerler ama o hiçbirine meyletmez. [TZ, 237]

Padişah, Tahir'in üç gün boyunca mecliste kendisi ve kızını anmadan üç hane türkü söylerse onu serbest bırakacağını söyler. [TZ, 244]

Arzu ile Kamber emin olmak için birbirini sınarlar. Arzu, ona eğer gerçekten Kamber ise Aras Nehri'ni geçmesini ister. Kamber kendini nehre atar. Atı da bağını çözüp arkasından atlar. Sabra takati kalmayan Arzu da kendini nehre atınca nehirde bir ev zuhur eder. [AK, 285-286]

Şeyh Oğlu Şah Abbas, kalbinden geçireceğini, Emrah'ın bunu bilmesi halinde Selvihan'ı ona vereceğini söyler. Şah Abbas, herkesin erkek zannettiği ama aslında Cevahir isimli bir kız olan hizmetçisini kalbinden geçirir ve veziri Yaup Han'a, kalbinden geçen ne olduğunu Emrah'a sormasını ister. Emrah, Allah'a sarılır, kalp gözü açılır, herkesin Mirza diye bildiği hizmetçinin aslında kız ve adının Cevahir olduğunu söyler. Şah Abbas, kimsenin bilmediği kuşunu kalbinden geçirir ve Emrah'ın bunu da bilmesini ister. Emrah kuşun adını ve yaşını söyleyince Şah Abbas, Selvihan'ı Emrah'a verir. Bu karara itiraz eden vezirler, Emrah'ın zehir içip ölmemesi halinde hak aşığı olduğunun belli olacağını söylerler. Selvihan'ın elinden içeceği zehre ak sakallı pir parmağını sokar. Zehrin tesiri gider. Emrah bu imtihanı da geçer. [ES, 138-142]

Mihriban Sultan'ın başcariyesi onu ve Latif Şah'ı birbirlerine sarılmış vaziyette yerde görünce onları uyandırır. Latif Şah'ın kırk cariyenin adını sayamaması halinde Mihriban Sultan'ın babasına her şeyi anlatacağını, onu el âleme rezil edeceğini söyler. Bunun üzerine Latif Şah bir türkülle kırk cariyenin adını sayar. [LŞ, 245-246]

Gül, aşkını ispat etmek için bir parmağını kesip Sitemkâr'a verir. Sitemkâr da üç parmağını kesip Gül'e verir. [GS, 114]

7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI

a. Gurbete Çıkma Sebepleri

a.1. Sevgiliyi Aramak İçin Gurbete Çıkma

Kerem memlekette halinden anlayan kimsenin olmadığını düşünür ve arkadaşı Sofu ile gurbete çıkar. [KAs, 259]

Eşref Bey, Zöhre Banu'dan kendisine mektup getiren Genceli'nin yardımıyla Gandehar'a doğru yola çıkar. [EB, 27]

Mecnun, babası tarafından kendisinden kaçırılan Leyla'nın peşinden yollara düşer. [LM, 143]

Mahmut kendisini bırakıp Gence'ye giden Mahbub'un peşinden yola çıkar. [YM, 107]

Düşman askeri Selvihan ve Nazlı'yı kaçırdıca Emrah sevgilisini bulmak için yollara düşer. Yedi sene gurbette gezer. [ES, 118]

Babasından kalan bütün malları yitiren Mahmud, Telli Nigâr Hanım'ı bulmak için Mısır'a doğru yola çıkar. [MN, 111]

Sitemkâr, sürgün edilen Gül'ün peşinden yollara düşer. [GS, 117]

Kardeşleri, Selvihan'ı kaçıncı Emrah sevgilisini aramaya çıkar. [ES, 156]

Eyyam Münecim, Dürretel Hanım'ın derdinin dermanının Salman Bey olduğunu söyleyince padişah, kızını Çin ülkesine, Salman Bey'e göndermeye karar verir. [SD, 358]

Muş askeri Arzu'yu alıp gidince Kamber artık orada yaşamının kendisine haram olduğunu söyleyerek bir at alır ve dağlara gider. Daha sonra Arzu'nun peşinden gitmediğine hayıflanır ve Muş'a doğru yola çıkar. [AK, 267-268]

Ailesinin Zülfüsiyah'ı gizlice Keşan'a kaçırdığını öğrenen Derdiyok annesinin elini öpüp sevgilisinin peşinden Keşan yoluna düşer. [DZ, 40]

Anne ve babasının tüm çabalarına rağmen Murad Şah, Gülizar'ı aramak üzere yola çıkar. [MuG, 135-140]

Mahi Mihri, kardeşleri tarafından kaçırlınca Hurşid onların peşine düşer. [HM, 17]

Baygın haldeyken lalasının getirdiği sazın sesiyle uyanan Latif Şah, Mihriban Sultan için Hindistan'a doğru yola çıkar. [LŞ, 239]

a.2. Kendine Yardımcı Aramak İçin Gurbete Çıkma

Arzu'dan söz alan Kamber derdine derman olsun diye Zintikam Padişahı'na gitmek üzere yola çıkar. Üç aylık yolu yayan gittikten sonra onun diyarına varır. [AK, 256]

a.3. Talep Edilen Mihri Getirmek İçin Gurbete Çıkma

Garib, talep edilen mihri kazanmak için gurbete çıkar. [AG, 139]

a.4. Zorla Gurbete Çıkma

Vezirlerinin ricasıyla Tahir'i öldürmekten vazgeçen padişah onu Mardin'e sürgün eder. [TZ, 222]

Sitemkâr'ın annesi, Gül'den kurtulmak için onu sürgün ettirir. Sazını alan Gül anne ve babasıyla vedalaşıp oradan ayrılır. [GS, 116]

a.5. Yaşadığı Yeri Terk Etmek İçin Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde yaşadığı yeri terk etmek için gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.6. Ailenin Talebi Üzerine Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde ailenin talebi üzerine gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.7. Ölüm Fermanı Verilince Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde ölüm fermanı verilince gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.8. Yiğitlik Göstermek Üzere Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde yiğitlik göstermek üzere gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.9. Utancından Dolayı Gurbete Çıkma

Asuman, “Gün geçer, kin geçer.” diyerek Kaleli Beg’in de kininin zamanla geçeceğini söyler, Zeycan’ın yüzüğünü hatıra olarak alır, kendisi de ona bir mendil verir ve gurbete çıkar. [AZ, 150]

Mir Ali Şir, Hüseyin Baykara avdayken gelip Gül’ü ziyaret eder. O esnada avdan dönen Baykara onu görmesin diye köpek aşının bulunduğu kazana girer. Baykara kazana bakınca Mir Ali Şir’i kazanın içinde kadın kıyafetiyle görür. Şir, utancından ne yapacağını bilemez. Bir derviş kıyafetine bürünür ve Mekke’ye doğru yola çıkar. [GA, 279]

b. Gurbete Çıkarken Sevgiliye Bırakılan Hatıra

Garib, gurbete çıkarken Şahsenem’e koynundaki tası çıkarıp içine mührünü koyup verir. Şahsenem de ona giymiş olduğu iki gömlekten birini çıkararak bir mendile sarıp verir. [AG, 147]

Nigâr, Mahmud’a yanından ayrılırken bakıp bakıp teselli olsun diye bir mendil verir. [MN, 142]

Şah Abbas'ın oğlu ortaya çıkan Sevdekâr memleketi İsfahan'a gitmeden önce Gülenaz'a uğrar. Gülenaz ona bir yüzük hediye eder. [SG, 326]

c. Gurbet Yolunda Olağanüstülükler

Kerem ve arkadaşı Sofu, Ağrı Dağı'na varırlar. Dağı duman kaplamış olduğundan yollarını şaşırırlar. Kerem bir dağa bir türkü söyler ve dağın dumanı çekilir. Köpüren Murad Suyu'na bir türkü söyler, onu kolayca aşarlar. Bir bölük turna görünce onlara bir türkü söyler ve onları geçerler. [KAs, 262-264] Erzurum'a yetişemeyen Kerem ve Sofu, kış ortasında dışarıda kalınca feryat ederler. Allah onların gözyaşlarına merhamet eder, bir mağara gösterir. Onlar mağaraya sığınır. Kerem'in söylediği bir türkü üzerine Hızır, bir atlı kılığında gelir ve onları Erzurum'a götürür. [KAs, 267-268] Kızılırmak'tan ancak Allah'ın lütfuyla geçebileceklerini anlayan Kerem, Sofu'dan sazını ister ve bir türkü okur. Bunun üzerine Kızılırmak üzerinde bir "hayalet köprüsü" peyda olur. [KAs, 275] Kerem, Karadağ'a beddualar içeren bir türkü söyleyince dağ cayır cayır yanar. Daha sonra tekrar dua eder ve dağın ateşi söner [KAs, 277]

Nigar'ın babası Eset Bey, kızını ve Mahmud'u bir sandığa koyup denize bırakır. Kıyıya vuran sandığı açan Gamber ikisinin de ölmek üzere olduğunu görür. O ara, babalarına elma veren derviş gelir, dua eder ve sevgililer iyileşir. Derviş, üçünü de göz açıp kapayıncaya kadar memleketlerine ulaştırır. [MN, 170-171]

Çöllere düşen Mecnun'un başında kuşlar yuvar yapar. [LM, 148] Mecnun çölde bir çobanın yanında otururken Hızır gelir. Çobandan kendisinin ve Mecnun'un karnını doyurmasını ister. Süt tası dolmayan çobanı kısır bir koyun yanına çağırır ve kendisini sağmasını ister. Çoban buna şaşırır. Yedi koyunun dolduramadığı tası kısır koyun doldurur. [LM, 150]

Sürgüne gönderilen Tahir türkü söyledikçe yanındaki adamlar ve altındaki at ağlar. [TZ, 224] O, Yusuf ve Yunus peygamber hürmetine kendisini zindandan çıkarması için Allah'a dua eder. Yatsı namazından sonra zindanın kapısı açılır. Hızır, Tahir'i atının terkisine alarak Zühre'nin köşkünün önüne bırakır. [TZ, 227]

İkinci defa gurbete çıkan Sitemkâr, dokuz sene gezer ama Gül'den bir haber alamaz. Pınar başında abdest alıp iki rekât namaz kıldıktan sonra ya canını alması ya da kendisini Gül'e kavuşturması hususunda Allah'a dua eder. Hz. Hızır yetişir ve ona Gül'ün bulunduğu mağarayı gösterir. [GS, 128]

Yolda kar altında kalan Asuman Allah'a dua eder ve kendinden geçer. Peyda olan bir derviş ona nereye gideceğini sorar. Asuman ona Basra'ya gideceğini söyleyince derviş onu atına bindirir. Gözünü yummasını ister. Asuman gözünü açtığında Basra'dadır. Orada beş altı sene kalır. [AZ, 156-157] Cadı, Asuman'ı yılan, çıyan ve akreplerle dolu mağaraya düşürünce o, dervişten yardım ister. Derviş, Asuman'ı mağaradan kurtarır. [AZ, 157-158]

Memlekete dönüş yolunca atı çatl原因an Garib, yola yürüyerek devam eder. Karşısına bir nehir çıkar. Nehri geçemeyeceğini anlayınca iki türküyle Allah'a yakarır. Arkadan gelen Hızır, Garib'i atına bindirir. Onu sırasıyla, bir göz açıp kapama süresinde Erzurum'a, oradan Kars'a, en son Tiflis'e götürür. Tiflis'te atının nalını üç defa öpmesini, ayağının altından bir parça toprak alıp üç İhlas bir Fatiha okuyarak bir mendile sarmasını, onu da gözlerini kaybeden annesinin gözüne sürmesini söyler. [AG, 178-181]

Şeyh Oğlu Şah Abbas, Emrah'a Selvihan'la akraba olup olmadıklarını sorar. Emrah, Selvihan'ı alabilmek için amcası kızı olduğunu söyler. Şah Abbas'ın bunu bizzat Selvihan'dan teyit edeceğini görünce söylediği yalanın ortaya çıkacağını anlar. Hemen, Allah her şeye kadirdir diyerek rüzgârla Selvihan'a haber gönderir. Rüzgâr Selvihan'ın yüzüne vurunca o, Emrah'ın Şah Oğlu Şah Abbas'ın yanında olduğunu anlar. [ES, 136-137]

Selvihan'ın peşine düşen Emrah, sürüden geri kalmış bir turna görünce üzüldür ve türkü söyler. Turna sürüleri geri döner, Emrah'ın başına yaklaşır. Turnaların, Emrah'ın başında dolanıp feryat etmelerini gören babası Âşık Ahmed oğlunun duası makbul bir veli olduğuna kanaat getirir [ES, 159]

Zintikam Padişah'ın diyarında Araplara bir şiir okuyan Kamber'den onlar bir şey anlamazlar ama atları başlarını kaldırıp Kamber'in yüzüne hayran olurlar, yemeden içmeden kesilirler. Araplar bu duruma şaşırır. [AK, 256]

Arzu'nun ardından yollara düşen Kamber'in karşısına çıkan derviş ondan dua ister. Kamber ona "Hüda, senin türlü muradın vere!" diye dua edince evliya olmak isteyen dervişin yanına kırk güvercin gelir, kendisi de güvercin olup onlarla uçar. [AK, 272]

Keremşan halkı Zülfüsiyah'ı aramak amacıyla Keremşan şehrine gelen Derdiyok'a yardım için kızı aramaya koyulurlar ama bulamazlar. Buna üzülen Derdiyok uyur ve rüyasında Zülfüsiyah'ın Buhara'da olduğu kendisine söylenir. Buhara yolundayken atını vahşi hayvanlar yiyince yola yayan devam etmek zorunda kalır. Bir yokuşta mecali kalmaz. Bir

şiiirle Allah’a yakarır. Bir pir gelerek onu sağ elinden tutar, bir göz açıp kapayıncaya kadar gideceği yere ulaştırır [DZ, 48-50]

Çölde elleri bağlı, aç ve susuz halde kalan Murad Şah’ın imdadına gelen Dede Sultan, kendisinin Hızır olduğunu, ne zaman ihtiyacı olursa kendisini çağırabileceğini ona söyleyip ellerini çözer. [MuG, 153] Yine çölde yalnız başına, gözüne mil çekilmiş vaziyette kalan Murad Şah ağlar ve yüzünü otlara sürer. Daha sonra bir türküyü Hızır’dan yardım ister. Hızır gelip onun ellerini çözer ve gözlerine elini sürer. Murad Şah’ın gözleri açılır. [MuG, 163-164]

Zindandan çıkarıldıktan sonra dağlara giden Ferhad, oralarda vahşi hayvanlarla ünsiyet eder. [FŞ, 118]

Latif Şah Hindistan’dayken bir kayığa biner. Fırtına çıkınca kayık parçalanır. Latif Şah karadan hayli açılır. Bir şiir yazıp murgu kuşunun boynuna asar. Kuş Mihriban Sultan’a gelir. Mihriban Sultan kuşun boynundaki şiiri görünce Latif Şah’ın denizde mahsur kaldığını anlar. [LŞ, 256-257]

8. SEVGİLİNİN BİR BAŞKA KAHRAMANLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ

Padişah, Tahir’i sandığa koyup Şat Suyu’na bıraktıktan sonra kızını bir padişahın oğluyla evlendirmek ister. [TZ, 239]

Ziyad Han, Mahmut’tan bir fayda kalmadığını söyleyerek kızını Kandehar padişahının oğlu Kara Vezir’e verir. [YM, 114]

Âşık Garib’in öldüğü haberinden sonra bir kocakarı bir yolunu bulup Şah Senem’i Şah Veled’e nikâhlar. [AG, 166]

9. KAHRAMANIN MEMLEKETİNE DÖNÜŞÜ

Gavhar Hanım’la evlenen Salman Bey memleketine geri döner. [SD, 383]

Mahmud, dervişin yardımıyla memleketine döner ve annesine kavuşur. [MN, 171]

Derdiyok, Osman Şah’ın oğlu Eyyüb Şah’a bir arzuhal yazar. Eyyüb Şah, Tataragası’nı gönderip Zülfüsiyah’ı getirtir. Babasının, Derdiyok’un dedesinden aldığı malı ona iade eder. Deli Mehmet adlı askerini, Derdiyok ile Zülfüsiyah’ı memleketlerine götürüp

düğünlerini yapmak üzere görevlendirir. Derdiyok, Zülfüsiyah'la beraber memleketine döner. [DZ, 50-53]

Hurşid düşmanların elinden kurtardığı Mahi Mihri ile memleketine döner. [HM, 38-39]

Mihriban Sultan ve Esmer Şah ile evlenen ancak memleket özlemi çeken Latif Şah iki karısını da alıp Yemen'e döner. [LŞ, 264-275]

a. Yalan Ölüm Haberi

Hüsrev'in dadısı bir helva yapıp Ferhad'a gider ve bu helvanın Şirin'in ölü helvası olduğunu söyler. [FŞ, 144]

b. Hazırlanan Sahte Kabir

İncelenen Türk halk hikâyelerinde hazırlanan sahte kabir motifine rastlanmamıştır.

10. SONUÇ

a. Mutlu Sonla Bitenler

Keşiş, kızına sihirli bir gömlek yaptırır. Gerdek gecesi Aslı, gömleğinin düğmelerini çözerken düğmeler bir taraftan düğümlenir. Bunu gören Kerem bir ah çekerek Allah'a dua eder. Gömlekteki sihir kalkar ve sevdalılar kavuşurlar. [KAs, 295]

Hurilika, kardeşleri tarafından gözü oyulan Hemraçan'ın gözlerini yerine takar, iyileştirir. Hemraçan ülkeye padişah olur. Kırk gün kırk gece düğün yaparak Hurilika'yla evlenir. [HH, 248]

Şah-ı Duhter, savaşmak üzere olan Deli Mirad ve Memmed Şah'ı huzuruna çağırır. Eşref Bey ve Zöhre Banu'yu da ister. İki sevdalıya sorular sorduktan sonra hem kendisi hem huzurundakiler bunların hak âşığı olduklarına inanırlar. Bir mübarek perşembe gecesi Eşref Bey ile Zöhre Banu muratlarına nail olurlar. [EB, 44-46]

Osmanlı padişahı, eşkıyalık yapan Mahmut ve Mahbub'u yakalaması için Mahmut'un kardeşi Ahmet'i gönderir. Ahmet iki sevgiliyi yakalar. Mahmut bir şiir söyleyince Ahmet onu tanır ve birbirlerine sarılırlar. Padişah, huzuruna çıkarılan Mahmut'u tanır, kırk gün kırk gece düğünden yaptırdıktan sonra onları muratlarına erdirir. [YM, 135-136]

Cadının hapsedtiği Gül'ü kurtaran Sitemkâr onunla memlekete döner. Kırk gün kırk gece düğünden sonra sevdalılar kavuşur. Gül'ün rakibi Cevri onlara hizmet edince Sitemkâr onu öldürmek ister. Buna engel olan Gül, Sitemkâr'dan Cevri'yi de nikâhına almasını ister. Sitemkâr da Gül'ü kırmaz ve Cevri'yi de nikâhına alır. Herkes mesut olur. [GS, 129-131]

Sevdekâr Şah ile Gülenaz Sultan ve Zöhre Sultan, kırk gün kırk gece düğün yaptıktan sonra muratlarına ererler. [SG, 352]

Dervişin yardımıyla memleketine gelen Mahmud, annesine de kavuşur. Yedi gün yedi gece düğün yaptıktan sonra Nigar'la evlenirler. [MN, 172]

Salman Bey, Dürretel Hanım'a benzeterek âşık olduğu ve evlendiği Gavhar Hanım vefat edince her gün kabrine gider. Havaran ülkesinden gelen Dürretel Hanım bu durumu görür. Gavhar Hanım'ın öldüğü gün giydiği kıyafetlere benzer kıyafetler giyerek kendini ona benzetir, Salman Bey'in karşısına çıkar ve kendini tanıtır. Salman Bey onu bağrına basar. Kırk gün kırk gece düğünden sonra sevdalılar muratlarına ererler. [SD, 394-402]

Asuman, derdini Erzurum Valisi'ne anlatır. Vali, Demirpençe adlı adamını Kaleli Beg'in üzerine göndererek onu öldürmesini ve Zeycan'ı alıp Asuman'a vermesini emreder. Asuman ve Zeycan kavuşurlar, ömür boyu mutlu olurlar. [AZ, 161-162]

Memleketine dönen Garib, Şah Senem'e kavuşur. Kırk gün kırk gece düğün yaparlar. [AG, 195]

Yaup Han, Emrah, Selvihan ve Nazlı'yı kurtararak Şeyh Oğlu Şah Abbas'ın huzuruna getirir. Şah Abbas, Selatin Peri ve Emrah'ın annesini de İsfahan'a getirtir. Öncelikle Selvihan'ın sonra da Selatin Peri'nin Emrah'la düğünü yapılır. Tüm sevenler birbirine kavuşur. [ES, 185-187]

Zülfüsiyah ile beraber memleketine dönen Derdiyok kırk gün kırk gece düğün yapar ve muratlarına ererler. [DZ, 50-53]

Murad, Gülizar'la beraber yedi kat savaş aleti kuşanıp babasının Gülizar için kurduğu düğüne gider. Padişah'ın askerlerinden yakalayabildiklerini öldürürler. Padişah kaçmak isterken Gülizar onu yakalar, bir kılıç darbesiyle ikiye ayırır. Murad tahta geçer. Kırk gün kırk gece düğün yapar ve sevdalılar kavuşur. [MuG, 169-170]

Hurşid ve Mahi Mihri memleketlerine dönerek muratlarına ererler. [HM, 39]

Fars padişahının kız kardeşi Esmer Şah, kendisiyle evlenmesi karşılığında Latif Şah'ı kurtaracağını söyler. Onun yardımıyla kurtulan Latif Şah, Hindistan'a gelir ve hem Mihriban Sultan'la hem de Esmer Şah'la evlenir. [LŞ, 264-275]

b. Mutsuz Sonla Bitenler

Cellat, padişahın emriyle Tahir'i öldürecekken Tahir ondan beş dakika müsaade ister. Allah'tan canını almasını için dua eder ve Allah hemen onun canını alır. Bir müddet sonra Tahir'in kabrine giden Zühre onu toz toprak içinde yatar halde görünce bir ah çeker. Toprağı öper ve Allah'tan o dakika ruhu almasını ister. Tahir'in toprağını üç defa koklar ve ruhunu teslim eder. İçten içe âşık olduğu Zühre'nin öldüğünü gören Arap kendi göğsüne hançer saplar ve ölür. İki âşık yan yana defnedilir. Arap da başuçlarına gömülür. Zühre'nin mezarında beyaz Tahir'in kabrinde kırmızı gül çıkar, Arap'ınkinden kara çalı biter. [TZ, 246-248]

Mir Ali Şir'in padişahın isteğine karşı gelemeyeceğini anlayan Gül bir zehir içer, ona da zürriyetini kesecek bir ilaç içirir. Kırk gün sonra Gül vefat eder. Baykara ve Şir onun için ağlarlar. Şir, her sabah Gül'ün ruhu için Kuran okur. [GA, 281-286]

Kamber, Arzu'ya kavuşmuşken onun dizinde uyumak ister. Başını Arzu'nun dizine koyunca oracıkta can verir. Kocakarı gelip Kamber'i Arzu'nun dizinden çekmek isterken Arzu onu öldürür. Sonrasında bir ah çeken Arzu, Kamber'in üzerine düşer ve ruhunu teslim eder. Muş Begi Arzu ile Kamber'e mezar yapılmasını, kocakarının da suya atılmasını emreder. Mezar taşçıları orada biri beyaz diğeri kırmızı olan iki gül ve ortalarında bir karaçalının bitmiş olduğunu görürler. Güller Arzu ile Kamber, aralarında biten karaçalı da kocakarıdır. [AK, 286-288]

Leyla, Mecnun diye diye; Mecnun da Leyla diye diye canlarını verirler. [LM, 153]

Ferhad, Şirin'in öldüğüne dair yalan habere aldanıp kendini öldürür. Ferhad'ın ölü helvası yapılır ve Şirin'e gönderilir. Bu habere inanmayan Şirin bizzat giderek Ferhad'ın cesedini görür. Belinden çıkardığı hançerin kabzasını Ferhad'ın göğsüne koyar ve kendini hançerin üstüne bırakır. Orada vefat eder. Ferhad'ın mezarından kızıl bir gül, Şirin'inkinden beyaz bir gül biter. Güller kavuşacakken, aralarında biten kara çalı onları ayırır. [FŞ, 143-145]

B) ARAP HALK HİKÂYESLERİNİN EPİZOT YAPISI

Arap halk hikâyelerinin epizot yapısı tespit edilirken aşağıdaki hikâyeler esas alınmıştır:

1. [UA] 'Urve ve 'Afrâ (İsfahânî, 2008n: 80-90)
2. [KLü] Kays ve Lübnâ (İsfahânî, 2008f: 133-162)
3. [CB] Cemîl ve Buseyne (İsfahânî, 2008e: 66-112)
4. [ML] Mecnûn ve Leylâ (İsfahânî, 2008b: 5-62)
5. [ME] Murakkış el-Ekber ve Esmâ (İsfahânî, 2008c: 93-98)
6. [MF] Murakkış el-Asgar ve Fâtımâ (İsfahânî, 2008c: 99-102)
7. [KAZ] Küseyyir ve 'Azze (İsfahânî, 2008f: 5-30)
8. [MM] Muhabbel ve Meylâ (İsfahânî, 2008k: 165-171)
9. [İH] İbn 'Aclân ve Hind (İsfahânî, 2008l: 166-171)
10. [ZM] Zürrumme ve Mey (İsfahânî, 2008j: 5-34)
11. [LT] Leylâ ve Tevbe (İsfahânî, 2008g: 141-168)
12. [EC] Ebû Nuvâs ve Cinân (İsfahânî, 2008k: 17-26)
13. [AH] 'Abdullâh 'Alkame ve Hubeyşe (İsfahânî, 2008d: 212-221)
14. [SR] Simmetü'l-Kuşeyrî ve Reyyâ (İsfahânî, 2008c: 5-10)
15. [YV] Yezîd b. Tasriyye ve Vahşiyye (İsfahânî, 2008e: 113-133)
16. [DC] Dîk el-Cin (İsfahânî, 2008h: 33-45)
17. [AF] 'Abbâs ve Fevz (İsfahânî, 2008i: 52-57)
18. [VÜ] Vaddâhu'l-Yemen ve Ümmü'l-Benîn (İsfahânî, 2008c: 148-169)
19. [MüL] Mürre ve Leylâ (İsfahânî, 2008m: 120-122)
20. [NZ] Nusayb ve Zeyneb (Antâkî, H 1308: 82-84)

1. KAHRAMANIN AİLESİ

'Urve ve 'Afrâ amca çocuklarıdır. 'Urve'nin babası Hizâm vefat edince o, amcasının yanında kalmaya başlar. [UA, 80]

Cemîl'in babası, Subâh lakabıyla tanınan, mal sahibi, faziletli ve akrabaları arasında değerli bir insandır. [CB, 94]

Mecnun'un babası söz sahibi bir yaşlıdır. Kardeşleri de ileri gelen kimselerdir. [ML, 57]

Murakkış el-Asgar'ın âşık olduğu Fâtıma'nın babası kraldır. [MF, 99]

'Abdullâh'ın babası kavminin ileri gelenlerindendir. 'Abdullâh'tan başka erkek çocuğu yoktur. [İH, 166]

2. KAHRAMANIN DOĞUMU

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanın doğumu epizoduna rastlanmamıştır.

3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanlara ad verilmesi epizoduna rastlanmamıştır.

4. KAHRAMANIN EĞİTİMİ

Murakkış el-Ekber bir Hristiyan'dan okuma yazma öğrenir. [ME, 95]

5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI

a. Bade İçerek Âşık Olmak

İncelenen Arap halk hikâyelerinde bade içerek âşık olma motifine rastlanmamıştır.

b. Resme Bakarak Âşık Olmak

İncelenen Arap halk hikâyelerinde resme bakarak âşık olma motifine rastlanmamıştır.

c. Aynı Evde Büyüyen Kahramanların Kardeş Olmadıklarını Öğrendiklerinde Âşık Olmaları

İncelenen Arap halk hikâyelerinde aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrendiklerinde âşık olmaları motifine rastlanmamıştır.

d. İlk Görüşte Âşık Olmak

Kays bir ihtiyacı için Ka'b b. Huzâ'a kabilesinin çadırlarına uğrar ve çadırlardan birinin yanında durur. O çadır, Lübnâ'nın çadırıdır. Kays su içmek ister. Lübnâ suyu getirir. O, uzun boylu, ela gözlü, tatlı dilli ve güzel bir kadındır. Lübnâ'yı gören Kays ona âşık olur. [KL,134]

Mecnun, evinin avlusunda oturan Leylâ ile karşılaşır. Leylâ'nın kalbi Mecnun'un sevgisiyle dolar ve ona âşık olur. Leylâ, Mecnun'un kendisine karşı olan duygularını öğrenmek için bir hile yapar. Mecnun'un da kendisine âşık olduğunu anlar. [ML, 11-12]

Küseyyir, Benî Zamra kadınlarına uğrar. Yanında bir koyun sürüsü vardır. Kadınlar, henüz küçük yaşta olan 'Azze'yi ona gönderirler. 'Azze, Küseyyir'e "Kadınlar sana 'Bize bu koyunlardan bir koç sat ve ücretini almayı sen dönene kadar erteleyin.' diyorlar." der. Küseyyir ona bir koç verir ve 'Azze'yi beğenir. [KAZ, 20]

Kays kabilesinden Ka'b dünyada en sevdiği kimse olan amcası kızıyla evlidir. Bir gün ona "Ey Ümmü Amr! Allah'ın yaratmış oldukları arasında senden daha güzel bir kimseyi gördün mü?" diye sorar. Eşi, kız kardeşi Meylâ'nın kendisinden güzel olduğunu ifade eder. Ka'b, eşinin kız kardeşi Meylâ'yı görünce ona âşık olur. [MM, 165]

Fâtıma, sarayında otururken daha önce hiç görmediği çok güzel bir adam görür. Gördüğü adam Murakkış el-Asgar'dır. Cariyesinden onu kendisine getirmesini ister. [MF, 99]

Cemîl, develerini otlatır. Buseyne de develerini otlatmak için aynı yere gider ve Cemîl'in develerini ürkütür. Cemîl, Buseyne'ye söver. Buseyne ise ona daha şiddetli cevap verir. Bu sövgü Cemîl'in hoşuna gider ve Buseyne'ye âşık olur. [CB, 71]

Zürrumme, kardeşi ve amcası oğluyla develerini ararken büyük bir mahalleye yönelmiştir. Su istemek için gittiği evde gömleğini diken Mey'i görür ve suyu unuttur. Çok beğendiği Mey'e âşık olur. [ZM, 11]

Cinân, Basra'da Benî Sakîf kabilesinden bir ailenin cariyesidir. Ebû Nüvâs, Cinân'ı görür ve beğenir. [EC, 17]

Henüz ergenlik çağına girmemiş olan 'Abdullâh annesiyle gittiği bir ziyaret esnasında gördüğü Hubeyşe'yi çok beğenir ve ona âşık olur. [AH, 213]

Yezîd, Meyyâd ile yarışmaya girip rakip kabilenin kadınlarını ayartmaya çalıştığı gün, Cerm kabilesinden Vahşîyye adlı bir cariyenin aşkına tutulur. [YV,116]

Nusayb, efendisinin develerini otlatırken çobanlar, Zeyneb'in babası Safvân'ın çobanlarına karışır. Zeyneb babasının çobanlarına gelip süt alırken Nusayb onu seyrederek. Nusayb'ın kalbinde Zeyneb'in sevdası başlar. [NZ, 82-83]

e. Dua Sonucu Âşık Olmak

İncelenen Arap halk hikâyelerinde dua sonucu âşık olma motifine rastlanmamıştır.

f. Uzun Müddet Beraber Vakit Geçirdikten Sonra Âşık Olmak

Babası vefat eden 'Urve amcasının evinde yaşar. Orada amcası kızı 'Afrâ'yla beraber vakit geçirir. Zamanla birbirleriyle çok samimi olurlar. [UA, 80]

Mecnun, Leylâ'ya âşık olur. Birbirlerine âşık oldukları zaman henüz küçüktürler. Ailelerinin sürülerini otlatırken aşkları başlar. [ML, 10]

g. Âşık Olma Şekilleri Bilinmeyenler

İncelenen bazı Arap halk hikâyelerinde kahramanların nasıl âşık olduklarına dair herhangi bir emare bulunmamaktadır. Tevbe, Leylâ'yı sever. [LT, 141] Simme amcası kızına talip olur. [SR, 9] 'Abdüsselâm Verd adlı Hristiyan bir cariyeyle gönülünü kaptırır. [DC, 35] Abbas ve Fevz'in sevdalarının nasıl başladığı belli değildir. [AF, 52] Vaddâh ile Ümmü'l-Benîn'in sevdalarının nasıl başladığına dair bir bilgi yoktur. [VÜ, 157] Murakkış el-Ekber amcası 'Avf b. Mâlik'in kızı Esmâ'ya âşık olur. [ME, 94] Beni Nehd kabilesinden Leylâ adında bir kadın ve Mürre b. 'Abdullâh b. Hüleyl adında kendisine âşık bir amcası oğlu vardır. Mürre'nin Leylâ'ya tutkusu artar ve ona talip olur. [MüL, 120]

6. KAHRAMANIN SEVGİLİYLE KARŞILAŞMASI

a. Sevgiliyle Karşılaşma

İncelenen Arap halk hikâyelerinde sevgiliyle karşılaşma motifine rastlanmamıştır.

b. Âşıklar Arasındaki Engeller ve Haberleşme

b.1. Âşıklar Arasındaki Engeller

b.1.1. Mihr

'Afrâ'ya birinin talip olduğunu duyan 'Urve hemen amcasına gider ve onunla konuşur. Amcası 'Afrâ'yı ona vermek istediğini ancak kendilerinin de fakir olduğunu, eşinin, kızını yüksek bir mihrle evlendirmek istediğini söyler ve gidip mal mülk biriktirmesi için çabalamasını ister. [UA, 81]

Simme sevdiği amcası kızıyla evlenmek ister ama amcası mihr konusunda aşırıya gider. Simme babasından yardım ister ancak babası mal mülk sahibi olduğu halde ona yardım etmez. [SR, 9]

b.1.2. Sosyal Statü

Nusayb, Zeyneb'e âşık olur ama Araplar arasında asaletinin azlığı ve soyunun düşüklüğünden dolayı ondan men edilir. [NZ, 83]

b.1.3. Âşığın Sevgilisi Üzerine Şiir Söylemesi

Henüz genç bir delikanlı iken Buseyne'ye âşık olan Cemîl ona talip olur ancak kızın ailesi onun Buseyne üzerine yazdığı şiirler sebebiyle buna razı olmaz. [CB, 79]

Mecnun ve Leylâ'nın aşkı dillere düşüp insanlar onun Leylâ hakkındaki şiirlerini okuduğu zaman Mecnun elli dişi deveyi mihr olarak vermek üzere kızı ailesinden ister. O sırada Verd adlı birisi de Leylâ'ya talip olur. Ailesi Leylâ'nın Verd'i tercih etmesi için baskı yapar ve o, Verd'i seçer. [ML, 12]

Cinân, Ebû Nüvâs'a kendisini dillere düşürdüğünü söyler ve ondan haklarındaki söylentilerin kesilmesi için bir müddet ziyarete gelmemesini ister. [EC, 23]

Hubeyşe'nin ailesi 'Abdullâh'ın şiirlerini işitince kızlarını ondan uzak tutarlar. [AH, 214]

b.1.4. Hükümdarın Fermanı

Lübnâ'nın babası, kızını boşadıktan sonra ona musallat olmaya devam ettiği için Kays'ı Muaviye'ye şikâyet eder. Muaviye'ye Mervân'a Kays'ın, Lübnâ'ya yaklaşması

halinde öldürülmesinin caiz olduğunu yazar ve Kays'ın kendisini düzeltmesini ister. [KL,147]

Cemîl, başka biriyle evlendirilen Buseyne'yi Dücâce b. Rib'î'nin Kurâ Vadisi'nde yönetici olmasına kadar evinde gizli gizli ziyaret eder. Onu, Buseyne'nin çevresinde gezmesin diye Dücâce'ye şikâyet ederler. O da, Cemîl'in Buseyne'yi tekrar ziyaret etmesi durumunda öldürülmesi kararını verir. [CB, 79]

Leylâ'nın ailesi Mecnûn'u kızları konusunda sultana şikâyet ederler. Sultan, Mecnûn'un onlara gelmesi durumunda kanını helal kılar. [ML, 13]

Tevbe'nin Leylâ'ya aşkı dilden dile dolaşmaya başlayınca onu sultana şikâyet ederler. Sultan da onlara gelmesi durumunda Tevbe'nin kanını helal kılar. [LT, 141]

b.1.5. Halk İnanmaları

Bir karga Kays'ın yakınına konup üst üste garklayınca onu uğursuzluk sayar. [KL,136] Kays, sabah olunca Lübnâ'nın yürüdüğü yola çıkar ve onun kokusunu içine çeker. Bir geyik Kays'ın solundan çıkıp sağına gider. O da ona doğru yönelir ama geyik kaçır. [KL,141] Kays, aklını çelmek için etrafında oturan kızlarla birlikteyken “Ey Lübnâ!” diye nida eder. Şaşırarak kendisine bakan kızlara ayağının uyuştüğünü, sevdiğinin adını zikrederse bu uyuşmanın geçeceğini söyler. [KL,142]

Bir geyik Mecnun'un solundan çıkıp sağına gider. O da kalkıp geyiğin izini takip eder. Sonunda ona ulaşır ve onunla gider. [ML, 44]

Küseyyir, yolda solundan sağına koşan geyikler ve yüzüyle yeri eşeleleyen bir karga görür. Bunu uğursuzluk sayar. Yaşlı bir kambur bu olayı yorumlar ve ona sevdiği kızın ya başkasıyla evlendiğini ya da öldüğünü haber verir. [KAz, 26-27]

b.1.6. İnanç Farkı

İncelenen Arap halk hikâyelerinde inan farkı motifine rastlanmamıştır.

b.1.7. Âşığa Başka Bir Kızın Uygun Görülmesi

'Abdullâh'ın Hubeyşe'yi sevdiğini öğrenen annesi onu azarlar ve kendisini daha güzel olan amcası kızıyla evlendireceğini söyler. [AH, 213]

b.1.8. Kocakarı

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kocakarı motifine rastlanmamıştır.

b.1.9. Âşığın Rakipleri

Şamlı zengin bir adam 'Afrâ'nın evine yakın konaklar. Orada 'Afrâ'yı görünce onu çok beğenir. 'Afrâ'nın babasına bol mihr teklif edip kızını ister ama olumlu cevap alamaz. Bu defa 'Afrâ'nın annesine gider. Zengin adamın malına tamah eden annesi kızını ona vermek ister. Eşine gidip kızını Şamlı zengine vermesi için zorlar ve onu ikna eder. 'Afrâ onunla evlendirilir. [UA, 81-82]

Mecnun, Leylâ'nın kocasına uğrar ve onunla işret edip etmediğini sorar. Kocası, Leylâ ile işret ettiğini söyleyince Mecnun eliyle kordan iki avuç tutar ve bayılana kadar onları ellerinden bırakmaz. Korlar onun avuç etleriyle düşer. Dudağını ısırarak koparır. [ML, 18]

Zürrumme, Mey'in eşine misafir olur. Mey'in eşi onu tanımadığı için evine alıp ikram eder ancak Mey'in sevdalısı olduğunun farkına varınca Zürrumme'yi evine sokmaz. [ZM, 12]

Leylâ'ya âşık olan Tevbe onu babasından ister. Leylâ'nın babası kızı hakkında şiir söylediği için onu Tevbe'ye vermez ve başka biriyle evlendirir. [LT, 141]

Mürre, Leylâ'ya talip olan herkesi hicveder. Benî Nehşel kabilesinden İran adlı biri Leylâ'ya talip olunca onu da hicveder. Benî Zuvâ kabilesinden el-Mincâb adlı biri Leylâ ile evlenir. [MüL, 120]

b.1.10. Çocuksuzluk

Kays, Lübnâ'yla evlendikten sonra annesiyle eskisi gibi ilgilenmez. Oğlu şiddetli bir hastalığa tutulup iyileşinceye dek bu konuyu ona açamaz. Oğlu iyileştikten sonra hemen eşine gider ve "Kays, arkasında bir erkek çocuk bırakmadan ölecek diye çok korktum. Bu kadın erkek çocuk doğuramaz. Sen mal mülk sahibisin ve öldükten sonra malın mülkün el âleme kalacak. Oğlunu başka bir kadınla evlendir. Umarım ki Allah ona yeni eşinden bir erkek çocuk nasip eder." diyerek baskı yapar. Babası, Kays'tan Lübnâ'yı boşamasını ister. Kays bunu reddedince babası, Lübnâ'yı boşayınca kadar oğluyla konuşmayacağına ve kızgın güneşin altında oturacağına yemin eder. Bir müddet sonra Kays, Lübnâ'yı boşar. [KL, 135]

'Abdullâh, eşi Hind'i çok sever ve ona değer verir ancak evliliklerinden dünyaya bir çocuk gelmez. Babası, 'Abdullâh'tan kısır olduğu için karısını boşamasını ister. 'Abdullâh bunu reddedince babası onunla inatlaşır. En sonunda 'Abdullâh, Hind'i boşar. [İH, 166]

b.1.11.Âşıktan Kahramanlık Göstermesinin İstenmesi

Murakkış el-Ekber, âşık olduğu amcası kızı Esmâ'yı babasından isteyince amcası ondan bir yiğitlik göstermesini ister. [ME, 94]

b.1.12. Başka sebepler

'Abdullâh, Hubeyşe'ye âşık olur ancak annesi onu amcası kızıyla evlendirmek ister. [AH, 213]

b.2. Aşk İstirabı

'Afrâ'nın yanından ayrılan 'Urve'yi hafakanlar basar ve kendinden geçer. Her bayıldığında, 'Afrâ'nın ona verdiği leçeğini yüzüne koyarlar ve kendine gelir. [UA, 83]

Kays, yola çıkan Lübnâ'yı takip eder ve sonra onları takip etmeyi bırakır. Kafile gözden kayboluncaya kadar ağlayarak seyreder. Lübnâ'nın devesinin ayak izini ve onun yürüyüp oturduğu yerleri görünce hemen onları öper. [KL,137] Gece yatağında yatamaz, döner durur. Daha sonra Lübnâ'nın çadırının kurulduğu yere gelip kendini yere atar ve ağlar. [KL,138] Lübnâ'yı boşaması hususunda babasının isteğine uyduğu için kendine kızar, hayıflanır ve yanağını Lübnâ'nın izinin olduğu yerlere koyarak içli içli ağlar. [KL,140]

Mecnun düşüp bayılır. Daha sonra aklını kaybetmiş olarak uyanır. Giydiği elbiseleri yırtar, çıplak bir halde yürür, toprakla oynar ve kemikleri etrafında toplar. Onun yanında Leylâ'nın adı anılsa onun hakkında akıllıca konuşmaya başlar, bir harf olsun hata yapmaz. Namazı terk eder. Ona namazı niçin terk ettiği sorulunca tek harf cevap vermez. Ailesi onu hapseder ve bağlar. Mecnun, dilini ve dudağını ısırır. [ML, 13]

Kabileler arasında düşmanlık olduğu için Yezîd, Vahşiyye'ye kavuşamaz. Sevdasından dolayı ölecek duruma gelir, derdi artar. [YV, 116]

Abbâs'ın söylediği şiir üzerine Fevz gece boyu onu anar. [AF, 54]

Nusayb bir kenara çekilir ve Mecnun'un şiirini okuyarak ağlar. [NZ, 83]

b.3. Aşk İstirabına Çare Aranması

Annesi, oğlunun yanında Lübnâ'yı kötülerleri, kederi ve ağlamasından dolayı onu kınamaları ve onun gönlünü çalmaları için kabilenin kızlarını Zerîh'le birlikte Kays'a gönderir. Kızlar Kays'ın etrafında toplanır ve şakalaşırlar. Lübnâ'yı kötülerler ve Kays'ı yaptıklarından dolayı ayıplarlar. Kays oralı olmaz [KL, 142] O, hastalanınca ona bir doktor getirilir. Doktor, Kays'a Lübnâ'yı ne zamandan beri sevdiğini ve onda ne bulduğunu sorar. Kays, doktora bir şiirle cevap verir. Bunun üzerine doktor ona Lübnâ'da bulunan kusurları, kötülükleri ve insanın iğrendiği şeyleri aklına getirmesini tavsiye eder. [KL,143] Babası hastalığı devam eden Kays'a şifasının Lübnâ'ya yakın olmakta olduğunu ve Medine'ye gitmesini söyler. [KL, 154]

Mecnun, çıplak ve tek başına gezer. Giydiği her şeyi parçalar. Mantıksızca konuşur, yerde çizgiler çizer, toprak ve taşlarla oynar. Sorularına cevap vermez. Mecnun'un konuşması istendiğinde ona Leylâ hatırlatılır ve aklı başına gelir. [ML, 14] Mecnun aklını kaybedince kabilesi babasına onu Mekke'ye götürmesini, Kâbe'de dua etmelerini tavsiye ederler ve böyle yaptıkları takdirde Mecnun'un bu aşktan kurtulabileceğini ifade ederler. [ML, 16] Mecnun'un annesi de Leylâ'nın Mecnun'u ziyaretiyle oğlunun aklını başına alabileceğini düşünür. Bu sebeple Leylâ'ya giderek ondan oğlunu ziyaret etmesini ister. [ML, 25]

Hind'i boşayan 'Abdullâh müzmin bir hastalığa tutulur. Evlenmesi için ona kabilenin bütün kızları teklif edilse de o bunu kabul etmez. [İH, 166]

Babası Cemîl'e nasihatler eder ve Buseyne'nin artık başkasıyla evlendiğini, kendisinin başka kızları değerlendirmesi gerektiğini ifade eder. [CB, 79]

Mey, kendisine yazdığı şiirleri duyduğu Zürrumme'yi uzun bir müddet görmez. Onu gördüğü takdirde bir deve kesmeyi adak eder. [ZM, 22]

Yezîd, kendisini Vahşiyye'ye götürdüklerini söyledikleri zaman biraz toparlanır. Vahşiyye'den ümidini kestiğinde ise sıkıntıları artar. [YV, 116]

b.4. Âşıkların Haberleşmesi

b.4.1. Birinin Aracılığıyla

Kays ve Lübnâ aynı sene hacca giderler. Kays orada Lübnâ ve kabilesinden bir kadını görür. Şaşkınlığından olduğu yerde kalakalır. Lübnâ yoluna gider ve sonra yanındaki kadını selamını iletmesi ve durumunu sorması için Kays'a gönderir. [KL,148]

Cemîl bir gün Küseyyir'le karşılaşır ondan Buseyne'ye giderek kendileri için bir buluşma ayarlamasını ister. [CB, 77-78] Cemîl'in Şam'dan döndüğünü duyan Buseyne onunla buluşmak için kabilenin bazı kadınlarını ona gönderir. [CB, 105] Cemîl, Buseyne'ye bir çobanla şifreli bir mesaj gönderir. Buseyne onun demek istediğini anlar ve çobandan durumu soruşturur. [CB, 81]

Leylâ bir hizmetçisini selamını ve onu teselli edecek sözlerini iletmesi için Mecnun'a gönderir. [ML, 42]

Fâtıma'nın cariyesi Murakkış el-Asgar'ı sırtına alıp kendine bağlar ve onun sarayına sokar. [MF, 100]

Ebû Nüvâs, söyledikleri üzerine kızan Cinân'a birini gönderir ve özür diler. [EC, 19] Cinân da ona barışmak için bir aracı gönderir. [EC, 25]

Halife, Vahşiyye'nin çobanından ona gidip Yezîd'in oradaki dağda olduğunu haber vermesini ister. [YV, 117]

Ümmü'l-Benîn, Vaddâh'a birilerini gönderir; Vaddâh da onun yanına gelerek orada kalır. [VÜ, 157]

b.4.2. Bir Nesne Göndererek

'Urve, 'Afrâ'nın cariyelerinden birine yüzüğünü 'Afrâ'nın süt içeceği kâseye koymasını, yüzüğü görünce tanımaması halinde yüzüğün kendisinden önce kâsedan süt içen misafirden düşmüş olabileceğini söylemesini ister. [UA, 82]

Küseyyir bir arkadaşına yüzüğünü verir ve onu 'Azze'nin cariyesine götürmesini ve yerini bildirmesini ister. Arkadaşı, yüzüğü cariyeye verince o, buluşmanın nerede olacağını sorar. Buluşma yeri ve zamanını öğrenen cariyeye bunu 'Azze'ye bildirir. [KAz,24]

Cemîl, arkadaşına yüzüğünü verir. O da bu yüzüğü Buseyne'nin çobanına verir. Yüzükle Buseyne'ye giden çoban ondan buluşma haberini getirir. [CB, 77] Ravk'ın arkadaşı, Cemîl'in yüzüğünü bir hizmetçisiyle Buseyne'ye gönderir. Yüzüğü gören Buseyne onu tanır ve hizmetçi kızın peşine düşerek Cemîl'e gelir. [CB, 109]

Murakkış el-Ekber, Esmâ'nın eşinin çobanına yüzüğünü verir ve sağdığı sütün içine koymasını ister. Çoban yüzüğü süte atar. Esmâ, cariyesinin getirdiği sütü içtiği zaman yüzük dişine çarpar ve onu tanır. [ME, 96]

b.4.3. Kılık Değiştirerek

Buseyne'nin diyarına gelen Cemîl bir çobandan elbiselerini alıp giyer ve onun yanına gider. Bir kenarda oturur. Buseyne bir soru sorar ve Cemîl'i sesinden tanır. [CB, 83]

Zürrumme, tanınmayacak bir şekilde Mey'in eşine misafir olur. Böylece sevdiğini görüp onunla konuşur. [ZM, 12]

Yezîd, koyun rengine bir ihrama bürünüp sürünün arasında el ve ayakları üzerinde hareket ederek Vahşiyye'ye gider. [YV, 117]

b.4.4. Mektuplaşarak

İncelenen Arap halk hikâyelerinde mektuplaşarak haberleşme motifine rastlanmamıştır.

b.5. İmtihanlar

Cemîl, Buseyne'ye onu çok sevdiğini ve ondan sevgisinin karşılığını verip vermeyeceğini sorar. Bunun nasıl olacağını soran Buseyne'ye iki sevgili arasında olması gereken neyse öyle olması gerektiği şeklinde diye cevap verir. Bu teklife çok kızan Buseyne onu sert bir dille uyarır. Cemîl, onu denediğini ve bu teklife olumlu cevap vermesi halinde onu terk edeceğini ifade eder. Böylelikle Cemîl ve Buseyne saf bir sevgiyle birbirlerine bağlandıklarını anlarlar. [CB, 76-77]

Mecnun'un kendisine olan hislerini öğrenmek isteyen Leylâ onun sohbetinden giderek uzaklaşır ve kabileden başka bir delikanlıyla konuşmaya başlar. Bu durum Mecnun'un çok ağrına gider. Bunun üzerine Leylâ iki beyit söyler. Leylâ'nın söylediği iki beyti duyan Mecnun derinden bir iç çeker ve bayılır. Onu ayıltırlar. Böylece birbirlerinin sevgisinden emin olurlar. [ML, 12]

Fâtıma cariyesine Murakkış el-Asgar geldiği zaman onun önüne bir buhurdan koyup buhurdanın üzerine oturmasını istemesini ve bir misvak vermesini emreder. Murakkış'ın buhurdanın üzerinde oturması, misvağı kullanması veya bunları geri çevirmesi halinde ondan bir hayır gelmeyeceğini söyler. Cariyesi kendisine söylenileni yapar. Murakkış buhurdanın üzerine oturmayı reddeder ve ondan çıkan dumanı saç ile sakalında gezdirir. Misvağı da alıp baş kısmını keser ve dişini misvaklar. Cariyesi, Fâtıma'ya gelerek Murakkış'ın yaptıklarını anlatır. Fâtıma'nın Murakkış'a sevgisi artar. [MF, 99]

'Azze peçe takıp kibirli bir şekilde yürüyünce Küseyyir onu tanımaz ve ona güzel sözler söyler. 'Azze ona kendisinin 'Azze'yi sevdiğini, bir başkasına gönlünde yer olup olmadığını sorunca Küseyyir, 'Azze'nin onun kölesi değerinde olacağını ifade eder. 'Azze ona çok kızar ve yüzünü çevirip gider. Bunun üzerine Küseyyir donup kalır. [KAz, 25] 'Azze, Buseyne'den Küseyyir'in karşısına çıkıp onu kendisine cezbetmesini ister. Böylece Küseyyir'in nasıl davranacağını öğrenecektir. Küseyyir, Buseyne'nin teşebbüsüne iltifat etmez. 'Azze yüzünü açar ve Küseyyir'le konuşur. [KAz, 28]

7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI

a. Gurbete Çıkma Sebepleri

a.1. Sevgiliyi Aramak İçin Gurbete Çıkma

İncelenen Arap halk hikâyelerinde sevgiliyi aramak için gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.2. Kendine Yardımcı Aramak İçin Gurbete Çıkma

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kendine yardımcı aramak için gurbete motifine rastlanmamıştır.

a.3. Talep Edilen Mihri Getirmek İçin Gurbete Çıkma

'Urve kendisinden talep edilen mihri getirmek için, Yemen'de oturan zengin bir amcası oğluna gitmeye karar verir. Niyetini amcası ve yengesine açınca onlar bu kararı beğenirler, kendisi dönene dek 'Afrâ'yı kimseye vermeyeceklerine dair söz verirler. Amcası oğluna giden 'Urve ona halini anlatır, derdini söyler. Amcası oğlu, 'Urve'nin isteğini getirir. Onu güzelce giydirir ve ona yüz deve verir. 'Urve develeri alarak evine döner. [UA, 81]

Küseyyir, Ümmü'l-Huveyris adlı bir kadına âşık olur. Ümmü'l-Huveyris, ona fakir olduğunu, zenginleşip kendisini istemesini söyler. Bunun üzerine Küseyyir, bir mükâfat almak ümidiyle Abdurrahman b. İbrîk el-Ezdî'yi öven bir şiir yazıp yola çıkar. [KAz, 26]

a.4. Zorla Gurbete Çıkma

İncelenen Arap halk hikâyelerinde zorla gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.5. Yaşadığı Yeri Terk Etmek İçin Gurbete Çıkma

Simme sevdiğine ulaşması konusunda babası ve amcasının çıkardıkları zorlukları görünce başını alıp sınır şehrine gider. [SR, 9]

a.6. Ailenin Talebi Üzerine Gurbete Çıkma

Zerîh'in arkadaşları Kays'ın güzel bir kızla evlenmesi halinde Lübnâ'yı unutacağını söylerler. Zerîh, oğlunu evlendirmek ister ama Kays bunu reddeder. Zerîh'in arkadaşları bu defa da Kays'ın Arap diyarlarında gezmesi halinde güzel bir kız görüp beğenebileceğini ifade ederler. O da Kays'tan geziye çıkmasını ister. [KL,145]

a.7. Ölüm Fermanı Verilince Gurbete Çıkma

Sultan, evlerine geldiği takdirde Buseyne'nin kabilesine Cemîl'in kanını helal eder. Cemîl bir müddet onlardan uzak durur. Sonra Buseyne'nin kabilesi onu yine Buseyne'nin yanında bulurlar. Cemîl'in ölümü üzerine kabilesiyle savaşmak istemedikleri için tekrar sultana müracaat ederler. Sultan, Cemîl'in bulunmasını isteyince o Yemen'e kaçır. [CB, 90]

Sultan, 'Abdüsselâm'ın Verd'i öldürdüğünü işitir ve bulunmasını ister. Bunun üzerine 'Abdüsselâm Şam'a gider ve bir süre orada kalır. [DC, 37]

a.8. Yiğitlik Göstermek Üzere Gurbete Çıkma

Amcası 'Avf, Murakkış el-Ekber'e bir yiğitlik göstermeden kızını kendisine vermeyeceğini söyleyince o, bir krala gider. Ona methiyeler dizer ve kral da Murakkış el-Ekber'i ödüllendirir. [ME, 94]

a.9. Utancından Dolayı Gurbete Çıkma

Her gece Fâtıma'nın yanına giden Murakkış el-Asgar bir gece yakın arkadaşı 'Amr'ı kendi yerine Fâtıma'ya gönderir. Fâtıma bunu fark edince Murakkış el-Asgar utancından yaşadığı yeri terk eder. [MF, 100]

Ka'b'ın eşi kardeşlerine kocasının, kız kardeşleri Meylâ'ya sevgisini şikâyet eder. Ka'b, Meylâ'nın kardeşlerinin meseleye vakıf olmalarından duyduğu utanç sebebiyle kendini Şam tarafına atar. [MM, 165]

b. Gurbete Çıkarken Sevgiliye Bırakılan Hatıra

İncelenen Arap halk hikâyelerinde gurbete çıkarken sevgiliye bırakılan hatıra motifine rastlanmamıştır.

c. Gurbet Yolunda Olağanüstülükler

Küseyyir, yolda gördüğü geyikler ve yüzüyle yeri eşeleyen bir kargayı uğursuzluk olarak görür. Bir kâhin bunu yorumlar ve sevdiği kıza kavuşamayacağını ifade eder. [Kaz, 26-27]

8. SEVGİLİNİN BİR BAŞKA KAHRAMANLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ

Kays, Lübnâ'yı boşadıktan sonra ona musallat olmaya devam eder. Bunun üzerine Lübnâ'nın babası onu Muaviye'ye şikâyet eder. Muaviye, Kays'ın Lübnâ'nın peşine düşmesi durumunda öldürülmesi ve Lübnâ'nın başka biriyle evlendirilmesi emrini verir. Lübnâ'nın babası verilen emri yerine getirir ve kızını evlendirir. [KL,145-146]

'Avf büyük sıkıntılara düşer. Murâd kabilesinin Benî Guteyf kolundan bir adam 'Avf'a gelir. Ona mal teklif eder. 'Avf, Esmâ'yı yüz deve karşılığında o adamla evlendirir. Esmâ eşiyle oradan ayrılır. [ME, 94]

9. KAHRAMANIN MEMLEKETİNE DÖNÜŞÜ

Meylâ'nın kardeşleri Ka'b'ı aramaya çıkarlar ve onu Şam'da bulurlar. Onunla dönerler. [MM, 167]

Cemîl uzun süre kaldığı Şam'dan memleketine döner. [CB, 105]

a. Yalandan Ölüm Haberi

İncelenen Arap halk hikâyelerinde yalandan ölüm haberi motifine rastlanmamıştır.

b. Hazırlanan Sahte Kabir

Kızını 'Urve 'ye vereceğine söz veren 'İkâl onu zengin biriyle evlendirince 'Urve 'yi kandırmak için eskimiş bir kabre giderek onu düzeltir ve yeniler. 'Urve evine dönünce 'İkâl ona 'Afrâ'nın öldüğünü söyleyip onu sahte kabre götürür. [UA, 82]

Murakkış, memleketine geri döner. Kardeşleri ona Esmâ'nın öldüğünü söylemek üzere anlaşılır. Bir keçi kesip yerler ve kemiklerini bir yorgana sarıp gömerler. Sonra bir kabir yaparlar. Murakkış gelince Esmâ'nın ölüm haberini verip onu sahte kabrin olduğu yere getirirler. Murakkış el-Asgar kabri sürekli ziyaret eder. [ME, 95]

10. SONUÇ

a. Mutlu Sonla Bitenler

Kılık değiştirerek yanına gelen Yezîd'i gören Vahşiyye çok sevinir. Onu kendi sitaresine alır. Sabahleyin güvendiği arkadaşlarını ve akranlarını yanlarına toplar. [YV, 117]

Bazı rivayetlere göre Nusayb ile Zeyneb kavuşamamış olsalar da meşhur olan rivayetlere göre onlar evlenmiştir. [NZ, 83]

b. Mutsuz Sonla Bitenler

'Urve, evine varmasına üç gece kala yolda vefat eder. Onun vefat haberini alan 'Afrâ çok kederlenir, ağıt yakar. Birkaç gün sonra o da vefat eder. [UA, 85]

Lübnâ vefat edince Kays, ailesinden bir grup insanla Lübnâ'nın kabrine gider. Bir şiir okur ve kendisini kabrin üstüne atılır. Bayılana kadar ağlar. Ailesi aklını kaybeden Kays'ı eve götürürler. Kays'ın hastalığı üç gün devam eder ve nihayet vefat eder. Lübnâ'nın yanına defnedilir. [KL,161-162]

Esmâ ve eşi atlara binip Murakkış el-Ekber'in hasta bir şekilde yattığı mağaraya giderler ve aynı gece ona ulaşırlar. Murakkış el-Ekber'i evlerine götürürler ve o, Esmâ'nın yanında vefat eder. [ME, 96]

İnsanlar Mecnun'u sert taşların çok bulunduğu bir vadide o taşların arasında ölmüş olarak bulurlar. [ML, 58]

'Abdullâh babasının ısrarıyla Hind'i boşar. Hind de bunu duyunca babasının evine gider ve kalbi kırılır. Babası Hindi, kendisine talip olan birine verir. Yeni kocası Hindi alıp memleketine gider. 'Abdullâh hastalanır, şiirler söyler, ağlar ve üzüntüden vefat eder. [İH, 166]

Şam'dan dönen Ka'b, Meylâ'nın vefat ettiğini öğrenince bir iç geçirir, orada ölür ve Meylâ'nın kabrinin yanına defnedilir [MM, 167]

Her gece Fâtıma'nın yanına giden Murakkış el-Asgar bir gece yakın arkadaşı Amr'ı Fâtıma'ya gönderir. Fâtıma bunu fark edince Murakkış el-Asgar utancından yaşadığı yeri terk eder. [MF, 100]

Küseyyir, 'Azze'ye kavuşamadan vefat eder. Cenazesine katılan kadınlar ağıtlarında 'Azze'yi zikrederler. [KAZ, 29]

Cemîl, Mısır'a gitmeden Buseyne'ye uğrar, onunla sohbet eder ve vedalaşır. Çok geçmeden onun vefat haberi Buseyne'ye ulaşır. [CB, 111]

Zürrumme ovanın ortasında devesinden iner. Bineği ondan kaçar. Kaçan devenin üzerinde onun yiyeceği ve içeceği vardır. Deveyi yakalayamayan Zürrumme sonunda vefat eder. [ZM, 32]

Leylâ, vefat eden Tevbe için birçok ağıt yakar. [LT, 153-159]

Basra'ya gelen bir adam Cinân'ı sahiplerinden satın alır ve onu alıp gider. [EC, 26]

Hubeyşe ile 'Abdullâh'a buluşmaya giden 'Abdullâh, kızın ağlamasından ailesinin yakınlarda olduğunu anlar ve geri döner. [AH, 214]

Simme devesine binerek sınır şehirlerinden birine gider ve ölene kadar orada kalır. [SR, 9]

Amcası oğlunun kurduğu tuzağa düşen 'Abdüsselâm kılıcını çekerek Verd'e vurur ve sonunda onu öldürür. [DC, 36] Daha sonra olayın hakikatini ve doğrusunu öğrenerek meseleden emin olur. Verd'i öldürdüğüne pişman olur. [DC, 37]

Fevz'in bir askerin oğluna meylettiğini duyan Abbâs onu terk eder. Fevz, meylettiği kişiden razı olmaz. Abbâs'a dönmek ister ama o, Fevz'e kendisini denediğini ancak kendisinin sevgisinde sadık olmadığını söyler. [AF, 56]

Vaddâh, içinde bulunduğu sandıkla kuyuya atılır. Üzeri toprakla kapatılır ve o günden sonra Vaddâh'tan haber alınamaz. [VÜ, 158]

Benî Zuvâ kabilesinden biriyle evlenen Leylâ eşıyle Râzân'a gider. Orada vefat eder. Leylâ'nın ölüm haberini alan Mürre ağıt yakar.

IV.BÖLÜM: TÜRK VE ARAP HALK HİKÂYELERİ İLE HALK HİKÂYECİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

A) HALK HİKÂYESİNİN TEORİK OLARAK KARŞILAŞTIRIMASI

1. Halk Hikâyelerinin Tarifi

Türk halk hikâyeleriyle ilgili tanımlamalarda genelde onun nazım-nesir karışık olduğu, genellikle aşk ve kahramanlık konularını işlediği, uzun olduğu ve profesyonel anlatıcılar tarafından anlatıldığı vurgulanmıştır.

Arap halk hikâyeleri incelemelerinde eski aşk hikâyeleri üzerinde fazla durulmamıştır. Halk sîresi adı verilen hikâyelerle ilgili tanımlamalarda onun anlatmaya dayalı, nazım-nesir karışık, kahramanlık konulu, sosyal hedefleri olan uzun bir tür olduğu üzerinde durulmuştur.

2. Halk Hikâyelerinin Tasnifi

Türk halk hikâyeleri konu, şekil, hacim, kültür kaynakları vb. ölçütlere göre tasnif edilmiştir. Konuyu ölçüt alan tasniflerde halk hikâyelerinin aşk, kahramanlık ve diğer (realist halk hikâyeleri, meşhur kaçaklara ait hikâyeler, kişisel maceralara dair hikâyeler vb.) hikâyeler şeklinde tasnif edildiği görülmektedir.

Arap edebiyatında halk hikâyelerinin tasnifi üzerinde pek durulmamıştır. Aşk hikâyeleri bir araştırmacı tarafından oluşum sebeplerine göre incelenmiştir. Aynı araştırmacı aşk hikâyelerini hissî (bedensel) ve uzrî aşk hikâyeleri olarak ikiye ayırmıştır. Sîreler ise bir araştırmacı tarafından İslamiyet öncesi ve İslami devirdeki olayları konu alanlar olarak ikiye ayrılmıştır.

3. Halk Hikâyelerinin Dili

Türk halk hikâyelerinin halkın eğlence ihtiyacını giderme işlevi bulunduğundan dili sade, üslubu akıcıdır. Hikâyeler günlerce, haftalarca anlatılmasına rağmen bu sadelik ve akıcılık sebebiyle kendilerine dinleyici bulmuştur.

Arap halk sîrelerinin dili konuşma diline yakın, sade, basit ve secilidir. Aşk hikâyeleri ise yapmacıklıktan ve seciden uzak, sade ve samimi halk diliyle söylenmiş ancak sonraki asırlarda değişimlere uğramıştır.

4. Halk Hikâyelerinin Teşekkül Zamanı ve Sebebi

Türk edebiyatında kahramanlık konulu destani halk hikâyelerinden Danişmendnâme'nin 13. yüzyılın ilk yarısında halk arasında anlatılan rivayetlerden derlendiği kabul edilmektedir. Hamzanâme, Müseyyebnâme ve Saltuknâme'nin 15. yüzyılda yazıldığı tahmin edilmektedir. Âşık tarzı halk hikâyelerinin 16. yüzyılda oluştuğu kabul edilmektedir. Bu tarz hikâyelerin bazılarının âşık-şairlerin söylediği destan-şiiirlere halk tarafından eklemeler yapılması suretiyle bazılarının da klasik edebiyatta mesnevi şeklinde yazılan hikâyelerin halk edebiyatına geçerek oluştuğu görüşü vardır. Başka bir görüşe göre ise bu hikâyeler bir musannifin hazır bir hikâyenin aralarına türküler koymasıyla yahut hikâye kahramanı olan âşığın şiirleri ve hayatına dair anlatıları terkip etmesiyle teşekkül etmiştir.

Arap edebiyatında Cahiliye Dönemi'nde ve İslamiyet'in ilk dönemlerinde anlatılan hikâyelerin derlenmesi Emeviler Dönemi'nde başlamıştır. Aşk hikâyelerinin ilk ortaya çıktığı zamanı tespit etmek zordur. Bu hikâyelerin yaygınlaşmasında şarkılardaki beyitleri açıklamak için anlatılan hikâyelerin büyük etkisi olmuştur. Halk sîrelerinden Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi 9. yüzyılda, 'Antere Sîresi 10. veya 12. yüzyılda, Benî Hilâl Sîresi 11-14. yüzyıllarda, Seyf b. Zî-Yezen Sîresi 14-15. yüzyıllarda ve Sultân Zâhir Bîbers Sîresi 19. yüzyılda yazılmıştır. Arap halk sîreleri halkın zayıf düştüğü dönemde onları harekete geçirecek, mazileriyle bağ kuracak bir kahramana ihtiyaç duyması sonucu ortaya çıkmıştır.

5. Halk Hikâyelerinin Şekil ve Muhteva Özellikleri

a. Şekil Özellikleri

Türk halk hikâyelerinde hikâye bölümü ve konuşmalar genellikle mensurdur. Heyecanlı bölümler manzum olarak ifade edilir. Mensur kısımlardan manzum parçalara geçileceği zaman "Aldı Kerem." gibi geçiş ifadeleri bulunur. Hikâyelerin başında klişe tabirler vardır. Bazı kahramanlık hikâyeleri başka kahramanlık hikâyelerinin bir devamı gibi anlatılmıştır. Hikâyeler genellikle dua ile bitirilir.

Arap halk sîrelerinin geneli nesir ağırlıklıdır. Mücadelelerin tasviri manzum olarak ifade edilir. Bu sîreler çok uzundur. Hikâyeler genellikle Allah'a hamd ve peygamberlere salavatla başlar. Konular arasında geçiş yapılırken bazı klişe tabirler kullanılır. Bazı sîrelerin başında veya sonunda başka sîrelere atıf yapılarak aralarında ilişki kurulmuştur. Arap aşk hikâyelerinde de duygu coşkunuğu esnasında nazma başvurulur. Bu hikâyeler sîrelere göre

çok kısadır. Derleyiciler halk arasındaki rivayetleri toplarken onları bir hikâye formatına koymadıklarından bu hikâyelerde özel bir giriş bulunmamaktadır.

b. Muhteva Özellikleri

Türk halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk ve kahramanlıktır. Olağanüstü bir şekilde dünyaya gelen hikâye kahramanlarında bazı insanüstü güçler bulunur. Hızır, zorda kalan kahramanlara yardım eder. At, kahramanların en büyük yardımcılarındandır. Hikâyelerde birçok olağanüstülük görülür. Hikâye olayları geniş bir coğrafyada cereyan eder. Âşık tarzı hikâyelerde kahramanlar belli başlı şekillerde âşık olurlar. Âşıklar genellikle akraba değildir. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter. Mutlu sonla bitmeyen bazı hikâyelerde kahramanların mezarlarında gül biter.

Arap halk sîrelerinin konuları genellikle kahramanlıktır. Sîre kahramanları olağanüstü şekilde dünyaya gelirler ve insanüstü güçlere sahiptirler. Hızır, sîre kahramanlarına yardım eder. At, sîre kahramanlarının önemli yardımcısıdır. Sîrelerde birçok olağanüstülük görülür ve olaylar çok geniş bir coğrafyada devam eder. Arap aşk hikâyelerinde kahramanlar genellikle ilk görüşte âşık olurlar. Âşıklar genellikle amca çocuklarıdır. Hikâyeler çoğunlukla Hicaz, Necid bölgesinde cereyan eder. Âşığın sevdiği hakkında şiir söylemesi onların kavuşmalarına engel olur. Arap aşk hikâyelerinin büyük kısmında âşıklar kavuşamazlar.

B) HALK HİKÂyecİLİĞİ GELENEĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1. Gelenek Tarihi

Hikâyecilik, Türkler arasında İslamiyet öncesi dönemlerden beri bilinmektedir. 13. yüzyılda Oğuznâme ve Tepegöz hikâyesi Türkler arasında anlatılmıştır. Yine bu yüzyılda Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı ve Saltuk Gazi Destanı rağbet görmüştür. 15. yüzyılda Hamza Kışsası derlenmiş, Anternâme tercüme edilerek Türk kültürüne kazandırılmıştır. 16. yüzyıl Türk halk hikâyeleri için başlangıç dönemidir. 17. Yüzyılın başlarında kaleme alınan bir kaynakta Köroğlu hikâyesinin âşıklar tarafından anlatıldığı kaydedilmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısında neşredilen bir eserde âşıkların hikâye anlattığı ve sanatını icra etmek için gezdiği belirtilmiştir. Halk hikâyesi anlatma geleneği 20. yüzyılda özellikle Doğu Anadolu'da devam etmiştir. Bu gelenek 21. yüzyılda da çeşitli icra ortamlarında icra edilmeye devam edilmektedir. Halk hikâyelerinin birçoğu basılamamış, basılanlar da orijinal hallerini koruyamamıştır. Bazı din adamları, meddahlar ve anlattıkları

destanlar aleyhinde fetva vermişler hatta bu destanları dinleyenlerin tövbe etmeleri gerektiğini söylemişlerdir.

Araplar Cahiliye Dönemi'nde başka kabilelere karşı övünmek maksadıyla hikâyeler anlatmışlardır. İnsanlar, Eyyâmu'l-Arab'a dair rivayetlere rağbet göstermişlerdir. Emeviler Dönemi'nde Hicaz'ın her tarafında hikâyeler anlatılmaya başlanmıştır. Abbasi halifelerinin gece sohbetleri hikâye kitaplarının temelini oluşturmuş, raviler bu dönemde hikâyeleri derlemeye başlamışlardır. Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi, Abbasi halifelerinden Vasık Billah'ın talebi üzerine kendisine anlatılmıştır. Birçok aşk hikâyesini içinde barındıran Kitâbu'l-Egânî 10. yüzyılda kaleme alınmıştır. 12. yüzyılda kaleme alınan bir eserde Emîre Zâtî'l-Himme, el-Battal, 'Antere ve el-İskender Zi'l-Karneyn hikâyelerinden bahsedilmiştir. Sîreler 20. yüzyılda anlatılmaya devam etmiş olmasına rağmen onların derlenmesi konusunda ihmalkâr davranılmıştır. Bu sebeple sîrelerin çeşitli varyantları, ravilerinin ölümleriyle birlikte unutulmuştur. 20. yüzyılın başlarında derlenen sîrelere gerekli özen gösterilmemiştir. Bazı Arap âlimleri sîreler hakkında olumsuz kanaatler belirtmişlerdir.

2. İcracılar

a. Anlatıcı

Türk hikâyecilik sanatı İslamiyet öncesi dönemde şaman, kam, baksı, kam, ozan denilen sanatkârlar tarafından icra edilmiştir. Bunların yerini büyük merkezlerde meddahlar, küçük şehirlerde ise âşıklar almıştır. Meddahlar türlü taklitlerle hikâye anlatan sanatkârlardır. Bazı meddahlar kitaptan yahut ezberden kahramanlık hikâyeleri anlatırken bazıları da saz eşliğinde destanlar söylemişlerdir. Şehnâme'den hikâyeler anlatan meddahlara Şehnâmehan denilmiştir. Âşık-hikâyeciler ise 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış sanatkârlardır. Sazları eşliğinde hikâyeler anlatan âşık-hikâyeciler olağanüstü bir şekilde şairlik yeteneği kazanmış, şiirlerini irticalen söyleyebilen kimselerdir. Bu hikâyeciler bir süre usta-çırak ilişkisi içinde ustalarının yanında eğitim görmüşler, daha sonra rüyalarında sihirli bir içecek içmek suretiyle sanatkâr şahsiyete geçiş yapmışlardır. Hazırlık, rüya ve uyanış aşamalarından oluşan rüya motifiyle âşıklık yeteneği kazanan kişiler toplum tarafından çok sevilmiştir. Onlar hikâyelerini anlatırken jest ve ses taklitlerinden yararlanmışlardır. Âşık-hikâyecilerden bazıları yeni hikâyeler tasnif etme yaratıcılığına sahip iken bazıları sadece usta malı deyişler aktarmışlardır.

İslamiyet öncesi dönemde Arap şairler, hikâyeler de anlatmışlardır. İslami dönemde halka hikâyeler anlatan kişilere ruvâtu's-siyer, hakavâtî gibi isimler verilmiştir. Bazı sîreleri

anlatma hususunda sivrilen hikâyecilere 'Anâtire, Hilâliyye, Zâhiriyye gibi lakaplar takılmıştır. Mısır'da sadece Benî Hilâl Sîresi anlatan hikâyecilere “şair” denilmiştir. Bazı hikâyeciler hikâyelerini kitaptan okurken bazıları kitaba ihtiyaç duymamıştır. Hikâyelerini kitaptan okuyanlar rebap çalmamıştır. Hikâyeleri çeşitli şekillere koyabilme yeteneğine sahip anlatıcılar yaratıcı ravi, eski hikâyecilerden öğrendiklerini olduğu gibi aktaranlar ise kültür taşıyıcı ravi olarak değerlendirilmiştir. Yaratıcı ravilere irtical kabiliyetleri nispetinde değer verilmiştir. Büyük şairlerin yanında çıraklık yapamayan hikâyeciler iyi bir nakledici olmaktan öteye geçememişlerdir. Hikâye anlatıcıları sanatlarını icra ederken rebap, darbuka, def, kemençe gibi müzik aletleri kullanmışlar; cübbe giymiş, sarık sarmış ve Türk fesi takmışlardır. Benî Hilâl Sîresi'ni anlatan hikâyeciler şairlik yeteneğinin kendilerine insanlara yol gösterici mesajları taşımaları için semavi bir ilhamla geldiğini ifade etmişlerdir. Bazı şairler de anlattıkları hikâyelerin kendilerine gece vakti uyurken parça parça indirildiğini söylemişlerdir. Belli başlı aşamalara ayrılamayan bu rüya motifi sonucu hikâyeciler Benî Hilâl Sîresi'ni öğrenip insanlara anlatmaya başlamışlardır.

b. Anlatıcının Yardımcıları

Türk halk hikâyeciliğinde asıl hikâye anlatıcılarının onlara sazlarıyla destek olan yardımcıları vardır. Saz çalmayan anlatıcılara sazlarıyla yardımcı olan bu kişiler hikâyenin icrası açısından önemli bir görev üstlenmişlerdir.

Arap halk sîresi anlatıcılarının yanında bazen anlatıma dâhil olmak bazen de anlatıcının söylediklerini tekrarlayan yardımcıları vardır. Bazı sîre anlatıcılarının ise gözcüleri vardır. Bir organizatör mesabesinde bulunan bu gözcülerin sîre anlatıcısının hataları olursa onu uyarma, icra mekânının düzenlenmesi, dinleyicilerden para toplamak gibi görevleri vardır.

3. Dinleyici

Halk hikâyeleri Türkler tarafından ilgiyle dinlenmiştir. Hikâye anlatımı esnasında dinleyiciler ağlamış, bazen hikâye kahramanlarının tarafını tutan gruplara bölünmüşlerdir. Mutlu sonla bitmeyen hikâyelerin sonunda bazı dinleyiciler hikâye anlatıcılarını dövünce anlatıcılar hikâyelerin sonunda âşıkları kavuşturmaya başlamışlardır. Âşıkların kavuşmaması halinde köy ağasının kendisine zarar vereceğini öğrenen bir anlatıcı mutsuz sonla biten Kerem ile Aslı hikâyesinin sonunda kahramanları kavuşturmuştur.

Halk hikâyeleri Araplar tarafından da ilgiyle dinlenmiştir. Dinleyiciler, bağırış çağırışlarla anlatıcıya dönüt vermişlerdir. Hikâye kahramanı hapsedilince evinde rahat edemeyip anlatıcıya gelen ve kahramanın özgürleştiği bölüme kadar anlattıran dinleyiciler görülmüştür. Hikâye kahramanı vefat edince kendisi de vefat eden dinleyiciler olmuştur. Hikâye anlatımı esnasında dinleyiciler bazen hikâye kahramanlarının tarafını tutan gruplara bölünmüşler, sonunda kavgaya tutuşmuşlardır.

4. İcra Mekânı

Türk halk hikâyelerinin icra mekânları kahvehaneler, köy odaları, saraylar, konaklar ve düğünlerdir.

Arap halk hikâyelerinin icra mekânları kahvehaneler, köyler ve saraylardır.

5. İcra Şekli

Türk hikâye anlatıcıları sanatlarını belli başlı usulleri takip ederek icra etmişlerdir. Söze bir fasılla başlanıp birkaç türkü okunmuştur. Bunu döşeme adı verilen bir tekerleme takip etmiştir. Ardından bir dua ile asıl hikâye anlatılmış ve hikâye dua ile bitirilmiştir.

Arap hikâye anlatıcılarının takip ettikleri belli başlı usuller tespit edilememiştir. Anlatıcılar genellikle kahvehanenin yüksek bir yerinde oturarak hikâyelerini anlatmışlar, şiir söyleyecekleri zaman çalgılara başvurmuşlardır. Bazı anlatıcılar ellerine aldıkları tahtayı kılıç olarak kullanmışlardır. Bazı bölgelerde hikâye anlatımına törenle başlanmış ve bir koyun kesilmiştir. Bu ritüel hikâye bittiği zaman da uygulanmıştır.

6. Anlatılan Hikâyeler

a. Kahramanlık Hikâyeleri

Ordu-millet anlayışına sahip olan Türkler kahramanlık hikâyelerini çok sevmişler, ilgiyle dinlemişlerdir. Bunlardan Dede Korkut Hikâyeleri nazım-nesir karışık hikâyenin ilk örneğidir. Köroğlu Hikâyesi, başkahramanının ideal bir kahraman olarak görülmesiyle dilden dile yayılmıştır. Danişmendnâme, Battalnâme ve Saltuknâme, İslamiyet'in yayılması uğrunda yapılan savaşları anlatan hikâyelerdir. Ebû Müslimnâme, başkahramanının mazlumlara sahip çıktığı bir hikâyedir. Hz. Ali Cenknâmeleri, onun kahramanlıkları çevresinde oluşmuş ve halk tarafından rağbet gösterilmiş bir hikâyelerdir. Hamzanâme, Hamza isimli bir Arap kahramanının maceralarını anlatan bir hikâyedir.

Zengin bir hikâyecilik geleneğine sahip olan Araplar kahramanlık hikâyelerine rağbet göstermişlerdir. Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi Arapların Rumlarla yaptıkları savaşları anlatır. 'Antere Sîresi, muallaka şairlerinden 'Antere b. Şeddâd'ın kahramanlıklarını anlatır. Benî Hilâl Sîresi Arap dünyasında en çok yayılan sîredir. Bu sîrede, adı geçen kabilenin Kuzey Afrika'ya göçü anlatılır. Seyf b. Zî-Yezen Sîresi, İslamiyet'ten önce yaşamış Yemen kralı Seyf b. Zî-Yezen'in mücadelelerinin anlatıldığı hikâyedir. Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi, Moğollar ve Haçlılara karşı mücadele eden Sultan Baybars'ın mücadelelerini anlatır. Hamza Behluvânî Sîresi, Zûkâr Savaşı etrafında Hamza adlı hayalî bir kahramanın mücadelelerinin anlatıldığı hikâyedir. Zîr Sâlim Sîresi'nde Besûs Savaşı'nda kahramanlık gösteren 'Adî b. Vâ'il'in kahramanlıkları anlatılır. Futûhu'l-Yemeni'l-Kübrâ Sîresi'nde Hz. Ali ile Ra'su'l-Gül adlı canavar arasındaki mücadele konu edilir.

b. Aşk Hikâyeleri

16. Yüzyıldan itibaren teşekkül ettikleri belirtilen aşk konulu Türk halk hikâyeleri ciddi bir yekûn teşkil etmektedir. Sözlü kültürde yaşayıp yazıya geçirilemeyen hikâyeler de nazara alındığı zaman bu hikâyelerin sayısının çok daha fazla olduğu düşünülebilir. Bunlardan sadece Leylâ ile Mecnun hikâyesinin adına Arap aşk hikâyeleri arasında rastlanmaktadır. Leylâ ile Mecnun hikâyesinin Araplar arasında doğup başka milletlerin edebiyatlarına geçtiği konusunda şüphe yoktur. Türk halk hikâyeciliği arasında kendine yer bulan bu hikâyenin Fars edebiyatı kanalıyla Türk edebiyatına geçtiği bilinmektedir.

Arap aşk hikâyeleri 10. yüzyılda yazıya geçirilmiştir. Bazılarının 'uzrî aşkı işlediği bu hikâyelerin tamamı günümüze ulaşmamıştır. Cemîl ve Buseyne, Kays ve Lübnâ, Küseyyir ve 'Azze gibi aşk hikâyelerinin halk sîrelerinin yaygınlık kazandığı dönemlerde anlatıldığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

C) TÜRK VE ARAP EDEBİYATINDA AŞK KONULU HALK HİKÂYELERİNİN EPİZOT YAPISINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

1. KAHRAMANIN AİLESİ

Türk halk hikâyelerinde erkek kahramanların babaları KAs, TZ, MN, HH, GS, SD, SG, AK, MuG, HM, EB ve LŞ'de yönetici (şah, padişah, vezir, bey vb.); YM ve AG'de tüccar/zengin; AZ, ES, DZ ve FŞ'de sıradan insandır. Kadın kahramanların babaları ise KAs'de din adamı; AZ, TZ, MN, YM, GS, SD, FŞ, HM ve LŞ'de yönetici; DZ'de sıradan bir insandır.

Arap halk hikâyelerinde erkek kahramanların babaları İH, ML ve CB’de söz sahibi, değerli kimselerdir. UA’da âşığın babası, o daha küçükken vefat etmiştir. Kadın kahramanların babaları ise MF’de yöneticidir.

2. KAHRAMANIN DOĞUMU

Türk halk hikâyelerinde kahramanların doğumu KAs, TZ, AZ, MN, MuG ve LŞ’de çocuğu olmayan babaya olağanüstü bir kişinin (Hızır, pir, derviş vb.) verdiği yiyecek/içecek vasıtasıyla; GS’de dua/ibadet vasıtasıyla; SG’de sıradan bir şekilde gerçekleşmiştir.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanın doğumu epizoduna rastlanmamıştır.

3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ

Türk halk hikâyelerinde kahramanların adını TZ, AZ, MN, MuG ve LŞ’de olağanüstü bir kişi (Hızır, pir, derviş vb.); EB’de âlim bir kişi; GS’de ebeveyni; SG’de padişah; AG’de kahramanın babasının arkadaşları; DZ’de onların babalarını yetiştiren hayır sahibi kişi koymuştur.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanlara ad verilmesi epizoduna rastlanmamıştır.

4. KAHRAMANIN EĞİTİMİ

Türk halk hikâyelerinde kahramanlar TZ, AZ, MN, EB, GS, AK, DZ, MuG, HM ve LŞ’de hocalardan; SG’de padişahın bahçıvanından eğitim almışlardır. Ayrıca MuG, HM ve LŞ’de kahramanlar savaşçılık öğrenmişlerdir.

Arap halk hikâyelerinden ME’de kahraman, bir Hristiyan’dan okuma yazma öğrenmiştir.

5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI

a. Bade İçerek Âşık Olmak

Türk halk hikâyelerinden AZ, AG, EB, LM, MN, GS, SD, ES ve MuG’de kahramanlar kendilerine sunulan badeyle âşık olmuşlardır.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanların bade içerek âşık olma motifine rastlanmamıştır.

b. Resme Bakarak Âşık Olmak

Türk halk hikâyelerinden HM’de kahraman, rüyada kendisine gösterilen resimdeki kıza âşık olmuştur.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde resme bakarak âşık olma motifine rastlanmamıştır.

c. Aynı Evde Büyüyen Kahramanların Kardeş Olmadıklarını Öğrendiklerinde Âşık Olmaları

Türk halk hikâyelerinden TZ, AZ ve AK’de aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olduklarını öğrenince âşık olma motifi görülmektedir.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğreince âşık olmaları motifine rastlanmamıştır.

d. İlk Görüşte Âşık Olmak

Türk halk hikâyelerinden KAs, DZ, FŞ, GA, LŞ, YM, HH ve SG’de kahramanlar ilk görüşte birbirlerine âşık olmuştur.

Arap halk hikâyelerinden NZ, YV, AH, EC, ZM, CB, MF, MM, KAz, ML ve KL’de kahramanlar ilk görüşte âşık olmuşlardır.

e. Dua Sonucu Âşık Olmak

KAs ve TZ’de âşık, sevdiği de kendisine âşık olsun diye dua etmiş ve bunun sonucunda sevdiği de kendisine âşık olmuştur.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanların dua sonucu âşık olmaları motifine rastlanmamıştır.

f. Uzun Müddet Beraber Vakit Geçirdikten Sonra Âşık Olmak

İncelenen Türk halk hikâyelerinde uzun müddet beraber vakit geçirdikten sonra âşık olma motifine rastlanmamıştır.

Arap halk hikâyelerinden ML ve UA’da kahramanlar uzun müddet beraber vakit geçirdikten sonra âşık olmuşlardır.

g. Âşık Olma Şekilleri Bilinmeyenler

İncelenen Türk halk hikâyelerinin tamamında kahramanların nasıl âşık oldukları anlatılmıştır.

Arap halk hikâyelerinden LT, SR, DC, AF, ME, MüL ve VÜ'de kahramanların birbirlerine nasıl âşık oldukları hakkında bilgi yoktur.

6. KAHRAMANIN SEVGİLİYLE KARŞILAŞMASI

a. Sevgiliyle Karşılaşma

Türk halk hikâyelerinden AG, MN, ES, MuG ve HM'de bade içerek âşık olan kahramanlar bir süre arayıştan sonra birbirleriyle karşılaşmışlardır.

Bade içerek âşık olma motifinin bulunmadığı Arap halk hikâyelerinde sevgiliyle karşılaşma motifi görülmemektedir.

b. Âşıklar Arasındaki Engeller ve Haberleşme

b.1. Âşıklar Arasındaki Engeller

b.1.1. Mihr

Türk halk hikâyelerinden AG'de Şahsenem'in babası mihr olarak 40 kese akçe istemiştir.

Arap halk hikâyelerinden UA ve SR'de amcası kızına talip olan âşıktan yüksek mihr ödemeleri istenir.

b.1.2. Sosyal Statü

Türk halk hikâyelerinden TZ, AZ ve ES'de sosyal statü kahramanlar arasında engel oluşturmuştur.

Arap halk hikâyelerinden NZ'de asaletinin azlığı ve soyunun düşüklüğünden dolayı âşık sevdiğinden men edilmiştir.

b.1.3. Âşığın Sevgilisi Üzerine Şiir Söylemesi

Türk halk hikâyelerinden DZ ve EB'de âşıkların sevdikleri üzerine söyledikleri şiirler kavuşmalarına engel olmuştur.

Arap halk hikâyelerinden CB, ML, EC ve AH'de âşıkların sevdikleri üzerine söyledikleri şiirler kavuşmalarına engel olmuştur.

b.1.4. Hükümdarın Fermanı

Türk halk hikâyelerinden KAs, SD, EB, TZ, AZ, AG, DZ ve FŞ'de âşıklar hakkında hükümler verilmiştir. KAs'de Bey, Kerem'i öldürmek için fetva istemiş ama bu fetvayı alamamıştır. EB'de Eşref Bey'in idam cezası vezirlerin araya girmesiyle hapis cezasına çevrilmiştir. TZ'de padişah, Tahir'i öldürmek istemiş ama vezirleri buna engel olmuştur. AZ'de Kaleli Beg, Asuman'ın öldürülmesi için emir verir. AG'de paşa Garib'in boynunu vurmak istemiş ama sonra onu affetmiştir. DZ'de Seyyid Şah, Derdiyok'u zindana atmıştır. FŞ'de Mehmine Hatun, Ferhad'ın zincire vurulmasını emretmiştir.

Arap halk hikâyelerinden KL, CB, ML ve LT'de kızların aileleri âşıkları yöneticilere şikâyetinde bulunmuş, yöneticiler de âşıkların sevgililerine yaklaştıkları takdirde öldürülmeleri fermanı vermişlerdir. KL'de âşığın kıza yaklaşması halinde öldürülmesi hükmünü veren kişi Muaviye'dir.

b.1.5. Halk İnanmaları

İncelenen Türk halk hikâyelerinde halk inanmaları motifine rastlanmamıştır.

Arap halk hikâyelerinden KL ve KAz'de âşıklar gördükleri kargaları uğursuzluk saymışlardır. KL ve ML'de âşıklar geyikle karşılaşmışlardır. KL'de âşık, ayağındaki uyuşmanın geçmesi için en sevdiği insanın adıyla dua etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

b.1.6. İnanç Farkı

Türk halk hikâyelerinden KAs'de âşıkların farklı inançlara sahip olmaları engel olarak karşılarına çıkmıştır.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde inanç farkı kahramanlar arasında engel teşkil etmemiştir. DC'de âşık, Hristiyan olan sevdiğini Müslüman olmaya davet etmiş, o da bu davete icabet etmiştir.

b.1.7. Âşığa Başka Bir Kızın Uygun Görülmesi

Türk halk hikâyelerinden GS'de âşığın annesi oğlunu başka bir kızla evlendirmek istemiştir.

Arap halk hikâyelerinden AH'de âşığın annesi oğlunu amcası kızıyla evlendirmek istemiştir.

b.1.8. Kocakarı

Türk halk hikâyelerinden AK'de bir kocakarı âşıkların arasına girmiş, yalan haberlerle onların kavuşmalarını engellemiştir.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanların arasına kocakarı motifine rastlanmamıştır.

b.1.9. Âşığın Rakipleri

Türk halk hikâyelerinden AG, GS, LM, ES, GA, YM, SG, AK, MuG, FŞ ve LŞ'de âşık ile sevdiği arasına bir rakip girmiştir. Bu rakipler erkeklerdir ancak SG'de rakip bir cariyedir.

Arap halk hikâyelerinden ZM, LT, MüL, ML ve UA'da âşık ile sevdiği arasına bir rakip girmiştir. Bu rakipler erkeklerdir.

b.1.10. Çocuksuzluk

İncelenen Türk halk hikâyelerinde çocuksuzluk motifine rastlanmamıştır.

Arap halk hikâyelerinden KL ve İH'de âşıklar evlenmişler ancak çocukları olmamıştır. Bu sebeple erkeklerin aileleri oğullarına baskı yaparak eşlerini boşamalarına sebep olmuşlardır.

b.1.11. Âşıktan Kahramanlık Göstermesinin İstenmesi

İncelenen Türk halk hikâyelerinde âşıktan kahramanlık göstermesinin istenmesi motifine rastlanmamıştır.

Arap halk hikâyelerinden ME'de sevdiği kıza talip olan kahramandan bir kahramanlık göstermesi istenmiştir.

b.1.12. Başka Sebepler

Türk halk hikâyelerinden TZ'de kıskançlık, EB'de kahramanların babaları aralarındaki kin, GS'de kahramanın annesinin oğlunu başka bir kızla evlendirmek istemesi, MuG şahsi

husumet ve HM’de kadın kahramanın kardeşlerinin karşı çıkması âşıkların arasında engel oluşturmuştur.

Arap halk hikâyelerinden AH’de âşığın annesi oğlunu amcası kızıyla evlendirmek istemiştir.

b.2. Aşk İstirabı

Türk halk hikâyelerinden KAs, YM, LM, EB, SD, TZ, AK, DZ, MuG, FŞ ve HM’de âşıklar ıstırap içinde kalmışlardır. KAs’de âşık dağa türkü söyler. TZ’de âşık üzüntüsünden bayılır. AK’de âşık çok ağladığından gözü iyi görmez. HM’de âşık, sevdiği kızın geçip gittiği yerlerde gezer.

Arap halk hikâyelerinden KL, ML, UA, YV, AF ve NZ’de âşıklar ıstırap içinde kalmışlardır. KL’de âşık sevdiğinin devesinin ayak izini öpmüş, kendini yerlerde yuvarlamıştır. ML’de âşık bayılmış, elbiselerini yırtıp çıplak halde gezmiş ve namazı terk etmiştir. UA’da âşığı hafakanlar basmış ve o bayılmıştır. YV’de âşık sevdiğine kavuşamadığı için ölecek hale gelmiştir. AF’de sevgili sabah kadar âşığı anmıştır. NZ’de âşık bir kenara çekilmiş, Mecnun’un şiirini okuyarak ağlamıştır.

b.3. Aşk İstirabına Çare Aranması

Türk halk hikâyelerinde kahramanların ıstıraplarına çeşitli çareler aranmıştır. KAs’de âşığın babası, yaşlıları ve hocaları toplayarak oğluna nasihat etmelerini istemiştir. GS, TZ, DZ, MuG ve LŞ’de kahramana başka kızlara gönül vermesi tavsiye edilmiştir.

Arap halk hikâyelerinde de âşıkların ıstıraplarına çeşitli çareler aranmıştır. KL’de gönlünü çalmaları için âşığa kabilenin kızları gönderilmiştir. Ayrıca âşığı tedavi etmeye çalışan doktor ona, sevdiğini unutması için onun kusurlarını ve kötülüklerini düşünmesini tavsiye etmiştir. ML’de kendini kaybeden âşığın kendisine gelmesi için yanında sevdiğinin adı zikredilmiştir. Derdine derman olması için babası tarafından Kâbe’ye götürülmüştür. Ayrıca âşığın annesi oğlunun aklının başına gelmesi için sevdiğinden bir vakit ona gelmesini istemiştir. İH ve CB’de âşığa başka kızlar teklif edilmiştir. ZM’de sevgili, uzun bir müddet görmediği âşığı görmesi halinde bir deve kesme adağında bulunmuştur. YV’de âşık sevdiğine götürüldüğü söylendiğinde biraz kendine gelmiştir.

b.4. Âşıkların Haberleşmesi

b.4.1. Birinin Aracılığıyla

Türk halk hikâyelerinden TZ, FŞ ve HM’de dadı; GS, GA, AG, ES, MuG ve FŞ’de cariyehizmetçi; DZ’de kocakarı; MuG’de kahveci âşıklar arasında haberleşmeyi sağlamıştır.

Arap halk hikâyelerinden CB ve KL’de bir akraba, CB’de başka bir âşık, ML ve MF’de hizmetçi/cariye, VÜ ve EC’de bir kişi, CB ve YV’de bir çoban âşıklar arasında haberleşmeyi sağlamıştır.

b.4.2. Bir Nesne Göndererek

Türk halk hikâyelerinde âşıklar haberleşmek maksadıyla birbirlerine çeşitli nesneler göndermişlerdir. Bu nesneler SG, YM ve AZ’de yüzük; FŞ ve AZ’de mendil (çevre); AG’de şerbet içine konulmuş mühürdür.

Arap halk hikâyelerinden UA, KAz, CB ve ME’de âşıklar haberleşmek amacıyla birbirlerine yüzük göndermişlerdir. UA ve ME’de yüzük süt kâsesine konulmuş, sevgili sütü içince yüzük ağzına gelmiş ve bu şekilde âşıktan haber almıştır.

b.4.3. Kılık Değiştirerek

Türk halk hikâyelerinde erkek âşıklar AK, YM ve KAs’de derviş; EB ve GA’da kadın kılığına girerek sevdikleriyle haberleşmeye çalışmışlardır.

Arap halk hikâyelerinden CB, ZM ve YV’de erkek âşıklar kılık değiştirerek sevdiklerine ulaşmaya çalışmışlardır. Âşık, CB’de çoban, YV’de ise koyun kılığına girerek sevdiğinin yanına gitmiştir.

b.4.4. Mektuplaşarak

Türk halk hikâyelerinden EB’de kadın âşık bir mektup yazarak onu sevdiğine göndermiştir.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde mektuplaşarak haberleşme motifine rastlanmamıştır.

b.5. İmtihanlar

Türk halk hikâyelerinde âşıklar sevgilerinin gerçekliği konusunda çeşiti şekillerde sınanmışlardır. KAs'de âşığa başka kızlar arz edilmiş ancak o, sevdiğinden başkasını istememiştir. Ayrıca ondan kendisine sunulan kızların adını söylenmesi istenmiş, o da kırk kızın ismini saymıştır. MN'de âşık önüne konulan elmanın başında ağlayınca sadık olduğu ortaya çıkmıştır. LM'de kadın kahraman, kendisini isteyen erkeklerden kendisi için bir uzuvlarını kesmelerini istemiş, erkek kahraman buna yanaşmamıştır. Kadın kahraman, erkek kahramanın mantıklı bir iş yaptığına kanaat getirmiştir. HH'de kadın kahraman, âşığı çeşitli imtihanlara tabi tutar ve o, bütün imtihanları geçer. SD'de âşık çeşitli imtihanları geçtikten sonra kırk cariyenin adını söylemesi konusunda sınanır. Bunda da başarılı olunca hak âşığı olduğu anlaşılmıştır. SG'de kadın kahraman, âşıktan kendisinin ne halde olduğunu bilmesini istemiş, âşık da bunu bilince onun yanına gitmiştir. TZ'de başka kızlar âşığın gönlünü çalmak istemiş ama âşık onlara meyletmemiştir. AK'de kadın kahraman, âşıktan nehri geçmesini istemiştir. Âşık da kendisini nehre atmıştır. ES'de âşığın başkalarının kalbinden geçenleri bilmesi ve zehir içmesi istenmiş, âşık da bu imtihanlardan başarıyla geçmiştir. LŞ'de âşıktan kırk cariyenin ismini sayması istenmiş, o da bu imtihanda başarılı olmuştur. GS'de kahramanlar aşklarını ispat etmek için parmaklarını kesmişlerdir.

Arap halk hikâyelerinde de âşıklar birbirlerini çeşitli şekillerde sınamışlardır. CB'de âşık, sevdiğinin uzri aşka sahip olup olmadığı konusunda onu denemiş, sevdiği uzri aşka sahip olduğunu göstermiştir. ML'de sevgili, âşığın kendisi hakkındaki hislerini öğrenmek için onu kıskandırmıştır. Âşık, onu kıskanınca sevgili onun aşkıdan emin olmuştur. MF'de sevgili, âşığı karakter imtihanına tabi tutmuştur. Âşık bu imtihanı geçince sevgilinin ona muhabbeti artmıştır. KAz'de sevgili yüzü peçeli olduğundan kendisini tanıyaman âşığın sevgisinde sadakatini sınamış, âşık bu imtihanda başarısız olmuştur. Aynı hikâyenin başka bir yerinde sevgili, âşığa başka bir hikâyenin kadın kahramanı olan arkadaşını göndererek onu ayartmasını istemiştir. Âşık bu imtihanda başarılı olmuş, kendisini cezbetmeye çalışan kadına teveccüh etmemiştir.

7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI

a. Gurbete Çıkma Sebepleri

a.1. Sevgiliyi Aramak İçin Gurbete Çıkma

Türk halk hikâyelerinden KAs, EB, LM, YM, ES, MN, GS, ES, SD, AK, DZ, MuG, HM ve LŞ'de kahramanlar sevgililerini aramak için gurbete çıkmışlardır. KAs'e kahramana bir arkadaşı eşlik etmiştir. Âşıklar MN'de Mısır'a, LŞ'de ise Hindistan'a gitmiştir.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde sevgiliyi aramak için gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.2. Kendine Yardımcı Aramak İçin Gurbete Çıkma

Türk halk hikâyelerinden AK'de âşık, sevdiğine kavuşmasına yardım etmesi için bir padişaha gitmiştir.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kendine yardımcı aramak için gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.3. Talep Edilen Mihri Getirmek İçin Gurbete Çıkma

Türk halk hikâyelerinden AG'de âşık, sevdiğine kavuşması için şart koşulan mihri temin etmek için gurbete çıkmıştır.

Arap halk hikâyelerinden UA ve KAZ'de âşıklar sevdikleriyle evlenebilmeleri için kendilerinden istenen mihri temin etmek için gurbete çıkmışlardır.

a.4. Zorla Gurbete Çıkma

Türk halk hikâyelerinden TZ'de erkek kahraman, GS'de ise kadın kahraman sürgün edildikleri için gurbete çıkmışlardır.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde zorla gurbete çıkma motifine rastlanmamıştır.

a.5. Yaşadığı Yeri Terk Etmek İçin Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde âşıklar yaşadığı yeri terk etmek için gurbete çıkmamışlardır.

Arap halk hikâyelerinden SR'de babası ve amcası arasında kalan âşık, başını alıp sınır şehrine gitmiştir.

a.6. Ailenin Talebi Üzerine Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde âşıklar ailelerinin isteği üzerine gurbete çıkmamışlardır.

Arap halk hikâyelerinden KL’de âşığın babası, oğlunun beğenebileceği bir kadına rast gelmesi ümidiyle ondan Arap diyarlarında gezmesini istemiştir.

a.7. Ölüm Fermanı Verilince Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde âşıklar ölüm fermanı verilmesi üzerine gurbete çıkmamışlardır.

Arap halk hikâyelerinden CB ve DC’de haklarında ölüm fermanı verilen âşıklar gurbete çıkmışlardır. Âşıklar CB’de Yemen’e, DC’de ise Şam’a gitmişlerdir.

a.8. Yiğitlik Göstermek Üzere Gurbete Çıkma

İncelenen Türk halk hikâyelerinde âşıklar kahramanlık göstermek amacıyla gurbete çıkmamışlardır.

Arap halk hikâyelerinden ME’de âşığa, sevdiğine kavuşması için bir yiğitlik göstermesi şart koşulunca gurbete çıkmıştır.

a.9. Utancından Dolayı Gurbete Çıkma

Türk halk hikâyelerinden GA ve AZ’de âşık sevdiğinin babasından utandığı için gurbete çıkmıştır.

Arap halk hikâyelerinden MF ve MM’de âşıklar utançlarından dolayı gurbete çıkmışlardır. MF’de âşık, gece vakti sevdiğine bir arkadaşını göndermiş ve bu durum sevgili tarafından fark edilmiştir. Bunun üzerine âşık yaşadığı yeri terk etmiştir. MM’de baldızına sevdalanan âşık, bu durumun duyulması üzerine Şam’a göçmüştür.

b. Gurbete Çıkarken Sevgiliye Bırakılan Hatıra

Türk halk hikâyelerinden AG’de âşık gurbete çıkarken sevdiğine bir tasa koyduğu mührünü bırakmıştır. Sevdiği ise ona gömleğini mendile sararak vermiştir. YM’de âşık gurbete çıkarken sevdiği ona mendil, SG’de ise yüzük vermiştir.

İncelenen Arap halk hikâyelerinde kahramanlar gurbete çıkarken sevgiliye herhangi bir hatıra bırakmamıştır.

c. Gurbet Yolunda Olağanüstülükler

Türk halk hikâyelerinden MuG, AG, GS, TZ, LM ve KAs'de Hızır; AZ ve MN'de bir derviş; DZ'de bir pir kahramanlara yardıma gelmiştir. KAs'de âşık, karşısına çıkan doğal engelleri türkü söyleyerek aşmıştır. TZ'de âşığın söylediği türkü üzerine atı ağlamıştır. ES'de âşık, sevdiğine rüzgârla haber göndermiştir. Ayrıca türkü söyleyerek sürüden geri kalmış bir turnayı sürüye kavuşturmuştur. AK'de âşığın söylediği şiir üzerine atlar yemeden içmeden kesilmiştir. Ayrıca âşıktan dua isteyen derviş muradına ermiştir. FŞ'de âşık, vahşi hayvanlarla ünsiyet etmiştir. LŞ'de âşık, sevdiğine bir kuş vasıtasıyla şiir göndermiştir.

Arap halk hikâyelerinden KAz'de âşık yolda gördüğü kargayı uğursuzluk saymış ve bu olayı yorumlattığı kâhin onun sevdiğine kavuşamayacağını söylemiştir.

8. SEVGİLİNİN BİR BAŞKA KAHRAMANLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ

Türk halk hikâyelerinden TZ, YM ve AG'de âşığın sevgilisi başka biriyle evlendirilmek istenmiştir.

Arap halk hikâyelerinden KL'de sevgilinin babası kızını, âşığın ona musallat olması üzerine başka biriyle evlendirmiştir. ME'de maddi sıkıntılara düşen sevgilinin babası, kızına talip olup onun için gurbete çıkan yeğenini beklemeden onu yüz deve karşılığında evlendirmiştir.

9. KAHRAMANIN MEMLEKETİNE DÖNÜŞÜ

Türk halk hikâyelerinden MN, DZ ve HM'de kahramanlar kavuştuktan sonra düğün yapmak üzere; LŞ ve SD'de ise evlendikten sonra erkeğin memleketine dönmüşlerdir.

Arap halk hikâyelerinden MM'de sevgilinin kardeşleri âşığı Şam'da bulup memleketine getirmişlerdir. CB'de Şam'da uzun süre kalan âşık memleketine dönmüştür.

a. Yalan Ölüm Haberi ve Sahte Kabir

Türk halk hikâyelerinden FŞ'de âşığa bir helva getirilmiş, bunun sevgilisinin ölü helvası olduğu söylenmiştir. İncelenen hikâyelerde sahte kabir motifine rastlanmamıştır.

Arap halk hikâyelerinden UA ve ME’de âşıklara sevdiklerinin yalandan ölüm haberi verilmiş ve hazırlanan sahte kabirler gösterilmiştir.

10. SONUÇ

a. Mutlu Sonla Bitenler

Türk halk hikâyelerinden KAs, HH, EB, YM, GS, SG, MN, SD, AZ, AG, ES, DZ, MuG, HM ve LŞ’de âşıklar birbirlerine kavuşmuşlar ve hikâye mutlu sonla bitmiştir.

Arap halk hikâyelerinden YV’de âşıklar birbirlerine kavuşmuşlar ve hikâye mutlu sonla bitmiştir. Meşhur olan rivayetlere göre NZ’de de hikâye mutlu sonla bitmiştir.

b. Mutsuz Sonla Bitenler

Türk halk hikâyelerinden TZ, GA, AK, LM ve FŞ’de âşıklar kavuşamamışlar ve hikâye mutlu sonla bitmemiştir. TZ, AK ve FŞ’de âşıkların ölmesi üzerine sevdikleri de ölmüştür. Ayrıca bu âşıkların kabirlerinde kırmızı ve beyaz güller açmış ancak güllerin arasında kara çalı bitmiştir.

Arap halk hikâyelerinden ME, ML, İH, MM, MF, KAz, CB, ZM, LT, EC, AH, SR, DC, AF, VÜ, MüL, KL ve UA’da âşıklar kavuşamamışlar ve hikâye mutlu sonla bitmemiştir. ME, ML, İH, KAz, CB, ZM, LT, VÜ önce âşık; DC’de ise önce sevgili vefat etmiştir. UA’da âşık vefat edince ardından sevgili; MüL, MM ve KL’de ise sevgili vefat edince ardından âşık vefat etmiştir.

V. BÖLÜM: AŞK KONULU ARAP HALK HİKÂYE ÖZETLERİ

A) 'Urve ve 'Afrâ [UA]

Hizâm vefat eder ve oğlu 'Urve daha küçük yaşında amcası 'İkâl'in yanında kalmaya başlar. Amcasının kızı 'Afrâ 'Urve'yle yaşıttır. 'Urve ve 'Afrâ daima beraber vakit geçirirler, oyunlar oynarlar. Sonunda birbirleriyle çok samimi olurlar. 'İkâl onların bu samimiyetlerini her gördüğünde 'Urve'ye “Müjde! İnşallah 'Afrâ senindir.” der. Hal böyle devam eder. Her ikisi evlenme çağına gelir. 'Urve, Hind adlı halasına gider ve “Ey halacığım! Sana bunu söylerken utanıyorum ama içinde bulunduğum duruma artık tahammül edemiyorum.” diyerek 'Afrâ'nın sevdasından çektiği derdini anlatır. Hind hemen kardeşi 'İkâl'e gider ve “Ey kardeşim! Sana güzel bir cevap vermeni arzuladığım bir taleple geldim. Talebime olumlu cevap verirsen, akrabalık bağlarını koruduğun için Allah sana ecirler verir.” der. 'İkâl ona “Söyle, her ne istersen yerine getireceğim.” diye karşılık verir. Hind 'İkâl'e “Yeğenin 'Urve'yi kızın 'Afrâ'yla evlendir!” der. 'İkâl “Ondan başkasına yol yok. O, rağbet edilen biridir. Ondan başkasına da rağbetimiz yok. Ben de kızımı ona vermek istiyorum ancak onun malı mülkü yok. Evlilik hususunda acele etmesine gerek yok.” diye cevap verir. Bu görüşmeden sonra 'Urve'nin gönlü hoş olur ve biraz sükûnet bulur.

'Afrâ'nın Annesi Zengin Bir Damat İster

'Afrâ'nın annesi 'Urve hakkında kötü düşüncelere sahiptir. Kızını zengin birine vermek ister. Çünkü 'Afrâ güzellik ve olgunluk bakımından buna değerlidir. Urve, yaşı gelip olgunlaşınca kabilesinden zengin birinin 'Afrâ'ya talip olduğunu öğrenir. Hemen amcasına giderek “Ey Amca! Benim hakkımı ve yakınlığımı bilirsin. Ben senin evladınım ve evinde yetiştim. İştittim ki biri 'Afrâ'ya talip olmuş. Eğer onun isteğini yerine getirirsen beni öldürmüş ve kanımı dökmüş olursun. Allah için, akrabalık bağımız için, benim hakkım için senden rica ediyorum.” der. Amcası ona acır ve “Ey oğulcuğum! Senin elinde avucunda bir şey yok. Bizim halimiz de senin haline yakındır. Kızı senden başkasına vermeyeceğim ama 'Afrâ'nın annesi kabul etmiyor. Kızını yüksek bir mihirle evlendirmek istiyor. Sen harekete geç ve Allah'tan rızık talep et!” der.

'Urve, 'Afrâ'nın annesine gelir. Yumuşak davranıp onu hoşnut etmeye çalışır ancak annesi kabul etmez. İsteddiği mihri ödemeyi kabul etmediği ve mihrin yarısını göndermediği takdirde bu evliliğe razı olmaz. 'Urve ona mihri ödeyeceğini vadeder.

Ne akrabalığın ne de başka bir şeyin faydası olduğunu, bu evliliğin ancak kendisinden talep edilen mihirle olacağını anlayan 'Urve Yemen'de oturan varlıklı bir amcası oğluna gitmeye karar verir. Niyetini amcası ve yengesine açınca onlar bunun doğru bir karar olduğunu, kendisi dönene dek 'Afrâ'yı kimseye vermeyeceklerine dair söz verirler.

Amcası oğlu, 'Urve 'ye Yardım Eder

'Urve yola çıkacağı gece 'Afrâ'ya gider, onunla ve kabilenin kızlarıyla sabaha kadar sohbet ederler. Sonra 'Afrâ'ya ve kabileye veda ederek yola koyulur. Komşuları olan Benî Hilâl kabilesinden kendisiyle samimiyetleri bulunan iki genç ona yol arkadaşlığı eder. 'Urve yol boyunca dalgındır. Gençler onunla konuştukları zaman onları anlamaz. Aklı 'Afrâ'dadır. İki genç 'Urve'ye bir şey söylemek istedikleri zaman tekrar tekrar söylemek zorunda kalırlar. 'Urve sonunda amcası oğluna ulaşır. Onunla görüşür, ona halini anlatır ve neden geldiğini söyler. Amcası oğlu, 'Urve'nin arzusunu yerine getirerek onu güzelce giydiren ve ona yüz deve verir. Develeri alan 'Urve ailesine döner.

'Afrâ'nın Evliliği

Şam halkından Benî Ümeyye kabilesine mensup bir adam 'Afrâ'nın kabilesinde konaklar. Kurbanlar keser, hediyeler dağıtır ve ziyafetler verir. Çok zengin biridir. 'Afrâ'yı görür. Konakladığı yer onların evine yakındır. Onu beğenir ve babasından ister. 'Afrâ'nın babası “Onu kızıma denk gördüğüm yeğenime vereceğim. Kızım için yeğenimden başkasına açık kapı yoktur.” diyerek mazeret bildirir. Adam, 'Afrâ'nın babasına “Sana bol miktarda mihir veririm.” deyince o da “Benim buna ihtiyacım yok.” diye cevap verir. Adam 'Afrâ'nın annesine giderek kızını ondan ister. Adamın cömertliği ve malının çokluğu sebebiyle anne bu işe razı olur ve kızını ona vadeder. Hemen 'İkâl'in yanına gelerek “'Urve'de ne buldun da kızımı ona bağlamışsın. Zengin biri gelmiş kızını istiyor. 'Urve ölü mü diri mi haberimiz bile yok. Dönse bile mihri getirebilecek mi? Kızını, ayağına gelen hazır nasibe ve bol rızka engel oluyorsun.” diyerek bağırıp çağırır ve onu sıkıştırır. Eşinin yanından ayrılmaz. 'İkâl' sonunda ona “O adam tekrar talip olursa kabul ederim.” der. 'Afrâ'nın annesi hemen Şamlı zengin adama birini göndererek 'İkâl'e giderek kıza yeniden talip olmasını söyler. Şamlı, ertesi gün birkaç kurban keserek bir ziyafet tertip eder ve kabile efradını etrafında toplar. Gelenler içinde 'İkâl de bulunmaktadır. Yemek yendikten sonra 'İkâl'den kızını bir kez daha ister. 'İkâl olumlu cevap verir ve kızını onunla evlendirir. Adam mihri öder ve 'Afrâ ona gönderilir. 'Afrâ adamın yanına girmeden bir şiir söyler.

Gece olunca eşi 'Afrâ'nın yanına gelir ve o kabilede üç gün kaldıktan sonra Şam'a göçerler. 'İkâl eskimiş bir kabre giderek onu düzeltir ve yeniler. Kabilesinden de 'Afrâ meselesinde ağızlarını sıkı tutmalarını ister.

'Urve Hakikati Öğrenir ve 'Afrâ'ya Gider

'Urve günler sonra gelir. 'İkâl, ona 'Afrâ'nın ölüm haberini verir ve onu yaptığı kabre götürür. 'Urve orada oturur, yıkılmış ve helak olmuş bir vaziyette günlerce kabri ziyaret eder. Nihayet kabilenin kızlarından biri gelip ona işin aslını haber verir. 'Urve hemen kabilesini terk eder. Para ve azık alarak bir devesine biner ve Şam'a doğru yola çıkar ve ulaşır. 'Afrâ'nın eşini sorar. Kendisine onun kim olduğu tanıtılır ve nerede olduğu gösterilir. Ona giderek kendisinin Benî 'Adnân kabilesinden olduğunu söyler. 'Afrâ'nın eşi ona ikramlarda bulunur ve misafir eder. Birkaç gün orada kalır ve nihayet onunla samimi olurlar. 'Urve onların cariyelerinden birine “Bana bir konuda yardım eder misin?” diye sorar. Cariye “Evet!” diye cevap verince ona “Bu yüzüğümü evin hanımına götür.” der. Cariye ona “Ayıp sana! Böyle bir söylemeye utanmıyor musun!” diye cevap verince 'Urve ondan uzaklaşır. Daha sonra konuyu tekrar açar ve cariyeye “Alacağın olsun! Vallahi o benim amcamın kızıdır. Benim için dünyanın en değerli insanı Afrâ'nın eşi, onun için ise benim. Sen bu yüzüğü onun sütüne koy. Eğer yüzüğü tanımazsa, senden önce misafirin süt içti, belki ondan düşmüştür de.” diye söyledi. Cariye merhamete gelir ve 'Urve'nin dediğini yapar.

'Afrâ sütü içtiği zaman yüzüğü görür ve tanır. Bir iç çeker. Cariyeye “Olayı doğru anlat.” der. Cariye doğrusunu anlatır. Eşi gelince 'Afrâ ona “Misafirinin kim olduğunu biliyor musun?” diye sorar. O da “Falan oğlu falan.” diyerek 'Urve'nin kendisine bahsettiği nesebini söyler. 'Afrâ da “Hayır! Vallahi o misafir benim amcamın oğlu 'Urve b. Hizâm'dır. Senden utandığından kendini gizlemiş.” diyerek cevap verir.

'Afrâ'nın eşinin amcası oğlu gelerek ona “Bu şekilde evinize gelip sizi rezil eden bu köpeği öylece bıraktınız mı!” der. 'Afrâ'nın eşi “Kimi kastediyorsun?” diye sorar. O da “Senin şu misafirin 'Urve b. Hizâm el-Uzrî.” diye cevap verir. Afrâ'nın eşi “ O köpek dediğin kişi 'Urve mi! Bilakis, vallahi köpek sensin. 'Urve hem bize yakın hem de şerefli biridir” diye cevap verir.

'Afrâ'nın eşi birini 'Urve'ye gönderir ve çağırır. Kendisini gizlediği için sitem eder. “Allah için hep burada kal.” der. Bir hizmetçisini onları dinleyip konuştuklarını kendisine haber vermesi için tembihleyerek 'Urve'yi konuşsunlar diye 'Afrâ'nın yanında bırakır. 'Urve

ve 'Afrâ baş başa kaldıklarında ayrılıklarından sonra yaşadıklarını birbirlerine şikâyet ederler. Dertleşme uzar, 'Urve içli içli ağlar. Sonra 'Afrâ ona şarap getirir ve içmesini ister. 'Urve “Vallahi boğazımdan hiç haram geçmedi. Oldum olalı bu harama girmedim. Bir haramı helal sayacak olsaydım ancak seni helal sayardım. Çünkü dünyadaki en büyük arzum sensin. Sen benden gittin. Sen gidince ben de gittim ve yaşamaz oldum. Şu şerefli eşin bana iyilik etti ve güzellikte bulundu. Ondan utanıyorum. Kim olduğumu öğrendikten sonra vallahi burada durmam. Ve ben ölümüne gittiğimi biliyorum.” diye cevap verir. Ağlaşırlar ve 'Urve oradan ayrılır.

'Urve Kendini Hüzne Verir

'Afrâ'nın eşi eve dönünce hizmetçisi ona aralarında geçenleri nakleder. Eşi 'Afrâ'ya “Amcan oğlunun gitmesini engelle.” der. 'Afrâ ona “O engellenemez. Çok şerefli ve hayâlî olduğundan seninle arasında cereyan edenlerden sonra burada kalmaz.” diye karşılık verir.

'Afrâ'nın eşi 'Urve'yi çağırır ve “Ey kardeş! Kendin için Allah'tan kork! Senin meseleni öğrendim. Biliyorum, gidersen helak olursun. Vallahi 'Afrâ'yla bir araya gelmene hiç mâni olmayacağım. İstersen senin için ondan ayrılırim.” der. 'Urve ona teşekkür eder. Onu över ve sonra “Ona sevgim, afetim oldu. Artık umudumu kestim. Kendimi hüzne ve sabra vereceğim. Hüzün bana dertlerimi unutturur. Hem benim işlerim var. Onun için muhakkak dönmem lazım. Eğer Allah benim hakkımdaki hükmünü verene kadar bunu yapacak gücü kendimde bulamazsam dönüp sizi ziyaret ederim.” diye cevap verir. 'Urve'ye azık verirler, iyilikler yaparlar ve onu yolcu ederler. 'Urve oradan ayrılır. Hafakanlar içinde kalır ve bayılır. Her bayıldığında, 'Afrâ'nın ona verdiği leçeğini yüzüne koyarlar ve kendine gelir.

'Urve ve Yemâme Kâhini

İbn Makhûl adlı Yemâme kâhini yolda 'Urve ile karşılaşır ve ona neyi olduğunu, hastalığının delilik mi uyuşukluk mu olduğunu sorar. 'Urve ona “Sen hastalık ilmini biliyor musun?” diye sorunca kâhin bildiğini söyler. 'Urve şiir söylemeye başlar.

'Afrâ Ağıt Yakar

'Urve, henüz yoldayken evine varmasına üç gece kala vefat eder. 'Afrâ onun vefat ettiğini duyar. Bu haber üzerine çok üzülür. Bir ağıt söyler. 'Afrâ bu şiiri tekrar tekrar okuyarak ağıt yakmaya devam eder. Sonunda 'Urve'den birkaç gün sonra vefat eder.¹⁴

¹⁴ Zemmu'l-Hevâ'da başka bir raviden aktarılan haberde 'Urve ve 'Âfra vefat ettikten sonra yan yana gömülmüşler ve her birinin kabrinden bir ağaç yükselerek birbirine kavuşmuşlardır. İnsanlar 'Urve ve 'Âfra'nın hem hayatlarında hem de vefatlarında birbirlerine ülfet ettiklerini ifade etmişlerdir (el-Cevzî, 1998: 379).

B) Kays ve Lübnâ [KL]

Kays'ın Lübnâ'ya Aşkının Başlangıcı, Sonra Onunla Evlenmesi

Kays bir ihtiyacı için Benî Ka'b kabilesinin çadırlarına uğrar. Birinin yanında durur. Erkekler gitmiş, mahallede kadınlar kalmıştır. Kays'ın yanında durduğu çadır Lübnâ'nın çadırıdır. Kays ondan su ister. Lübnâ suyu getirir. Lübnâ uzun boylu, şehla¹⁵ gözlü, tatlı dilli ve güzel bir kadındır. Kays, Lübnâ'yı görünce onun sevdasına düşer. Kays suyunu içtikten sonra Lübnâ ona "Bizim yanımızda durup serinlemek ister misin? diye sorar. Daveti kabul eden Kays orada konaklar. Lübnâ'nın babası gelir, Kays için kurban keser ona ikramlarda bulunur. Lübnâ'nın aşk ateşi Kays'ın kalbinde sönmez bir şekilde yanarken oradan ayrılır. Artık Lübnâ hakkında şiirler söylemeye başlar, bu şiirler meşhur olur ve dilden dile dolaşır. Başka bir gün Lübnâ'yı ziyarete gider ve ona olan tutkusu daha da şiddetlenir. Kays selam verince Lübnâ hemen ona çıkar, selamına karşılık verir ve içi sevinçle dolar. Kays, Lübnâ'ya ona olan sevgisini ve bundan dolayı neler çektiğini anlatır. Lübnâ da uzun uzadıya benzer şeyler söyler. Her ikisi de karşısındakinin gönlünde ne olduğuna vakıf olurlar. Kays doğruca babasına döner, içine düştüğü sevdayı anlatır ve babasından kendisini Lübnâ'yla evlendirmesini ister. Babası "Ey oğulcuğum! Amca kızlarından biriyle evlenmen senin için daha doğrudur." diyerek Kays'ın talebini reddeder. Kays'ın babası Zerîh çok zengindir ve oğlunun yabancı biriyle evlenmesini istemez. Kays, babasının konuşmalarından üzülür. Annesine gider, derdini ona anlatır, babasına karşı ondan yardım ister ama istediğini elde edemez. Hemen Hz. Hüseyin ve İbn Ebî Atîk'e giderek içinde bulunduğu durumu ve babasının cevabını anlatır. Hz. Hüseyin ona "Ben sana yeterim." diyerek Kays'ı alır ve Lübnâ'nın babasına gider. Lübnâ'nın babası Hz. Hüseyin'e saygı gösterip ona atılır ve "Ey Allah resulünün torunu! Seni buraya getiren nedir? Birini bana gönderseydin ben sana gelirdim." der. Hz. Hüseyin ona "Söylemek istediğim konu bizzat gelmemi gerektiriyor. Kızın Lübnâ'yı Zerîh'in oğlu Kays'a istiyorum." deyince Lübnâ'nın babası da "Ey Allah resulünün torunu! Biz hiçbir konuda sana karşı gelmeyiz. Bu gençten başkasını da arzulamıyoruz ancak Kays'ın babası Zerîh'in gelip kızımızı istemesini, onun bu işin üstünde durmasını daha doğru buluyoruz. Biz kızı verdikten sonra Zerîh bu işe razı olmazsa bu durumun bizim için utanç ve sövgü sebebi olmasından korkuyoruz." diye cevap verir. Hz. Hüseyin, Zerîh'e ve kabilesine gider. Onlar toplanmış vaziyettedirler. Zerîh ve etrafındakiler Hz. Hüseyin için ayağa kalkıp onu ulularlar ve Huzâ'alıların söylediklerinin aynısını söylerler. Hz. Hüseyin, Zerîh'e

¹⁵ Karası maviye meyilli göz (Vankulu Mehmed, 2015b: 1879).

“Lübnâ’yı Allah için oğluna isteyeceksin.” deyince Zerîh “Emrin baş üstüne!” diye cevap vererek kabilesinin ileri gelenleriyle Lübnâ’ya gider, onu oğlu için babasından ister ve Kays’ı Lübnâ’yla evlendirir. Daha sonra Lübnâ, Kays’a gönderilir. Lübnâ, bir müddet Kays’ın yanında durur. Sevgililer birbirlerinin hiçbir şeyini garipsemez.

Anne ve Babası Lübnâ’yı Boşaması İçin Kays’ın Aklını Çelmeye Çalışır Ama O Kabul Etmez

Kays, annesine en iyi davranan kimsedir ancak Lübnâ ve daima onun etrafında bulunması kendisini annesinden alıkoyar. Annesi buna üzülür ve “Bu kadın oğlumu benimle ilgilenmek alıkoydu, artık benimle ilgilenmiyor.” der. Kays çok şiddetli bir hastalığa tutuluncaya dek bu konuda konuşmaya fırsat bulamaz. Oğlu hastalıktan kurtulunca Zerîh’e “Kays, arkasında bir erkek çocuk bırakmadan ölecek diye çok korktum. Bu kadın erkek çocuk doğuramaz. Sen mal mülk sahibisin ve öldükten sonra malın mülkün el âleme kalacak. Oğlunu başka bir kadınla evlendir. Umulur ki Allah ona bir erkek çocuk nasip eder.” diyerek baskı yapar. Zerîh, bu konuyu erteler ve akrabaları toplandığı zaman Kays’ı çağırır ve “Ey Kays! Sen hastalanınca çok korktum. Senin çocuğun yok, benim de senden başka çocuğum yok. Bu kadın, dünyaya çocuk getiremiyor. Amca kızlarından biriyle evlen. Umulur ki Allah sana bir erkek çocuğu nasip eder de bu çocuk hem senin hem bizim göz aydınlığımız olur!” der. Kays babasına “Lübnâ’dan başkasıyla kesinlikle evlenmem.” diye karşılık verir. Babası “Çok malımız mülkümüz var, cariyeler satın al.” diye teklif edince Kays “Ben Lübnâ’yı vallahi hiçbir şeyle incitmem.” diye cevap verir. Babası “Yemin olsun ki onu boşayacaksın.” der. Kays “Vallahi ölüm benim için bundan daha kolaydır. Ama sana üç seçenek sunuyorum.” diyerek bunu reddeder. Babası bunların ne olduğunu sorar. Kays “Sen evlen. Belki Allah sana benden başka bir erkek çocuk nasip eder.” deyince babası “Bunu yapacak durumda değilim.” diye karşılık verir. Kays “Bırak, ben ailemi alıp buralardan gideyim. Hastalandığımda ölmüş olsaydım ne yapacaktıysan şimdi de aynısını yap.” deyince babası “Bu da olmaz.” diye karşılık verir. Kays “Lübnâ’yı sana edeyim. Ben buralardan gideyim. Belki onu unuturum. O benim aklımdayken iyi olmayı arzulamam.” deyince babası “Ya onu boşarsın ya da razı olmam.” diyerek Lübnâ’yı boşayana kadar evinde gölgelenmeyeceğine dair yemin eder. Zerîh, kızgın güneşin altına çıkar. Kays da gelip babasının yanında durur, elbisesiyle ona gölge yapar. Kendisi güneş dönene kadar kızgın güneşin altında kalır. Eve dönünce Lübnâ’ya birbirlerine sarılırlar ve ağlaşırlar. Lübnâ, Kays’a “Ne olur babanın sözüne uyma! Helak olursun ve beni de helak edersin.” deyince Kays ona “Seninle ilgili bir konuda hiçbir şekilde kimseye boyun eğecek değilim.” diye karşılık verir. Bu durum bir sene devam eder.

Kays'ın Lübnâ'yı Boşaması ve Ondan Ayrılığına Pişmanlığı

Başka bir rivayete göre Kays'ın anne ve babası on sene boyunca ondan uzak dururlar. Kays onlarla görüşmek istediği zaman reddederler. Sonunda o da Lübnâ'yı boşar. Hz. Hüseyin Kays'ın babasına “Kays ve Lübnâ'yı boşamak sana helal mi kılındı?! Ben Hz. Ömer'in “Karı kocanın arasını açmakla onların üstüne kılıçla gitmek arasında bir fark görmüyorum dediğini işittim.” der. Kays'ın Lübnâ'yı boşadığı ve sözün bittiği haberi Lübnâ'ya ulaşınca çok geçmeden Kays akli yerinden çıkar, kaybolur ve ona cinnet gibi bir hal gelir. Lübnâ'yı ve onunla beraberliğini hatırlar ve hıçkırığa hıçkırığa ağlar. Boşama haberi Lübnâ'ya ulaşınca babasına kendisini almaları için birini gönderir. Babası üstünde hevdeç olan ve Lübnâ'nın eşyalarını taşıyacak olan iki deve ile gelir. Bunu gören Kays, Lübnâ'nın cariyesine giderek “Alacağın olsun! Başıma nasıl bir musibet getirdiniz öyle!” der. Cariye de “Bana sorma, Lübnâ'ya sor!” diye cevap verince onun çadırına yaklaşp sormak ister ama Lübnâ'nın kabilesi Kays'a engel olur. Kendi kabilesinden bir kadın Kays'a gelir ve “Sana ne oluyor! Alacağın olsun! Bilmiyormuş gibi soruyorsun. Yoksa bilmezlikten mi geliyorsun? Bu gördüğün Lübnâ'dır ve bu gece veya yarın buradan gidecek.” deyince Kays düşüp bayılır ve bir şiir söyleyerek ayılır. Bir karga onun yakınına konup üst üste gıklar. Kays bunu uğursuzluk sayar ve bir şiir söyler. Kabilesi, onu Lübnâ'ya yaklaşımdan menettiği zaman da bir şiir söyler. Lübnâ devenin hevdecine konulup ağlayarak gittiği zaman Kays onu takip eder şiir söyler.

Kays, Lübnâları kavmiyle yola çıktıkları zaman uzun bir süre takip eder. Lübnâ'nın babasının onları takip etmesine mâni olacağını öğrenir ve durur. Giden kabileyi gözden kayboluncaya dek ağlayarak seyreder ve geri döner. Lübnâ'nın devesinin ayak izini görünce hemen yere kapanır ve onu öper. Döner ve Lübnâ'nın ayak izlerini ve oturduğu yerleri öper. Bunun için kınanır. Kabilesi onu toprağı öptüğü için azarlar. Bunun üzerine Kays şiir söyler. Lübnâ'nın izine bakan Kays yine şiir söyler.

Gece çökünce yalnız kalan Kays yatağına girer. Yatağında bir kararda kalamaz, yılan tarafından sokulmuşçasına döner durur. Sonra yerinden fırlayarak Lübnâ'nın çadırının kurulduğu yere gelir. Orada yerde yuvarlanmaya, ağlamaya başlar ve bir şiir söyler.

Kays, Onu Görmek İçin Gençlerle Beraber Lübnâ'nın Yurduna Gider

Kays, babasına ava gideceğini bahane ederek gençlerle yola çıkar, Lübnâ'nın yurduna gelir. Lübnâ'yı yahut ona haber gönderebileceği birini görmek için beklemeye başlar. Gençler

av ile meşgul olurlar. İşlerini bitirip döndüklerinde Kays'ı orada öylece durur ve “Seninle niçin gelmemizi istediğini anladık. Sen av için değil Lübnâ'yı görmek için geldin. Bu çok zor. Şimdi geri dön.” derler. Bunun üzerine Kays bir şiir söyler.

Gençler, Lübnâ'yı görene dek Kays'ın yanında kalırlar. Kays'ı gören Lübnâ “Hey sen! Sen kendini helak ve beni rezil ediyorsun!” der. Kays bir şiirle cevap verir:

Kays'ın Lübnâ'dan Ayrılığı Üzerine Hasreti ve Kendine Kızması

Kays, Lübnâ'yı boşaması hususunda babasının isteğine uyduğu için kendine kızmaya başlar ve “Keşke Lübnâ'yı alıp babamın diyarından göçseydim de ne onun yaptığını göreydim ne de o beni göreydi. Beni kaybetmiş olsaydı böyle bir işe girişemezdi ve ben ondan uzakta olsaydım yaptığından dolayı zor bir duruma düşmezdim. Keşke babamdan uzak durup Lübnâ'nın kabilesine veya herhangi bir Arap badiyesine yerleşseydim. Yahut ona asi olsaydım. Bu, benim kendi elimle kendime cinayetimdir. Kimseyi kınamaya gerek yok. İşte ben yaptıklarımın ötürü bir ölüyüm. Benim ruhumu kim geri getirebilir? Lübnâ'yı boşadıktan sonra ona gitmeme bir yol var mıdır?” diye hayıflanır. Hayıflandıkça içli içli ağlar, yanağını yere ve Lübnâ'nın izinin olduğu yerlere koyarak ve şiir söyler.

Kays'ın Karşısına Bir Geyik Çıkar

Kays, sabah olunca Lübnâ'nın yürüdüğü yola çıkar ve onun kokusunu içine çeker. Bir geyik Kays'ın solundan çıkıp sağına gider. O da ona doğru yönelir ama geyik kaçar. Bunun üzerine Kays bir şiir söyler.

Annesi, Kays'ın Yanında Lübnâ'yı Kötülemeleri ve Böylece Oğlunun Lübnâ'yı Unutması İçin Kabilenin Kızlarını Ayarlar Ama Kays Onu Unutmaz

Annesi, Lübnâ'yı onun yanında kötülemeleri, kederi ve ağlamasından dolayı onu kınamaları ve gönlüne girmeye teşebbüs etmeleri için kabilenin kızlarını Zerîh'le birlikte Kays'a gönderir. Kızlar Kays'a gelip etrafında toplanırlar. Şakalaşmaya, Lübnâ'yı kötülemeye ve Kays'ı yaptıklarından dolayı ayıplamaya başlarlar. Kadınlar uzun süre konuşunca onlara döner ve bir şiir söyler.

Kadınlar oradan ayrılıp Kays'ın annesine giderler ve oğlunu teselli konusunda ümidini kesmesini söyler. Başka ravilere göre ise kızlar Kays'ın yanında toplanırlar ve onun yanında oturmayı ve sohbeti uzatırlar ancak onun kafası başka yeredir. Sonra bir anda “Ey Lübnâ!” diye nida eder. Oradaki kızlar Kays'a “Neyin var senin? Alacağın olsun.” diye sorarlar. Kays

da “Ayağım uyuştı. Derler ki insanın bir yeri uyuştuğu zaman, insanlar içinde kendisi için en sevimli olan bir insanın adıyla dua ederse ayağındaki uyuşma giderilir. Bu sebeple onun adını andım.” diye cevap verir. Bunun üzerine kızlar onun yanından kalkarlar. Kays bir şiir söyler.

Hastalığı Esnasında Tabiple ve Ziyaretçileriyle Lübnâ Hakkında Konuşması

Kays hastalanır. Babası da kabilenin kızlarından oğlunu ziyaret etmelerini ve onunla sohbet etmelerini ister. Oğlunun teselli olmasını ve ziyaret eden kızlardan birine gönlünü kaptırmasını umar. Kızlar Zerîh’in dediğini yaparlar. Doktor onu tedavi etmek için kızlarla birlikte odasına girerler. Orada toplanınca sohbete ve uzun uzadıya hastalığının sebebini sormaya başlarlar. Bunun üzerine Kays bir şiirle cevap verir. Doktor Kays’a “Bu derdin ne zamandan beri var? Bu kadını ne zamandan beri seviyorsun?” diye sorar. Kays bir şiirle cevap verir.

Doktor, Kays’a “O kadını sana unutturacak olan şey daima ondaki kötülükleri, kusurları ve insanoğlunun tiksindiği bütün pislikleri aklına getirmendir. İşte o zaman kişi ondan uzaklaşır, unuttur ve derdi azalır.” der. Bunun üzerine Kays bir şiirler karşılık verir. Kays doktora bu şekilde hitap ederken babası içeri girer ve bu sözler üzerine oğlunu kınar. Kendisine dikkat etmesini, bu şekilde devam ederse ölebileceğini söyleyince Kays babasına şiirle cevap verir.

Lübnâ’yı Unutsun Diye Babası Kays’ı Evlendirir, Bunun Üzerine Lübnâ da Evlenir

Kays’ın bu hali uzun süre devam edince kabilesi Zerîh’e oğlunu güzel bir kızla evlendirmesini, bu kız vesilesiyle Lübnâ’yı unutabileceğini tavsiye ederler. Babası Kays’ı buna davet eder. Kays, babasının teklifini reddeder ve bir şiir söyler.

Zerîh, oğlunun evlenmeyi reddettiğini söyleyince arkadaşları ona “Oğluna Arap diyarlarında geziye çıkması ve oralarda konaklaması için emir ver. Belki beğeneceği bir kadın görür.” diye tavsiye bulunurlar. Babası yemin ederek Kays’tan geziye çıkmasını ister. Kays yola çıkar ve Fezâre kabilesinde konaklar. İpekten peçesini kaldırmış, adeta gece karanlığında görünen dolunay gibi güzel bir cariyeye görür. Kays ona “Ey cariyeye! Adın ne?” diye sorar. Cariye “Lübnâ.” diye cevap verir. Kays yüzüstü düşüp bayılır. Cariye Kays’ın yüzüne su serper ve başına gelenlerden dolayı ürker. Bu adam Kays b. Zerîh değilse kesin bir mecnundur diye aklında geçirir. Kays ayılınca cariyeye ondan nesebini sorar. Kays nesebini söyler. Cariye “Senin Kays olduğunu bilmiştim. Ama Allah için ve Lübnâ’nın hatırı için

bizim yemeğimizden ye.” der. Ona yemek ikram eder. Kays yemekten parmaklarıyla yer ve bineğine biner. Hemen ardından cariyenin kardeşi gelir. Kays’ın devesinin çöktüğü yeri görür. Gelenin kim olduğunu sorar ve öğrenir. Bineğine biner ve Kays’ı eve geri getirir. Yemin ederek ondan bir ay yanlarında kalmasını ister. Kays ona “Sen beni zora soktun ama arzunu yerine getireceğim.” diye karşılık verir. Fezârelinin, Kays’ın konuşmasına, aklına ve raviliğine hayranlığı artar ve kız kardeşiyle evlenmesini teklif eder. Kays ona “Hey sen! Sende bir cazibe var. Ancak ben bir işin içindeyim ki ondan dolayı benden fayda gelmez.” diye karşılık verir. Kays’a bu teklifi defalarca sunar ve kabilesi “Senin bu yaptığının bize bir sövgü sebebi olmasından korkarız.” diyerek onu kınarlar. O da “Beni bırakın, şerefli insanların Kays gibi insanlara rağbet eder.” diye karşılık verir. Fezâreli, Kays’ın, kız kardeşi Lübnâ’yla evlenmesi için ona ısrar eder ve sonunda Kays teklifi kabul eder. Fezâreli, Kays ve Lübnâ adlı kız kardeşi arasında nikâh akdini gerçekleştirir ve Kays’a “ Lübnâ’nın mihrini ben senin yerine öderim.” diye teklif edince o “Kardeşim, ben kavmimin en zenginiyim. Senin böyle bir külfete girmene ne gerek var. Ben şimdi kavmime giderim ve Lübnâ’nın mihrini getirir, ona öderim.” diye cevap verir. Kays evine gider ve durumu kendisine engel olan babasına bildirir. Zerîh buna sevinir ve mihrini gönderir. Kays, Fezâre kabilesine döner ve Fezâreliler Lübnâ’yı Kays’ın yanına gönderirler. Kays yanına gelen Lübnâ’ya sıcaklık göstermez, ona yaklaşmaz, onunla bir harf kelime bile konuşmaz ve onun yüzüne bakmaz. Uzun süre bu şekilde kalır. Daha sonra Lübnâ’nın ailesine, bir müddet kendi kabilesine gideceğini söyler. Fezâreliler buna müsaade ederler. Kays doğruca Medine’nin yolunu tutar. Medine’de ensardan bir arkadaşı vardır. Ona gelir ve evlenme meselesini anlatır. Lübnâ bunu duyunca gam içinde kalır ve “Kays, gaddarmış. Şimdiye kadar evliliğim konusunda kabilemi reddediyordum ama bundan böyle evliliğe razı olacağım.” der. Lübnâ’nın babası, kızını boşadıktan sonra ona kızına musallat olan Kays’ı Mu’âviye’ye şikâyet eder. Mu’âviye de Mervân b. Hakem’e, Kays’ın Lübnâ’ya musallat olması durumunda görüldüğü yerde öldürülmesini yazar, Lübnâ’nın babasına da kızını Benî ‘Abdullâh kabilesinden Hâlid b. Hillize ile evlendirmesini emreder. Babası kızını onunla evlendirir. Kadınlar, Lübnâ’nın zifaf gecesinde şiir söylemeye başlarlar.

Bunun üzerine Kays kederlenir ve hıçkırarak içli içli ağlamaya başlar. Hemen devesine atlar ve Lübnâ’nın kabilesinin diyarına gelir. Kadınlar ona “Burada ne yapıyorsun? Lübnâ kocasına gönderildi.” derler. Gençler onunla beraber yürüyerek kadınların söylediğine benzer şeyler söylerler ama Kays onlara cevap vermez. Sonunda Lübnâ’nın çadırının

kurulduğu yere gelir, devesinden iner ve yerde yuvarlanmaya başlar. Yanağını toprağa sürerek acı acı ağlar. Sonra bir şiir söyler.

Lübnâ'nın Babası Kays'ı Mu'âviye'ye Şikâyet Eder ve O, Kays'ın Görüldüğü Yerde Öldürülmesine Karar Verir

Lübnâ'nın babası, Mu'âviye'nin huzuruna çıkar ve Kays'ı, kızını boşadıktan sonra ona musallat olduğu için şikâyet eder. Mu'âviye, Mervân'a Kays'ın Lübnâ'ya yaklaşması durumunda görüldüğü yerde öldürülmesini ve bu konuda sert olmasını yazar. Mervân, kararı Lübnâ'nın babasının daima orada konakladığı suyun sahibine bir yazı ve hile yazar. Lübnâ, durumu Kays'a bildirmek ve onu uyarmak için bir haberci gönderir. Olanları duyan Zerîh, Kays'ı azarlar ve somurtarak “Sultan senin öldürülmene cevaz vermeden bu işten vazgeçtin mi?!” deyince Kays bir şiirle cevap verir.

Kays, Hac Mevsiminde Lübnâ'yla Karşılaşır

Kays hacca gider. Bu ziyareti Lübnâ'nın da ziyaretine denk gelir. Orada Lübnâ'yı ve Lübnâ'nın kabilesinden bir kadını görür. Şaşırır ve olduğu yerde donakalır. Lübnâ yoluna gider. Daha sonra halini sorması ve selamını iletmesi için kadını Kays'a gönderir. Kadın, Kays'ı tek başına oturmuş, ağlayarak şiir söylerken bulur.

Kadın, Kays'ın çadırına girer Lübnâ'dan bahsetmeye başlar. Kays da uzun uzun kendi halinden bahseder. Kadın, kendisini Lübnâ'nın gönderdiğini söylemez. Kays kadından Lübnâ'ya selamını iletmesini ister ama o geri durur. Kays şiir söylemeye başlar.

İnsanlar hac ibadetini yaptıktan sonra oradan ayrılırlar. Kays dönüş yolunda ölecek derecede hastalanır. Lübnâ'nın habercisi gelmez. Çünkü Lübnâ'nın kabilesi onu görmüş ve tanımıştır. Bunun üzerine bir şiir söyler.

Lübnâ bu beyitleri işitir. Çok kederlenir ve ağlar. Sonra gece vakti Kays'a gider ve özür diler. “Ben seni korumak istiyorum ve öldürülmenden korkuyorum. Bu sebeple senden sakınıyorum. Eğer böyle bir şey olmasaydı ayrılmazdık.” diyerek ona veda eder ve oradan ayrılır.

Lübnâ, Kays'ın Hastalandığı Haberini Yalanlar

Lübnâ'nın ailesi ona Kays'ın kendi aşkı yüzünden hasta olduğunu, bu yolculuğunda öleceğini söyler. Lübnâ da onları kendisinden uzaklaştırmak için “Kays'ı iddiasında sadece

bir yalancı, hasta değil hasta numarası yapan biri olarak görüyorum.” der. Kays bunu duyar ve bunun üzerine bir şiir söyler.

Kays’ın, Lübnâ ve Eşiyle Hikâyesi; Kays, Kendisini Tanımayan Lübnâ’nın Eşine Deve Satar

Kays daha sonra kabilesine gelir. Babasının develerinden bir kısmını alır ve babasına Medine’ye giderek bu develeri satıp elde ettiği parayla evin ihtiyaçlarını tedarik etmek istediğini ifade eder. Babası onun aslında Lübnâ’ya gitmek istediğini bilir. Kays’ı azarlar ve buna izin vermez. Kays oralı olmaz. Develeri alıp Medine’ye gelir. Develerini sergilerken Lübnâ’nın eşi gelerek bir deve için pazarlık yapar. İkisi de birbirini tanımamaktadır. Kays ona bir deveyi satar. Lübnâ’nın eşi ona sabahleyin Kesîr b. Salt’ın evine gelmesini ve parasını almasını söyler. Kays bunu kabul eder. Lübnâ’nın eşi daha sonra eve gider ve Lübnâ’ya “Badiye halkından birinden bir deve aldım. Yarın gelip parasını alacak. Ona yemek hazırla.” der. Lübnâ kendisine söyleneni yapar. Sabah olunca Kays gelir ve evin hizmetçisine “Efendine devenin sahibi kapıda diye söyle.” der. Lübnâ Kays’ı sesinden tanır ama bir şey söylemez. Lübnâ’nın eşi hizmetçiye Kays’ı içeri almasını söyler. Kays içeri girer ve oturur. Lübnâ hizmetçisine “Ona, ‘Ey delikanlı, niçin perişan görünüyorsun?’ diye sor.” der. Kays, içini çektikten sonra “Sevgilisinden ayrılan ve ölümü hayata tercih edenlerin hali böyle olur.” diye cevap verir ve ağlar. Lübnâ hizmetçisinden Kays’a “Hikâyeni anlat.” demesini ister. Kays içini dökmeye başlayınca Lübnâ perdeyi açar, “Yeter! Hikâyeni bildik.” der ve perdeyi çeker. Buna çok şaşırان Kays bir an hiç konuşmaz, akabinde patlar ve ağlar. Sonra kalkıp oradan çıkar. Lübnâ’nın eşi “Alacağın olsun! Neyin var? Dön ve devenin parasını al. Eğer daha fazla para istersen verelim.” der. Kays onunla konuşmaz, devesine biner ve gider. Lübnâ eşine “Alacağın olsun! Bu, Kays b. Zerîh’tir. Ona neden böyle bir şey yaptın?” diye sorar. Eşi “Onu tanımadım.” diye cevap verir. Kays yolda ağlamaya başlar, kendi kendine hayıflanır, yaptığı iş için kendine kızar ve sonra bir şiir söyler.

Bu Hadiseden Sonra Hastalanması

Kays, Lübnâ’yı gördükten sonra kabilesine döner. Yaptığını uygun görmez, üzülür ve büyük bir sıkıntı içine girer. Kabilesi onun yaptığını hoş karşılamaz ve halini sorarlar ancak Kays onlara bir şey söylemez. Ölecekmişçesine hastalanır. Babası ve kavminin ileri gelenleri yanına gelerek onunla konuşurlar, kendisini azarlar ve Allah’ın adını anarlar. Kays onlara “Alacağınız olsun! Kendi kendimi mi hasta ettim zannediyorsunuz. Kendime ümitsizlikten başka bir teselli mi buldum? Ben gam ve belayı seçtim. Yoksa bu konuda bir oyun mu

yapıyorum! Bunu, annem ve babam benim için seçtiler ve beni bununla katlettiler.” diye karşılık verir. Babası ağlamaya başlar, oğlunun ferah ve teselli bulması için dua eder. Kays bir şiir söyler.

Lübnâ Kays’a Gizlice Bir Haberci Gönderir, Kays’a Niçin Evlendiğini ve Kendisini Başkasıyla Evlenmeye Mecbur Ettiğini Sorar

Lübnâ, Kays’ın gidişinden sonra ona gizlice bir haberci gönderir ve ona “Kays’tan şiir okumasını iste. Sana nesebini sorarsa Huzâ’a kabilesinden olduğunu söyle. Eğer sana şiir okursa, niçin evlendin de Lübnâ’nın senden sonra evliliği kabul etmesine sebep oldun diye sor. Sana her ne söylerse ezberle ki onları gelip bana anlatasın.” der. Haberci, Kays’a gelip selam verir ve kendisinin Huzâ’a kabilesinden olduğunu söyler. Kendisinin Şamlı olduğunu söyleyip Kays’tan bir şiir okumasını ister. Kays bir şiir söyler.

Beyitler devam edip gider. Haberci, Kays’a “Lübnâ’dan sonra niçin evlendin?” diye sorunca Kays durumu anlatır. Evlendiği kadına bakmadığını, onu kadınlar arasında görse tanıyamayacağını, ona elini sürmediğini, onunla hiç konuşmadığını, onun yanında elbisesini hiç çıkarmadığını yemin ederek anlatır. Haberci, Kays’a “Ben Lübnâ’nın komşusuyum. Senin sevginden dolayı Lübnâ’da bir haller var. Eşi Lübnâ’nın yanında, senin onun yakınında olmanı ve sayende Lübnâ’nın durumunun iyileşmesini arzuladı. Lübnâ’ya ne söylemek istersen söyle ki ona ulaştırayım.” deyince Kays ona “Yola çıkacağın zaman bana gel.” der. Haberci yola çıkacağı zaman Kays’a uğrar. Kays, ona “Lübnâ’ya şunu söylersin.” diyerek bir şiir söyler.

Kays’ın Şiiriyle Vaziyetin Ortaya Çıkması Sonucu Lübnâ’nın Eşi Onu Azarlar, Lübnâ da Eşine Kızır

Kays’ın sevdası Medine’de meşhur olur. Garîz, Ma’bed, Mâlik ve başkaları Kays’ın şiirini terennüm eder. Yediden yetmişe herkes bu şiiri duyar. İnsanlar bu şiirle coşarlar ve Kays’ın haline üzülrler. Lübnâ’nın eşi gelerek onu kınar, azarlar ve “İnsanların diline düşmekle beni rezil ettin.” der. Lübnâ kızarak “Hey sen! Ben seninle ne seni ne de malını mülkünü isteyerek evlendim. Kimse de benimle evlenesin diye sana dolap çevirmedi. Benim önceden onun eşi olduğumu ve beni boşamaya zorlandığını biliyordun. Vallahi benim diyarıma gelmesi halinde görüldüğü yerde öldürülmesi kararı çıkıncaya kadar evliliği kabul etmedim. Bana olan sevgisi onu bir tehlikeye atar da öldürülür diye korktum ve seninle evlendim. Şimdi ne istersen yap. İstersen benden ayrıl, benim sana ihtiyacım yok.” der. Eşi

Lübnâ'ya herhangi bir cevap vermekten kaçınır. Onunla bu vesileyle barışmak için Medine'nin cariyelerini Lübnâ'ya getirerek onlara Kays'ın şiirini okutmaya başlar. Ancak bu, Lübnâ'nın içinde bulunduğu durumu ve eşinden uzaklaşmasını daha da artırır. Lübnâ bu şiirden bir parça duydukça üzülp içli içli ağlar.

Burîke, Lübnâ'yla Görüşmesi İçin Aracılık Eder

Benî Zühre kabilesinin ileri gelenlerinden Burîke denilen çok zarif ve şerefli bir kadın vardır. Burîke'nin eşi Kureyşli, misafirhane sahibi biridir. Kays'ın hastalığı devam edince babası ona “Senin derdinin dermanı Lübnâ'nın yakınında olman. Medine'ye git.” der. Kays Medine'ye ulaşır ve sonunda Burîke'nin eşinin misafirhanesine gider. Hizmetçiler hemen Kays'ın bineğini tutup onu indirmek isterler. Kays onlara “Yapmayın. İnmeyeceğim. Burîke'yi görebilir miyim? Bir ihtiyacım için ona geldim. İhtiyacımı görebilecekse burada konaklarım yoksa giderim. Burîke'nin evine giderler ve ona haber verirler. Burîke çıkar, Kays'a selam verir, onu güzelce karşılar ve “Neye ihtiyacın varsa yerine getireceğiz. İn bineğinden.” der. Kays iner, Burîke'ye yaklaşır ve “İhtiyacımı anlatayım mı?” diye sorunca Burîke “Nasıl istersen!” diye cevap verir. Kays, Burîke'ye “ Ben Kays b. Zerîh'im.” der. Burîke “Allah seni var etsin ve kendine yaklaştırsın! Senin hikâyen bizim için her zaman taptaze.” diye cevap verir. Kays ona “Benim ihtiyacım şu ki uygun gördüğün şekilde Lübnâ'yı bir defa olsun görmek istiyorum.” der. Burîke “İsteğin bana ait.” deyince devesinden iner ve onların yanında konaklar. Burîke bu işi saklı tutar. Kays, Burîke'ye hediyeler verip “Bu hediyelerle Lübnâ ve eşinin gönlünü hoş et ki seninle samimi olsunlar.” der. Burîke söyleneni yapar ve birkaç defa Lübnâ'yı ziyarete gider. Sonra Lübnâ'nın eşine “Söyle bakalım. Sen, benim eşimden daha mı üstünsün?” diye sorar. Lübnâ'nın eşi hayır diye cevap verince “Peki, Lübnâ benden üstün mü?” diye sorar. Lübnâ'nın eşi buna da hayır diye cevap verir. Burîke “Bana ne olmuş ki onu ziyaret ettiğim halde o beni ziyaret etmiyor!” deyince Lübnâ'nın eşi Burîke'ye ona Lübnâ'nın karar vereceğini söyler. Lübnâ, Burîke'ye gelir ve ziyaretine gelmesini ister. Kays'ın misafirleri olduğunu haber verir. Lübnâ hemen harekete geçip Burîke'ye ziyarete gider. Birbirlerini görünce helak olacak gibi ağlarlar. Lübnâ, Kays'a ne halde olduğunu ve hastalığını sormaya başlar. Kays anlatır. Kays onun ne halde olduğunu sorunca Lübnâ anlatır. Lübnâ Kays'tan hastalığına dair söylediği şiirini okumasını ister. Kays şiirini ona okur.

Lübnâ, Kays'a evliliği konusunda sitem eder. Kays da Lübnâ'ya o kadına sevgi dolu gözlerle bakmadığına, ona hiç yaklaşmadığına dair yemin edince Lübnâ ona inanır. Kays bir şiir söyler.

Kays o gün akşama kadar Lübnâ'yla konuşur, son derece iffetli bir şekilde içini döker ve saygı içinde konuşur. Lübnâ, ertesi gün tekrar geleceğini vadederek oradan ayrılır ama ertesi gün gelmez. Kays'ın haberi duyulunca ona haberci de göndermez. Kays bir kâğıda bir şiir yazarak Burîke'ye verir ve bunu Lübnâ'ya iletmesini ister. Mu'âviye'ye doğru yola çıkar.

Kays Derdini Yezîd'e Anlatır, Onu Över; Yezîd de Kays'ın Kanının Dökülmesini Engeller

Kays, Mu'âviye'ye gider. Yezîd'in yanına girer, derdini anlatır ve onu metheder. Yezîd ona merhamet eder ve “Ne dilersen dile. İstersen eşine Lübnâ'yı mecburen boşaması için bir emir yazayım.” der. Kays ona “Bunu istemiyorum. Görüldüğüm yerde öldürülmem emri olmaksızın Lübnâ'nın yaşadığı diyarda yaşamak, onun haberlerini almak ve bununla kanaat etmek istiyorum.” diye karşılık verir. Bunun üzerine Yezîd, Kays'a “Bu konuda bize gelmeden böyle bir istekte bulunmuş olsaydın bu talebin engellenmezdi. İstedğin yerde yaşayabilirsin.” der. Babasının Kays hakkında, istediği yerde yaşayacağına ve kimsenin ona karışmayacağına dair yazısını alır. Lübnâ'ya yaklaşması durumunda öldürülmesine dair yazdığı yazıyı da iptal eder. Kays memleketine döner. Onun geldiği ve Lübnâ'ya yaklaştığı haberi Fezâre kabilesine ulaşınca Kays'la, yazışır ve onu kınarlar. Kays, evlendiği cariye'nin kardeşine “Ey kardeş! Ben seni aldatmadım. Hiç kimseyle meşgul olmadığımı da sana bildirdim. Kız kardeşin hususunda sözü sana bırakıyorum. Nasıl hüküm verirsen onu uygula.” der. Delikanlı ikisini ayırmak istemez. Kız kardeşi bir müddet Kays'ın himayesinde yaşar ve sonra vefat eder.

'Ayyâş el-Sa'dî, Kays'ı Dalgınken Görür, Kays Ona Şiir Okur

'Ayyâş el-Sa'dî Medîne'den Şâm'a giderken yeni bir yerleşim yeri olan Mezâd adlı yerde kâmil bir adamın kendi kendine konuşup ağlayan birini görür. Ona selam verir ancak selamına cevap alamaz. Adamın kafası karışık diye düşünerek yüzünü çevirir ve gider. Oturan adam bir süre sonra 'Ayyâş'ın selamına karşılık verir ve yanına çağırır. 'Ayyâş ona gider. Oturan kişi “Vallahi selamını duydum ama benim kafam karışık. Kafam bazen gidiyor sonra geri geliyor.” deyince 'Ayyâş ona kim olduğunu sorar. Adam Kays b. Zerîh diye cevap verince 'Ayyâş “Lübnâ'nın sevdalısı?” mı diye sorar. Kays “Lübnâ'nın sevdalısı ve vallahi

öldürdüğü kişi!” diye cevap verir. Sonra su tulumuna dönen gözlerinden yaşlar akar. 'Ayyâş onun sözünün güzelliğini unutmaz.

Kays ve Lübnâ'nın Akıbetleri

Kays ve Lübnâ'nın akıbetleri hakkında değişik rivayetler vardır. Birçok ravi onların ayrılık üzerine öldüğünü rivayet etmişlerdir. Bazısına göre Kays vefat eder ve vefat haberi Lübnâ'ya ulaşınca o da üzüntüsünden ölür. Bazısına göre de önce Lübnâ ölür, Kays da Lübnâ'nın üzüntüsünden vefat eder. Bir diğer rivayette ise Lübnâ vefat eder. Kays, ailesinden bir grup insanla Lübnâ'nın kabrine giderek bir şiir söyler.

Sonra kendisini kabrin üstüne atarak bayılana kadar ağlar. Ailesi aklını kaybeden Kays'ı evine taşırlar. Kays'ın hastalığı üç gün boyunca devam eder, uyanmaz, konuşanlara cevap vermez. Nihayet vefat eder ve Lübnâ'nın yanına gömülür.

C) Cemîl ve Buseyne [CB]

Cemîl'in Buseyne'ye Aşkının Başlangıcı

Cemîl'in Buseyne'ye ilk ilgisi şöyle başlar. Bir gün develerini sulamak için Bağîz Vadisi denilen yere götürür. Cemîl uzanır ve develerini yukarıya doğru gönderir. Buseyne'nin ailesi de vadinin kenarındadır. Buseyne ve komşusu da develerini sulamak için giderler. Cemîl'in, ıhmış develerine rast gelirler. Buseyne Cemîl'in develerine eziyet verir ve onları ürkütür. Buseyne o sıralar küçük bir cariyedir. Cemîl, ona söver. Buseyne de ona söver. Sövgüsü Cemîl'in çok hoşuna gider ve bunun üzerine bir şiir söyler.

Cemîl bayram günü dışarı çıkar. O gün kadınlar süslenmişler, kendilerini hem diğer kadınlara hem erkeklere göstermektedirler. Cemîl, Benî el-Ehab kabilesinden kadınların arasında bulunan Buseyne ve kız kardeşi Ümmü Cüseyyir'in yanında durur. Onlar babasının yakın arkadaşı 'Ubeydullâh b. Kutbe'nin amcasının kızlarıdır. Onları o şekilde görünce çok beğenir ve Buseyne'ye âşık olur. Onlarla oturur. Benî el-Ehab gençleriyle beraber oradan gider. Cemîl, Buseyne'nin kabilesinin, Buseyne'ye sevgi dolu bakışlarını fark ettiklerini ve öfkelenediklerini öğrenir. Bir şiir söyleyerek gider.

Buseyne'ye Cemîl'in kendisi üzerine şiir yazdığı haber verilince, Cemîl'in kendisiyle baş başa kalmak üzere gelmesi halinde ona çıkacağına, kendisini ondan gizlemeyeceğine yemin eder. Cemîl, erkeklerin boş bulundukları zamanlarda Buseyne'ye gider, onunla ve kız kardeşleriyle sohbet eder. Bu hal, Cemîl'in onlar yokken Buseyne'ye gidip onunla sohbet ettiği haberi Buseyne'nin akrabalarına iletilinceye kadar devam eder. Buseyne'nin akrabaları pek kıskançtır. On beş civarında adam Cemîl'i gözetler. O sırada Cemîl, kızıl devesiyle gelerek Buseyne ve Ümmü Cüseyr'in yanında durur, onlarla sohbet eder ve o gün onlara şiir okur.

Cemîl bu haldeyken Buseyne'nin akrabaları aniden onun üzerine atlarlar. Cemîl kızıl devesiyle onları vurur. Bu sayede deve ilerlerken o şiir söyler.

Buseyne, Cemîl'e Buluşma Sözü Verir Ama Ailesi Engel Olur, Kabilenin Kadınları Cemîl'i Kınarlar

Buseyne'nin akrabaları Cemîl'in kanını dökmek üzere ant içerler. Mekke'ye giden Cemîl'in Kurâ Vadisi'nde akşamladığını işitirler. Onlardan bir grup atlı yola çıkıp oraya gelirler. Cemîl'i vadinin yamacındaki dar bir yolda bulurlar. Vadinin akıntıyı çevreleyen iki

tarafını tutarlar. Orası devenin yürümekte gitmekte zorlandığı bir yerdir. Onların Cemîl ve iki arkadaşı olduğunu anlarlar. Buseyne’yi tutup Cemîl’e vaadini yerine getirmesine engel olurlar. Cemîl, gün doğunca mahzun ve Buseyne hakkında olumsuz düşüncelerle oradan ayrılır. Evine döner. Kabilesinin kadınları bu durumdan dolayı onu kınarlar ve “Buseyne’den yana senin eline sadece haksızlık, yalan ve vefasızlık geçti. Sana münasip olabilecek ondan uygun kadınlar var. Aynı şekilde onun için de senden başkaları var.” derler. Cemîl, bunun üzerine bir şiir söyler.

Buseyne, Kendisi Üzerine Söylediği Şiirden Dolayı Cemîl’e Sitem Eder

Uzun bir ayrılıktan sonra Cemîl, Buseyne’yle karşılaşır ve birbirlerine uzun uzun sitem ederler. Buseyne, Cemîl’e “Alacağın olsun Cemîl! Hem şu şiiri söylüyorsun hem de beni sevdiğini mi iddia ediyorsun?!” diyerek şiiri okur. Cemîl bir müddet susar, sonra ağlar ve ben öyle değil şöyle dedim, diyerek şiir söyler. Bunun üzerine Buseyne “Alacağın olsun! Böylesi bir temenniye seni iten nedir? Yoksa büyük bir afiyetle yaşamak hepimize yetmez mi?” der.

Buseyne’nin Babası ve Kardeşi, Cemîl’in Onunla Konuşmasını Gizlice Dinlerler, Şüpheli Bir Şey Görmezler

Buseyne’nin cariyesi, babasına ve kardeşine “Cemîl bu gece Buseyne’nin yanında.” diye ispiyonlar. İkisi kılıçlarını kuşanmış halde Buseyne’ye gelirler. Cemîl’in Buseyne’nin karşı tarafında oturmuş bir şekilde onunla konuşup ona derdini anlattığını görürler. Cemîl daha sonra “Ey Buseyne! Sana olan sevgimi ve tutkumu görüyor musun? Bu sevgime bir karşılık vermeyecek misin?” diye sorar. “Neyle karşılık vereceğim?” diyen Buseyne’ye “Birbirini sevenlerin arasında olması gereken neyse onunla!” diye karşılık verir. Buseyne “Ey Cemîl! İstedğin bu muydu? Yemin olsun ki sen benim gözümde böyle bir şeyden uzaktın. Bir daha böyle şüpheli bir şey ima edersen bundan sonra yüzümü göremezsin!” deyince Cemîl gülerek “Bunu sana, bu konudaki fikrini öğrenmek için söyledim. Eğer bu isteğime cevap verseydin, başkasının isteğine de cevap vereceğine kanaatim gelirdi. Eğer isteğimi yerine getirme konusunda bana kolaylık gösterseydin, şu elimde tuttuğum kılıcımla sana bir darbe vururdum. Eğer nefsim bana galip gelseydi senden ebediyen ayrılırdım. Yoksa şöyle söylediğimi duymadın mı?” diyerek bir şiir söyler. Bunun üzerine Buseyne’nin babası oğluna “Hadi kalk, bugünden sonra bu adamın Buseyne’yle görüşmesine engel olmamıza gerek yok.” diyerek oradan ayrılırlar ve onları orada bırakırlar.

Cemîl Arkadaşının Yardımı Sayesinde Bir Defa Buseyne'yle Görüşür

Benî 'Uzre kabilesinden biri şöyle anlatır: “Cemîl’le akrandık ve benimle samimiydi. Bir gün bana, ‘Buseyne’yle görüşebilmem için bana yardım eder misin?’ dedi. Onunla gittik. O, pusuya yattı ve yüzüğünü benimle, Buseyne’nin çobanına gönderdi. Yüzüğü çobana verdim. O, yüzükle Buseyne’ye gitti ve ondan Cemîl’e, buluşma haberini getirdi. Gece olunca Buseyne Cemîl’e gelerek sabah olana kadar uzun uzadıya sohbet ettiler. Sonra Cemîl, Buseyne’ye veda ederek devesine bindi. Cemîl daha kalkmamış olan devesine kurulunca Buseyne ‘Ey Cemîl! Bana yakın ol.’ dedi.”.

Cemîl, Küseyyir’i Randevu Ayarlaması İçin Buseyne’ye Gönderir

Cemîl bir gün Küseyyir’le karşılaşır ve nereden geldiğini ve nereye gittiğini sorar. Küseyyir, Buseyne’nin babasının yanından geldiğini ve sevgiliye yani ‘Azze’ye gittiğini söyler. Cemîl, Küseyyir’e “Tekrar geldiğin yere gidiyorsun ve Buseyne’den benim için bir randevu alıyorsun.” der. Küseyyir ona “Az önce Buseyne’yle görüştüm, oraya tekrar gitmeye utanıyorum.” diye karşılık verir. Cemîl “Kesinlikle bunu yapacaksın.” der. Küseyyir “Buseyne’yle görüşmen ne zamandı?” diye sorunca o “Avın başlangıcında... Devm Vadisi’nin aşağısına yağmur yağmıştı. Buseyne ve cariyesi elbise yıkamaya çıkmıştı. Beni görünce tanımadı. Sudaki elbiseye elleriyle vurdu ve ona sarındı. Cariyesi beni tanıyınca elbisesini tekrar suya koydu. Güneş batıncaya kadar sohbet ettik. Bir daha ne zaman buluşacağımızı sordum. ‘Ailem dolaşiyor.’ dedi. Güvenip de Buseyne’ye gönderebileceğim birini bulamadım.” diye cevap verir. Küseyyir “Oraya gidip Buseyne’yle baş başa kalamazsam bu söylediklerini bir şiir içinde anlatmama ne dersin?” der. Cemîl “Bu doğru bir iş.” diyerek Küseyyir’i Buseyne’ye gönderir. “Beni bekle.” diyen Küseyyir yola çıkar ve Buseyne’nin kabilesinde devesini çöktürür. Buseyne’nin babası Küseyyir’e neden geri geldiğini sorunca Küseyyir “Aklıma üç beyit geldi. Bu beyitleri seninle paylaşmak istedim.” diye cevap verir. Küseyyir, beyitleri okumasını isteyen Buseyne’nin babasına okurken Buseyne de dinler.

Buseyne hemen odasının duvarına vurarak “Defol! Defol!” deyince babası neyi olduğunu sorar. Buseyne “İnsanlar uyuduğu zaman tepenin arkasından bir köpek bize geliyor.” diye cevap verdikten sonra cariyesine “Devmat Vadisi’nden odun getir de bir koyun keselim ve Küseyyir için pişirelim.” der. Küseyyir, benim buna vaktim yok deyip Cemîl’e gider ve olanları anlatır. Cemîl ona buluşmanın Devmat Vadisi’nde olacağını söyler. Buseyne de güvendiği ve samimi olduğu dayı kızları Ümmü Hüseyin, Leylâ ve Nüceyyâ’ya

“Küseyyir’in şiirinden Cemîl’in onun yanında olduğunu anladım.” der. Cemîl Küseyyir’le, Buseyne de beraberindekilerle vadiye gelirler. Sabaha kadar otururlar. Küseyyir “O meclisten daha güzel bir meclis ve Cemîl ile Buseyne’nin birbirinin kalplerindekini bilmesi gibisini görmedim. Hangisinin daha bildiği konusunda arada kaldım!” der.

Sultan, Buseyne’yle Tekrar Görüşmesi Halinde Ailesinin Cemîl’in Buseyne’nin Ailesinin Cemîl’i Öldürebileceğine Dair Karar Vermesi ve Bu Karar Üzerine Cemîl’in Yaptıkları

Cemîl, Buseyne’ye zaman henüz genç bir delikanlıyken âşık olur. Yaşı gelince Buseyne’ye talip olur ama ailesi kabul etmez. Onun hakkında şiirler söyler. Bu şiirler şöhret bulunca Buseyne’den uzaklaştırılır. Ona gizli gizli gelir. Sonra Buseyne başka biriyle evlendirilir. Dücâce b. Rib’î’nin Kurâ Vadisi’ne sultan olmasına kadar Buseyne’yi eşinin evinde gizliden gizliye ziyaret eder. Onu sultana şikâyet ederler. Sultan, Cemîl’in Buseyne’ye yaklaşmamasını ve tekrar ziyarete gelmesi durumunda görüldüğü yerde öldürülmesine karar verir. Cemîl, o zaman Buseyne’den uzak durur. Buseyne’nin ailesi Cemîl’i öldürmeye dair yemin edip sultan da onlara izin verince dünya Cemîl’in başına dar gelir. Kum tepelerine çıkar, Buseyne’nin kabilesi tarafından esen rüzgârı içine çeker ve şiir söyler.

Sabah aydınlığı başlayınca Cemîl oradan ayrılır. Buseyne yanındaki kabilenin cariyelerine “Alacağınız olsun! Ben bazı tepelerden Cemîl’in iniltisini duyuyorum.” deyince onlar “Allah’tan kork! Bahsettiğin şeyi şeytan senin hayaline getiriyor. Hakikatte öyle bir şey yok.” diye cevap verirler.

Cemîl ve Küseyyir Aşk Şiirlerini Okurlar ve Ağlarlar

Cemîl ve Küseyyir buluşurlar ve aşk şiirlerini okurlar. Küseyyir, Cemîl’e “Ey Cemîl! Görüyor musun, Buseyne senin şu sözünü duymadı.” diyerek şiir söyler. Cemîl de ona “Ey Küseyyir! Görüyor musun, ‘Azze senin şu sözünü duymadı.” diyerek şiir söyler. Sonra gecenin bir bölümü ağlaşırlar ve oradan ayrılırlar.

Cemîl, Buseyne’ye Buluşma Haberi Gönderir, Ailesi Bunu Öğrenince Buseyne Gitmez

Cemîl bir gün Buseyne’yi ziyaret etmek için gider. Suyu yakın bir yerde durur ve Buseyne’nin bir cariyesi veya çobanını gözetler. Bulunduğu yer Buseyne’nin yanında kırbası olan Habeşli cariyesinin bulunduğu yere uzak değildir. Habeşli cariyeye Cemîl’i tanımakta ve

Buseyne'yle arasında olanları bilmektedir. Cemîl'e selam verip yanında oturur. Cemîl, Buseyne'nin ne halde olduğunu sormaya başlar, Buseyne'nin ayrılığından sonra ne hale düştüğünü anlatır ve Buseyne'ye söylemesini istediklerini ona ifade eder. Daha sonra yüzüğünü ona verir. Yüzüğü Buseyne'ye vermesini ve ondan bir randevu almasını ister. Cariye söyleneni yapar ve oradan ayrılır. Eve geç varır. Buseyne'nin babası, eşi ve kardeşi ona neden geç kaldığını sorarlar. Cariye, eğilip bükülür, olanları anlatmaz ve bahane üretir. Cariyeyi şiddetli bir şekilde döverler. Cariye, Cemîl'le yaşadıklarını anlatır ve onun yüzüğünü Buseyne'nin babasına verir. Bu sırada Benî 'Uzre kabilesinden iki genç oradan geçer ve konuşulanları duyarlar. Cemîl'in bulunduğu yeri anlarlar. Cemîl'in başına bir gelmesin diye onlara "Siz Cemîl'i Buseyne yanında yokken görür de öldürürseniz bu işten dolayı adınız kirlenir. Buseyne'nin ailesi Benî 'Uzre kabilesinin en şerefli ailesidir. Bırakın da cariyeye yüzüğü Buseyne'ye ulaştırın. Cemîl'in Buseyne'yi ziyarete gelmesi halinde onları basın." derler. Buseyne'nin ailesi "Hayatımız üzerine yemin olsun ki bu fikriniz doğru." diye karşılık verirler. Buseyne'nin ailesi yüzüğü Buseyne'ye götürmesi için cariyeye verir ve kendilerinin yüzük meselesinden haberdar olduklarını bildirmemesi konusunda onu tembihlerler. Cariye kendisine söyleneni yapar ve olanları Buseyne'ye anlatmaz. İki genç Cemîl'e giderek onu uyarırlar. Cemîl onlara "Vallahi ben onlardan korkmam. Sadağımda otuz ok olsa her bir okla onlardan bir adam öldürürüm. İşte bu benim kılıcım! Onu kullanırken elim hiç mi hiç titremez. Ve ben korkak yürekli biri değilim!" diye cevap verir. Onlar da Allah'ın adını anarak "Burada kalman uygun. Senin peşini bırakmalarına kadar bizde kalırsın. Daha sonra Buseyne'ye birini göndeririz. Onunla görüşürsün ve amacına ulaşırsın. Sonra da buradan herhangi bir kötülüğe uğramadan sağ salim gidersin." diye teklifte bulununca Cemîl, onlardan Buseyne'yi uyarmak için göndermek üzere birini göndermelerini ister. İki genç ona kadın çobanlarını getirir ve isteğini sorarlar. Cemîl kadından Buseyne'ye "Ben bir geyik yakalamak istedim ama bir grup insan onu benden kaçırdılar, yakalamama engel oldular. Böylece bir gece geçti." demesini ister. Çoban kendisine söyleneni yapınca Buseyne, Cemîl'in hikâyesini anlar ve çobandan durumu soruşturur. Çoban, Buseyne'ye durumu anlatır. Buseyne o gece Cemîl'i ziyarete gitmez. Buseyne'nin yerinden ayrılmadığını gören ailesi Cemîl'in peşine düşüp izini sürerler. Cemîl'in devesinin tersini görünce kaçtığını anlarlar. Cemîl bir şiir söyler.

Cemîl'in Ümmü Manzûr'la Hikâyesi; Ümmü Manzûr Buseyne'yi Göstermeyi Kabul Etmez

Buseyne'nin ailesi onu Ümmü Manzûr denilen güvendikleri bir yaşlı kadına emanet ederler. Cemîl Ümmü Manzûr'a gelerek "Ey Ümmü Manzûr, Buseyne'yi bana göster." der. Ümmü Manzûr "Hayır, vallahi yapmam. Buseyne'yi bana emanet ettiler." diye karşılık verir. Cemîl ona "Vallahi seni döverim!" deyince Ümmü Manzûr ona "Vallahi asıl zarar onu sana göstermemde." diye cevap verir. Cemîl bir şiir söyleyerek oradan ayrılır.

Bunun üzerinden çok zaman geçmemişken bu beyitler Buseyne'nin ailesine ulaşır. Ümmü Manzûr'u tutarlar. Ümmü Manzûr Buseyne'yi Cemîl'e göstermediğine dair her türlü yemini etse de ona inanmazlar.

Mus'ab, Ümmü Manzûr'u Çağırır, Cemîl ve Buseyne'yle Hikâyesini Sorar

Bir adam Mus'ab b. Zübeyir'e Cemîl'in söylediği beyitleri okur. Mus'ab "Ümmü Manzûr'un Buseyne'yi nasıl süslediğini bilmek isterdim." der. Ümmü Manzûr'un hayatta olduğu kendisine söylenir. O da Ümmü Manzûr'un saygın bir şekilde getirilmesine dair bir yazı yazar. Ümmü Manzûr kendisine getirilir. Mus'ab, Cemîl'in söylediği şiiri ona sorar. Buseyne'yi nasıl süslediğini anlatmasını ister. Ümmü Manzûr "Buseyne'ye yeşil bir kolye ve ortasında bir elma bulunan yeşil bir boyunluk taktım, saçlarını örerek iki böldüm ve arasına biraz koku sürdüm. Devesine binmiş halde yanımdan geçen Cemîl ona göz ucuyla baktı. Bizden uzaklaşınca kadar Buseyne'ye baktı durdu." diye anlatır. Bunun üzerine Mus'ab ona "Yemin olsun ki 'Â'îşe bt. Talhâ'yı da tıpkı Buseyne'yi süslediğin gibi süsle!" der. Ümmü Manzûr, 'Â'îşe'yi süsleyince Mus'ab da tıpkı Cemîl gibi devesine biner, göz ucuyla 'Â'îşe'ye baka baka gözden kaybolana kadar ilerler. Sonra geri döner.

Cemîl, Buseyne'yi Bir Gün Dilenci Kılığına Girerek Ziyaret Eder

Cemîl bir gece kabilenin bir çobanından kıyafetlerini alıp giymiş olarak Buseyne'nin diyarına gelir. Buseyne'nin misafir ağırladığını görünce bir kenar geçer. Buseyne ona kim olduğunu sorunca hürriyetini arayan bir miskin diye cevap verir ve tek başına oturur. Buseyne misafirlerine ayrı Cemîl'e ayrı sofra açar. Sonra kendisi ve cariyesi ateşin başında otururlar. Misafirler de bir tarafa çekilirler ve yatarlar. Cemîl bir şiir söyler.

Bunun üzerine Buseyne cariyesine "Vallahi bu Cemîl'in sesi! Git ve bak!" der. Cariye dönünce onun Cemîl olduğunu söyler. Buseyne bir iç çeker. Onun sesini duyanlar koşarak

gelirler ve “Neyin var?” diye sorarlar. Buseyne, ketenden elbisesini ateşe atarak “Elbisem yandı.” diye bağırır. İnsanlar yerine döner. Buseyne cariyesini Cemîl’e gönderir. Cariye, Cemîl’i getirir. Buseyne onu üç gece yanında tutar. Sonra Cemîl ona selam vererek oradan ayrılır.

Buseyne, Cemîl’e Buluşma Sözü Verir Ama Ailesi Bunu Hissedince Onu Engeller

Buseyne Cemîl’e bir yerde buluşma sözü verir. Cemîl buluşacakları yere gelir. O ara bir bedevi Buseyne’nin ailesine gelip misafir olmak ister. Onu ağırlarlar ve ikramda bulunurlar. Bedevi “Ben bu vadinin ortasında dağılmış üç kişi gördüm. Onlar ağaçlara çıkmış gizlenmişlerdi. Onların sizin develerinizi almasından korkuyorum.” deyince Buseyne’nin ailesi onların Cemîl ve iki arkadaşı olduğunu anlarlar ve Buseyne’nin gidip vaadinde sadık olmasına mâni olurlar. Cemîl, doğunca mahzun ve Buseyne hakkında olumsuz düşüncelerle oradan ayrılır. Evine dönünce mahallenin kadınları onu kınarlar ve “Buseyne’den yana senin eline sadece ihanet, vefasızlık ve yalan geçti. Sana münasip olabilecek ondan yeğ kadınlar var. Aynı şekilde onun için de senden başkaları var.” derler. Cemîl bir şiir söyler.

Buseyne’yle Hikâyesi; Buseyne’nin Eşi, Karısının Cemîl’in Yanında Oturduğunu Öğrenir

Benî ‘Uzre kabilesinden bir topluluk Cemîl’in bir gece kendi otlaklarında Buseyne’yi gözetlediğini anlatırlar. O zifiri karanlık, bulutlu, fırtınalı ve şimşekli gecede Cemîl, Buseyne’yi tek başına görünce kendinden geçer ve ona yaklaşır. Buseyne’ye küçük taşlar atar. Taşlardan bazıları onun bir arkadaşına isabet edince ürperir ve “Bu gece bu taşları bana atan ancak bir cin olabilir.” der. Taşları Cemîl’in attığını anlayan Buseyne, arkadaşına “Bunu yapan Cemîl’dir. Sen evinin yoluna git. Biz de uyuyalım.” der. Arkadaşı gidince Ümmü Cüseyyir ve Ümmü Manzûr Buseyne’nin yanında kalır. Buseyne Cemîl’e gider, onu çadıra alır ve uzun uzun sohbet ederler. Cemîl uzanınca Buseyne de onun yanına uzanır. Uykuları kaçır ve sabahlarlar. Eşinin hizmetçisi, efendisinin ona gönderdiği süt ile Buseyne’ye gelir. Hizmetçi, Buseyne’yi Cemîl’in yanında uyurken görür ve efendisini haberdar etmek için hemen gider. Leylâ, hizmetçinin elinde sütü görünce Cemîl ve Buseyne’nin mevzusunu anlar. Hizmetçiye halini hatırlar sorar gibi durdur ve kendi cariyesini Cemîl ve Buseyne’yi ikaz etmek için gönderir. Leylâ’nın cariyesi gelip onları uyarır. Buseyne sabah olduğunu, her tarafın aydınlandığını ve insanların işine gücüne gittiklerini görünce ürker ve “Ey Cemîl! Kendine dikkat et! Nübeyh’in hizmetçisi bana sütle geldi ve ikimizi yan yana uyurken gördü.”

der. Cemîl, Buseyne'nin kendisini korkutmak için söyledikleri karşısında oralı olmaz ve ona bir şiir söyler.

Buseyne Cemîl'in üst üste dizilmiş ev eşyalarının altına saklanması için yemin eder ve "Ben bunu senin için korktuğumdan değil rezil olmamdan korktuğum için istiyorum." der. Bunun üzerine Cemîl saklanır. Buseyne aynı yerde uyur ve Ümmü Cüseyyir, Buseyne'nin yanına uzanır. Leylâ'nın hizmetçisi ona gelip durumu bildirir. O da Nübeyh'in hizmetçisini efendisine gitmesi için salıverir. Hizmetçi elindeki sütle efendisine gider ve "Ben Buseyne'nin Cemîl'le yan yana yattığını gördüm." der. Nübeyh hemen babası ve kardeşine gelir, ellerinden tutarak olanları anlatır. Hep birlikte Buseyne'ye gelirler. O uyumaktadır. Örtüsünü açınca bir de görürler ki Buseyne'nin yanında uyuyan kişi Ümmü Cüseyyir'dir. Bunun üzerine Nübeyh utanır ve hizmetçisine sövüp sayar. Leylâ babasına ve kardeşine "Allah yüzünüzü kara etsin! Siz her gün kızınızı rezil mi edeceksiniz? Ve bu tek gözlü sizi her gün kızınız hakkında çirkinliğe mi sevk edecek? Allah hem sizin de yüzünü kara etsin onun da!" der. Babası ve kardeşi Nübeyh'e sövmeye ve her türlü çirkin sözü söylemeye başlarlar. Gece karanlığı çökünceye kadar Cemîl Buseyne'nin yanında kalır ve sonra veda ederek onun yanından ayrılır. Buseyne Cemîl'le görüşmesi sonucu olanlardan dolayı ailesine karşı dikkatli davranır ve bir müddet ondan uzak durur. Cemîl bu konuda bir şiir söyler.

'Abdûlmelik b. Mervân'ın Buseyne'yle Cemîl'in Ona Aşkı Hakkında Konuşması

Buseyne, 'Abdûlmelik b. Mervân'ın huzuruna girince 'Abdûlmelik onu Arap asıllı olmayan ahmak bir kadın olarak görür ve "Cemîl sende ne gördü?" diye sorar. Buseyne ona "Halk seni halife seçerken ne gördüyse onu gördü." diye cevap verir. Bu cevap üzerine 'Abdûlmelik öyle güler ki sakladığı siyah dişleri ortaya çıkar.

Cemîl'in Buseyne'nin Kabilesi Benî el-Ehab'ı Hicvetmesi ve Sultanın, Cemîl'in Görüldüğü Yerde Öldürülmesi Fermanı Vermesi

Cemîl'in Buseyne'ye aşkı dillere düşünce Benî el-Ehab kabilesinden Buseyne'nin yakın akrabası 'Ubeydullâh b. Kutbe adlı biri Cemîl'e karşı çıkar ve onu hicveder. Cemîl bu hicvi duyunca ona hicivle cevap verir. Karşılıklı hiciv söyleme uzar, Cemîl üstün gelir ve sonunda 'Ubeydullâh geri çekilir. Daha sonra Benî el-Ehab'dan 'Umeyr b. Reml adlı biri Cemîl'e karşı çıkar ve onu hicveder. Cemîl ona bir şiir söyler.

Benî el-Ehab, Cemîl'in aleyhine Benî 'Uzre'nin ona tabi olduğu 'Âmir b. Rib'î b. Decâce'nin yanında toplanarak Cemîl'in onları hicvettiğini, evlerinin etrafında dolandığını ve

kadınlarına aşk şiirleri yazdığını şikâyet ederler. 'Âmir, onlara Cemîl'i kanını mubah kılar. Cemîl aranır ve 'Âmir'den kaçır. Buseyne, Cemîl'in bütün Benî el-Ehab kabilesini hicvetmesine kızır. Bunun üzerine Cemîl bir şiir söyler.

Cemîl, Görüldüğü Yerde Öldürülmesi Fermanı Verilince Yemen'e Kaçar, 'Âmir Görevden Alınca Cemîl Şam'a Geri Döner

Sultan, evlerine geldiğini gördükleri takdirde Cemîl'in kanını Buseyne'nin kabilesine helal kılar. Cemîl onlara karşı bir müddet dikkatli olur. Sonra Buseyne'nin kabilesi onu Buseyne'nin yanında bulurlar. Ona mazeretinin kalmadığını söyleyerek gözdağı verirler. Cemîl'in kabilesiyle aralarında onun kanı üzerine bir savaş çıkmasını arzu etmezler. Cemîl'in kabilesi Buseyne'nin kabilesinden daha güçlüdür. Onu sultana tekrar şikâyet ederler. Sultan, Cemîl'in ne olursa olsun bulunmasını ister. Cemîl Yemen'e kaçır ve bir müddet orada ikamet eder. Bu konuda bir şiir söyler.

Cemîl, Yemen'de kalır. Nihayet o vali görevden alınır. Kabilesi, Şam tarafında otlak aramaya çıkınca Cemîl de onlara gider. Olayı nakleden Benî 'Uzreli ravi Cemîl'le karşılaşır ve ona kendisinden sonra söylediği yeni şiirleri hakkında sorar. Cemîl ona şiir okur.

Zîdâl Günü

Buseyne'nin kavmi Cemîl'in [Buseyne'yi değil] bir cariyelerini takip ettiğini söylerler. Cemîl, Buseyne'yle Barka'ü Zîdâl adlı yerde karşılaşınca ona buluşma sözü verir. Sahur vaktine kadar uzun uzun söyleşirler. Cemîl, Buseyne'ye uyumak isteyip istemediğini sorar. Buseyne ona "Nasıl istersen. Birlikte sabahlarız diye korkarım." der. Cemîl, onu yanına yatırır, uzanırlar ve Buseyne uyur. Cemîl, oradan sıvışır, bineğine biner ve gider. Buseyne, yattığı yerde sabahlar. Kabile efradı Buseyne'yi Cemîl'in devesinin bağlandığı yerin yanında uyurken gördüklerinde korkarlar. Cemîl bu olay üzerine şiir söyler.

Uykudan uyanan Buseyne, Cemîl'in bununla ne yapmak istediğini bilir. Ondan uzak durur ve kendini ona göstermeme kararı alır. Bunun üzerine Cemîl bir şiir söyler.

Buseyne'nin Ailesi Cemîl'i Ailesine Şikâyet Ederler, Ailesi de Onu Kınar

Kocası Buseyne'nin babası ve kardeşine Cemîl'in Buseyne'nin çevresinde dolandığını şikâyet eder. Cemîl'e adam gönderirler ve onun bir mazeretinin kalmadığını söylerler. Sonra aşiretine şikâyet ederler, Cemîl'den yana bir mazeretlerinin kalmadığını söyleyerek onları tehdit ederler. Cemîl, ailesine gelince onu "Biz onlarla beraberiz. Senden ve işlediğin

suçlardan sorumlu değiliz.” diye kınarlar ve paylarlar. Cemiz bir müddet Buseyne’ye yaklaşmaz. Daha sonra Ravk ve Mes’ûd adlı amca oğullarıyla karşılaşır, onlara içinde bulunduğu sıkıntıyı anlatır ve şiir okur.

Babası Cemîl’e Nasihat Verir, Babasına Öyle Bir Cevap Verir ki Onu ve Hazır Bulunanları Ağlatır

Buseyne’nin ailesi Cemîl’in kanını dökmeye ant içip sultan da onun katli için ferman verince Buseyne’nin ailesi Cemîl’i ailesine mazeretlerinin kalmadığını söyler. O zamanlar bu ailelerin evleri birbirine yakındır. Birbirlerinden ancak aynı kökten ayrılan bir kabilenin kolları kadar ayrılırlar. Kabilenin büyükleri Cemîl’in babasına giderler. Cemîl’in babası, Subâh lakabıyla tanınan, mal ve fazilet sahibi, ailesi arasında değerli bir insandır. Oğlunu ona şikâyet ederler. Allah rızası ve aralarındaki akrabalık hakkı için oğlunu, onda hâsıl olan ve kızları hususunda kendilerini rezil eden hale karşı durdurması için talepte bulunurlar. Subâh, gücü yettiğince oğluna sahip çıkmak ve ona engel olmak hususunda onlara söz verir. Buseyne’nin ailesi oradan ayrılır. Subâh oğlunu çağırır ve ona “Ey oğulcuğum! Sen ne zamana kadar bu sapkınlığında şaşkın kalmaya devam edeceksin? Evli ve eşiyle halvette bulunan ve senin ondan uzak olduğun bir kadını sevmeye tenezzül ediyorsun. O kadın eşinin yatağından kalkıyor ve sana geliyor. Hileleriyle senin aklını çeliyor. Sana sevgi ve samimiyet gösteriyor. Hür bir kadının kendisine sahip olan erkeğe içinde beslediği hisleri o da eşine besliyor. Sana da avutucu ve aldatici sözler söylüyor. Ondandır ayrıldığın zaman o da kocasının yanına, mutlu haline dönüyor. Bu bir haksızlıktır, bir züldür. Senin kadar boşa ok atan ve ömrünü zayi eden başka bir kimseyi bilmiyorum. Allah rızası için dur ve içinde bulunduğun durumu anlamaya çalış. Söylediklerimin doğru olduğunu biliyorsun. Buseyne’yle seni evlendirmenin bir yolu olsaydı elimde ne var ne yok bunun için sarf ederdim. Ancak o iş geçti. Buseyne kime takdir edildiyse o kişi ona sahip oldu. Kadınlar arasında onun yerini dolduracak olanlar var.” der. Cemîl, babasına “Gördüğün doğrudur, söylediğin haktır. Benden önce, kalbindeki sevgiyi çıkarabilen birini gördün mü? Veya kendini teskin edebilen birini? Yahut yazgısına karşı gelebilen birini? Buseyne’nin hatırasını kalbimden, hayalini gözümden ayırabilseydim vallahi bunu yapmıştım. Ancak buna imkân yoktur. Bu, helak olmam için düçar olduğum, alnıma yazılmış bir beladır. Kederimden ölsem bile o kabileye gece gitmeyecek, onlara yaklaşmayacağım. En fazla yapabileceğim şey budur.” diye cevap verir ve ağlayarak kalkar. Bunun üzerine babası ve orada hazır bulunanlar Cemîl’de gördüklerinden dolayı endişelenerek ağlarlar. Bu esnada Cemîl bir şiir söyler.

Cemîl, Şam'a Gideceği Zaman Buseyne'yle Vedalaşır

Cemîl, Şam'a gitmeye niyetlendiği zaman, gece vakti, bir fırsatını bularak Buseyne'ye gider. Buseyne ona “Vallahi beni de kendini de helak ettin! Alacağın olsun! Hiç mi korkmuyorsun?” deyince “Ben Şam'a gidiyorum. Seninle vedalaşmaya geldim.” diye cevap verir. Buseyne'yle uzun uzun söyleşir ve onunla vedalaşır. Sonra “Ey Buseyne! Bundan sonra görüşmemiz mümkün görünmüyor.” deyince uzun uzun ağlaşırlar. Cemîl ağlayarak Buseyne'ye bir şiir söyler.

'Ömer b. Ebî Rebî'a Cemîl'den Buseyne'yi Sorar, Ona Gider ve Konuşur

'Ömer b. Ebî Rebî'a Şam'a gitmek üzere yola çıkar. Cenâb adlı yerde Cemîl'le karşılaşır. Ömer ondan şiir okumasını ister. Cemîl de şiir okur. Daha sonra Cemîl ondan şiir okumasını ister. 'Ömer şiir okur. 'Ömer şiirin ikinci beytini okurken Cemîl bağırır ve ona boyun eğer. “Aşk şiirleri bu şiirden alınmıştır. Daha şiir söylemem.” der. 'Ömer ona “Hadi, Buseyne gidip selam verelim.” der. Cemîl “Sultan onlara, beni Buseyne'nin yanında buldukları takdirde gördükleri yerde öldürme emri verdi. İşte evleri şunlar.” diye cevap verir. 'Ömer, Buseyne'nin evlerinin yanına gelip durur. Samimiyet kurar ve sonunda onunla konuşulur. 'Ömer “Ey cariye! Ben 'Ömer b. Ebî Rebî'a'yım. Buseyne'ye burada olduğumu bildir.” der. Buseyne, günlük kıyafetleriyle ona çıkar ve “Ey 'Ömer! Vallahi ben senin aşkından perişan olduklarını iddia eden kadınlar gibi değilim.” deyince 'Ömer kırılır. Buseyne uzun boylu ve esmer bir kadındır.

Cemîl, Buseyne'yle Buluşur, Ailesi Onu Gözetler, Cemîl Onları Tehdit Eder, Buseyne Onu Terk Eder

Cemîl uzun süre Şam'da kaldıktan sonra memlekete döner. Onun döndüğü haberi Buseyne'ye ulaşır. Buseyne özlemini, aşkını anlatmak ve onunla buluşmak için bir yol bulma amacıyla kabileden bir kadını ona gönderir, bir yerde buluşma sözü verir. Cemîl ona gider, uzun uzun konuşur, ondan sonra yaşadıklarını anlatır. Buseyne'nin ailesi onu gözetlemektedir. Buseyne ortadan kaybolunca babası ve kardeşi peşinden giderler. Nihayet Cemîl ve Buseyne'ye hücum ederler. Cemîl yerinden sıçrar, kılıcını çeker ve onlara saldırır. Buseyne'nin babası ve kardeşi kaçarak Cemîl'in elinden kurtulurlar. Buseyne, Cemîl'in oradan ayrılması için Allah'ın adını anar ve ona “Burada durursan beni rezil edersin ve muhtemelen kabilem seni yakalar.” der. Cemîl bunu “Ben buradayım! Sen git! Ne isterlerse yapsınlar!” diyerek reddeder. Buseyne Allah'ın adını anmaya devam eder ve Cemîl sonunda

oradan ayrılır. Buseyne bir müddet onu terk etmiş ve görüşmeleri kesilmişken Cemîl buna dair şiir söyler.

Cemîl'in Arkadaşı Onunla Beraber Buseyne'ye Gider, Buseyne'nin Ailesi Onu Kovar, O da Geri Döner

Cemîl'in Teymâ ehlinden bir arkadaşı şöyle anlatır: “Bir gün Cemîl’le oturmuş, konuşuyorduk. Birden sinirlendi ve yüzünü ekşitti. Bunu garipsedim ve onda daha önce görmediğim halleri gördüm. Gazapla, tüyleri diken diken olmuş ve yüzünün rengi değişmiş olarak yerinden sıçradı. Hızlı yürüyüşlü, sağlam yaradılışlı ve kısa boylu devesi ona getirildi. Eşyalarını devesine yükledi. Daha sonrası bir kap süt getirildi. Cemîl onu içti. Sonra tekrar içti. Devesi de doyasıya su içti. Bana ‘Deveni yükle. Su iç ve deveni sula. Seninle bir yere gideceğiz.’ dedi. Söyleneni yaptım. Develerimize bindik. Gecemizi gündüzümüze katarak ilerledik. Sonra sabahladık. O günün tamamında yola devam ettik. Vallahi namaz haricinde hiç durmadık. Üçüncü gün kadınlara ulaştık ve Cemîl onlara doğru yöneldi. Erkekler ortalıkta yoktu. Orada bir kazan süt gördüm. Açlık ve susuzluktan perişan olmuşum. Sütü görünce devemden hızlıca inip onu bir tarafa bıraktım. Kafamı süt kazanına koydum. Sütün sıcaklığı doyuncaya kadar onu içmeme engel olmadı. Kafamı kazandan çıkarmak istedim ama kafam sıkışmıştı. Bir de baktım süt kazanı kafamda bir başlık gibi olmuştu. Kadınlar bana güldüler ve üstümü temizlediler. Cemîl’e de yemek getirildi ama o yemin olsun ki yemeğe dönüp bakmadı. Cemîl kadınlarla konuşurken çobanlar geldi. Sultan onlara, Cemîl’i memleketlerinde gördükleri takdirde öldürmelerine müsaade etmiştir. Onlar gelip Cemîl’e ‘Sana yazıklar olsun! İleri çık ve kendini koru.’ dediler. Cemîl onları önemsemedi. Onlar Cemîl’e ok atmaya ve onun üzerine gelmeye başladılar. Ona yaklaştıkları zaman Cemîl onlarla savaştı ve onlara ok attı. Benim devem kaçtı. Cemîl bana ‘Arkama atla.’ dedi ve beni arkasına aldı. Eve dönene kadar eyeri ne çözüldü ne bozuldu. Böylece Cemîl altı gün altı gece yemek yemedi.”

Amcası Oğlu Ravk, Buseyne Konusunda Cemîl’i Kınar, Ondaki Aşkı Görünce Buseyne’yi Ziyaret Etmesi İçin Bir Oyun Kurar

Buseyne’nin eşi, onun babası ve kardeşine Cemîl’in ona yaklaştığını şikâyet eder. Bazı insanları ona gönderirler ve daha mazeretinin kalmadığını söylerler. Onu aşiretine şikâyet edip mazeretleri kalmadığını onlara da söylerler. Cemîl’i ve aşiretini tehdit ederler. Aşireti onu azarlayıp kınar ve “Bir çıkış yolu ara. Senden ve suçundan kurtulalım.” derler. Cemîl bir

müddet Buseyne'ye yaklaşmaz. Daha sonra amcası oğulları Ravk ve Mes'ûd ile karşılaşır. Onlara içini döker ve şiir söyler.

Ravk ona “Sen bu kadına boyun büktüğün ve ondan daha güzel kadınlar varken onu başka kadınlara değıştirmedüğün için aciz ve zayıf birisin. O kadından dolayı sana yakışmayan günahlar içindesin ve ben seni bundan kurtaracağım. Sana layık görmediğim bir zül ortasındasın, seni telef edecek bir keder içindesin. Senin mazeretinin kalmadığını söylemelerinden sonra Buseyne'ye yaklaşma durumunda tehlike altındasın. Ondan ayrılığa alışana kadar kendini ondan uzak tutarsan, sevgini bastırırsan, dayanmanın acılığını yutarsan ve isteyerek yahut istemeyerek sabredersen buna alışırsın ve teselli bulursun. Cemîl ağlayıp “Ey kardeşim, seçim yapmak elimde olsaydı senin dediğin doğruydı. Ancak bu benim elimde değil ve ben kendine faydası olmayan bir esir gibiyim. Senden bu konuda beni kınayarak üzmemeni istediğim bir talebim var. Bana yardım etmeni istiyorum.” diye cevap verir. Ravk ona “Madem kendini helak edeceksin o halde gece onu ziyarete git. Buseyne, amcası kızlarıyla oyun alanına çıkar. Ben de seninle gizlice gelirim. Buseyne'nin kabilesi Benî el-Ehab'dan bir kardeşim var. Gün boyu onun evinde kalırız. Ondan bu konuda sana yardım etmesini isterim. Arzuna ulaşana kadar birkaç gün gündüzleri orada kalırsın gece Buseyne'yle buluşursun.” diye karşılık verir. Cemîl ona teşekkür eder. Ravk, Buseyne'nin kabilesinden tanıdığı adama gider, durumu anlatır, meseleyi gizli tutması için ondan söz alır ve Cemîl'e yardım etmesini ister. Arkadaşı, Ravk'a “Bana büyük bir felaket getirdin. Alacağın olsun. Eğer bu mesele anlaşılırsa kabilede birçok düşmanım olacak.” deyince o, arkadaşına “Ben bu meselenin ortaya çıkmasına engel olurum.” der ve bu hususta ona söz verir. Ravk, Cemîl'e giderek olanları anlatır. Gece vakti beraberce Ravk'ın arkadaşına gelirler ve orada kalırlar. Ravk'ın arkadaşı, Cemîl'in yüzüğünü bir cariyesiyle Buseyne'ye gönderir. Cariye yüzüğü Buseyne'ye verir. Buseyne yüzüğü görünce tanır. Buseyne hizmetçi kızın peşine düşerek Cemîl'e gelir ve gece boyunca sohbet ederler. Cemîl, üç gün orada kalır ve Buseyne'ye veda eder. Ona “Ey Buseyne sana vedam vallahi ne burada olmayı sevmemekten ne de sıkıldığım içindir. Sadece bu şerefli adamdan ve kendisini kabilesine karşı tehlikeye atmasından utandım. Onun yanında üç gün kaldım ve bundan fazlası olmaz.” der ve oradan ayrılır. Amcası oğlu Ravk'ın kendisini kınaması üzerine bir şiir söyler.

Cemîl ve Buseyne Bir Müddet Küserler, Sonra Barışırlar

Cemîl ile Buseyne arasına kıskançlık sebebiyle ayrılık düşer. Cemîl, Buseyne'yi onunla konuşan bir amcası oğlundan dolayı kıskanır. Cemîl de başka bir kadınla konuşur. Bu

durum ikisine de ağır gelir. Bu sebeple âşık, sevdalarını birbirlerine göstermek istemezler. Cemîl bu duruma dayanamaz ve Buseyne'yle her zaman buluştukları eve girer. Buseyne de o eve gelir ama ona görünmez. Cemîl buna çok kederlenir. Sevdalılar birbirlerine bakıp dururlar. Cemîl'in üzüntüsü son haddine ulaşır ve şiir söylemeye başlar.

Buseyne merhamete gelir, yanındaki hizmetçisine “Doğruluk, ehli için ne kadar güzeldir.” der ve sevdalılar barışırlar. Buseyne, Cemîl'den bir şiirini okumasını ister. Cemîl şiiri okur. Bunun üzerine Buseyne ağlar ve “Kesinlikle hayır Cemîl! Benim senden başka beğendiğim kim var ki!” diye cevap verir.

Cemîl'in Ölüm Haberi ve Buseyne'nin Buna Üzülmesi

Eyyûb b. 'Abâye şöyle anlatır: “Seher vaktinin karanlığında Teymâ'dan çıktım. Eşek üzerinde yaşlı bir kadın gördüm. Bir de baktım ki kendisi fesahat sahibi bir bedevi kadınmış. Ona kimlerden olduğunu sorunca ‘Beni 'Uzre kabilesindenim.’ diye cevap verdi. Hemen Cemîl ve Buseyne konusunu açtım. Kadın şöyle anlattı: ‘Biz Cenâb'da bize ait olan suyun başındaydık. Şam tarafından gelip Hicaz tarafına giden askerler için yoldan çekildik. Erkeklerimiz de sefere çıkmış, gençleri bizimle bırakmışlardı. Gençler o gece cariyeleriyle sohbet etmek için yakınımızda olan bir grup insanın yanına indiler. Ben ve Buseyne'den başka kimse kalmadı. Biri tepeden bize doğru geldi. Biz tedirgin ve korkarken bize selam verdi. Ona dikkatlice baktım ve selamını aldım. Bir de baktım ki Cemîl imiş. ‘Sen Cemîl misin?’ diye sordum. O da ta kendisiyim diye cevap verdi. Açlıktan ayakta duramıyordu. Hemen içinde dövülmüş süt kurusu olan kaba ve yağ ile hurma suyu olan tuluma kalktım. Yağı ve hurma suyunu süt kurusunun üzerine sıktım, onu Cemîl'in önüne koyarak bundan ye dedim. Cemîl yedi. Sonra içinde süt olan kaba yöneldim ve üstüne soğuk su döktüm. Onu da içince kendine geldi. Ona ‘Sen bir musibete giriftar olmuşsun! Nedir meselen?’ diye sordum. Cemîl ‘Vallahi üç gündür şu gördüğün tepeden ayrılmadan bir ferahlık bekliyorum. Gençlerinizin indiğini görünce sizinle vedalaşmaya geldim. Ben Mısır'a gidiyorum.’ diye cevap verdi. Onunla konuştuk. Sonra bize veda edip gitti. Yokluğu üzerinden çok geçmemişti ki ölüm haberi bize ulaştı. Cemîl'in ölüm haberini getirenler onun ölüm vaktinde bir şiir söylediğini ifade ettiler.”.

Cemîl'in Mısır'da ölümünün geldiğine şahit olan bir adam onun kendisini çağırdığını şöyle anlatır: “Cemîl bana, ‘Sana vasiyet edeceğim bir şeyi yapman karşılığında her şeyimi sana bırakmamı ister misin?’ dedi. Ben de buna ‘Elbette!’ diye cevap verdim. Bunun üzerine Cemîl “Eğer ölürsem şu heybemdeki elbisemi al ve bir tarafa koy. Geri kalanı senindir. Benî

'Uzre'den Benî el-Ehab kabilesine git. O kabile Buseyne'nin kabilesidir. Onlara varınca şu deveme eyer vur ve ona bin. Sonra bu elbisemi giy ve ikiye ayır. Ardından yüksek bir yere çık ve bu beyitleri bağırarak söyle. Ayıplanmadan uzak olasın!" dedi ve bana bir şiir okudu.

Cemîl vefat edince onu defnettım. Buseyne'nin kabilesine geldim ve Cemîl'in bana emrettiğini yaptım. Daha beyitleri bitirmeden karşıma kendisini kadınların takip ettiğı bir kadın çıktı. O kadın kendisini takip edenlerden daha uzun boyluydu. O kadınların önünde gece karanlığında ortaya çıkan dolunay gibiydi. Yünden abası içinde yalpalıyordu. Nihayet bana geldi ve 'Ey adam! Eğer doğru sözlüysen beni öldürdün. Eğer yalancıysan beni rezil ettin.' dedi. Ben de 'Vallahi ben doğru sözlüyüm.' diyerek Cemîl'in elbisesini çıkardım. Buseyne elbiseyi görünce en yüksek sesiyle bağırđı ve yüzüne vurdu. Kabilenin kadınları da toplanarak onunla ağladılar ve yas tuttular. Sonunda Buseyne bayıldı ve bir müddet baygın halde kaldı. Sonra bir şiir söyleyerek kalktı. Erkeklerin ve kadınların bu kadar çok ağladığı bir başka gün görmedim."

D) Mecnûn ve Leylâ [ML]

Leylâ'ya Aşkının Başlangıcı

Mecnûn, Leylâ'yı sever. O sırada ikisi de çocuktur. Ailelerinin sürülerini otlatırken birbirlerine âşık olurlar. Onlar büyüüp de Leylâ'nın ailesinin kızlarını Mecnûn'dan saklamasına kadar bu hal üzere devam ederler.

Başka bir rivayete göre kralların giydiği elbiselerden iki tane giyen Mecnûn, kerime adlı devesiyle yola çıkar. Kendi kabilesinden Kerîme denilen kadına uğrar. Onun yanında sohbet eden bir grup kadın vardır ve Leylâ onların arasındadır. Mecnûn'un güzelliği ve olgunluğu o kadınların hoşuna gider. Kadınlar Mecnûn'u yanlarında oturmaya ve kendileriyle sohbe davet ederler. Mecnûn onların yanında oturur ve sohbe etmeye başlar. Yanında bulunan kölesine, devesini kadınlar için kesmesini emreder. Gün boyu onlarla sohbet eder. Kendisi bu haldeyken Münâzil adlı, sırtında bir bedevi gömleği olan ve bir keşisini süren bir delikanlı çıkıp geliverir. Kadınlar, Münâzil'i görünce Mecnûn'u bırakıp ona giderler. Mecnûn buna kızar ve oradan ayrılır. Bir şiir söylemeye başlar.

Sabah olunca elbisesini giyer, başka bir devesine biner ve o kadınlarla karşılaşmak için gider. Evinin avlusunda oturan Leylâ ile karşılaşır. Leylâ'nın kalbini Mecnûn'un sevgisi doldurur ve ona âşık olur. Leylâ'nın yanında onunla sohbet eden cariyeler vardır. Mecnûn onların yanında durup selam verir. Cariyeler onu davet ederler ve "Münâzil veya başkasının aranızda girmeyeceği bir sohbet ister misin?" diye sorarlar. Mecnûn onlara "Hayatım üzerine yemin olsun ki evet!" diye cevap verir. Onların yanına iner ve önceki gün yaptığıнын aynısını yapar. Leylâ, Mecnûn'a karşı hissettiklerini onun da kendisine hissedip hissetmediğini öğrenmek ister. Gitgide onun sohbetinden uzaklaşmaya ve başkasıyla konuşmaya başlar. Kabileden bir delikanlı gelince onu davet eder ve onunla uzun uzun fısıldaşır. Daha sonra delikanlıyı gönderir ve Mecnûn'un yüzüne bakar. Onun benzinin attığını, renginin değiştiğini ve yaptığıнын onun zoruna gittiğini görür. Bunun üzerine bir şiir söyler.

Leylâ'nın söylediği iki beyti duyan Mecnûn derinden bir iç çeker ve bayılır. Yüzüne su serperler ve sonunda ayılır. Her birinin kalbinde diğerinin sevdası tamamen yer eder.

Mecnûn'un Leylâ'yı Ailesinden İstemesi ve Leylâ'nın Başkasını Tercih Etmesi

Mecnûn ve Leylâ'nın aşkı dillere düşüp insanlar onun Leylâ hakkındaki şiirlerini okuduğu zaman Mecnûn, elli tane kırmızı dişi deveyi mihr olarak teklif edip ona talip olur.

Verd b. Muhammed de on deveyi çobanlarıyla birlikte mihr olarak teklif edip Leylâ'ya talip olur. Leylâ'nın ailesi onlara "Leylâ ikinizden birini seçsin. Hanginizi seçerse onunla evlensin." diyerek kızlarının yanına giderler ve "Eğer Verd'i seçmezsen cezamızla seni âleme ibret eyleriz." derler. Mecnûn bir şiir söyler. Leylâ, Verd'i seçer ve gönülsüz olarak onunla evlenir.

Mecnûn'un Çılgınlığı Hakkında Babasının Hikâyesi

'Osmân b. 'Amâre şöyle anlatır: "Mecnûn'u görmek amacıyla Benî 'Âmir kabilesine gittim. Onu ve bulunduğu yeri bana tarif ettiler. Mecnûn'un büyük bir adam olan babasıyla ve onun etrafındaki şerefli kardeşleriyle karşılaştım. Onlardan Mecnûn'u sorunca ağladılar. Babası 'Vallahi Mecnûn'u şu kardeşlerinin hepsinden üstün tutardım. O, kabilemizden bir kadına âşık oldu ama vallahi o kadın Mecnûn'u onun kendisini sevdiği gibi sevmiyordu. Onların sevdaları dillere düşünce Leylâ'nın babası kızını Mecnûn'la evlendirmek istemedi ve kızını başkasıyla evlendirdi. Mecnûn'un Leylâ'ya aşkı, kızın akrabalarından bir grup arasında oturup Leylâ'yla gençler gibi sohbet etmeleri esnasında başladı. Mecnûn o delikanlıların en güzeli, en zarîfî ve Arap şiirlerini en iyi rivayet ediydi. O gençler uzun uzadıya konuşurlardı ama bunu en iyi Mecnûn yapardı. Ama Leylâ, Mecnûn'dan yüz çevirir ve başkasına gider. Leylâ'nın kalbine Mecnûn'un sevgisinin düşmesi gibi Mecnûn'un da kalbine Leylâ'nın sevgisi düştü. Leylâ, Mecnûn'un kendisini sevdiğini sezdi. Bir gün ona gitti, onunla baş başa kaldı ve bir şiir söyledi. Bunun üzerine Mecnûn düşüp bayıldı. Daha sonra aklını kaybetmiş olarak uyandı. Giydiği elbiseleri yırtıyor, çıplak bir halde yürüyor, toprakla oynuyor ve kemikleri etrafında topluyordu. Onun yanında Leylâ'nın adı anılsa onun hakkında akıllıca konuşmaya başlıyor, tek kelime olsun hata yapmıyordu. Namazı terk etti. Ona namazı niçin terk ettiği sorulunca tek kelime cevap vermiyordu. Onu hapsediyorduk ve bağlıyorduk. Dilini ve dudağını ısıırıyordu. Sonunda onun için korktuk ve onu serbest bıraktık. O da geziyordu.' dedi."

Mecnûn'un 'Ömer b. 'Abdurrahmân b. 'Avf ile Hikâyesi

Mervân b. Hakem, 'Ömer b. 'Abdurrahmân'ı Benî Ka'b, Kuşeyr, Ca'de, Harîş, Habîb ve 'Abdullâh kabilelerinin zekâtlarını toplamakla görevlendirir. 'Ömer, Leylâ'ya sevgisi kökleşmeden önce Mecnûn'a bakar. Mecnûn onunla konuşur, ona şiir okur. 'Ömer onu beğenir ve kendisiyle yola çıkmasını ister. Mecnûn buna olumlu cevap verir. 'Ömer yola çıkmak istediği zaman Mecnûn'un ailesi gelerek oğullarıyla Leylâ'nın meselesini ona haber verirler. Leylâ'nın ailesi de sultana şikâyetle bulunurlar. Sultan, Mecnûn'un onlara gelmesi

halinde görüldüğü yerde öldürülmesini emreder. Ona verdiği sözden döner ve develeri de geri ister. Bunu öğrenince develer getirilir ve Mecnûn onları 'Ömer'e iade ederek oradan ayrılır.

Başka bir rivayette ise Mecnûn ona “Yarınki zekât toplama işinde seninle olayım. Senin arkadaşların arasında görüneyim. Aşiretim arasında seninle övüneyim. Yakınında olmakla gururlanayım.” diyerek Ömer’le gitmek ister. Leylâ’nın akrabalarından bir grup Ömer’e gelerek Mecnûn’un hikâyesini ve onunla övünmek istemediğini, evlerine girip kendilerinden sevdiği bir kadınla onları rezil etmek istediği ona bildirirler. Onu sultana şikâyet ederler. Sultan, Mecnûn’un onlara gelmesi halinde görüldüğü yerde öldürülmesini emreder. Bunun üzerine Ömer, Mecnûn’a onu kendisiyle götürmeye dair sözden vazgeçer ve ona verdiği develeri getirmesini emreder. Mecnûn develeri iade eder ve buna dair bir şiir söyler.

Nevfel b. Musâhik Mecnûn İçin Aracılık Eder

Mecnûn ümidi kırılmış bir vaziyette geri gider ve ilk haline döner. İnsanlardan uzaklaşmadan o hal üzere devam eder. Çıplak ve yalnız olarak kabilenin civarında olur. Her ne giyerse onu yırtar. Mantıksızca konuşur, yerde çizgiler çizer, toprak ve taşlarla oynar. Kendisinden bir şey soranlara cevap vermez. Konuşması ve aklının başına gelmesi arzu edildiğinde ona Leylâ hatırlatılır. O buna “Anam ve babam ona feda olsun.” diye karşılık verir ve akli başına gelir. Daha sonra insanlar onunla konuşur ve o, insanlara cevap verir. Kabilenin gençleri ona gelir, Leylâ hakkında konuşur ve gazel okurlar. Mecnûn onlara doğru cevaplar verir ve Leylâ hakkındaki şiirlerini söyler. İkinci sene Ömer b. Abdurrahman’dan sonra Nevfel b. Musâhik zekât toplamak amacıyla onlara gelir. Mahallenin birinde durur ve çıplak halde toprakla oynayan Mecnûn’u görür. Hizmetçisinden bir elbise getirmesini ister. Elbiseyi getiren hizmetçisine “Bu elbiseyi şu adama giydir.” der. Hizmetçisi ona “Kurbanın olayım! Sen onu tanıyor musun?” diye sorunca Nevfel tanımadığını söyler. Hizmetçi ona “Bu adam kabilenin reisinin oğludur. Ne elbise giyer ne de şu an yaptığı şeyden fazlasını yapar. Ona bir şey giydirilirse hemen onu yırtar. Eğer bir şey giyseydi babasının malı içinde ona yetecek kadar elbise vardı.” diye karşılık verir ve onun hikâyesini anlatır. Nevfel, Mecnûn’u çağırır ve onunla konuşur. Mecnûn ona akılsızca cevap verir. Mecnûn’un akrabaları Nevfel’e “Eğer onun sana doğru cevaplar vermesini istiyorsun Leylâ’nın adını an.” derler. Nevfel, Leylâ’nın adını anar ve Mecnûn’a ona sevgisini sorar. Mecnûn, Nevfel’e yönelir, ona Leylâ’yı anlatır, sevdasından dert yanar ve onun hakkındaki şiirlerini okur. Nevfel ona “Seni bu hale getiren sevda mıdır?” diye sorunca Mecnûn “Evet. Bu sevda beni şu gördüğünden daha fazlasına

götürecek.” diye cevap verir. Mecnûn’u beğenen Nevfel ona “Seni onunla evlendireyim mi?” diye sorar. Mecnûn ona “Evet, bunun imkânı var mı?” diye cevap verir. Nevfel “Benimle gel. Seninle Leylâ’nın ailesine gideceğim, kızı sana isteyeceğim ve kızları için bol miktarda mihr vereceğim.” deyince Mecnûn ona “Gerçekten yapar mısın?” diye sorar. Nevfel, “Evet.” diye cevap verir. Mecnûn “Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu?” diye sorunca Nevfel “Bunu senin için yapmak bana ait.” diye cevap verir. Bir elbise ister ve onu Mecnûn’a giydirir. Mecnûn, onunla en sağlıklı arkadaşı gibi gider, sohbet eder ve ona şiir okur. Leylâ’nın akrabalarının durumdan haberi olur ve Nevfel’i silahlı bir vaziyette karşılarlar. Ona “Ey Nevfel, Vallahi Mecnûn bizim evlerimize giremez yahut ölür. Sultan onun kanını bize helal kıldı.” derler. Nevfel onlara gider gelir ama Leylâ’nın akrabaları onun talebini kabul etmezler. Bunu gören Nevfel, Mecnûn’a oradan ayrılmasını söyler. Mecnûn ona “Bana karşı sözünü tutmadın.” der. Nevfel ona “Leylâ’nın akrabalarından senin talebine olumlu cevap almaktan ümidimi kestikten sonra kan dökülmesindense senin buradan ayrılman daha uygundur.” diye karşılık verir. Mecnûn bir şiir söyler.

Leylâ’yı Unutmak İçin Babasıyla Hacca Gider

Mecnûn’un babası, annesi ve aşiretinin ileri gelenleri toplanıp Leylâ’nın babasına nasihat ederler, akrabalık hakkını ve Allah’ın adını anarlar. Ona “Bu adam helak olacak. Daha kötüsü helak olmadan aklını kaybedecek. Sen böyle yapmakla onun babasını ve ailesini perişan edeceksin. Allah ve akrabalık hatırı için bu işi yap. Vallahi Leylâ, Mecnûn’dan şeref olarak daha üstün değildir. Senin, onun babasının malı gibi malın da yoktur. Ne kadar mihr istersen sana verir. Eğer ondan bütün malını mülkünü sana vermesini istesen bile kabul eder.” derler. Leylâ’nın babası, bu talebi Allah’ın adını anarak ve karısını boşayacağına yemin ederek reddeder ve “Araplar arasında görülmemiş bir şeyi yapmakla kendimi ve aşiretimi rezil mi edeyim? Ben kızımı rezalet damgasıyla mı damgalayacağım?” der. Mecnûn için gelenler oradan ayrılırlar. Hemen onların aksine kızını kendi kabilesinden birisiyle evlendirip onu eşinin yanına gönderir. Akşam olmadan eşi Leylâ ile gerdeğe girer. Bu haber Mecnûn’a ulaşınca Leylâ’dan ümidini keser ve aklını tamamen kaybeder. Kabile efradı Mecnûn’un babasına “Onunla Mekke’ye git ve oğluna orada dua et. Ondan Kâbe’nin örtüsüne asılıp kendisinde bulunan dert için ve Leylâ’yı kendisine çirkin göstermesi için Allah’a dua etmesini emret. Belki Allah onu bu beladan kurtarır.” diye tavsiyede bulunurlar. Babası Mecnûn’la hacca gider. Mina’dayken bir kişinin “Ey Leylâ!” diye bağırdığı işitilir. Mecnûn öyle bir bağırmıştır ki insanlar onun helak olduğunu düşünürler. Sonra Mecnûn düşüp bayılır. Sabaha kadar baygın kalır. Sabah, rengi atmış ve şaşkın olarak uyanır ve bir şiir söyler.

Daha sonra babası Mecnûn'a "Kâbe'nin örtüsüne asıl ve seni Leylâ'nın sevdasından kurtarması için Allah'a dua et." der. Mecnûn Kâbe'nin örtüsüne asılır ve "Allah'ım Leylâ'ya sevgimi ve tutkumu bende arttır. Onun hatırasını sonsuza kadar bana unutturma!" diye dua eder. O zaman dolaşır, aklını kaybeder ve zapt olmaz. Çölde vahşi hayvanlarla gezer, orada yetişen otlar dışında bir şey yemez, su içmeye ancak geyikler pınarlara gidince onlarla gider. Saçı ve vücudundaki kıllar uzar. Geyikler ve vahşi hayvanlar ona alışır ve ondan kaçmaz. Geze geze sonunda Şam sınırlarına gider. Akli başına geldiği zaman yanından geçen Arap topluluklarından Necid'i sorar. Ona "Sen neredesin Necid nerede! Neredeyse Şam'a ulaştın. Sen falan mevkidesin." diye cevap verilir. Mecnûn onlardan Necid'in yolunu sorar. O insanlar Mecnûn'a acırlar, onu yanlarına almak yahut giydirmek isterler ama o bunu reddeder. Bunun üzerine Necid yolunu gösterirler ve Mecnûn o tarafa yönelir.

Ebû Miskîn şöyle anlatır: "Bizden bir genç yola çıktı. Meymûn Kuyusu'na varınca oradaki dağlardan birinde bir topluluk görmüş. Onların yanında beyaz, uzun boylu ve bedenen kuvvetli bir genç varmış." [Bizden yola çıkan genç şöyle anlatır:] Sararmışlığı ve zayıflığına rağmen gördüğüm en güzel adamdı. O topluluk onunla ilgileniyordu. O genci sordum. Bana onun Mecnûn olduğu, babasının ona medet aramak için Kâbe'ye gittiği, derdine çare olsun diye oğlunu Hz. Muhammed'in (SAV) kabrine götürmeye niyetli olduğu, düşmanlarının ona yapmaktan merhamet edecekleri şeyleri Mecnûn'un kendi kendine yaptığı söylendi. Mecnûn'un 'Beni dağa çıkarın. Belki Necid'in rüzgârını içime çekebilirim.' dediği, insanların onu dağa çıkarıp Necid tarafına çevirdikleri anlatıldı. Bana 'Bununla birlikte biz Mecnûn'un kendisini dağdan aşağı atmasından korkuyoruz. Eğer sevap kazanmak istiyorsan Mecnûn'a yaklaş ve Necid'den geldiğini söyle.' dediler. Ben Mecnûn'a yaklaştım. İnsanlar da ona gelip 'Ey Mecnûn, bu delikanlı Necid'den geldi.' dediler. Mecnûn öyle bir nefes aldı ki ciğeri yarılacak zannettim. Daha sonra benden vadileri ve mekânları sormaya başladı. Ben anlatırken o içli içli ve kalbi sızlatırcasına ağlıyordu. Sonra bir şiir söylemeye başladı.

Mecnûn, Leylâ'nın Kocasından Onunla İşretini Sorması

Bir kış günü Leylâ'nın kocası oturmuş ısınırken Mecnûn ona uğrar. Leylâ'nın kocası, Mecnûn'un mahallesindeki amcası oğluna bir ihtiyaç için gelmiştir. Mecnûn onun yanında durur ve şiir söylemeye başlar. Leylâ'nın eşi ona "Madem Allah'ın adını andın, evet tabii!"" diye cevap verir. Mecnûn, eliyle kordan iki avuç tutar. Bayılana kadar onları ellerinden bırakmaz. Korlar onun avuç etleriyle düşer. Dudağını ısırır ve koparır. Leylâ'nın kocası yaptığından dolayı kederli bir şekilde ve Mecnûn'a hayret ederek kalkar ve gider.

Nu'mân Dağlarına Uğraması ve Sabâ Rüzgârı Esene Kadar Orada Kalması

Mecnûn'un ailesi, o daha çöllere düşmemişken yiyecek toplamak üzere Kura Vadisi'ne gittiklerinde kaybolmasından veya helak olmasından korktukları için onu yanlarında götürürler. Yolda Nu'mân Dağları'na uğrarlar. Kabilenin delikanlılarından biri Mecnûn'a "Bunlar Numan Dağları'dır. Leylâ bu dağlara geliyordu." deyince o "Dağların tarafından hangi rüzgâr gelir?" diye sorar. Onlar da saba rüzgârı diye cevap verirler. Mecnûn "Saba rüzgârı esene kadar vallahi buradan ayrılmam." der ve orada durur. Onlar kendilerine yiyecek toplamak üzere giderler. Daha sonra Mecnûn'a gelip saba rüzgârı esene kadar üç gün onunda dururlar. Mecnûn, saba rüzgârı estikten sonra onlarla yola çıkar ve şiir söylemeye başlar.

Leylâ'nın Ailesinin Evlerinden Göçmeleri

Leylâ'nın babası, kızıyla evlenmesi hususunda Mecnûn'u ve aşiretini reddedince Mecnûn, ansızın Leylâ'nın evine gelmeye devam eder. Leylâ'nın ailesi onu sultana şikâyet eder. Bunun üzerine sultan, Mecnûn'un kanını onlara helal kılar. Bu haberi Mecnûn'a ulaştırırlar ama bu onu korkutmaz ve "Ölüm benim için daha rahattır. Keşke beni öldürseler." der. Onlar bunu öğrenince Mecnûn'un kendilerinin gaflet anını aramaya devam ettiğini ve nihayet evlerinden ayrıldıklarında oraya gireceğini anlarlar. Evlerinden göçerler ve uzaklaşırlar. Mecnûn akşam onların evlerine yaklaşır. Bir de bakar ki orada kimse yok. Hemen Leylâ'nın evinin olduğu yere gider. Göğsünü Leylâ'nın evinin olduğu yere yapıştırır, yanaklarını toprağına sürer ve ağlar. Sonra bir şiir söylemeye başlar.

Mecnûn'un Aralarında Leylâ'nın Bulunduğu Kadınlarla Konuşması

Mecnûn daha aklını kaybetmemişken Leylâ fırsat bulduğu takdirde onu kendisini ziyarete çağıracağı sözünü verir. Mecnûn bir müddet, sözünde durması için onunla haberleşir. Leylâ söz verir ama sözünü erteler. Mecnûn, erkeklerin bulunmadığı bir zaman Leylâ'nın mahallesine gelir. Leylâ'nın ailesinden kadınların karşı tarafında, onun kendisini duyacağı bir yerde oturur. Kadınlarla uzun uzun söyleştikten sonra "Size bugünlerde söylediğim şiirlerden okumamı ister misiniz?" diye sorar. Kadınlar onun şiir okumasını isterler. Bunun üzerine Mecnûn onlara şiir okur.

Kadınlar ona "Anlattığın şu borçlu kişi sana insafı davranmamış?" derler. Mecnûn ağlarken o kadınlar gülmeye başlar. Leylâ o kadınlardan utanır, Mecnûn'a acır ve sonunda ağlar. Kalkıp evine girer. Mecnûn da oradan ayrılır.

Mecnûn'la sohbet edip onu teselli eden samimi iki amcası oğlu vardır. Bir gün onlar otururken yanlarında durur. Amcası oğulları ona “Ey Kays oturmaz mısın?” diye sorunca o “Hayır, ben Leylâ'nın evine gideceğim. Onu seyredeceğim ve Leylâ'nın oradaki izlerini görecekim. Böylece gönül yangınım bir nebze şifa bulacağım.” diye cevap verir. Onlar da “Biz de seninle geleceğiz.” derler. Mecnûn onlara “Eğer gelerseniz bana iyilik yapmış olursunuz.” diye karşılık verir. Amcası oğulları ona katılır. Nihayet Mecnûn Leylâ'nın evine gelir. Orada uzun süre durur, ağlayarak Leylâ'nın izlerini takip eder. Ağlayarak evin bir orasında bir burasında durur. Sonra bir şiir söyler.

Mecnûn'un Gençliğinde Leylâ ile Görüşmesi

Ravi şöyle anlatır: “Mecnûn aklını kaybetmemişken ona Leylâ'nın aşkından dolayı başına gelen en ilginç şeyin ne olduğunu sordum. Bana şöyle anlattı: ‘Bize bir gece misafirler geldi. Bizde onlara ikram edecek bir katık yoktu. Babam beni katık istemem için Leylâ'nın babasına gönderdi. Bende ona giderek çadırının yanında durdum ve ona seslendim. Ne istediğimi sorunca bize misafir geldiğini ve onlara ikram edeceğimiz bir katık olmadığını, babamın ondan katık istemem için beni ona gönderdiğini söyledim. Babası Leylâ'ya ‘Şu tulumu ona çıkar ve kabını yağla doldur.’ dedi. Leylâ tulumu çıkardı. Benim yanımda kap vardı. Leylâ yağı kaba dökmeye başladı. Bu arada onunla konuşuyorduk. O yağı dökerken biz sohbete daldık. Kap dolmuş, yağ akıyor ama bizim haberimiz yok. Sonunda ayaklarımız yağ içinde kaldı. İkinci gece onlara ateş almak için geldim. Ben elbiseme sarınmıştım. Bana çaput içinde ateş verdi. Onunla konuşmaya durduk. Çaput yanınca elbisemden bir parça kopardım ve ateşi onun içine koydum. Kumaşlar yandıkça elbisemden parça koparmaya devam ettim ve bu parçalarla ateşi tutuşturdum. Sonunda elbisemden avret yerlerimi örten kısımdan başka bir şey kalmadı ve ben yaptığının farkında değildim.’ Sonra bana şiir okudu.

Mecnûn'un Bazı Vasıfları

Ravi şöyle anlatır: “Ben Mecnûn'u gördüm. Güzel yüzlü ve beyaz tenliydi. Üzerinde bir solgunluk vardı. Ondaki şiir okumasını istedim. Bana Leylâ hakkında söylediği şiiri okudu

Leylâ'nın Mecnûn'u Ziyareti ve Onunla Konuşması

Mecnûn aklını kaçırap yemeyi ve içmeyi terk ettiği zaman annesi Leylâ'ya giderek ona “Mecnûn senin sevginle aklını kaybetti. Yemeyi içmeyi terk etti. Ona bir vakit gelsen biraz aklını başına almasını ümit ederim.” der. Leylâ ona “Gündüz vakti olmaz. Çünkü kendim için akrabalarımın emin değilim. Ama gece olur.” diye karşılık verir. Gece gelip Mecnûn'a “Ey

Mecnûn, annen benim sevdamla çıldırdığını, yemeyi ve içmeyi terk ettiğini söylüyor. Allah'tan kork ve kendine acı.” der. Bunun üzerine Mecnûn ağlar ve şiir söylemeye başlar.

Leylâ da onunla ağlar. Neredeyse gün doğana kadar konuşurlar. Leylâ, Mecnûn'la vedalaşır ve oradan ayrılır. Bu Mecnûn'un Leylâ'yla son görüşmesidir.

Leylâ'nın Başkasıyla Evlenmesinden Sonra Ondan Ümidi Kesen Mecnûn'un Leylâ Hakkındaki Şiiri

Leylâ'nın ailesi onu Mecnûn'dan uzak tutunca bir grup insan onu Mecnûn için istemeye gider ama Leylâ'nın ailesi buna razı olmaz. Benî Sakîf kabilesinden zengin biri Leylâ'ya talip olur. Ailesi Leylâ'yı o adamla evlendirir ve bunu saklarlar. Biri bu haberi Mecnûn'a taşır. Mecnûn, bunun doğruluğunu araştırmaz ve bir şiir söyler. Evinin yanından geçtiği zaman Leylâ'yı sormamaya ve evine bakmamaya başlar. Evi geçince bir şiir söyler. Ailesinin Leylâ'yı Benî Sakifli adama göndermeyi istediklerini duyar ve şiir söyler. Leylâ, Benî Sakifli adama gönderildiği zaman da şiir söyler.

Mecnûn'un Amcası Oğluyla Beraber, Öten Güvercine Uğraması

Babası Mecnûn'u Arafat Vakfesi'nde Allah'ın ona şifa vermesi için dua etmek amacıyla hacca götürür. Mecnûn'un amcası oğlu Ziyâd b. Ka'b da onunla gider. Mecnûn, ormanda öten bir güvercine rast gelince durup ağlar. Ziyâd ona “Bu da ne? Yine seni ağlatan nedir? Hadi yürü, arkadaşlarımıza yetişelim.” deyince Mecnûn bir şiir söyler.

Şam Tarafına Gitmesi

Mecnûn ve Leylâ, daha küçükken ailelerinin koyunlarını Tevbâd Dağı denilen yerde otlatırlar. Mecnûn aklını kaybedip insanlardan uzaklaşınca o dağa gelip orada kalır. Leylâ ile orada dolaştığını hatırlayınca çok üzülür, insanlardan uzaklaşır ve yollara düşer. Sonunda Şam taraflarına gelir. Akli başına geldiği zaman tanımadığı bir beldeyle karşılaşır. Gördüğü insanlara “Babam size feda olsun! Benî 'Âmir yurdundaki Tevbâd Dağı nerede?” diye sorar. Onlar ise Mecnûn'a “Benî 'Âmir yurdu nerede sen neredesin! Sen Şam'dasın. Falan yıldızı takip etmen lazım. Onun peşinden git.” diye karşılık verirler. Mecnûn o yıldız yönünde gider ve nihayet Yemen'e ulaşır. Orada da bilmediği beldeler ve tanımadığı insanlar görür. Onlardan Benî 'Âmir yurdunu ve Tevbâd Dağı'nı sorar. Onlar da Mecnûn'a “Benî 'Âmir yurdu nerede sen neredesin! Falan yıldızı takip etmen lazım.” diye karşılık verirler.

Mecnûn'un yolculuğu böylece devam eder ve sonunda Tevbâd Dağı'na ulaşır. Dağı gördüğü zaman bir şiir söyler.

Mecnûn'un Birinin Leylâ Diye Seslendiğini Vehmetmesi

Mecnûn, karanlık bir gece arkadaşlarıyla yürürken birinin “Ey Leylâ!” diye seslendiğini duyar veya öyle vehmeder. Bir arkadaşına “Şu sesi duymuyor musun?” sorunca arkadaş bir şey duymadığını söyler. Mecnûn ona “Gerçekten öyle! Yemin ederim ki görünmeyen biri Leylâ diye sesleniyor.” diye karşılık verir. Sonra bir şiir söylemeye başlar.

Mecnûn, Leylâ'nın Ailesinin Evlerini Görür ve Şiir Söyler

Mecnûn'un akrabaları Leylâ'nın mahallesindeki otlaklarına giderler. Otlak onları bir araya getirmiştir. Mecnûn, Leylâların ailesinin evlerini görür ama yanlarına gitmez. Ailesi de yolunu başka tarafa çevirir. Mecnûn bir şiir söyler.

Leylâ'nın Benî 'Ukayl Kabilesinden Bir Komşusuyla Konuşması

Leylâ, bir gün elinde dişine sürdüğü bir misvakla Benî 'Ukayl kabilesinden bir komşusunun yanına gider. Soluklanır ve “Bana bu misvağı hediye edenin Allah ağzını kurutmasın.” der. Komşusu o kişinin kim olduğunu sorunca Leylâ, onun Kays olduğunu söyler ve ağlar. Daha sonra elbisesini çıkarır ve yıkanır. Komşusuna “Mecnûn'a yazık. Onu hak etmediği bir mahvoluşa sürükleyen sevgime düştü. Allah rızası için söyle, o benim vasıflarım konusunda doğru mu söyledi yalan mı söyledi?” diye sorar. Komşusu yemin ederek Mecnûn söylediklerinin doğru olduğunu ifade eder. Leylâ'nın söylediklerini duyan Mecnûn ağlar ve daha sonra şiir söylemeye başlar.

Mecnûn, Leylâ'nın Eşiyle Gideceğini Duyar ve Şiir Söyler

Mecnûn, Leylâ'nın Benî Sakîfli bir adamla evlendirildiği zaman akrabalarından birinin bir diğerine Leylâ'yı uğurlayıp uğurlamayacağını sorduğunu duyar. Adam soran kişiye Leylâ'nın ne zaman yola çıkacağını sorar. Diğer ise Leylâ'nın ertesi gün kuşluk vakti veya gece yola çıkacağını söyler. Bunun üzerine Mecnûn ağlar ve sonra şiir söyler.

Benî 'Âmir Kabilesinden Bir Adam Mecnûn'a Nasihat Eder, Mecnûn da Ona Şiir Söyler

Benî 'Âmir kabilesinden bir adam şöyle anlatır: “Bir bahar mevsiminde çok şiddetli bir yağmura yakalandık. Yağmur üç gün devam etti. Dördüncü gün güneşli bir havayla

gözümüzü açtık. İnsanlar çıktılar ve vadide yürüdüler. Bir tarafta tek başına oturan bir adam gördüm ve ona yöneldim. Bir de baktım ki o adam Mecnûn imiş. Tek başına oturmuş ağlıyor. Ona nasihat ettim ve onunla uzun uzun konuştum. Ben konuşurken sessizce oturdu ve başını hiç kaldırmadı. Daha sonra yakıcılığını sonsuza dek unutamayacağım hüznü bir sesle bana şiir okudu.”

Mecnûn’un İnsanlardan Uzak Kaldığı Zaman Ansızın Leylâ’yla Karşılaşması

Mecnun insanlardan uzaklaştığı zamanlarda giderken Leylâ’nın kabilesine rast gelir. Aniden Leylâ’yı görür. Hemen birbirlerini tanırlar. Mecnûn, yüzüstü düşüp bayılır. Leylâ’nın kabilesinin gençleri ona gelirler. Onu alıp yüzündeki toprağı silerler, göğüslerine yaslarlar ve Leylâ’dan onun karşısında bir defa için durmasını isterler. Leylâ gördüklerinden dolayı acır ve “Beni rezil edecek olan bu iş olmaz.” diyerek bir hizmetçisini çağırır. Ona “Kays’a git, selamımı ilet ve Leylâ ‘Senin içinde bulunduğun durum bana çok ağır geliyor. Eğer senin derdine bir derman bulabilseydim seni ondan kendimi feda ederek korurdum.’ diyor diye söyle.” der. Hizmetçi Mecnûn’a gider ve Leylâ’nın söylediklerini ona iletir. Mecnûn uyanır, oturur ve hizmetçiye “Leylâ’ya selamımı ilet ve ona ‘Heyhat! Benim derdim de dermanım da sensin. Benim hayatım da ölümüm de senin elindedir. Bana, ayrılmaz bir sıkıntı ve uzun bir bela bıraktın.’ diye söyle.” der. Daha sonra ağlar ve şiir söylemeye başlar.

Nevfel şöyle anlatır: “Bana Mecnûn’u anlattılar. Onun insanlardan uzaklaşma sebebi şöyledir. Mecnûn bir gün Dariyye’de tek başına otururken aniden dağdan birisi ona bir şiirle seslenir.

Nevfel b. Müsâhık’ın Mecnûn’la Haberi

Mecnûn derin bir nefes alır ve bayılır. Onun insanlardan uzaklaşmasının sebebi budur. Nevfel b. Müsâhık’ın onu bulmasına kadar Mecnûn’un izine rastlayan olmaz. Nevfel şöyle anlatır: “Çöle geldim ve Mecnûn’u sordum. Bana ‘Ne onu gördük ne de nereye gittiği biliyoruz.’ diye cevap verildi. Bir grup arkadaşım ile bir gün yaban keçisi avlamaya çıktım. Koruluk civarındayken büyük bir misvak ağacı gördük. O ağacın yanında bir geyik sürüsü görüldü. Bu sürünün içinde ağacın boşluklarından görünen bir insan belirdi. Arkadaşlarım buna şaşırdılar. Ben ne olduğunu bildim. Ona gittim ve onun bana anlatılan Mecnûn olduğunu anladım. Bineğimden indim. Elbiselerimi üzerimden attım ve yavaşça yürüyerek ağaca gittim. Nihayet ağaca ulaştım ve üstüne çıktım. Hem onun hem de geyiklerin yukarısında oldum. Bir de baktım ki onun saçı yüzüne sarkmış. Mecnûn o ağacın yemişlerinden yerken dikkatlice

bakmasaydım neredeyse onu tanımayacaktım. Başını kaldırdı ve şiirinden bir beyit okudum. Geyikler kaçtı. O da kasidenin kalanını okumaya başladı. Şiir söylediği zamanki sesinin ve nağmesinin güzelliğini unutamam. Sonra düşüp bayıldı. Onun şiirini okudum. Başını doğru kaldırdı ve ‘Allah sana uzun ömürler versin! Sen kimsin?’ diye sordu. ‘Ben Nevfel b. Müsâhık’ım.’ deyince beni selamladı. Ona ‘Benden sonra Leylâ’dan ümitsizlikle ilgili hangi şiirleri söyledin?’ diye sordum. Bir şiir okudu. Daha sonra bir geyik onun solundan çıkıp sağına gitti. Kalkıp geyiğin izini takip etti. Sonunda ona ulaştı ve onunla gitti.”

Mecnûn’un Babasına Ağdı

Heysem b. ‘Adî şöyle anlatır: “Benî ‘Ukayl’dan bir grup insan bana Mecnûn’un babasına ağıtını okudular. Babası, Mecnûn’un aklını kaybedip insanlardan uzaklaşmasından önce vefat etmiş. Mecnûn, babasının kabrine çökmüş ve bir şiirle ağıt yakmış.”

Ca’de Kabilesinden Biri Mecnûn’a Nasihat Eder, O da Şiir Söyler

Mecnûn’un Benî Ca’de kabilesinden kardeşi gibi olan bir dostu vardır. O bir gün Mecnûn’a gelir. O esnada Mecnûn toprakta çizgiler çizer ve taşlarla oynar. Mecnûn’a selam verip yanında oturur. Onunla konuşmaya ve ona nasihat etmeye, teselli vermeye başlar. Mecnûn ona bakar ve daha önce yaptığı gibi elleriyle oynar. İçinde bulunduğu durum onu kuşatmıştır, düşüncelidir. Adam uzun uzun konuştuktan sonra Mecnûn’a “Bu sözlerime bir cevap yok mu?” diye sorar. Mecnûn ona “Kardeşim, vallahi benimle konuştuğunu bilmiyordum. Beni mazur gör. Gördüğün gibi ben akı gitmiş ve kafası karışmış bir haldeyim.” diye cevap verir ve ağlar. Daha sonra bir şiir söylemeye başlar.

Güvercinler Ötüşürken Söylediği Şiir

Mecnûn bir bahar günü güvercinlerin ötüştüğü bir vadiye uğrar. Bunun bir şiir söylemeye başlar.

Eşi Olmadığı Bir Zaman Mecnûn’un Leylâ’yı Ziyareti

Leylâ’nın babası ve eşi gece vakti kabilenin başına gelen bir işten dolayı Mekke’ye giderler. Leylâ bir cariyesini gönderip Mecnûn’u çağırır. Mecnûn, gece boyunca onun yanında kalır. Leylâ seher vakti onu gönderir ve “İnsanlar seferde oldukları sürece her gece bana gel.” der. Mecnûn, insanlar seferden dönünceye kadar sürekli Leylâ’ya gider. Onu son defa görüp veda ettiği gece Leylâ hakkında şiir söyler.

Mecnûn Hastalanır Ama Leylâ Onu Ziyarete Gitmez

Mecnûn aklını henüz kaybetmemişken hastalanır. Akrabaları ve kadınları ona hasta ziyaretine gelirler. Leylâ, Mecnûn'a ziyarete gidenlerle beraber gitmez. Mecnûn, bunun üzerine bir şiir söyler.

Mecnûn'a Leylâ'yı Hatırlatan Geyik Haberi

Mecnûn'a "Gördüklerin arasında sana en sevimli olan şey nedir?" diye sorulur. O "Leylâ." diye cevap verir. "Leylâ'yı geç. Leylâ'yı nasıl sevdiğini iyi biliyoruz. Ondan başka?" diye sorulur. Mecnûn da "Sevdiğim hiçbir şey yoktur ki Leylâ anıldığı zaman gözümden düşmesin ve Leylâ'nın anılması onun güzelliğini benim için yok etmesin. Bununla birlikte bir gün bir geyik gördüm, ona dikkatlice baktım ve Leylâ'yı andım. Geyiğin güzelliği gözümde artmaya başladı. Sonra geyiğe bir kurt musallat oldu. Geyik ondan açtı. Onu takip ettim. Sonunda onları kaybettim. Kurdu, geyiği yere yatırmış ve ondan biraz yemiş halde buldum. Ona bir ok attım ve onu öldürdüm. Kurdun karnını yarıp geyikten yediklerini çıkardım. Çıkardıklarımı geyiğin cesedinden kalan kısımla birleştirdim. Geyiği gömdüm ve kurdu yaktım. Buna dair bir şiir söyledim." diye cevap verir.

Mecnûn, Leylâ'nın Kocasının Kendisine Küfrettiğini Duyar

Mecnûn henüz insanlardan uzaklaşmamışken Leylâ'nın eşinin "Kays b. Mülevvah, Leylâ'yı sevdiğini iddia edecek ve kendini onun ismini anarak yüceltecek kıymette midir!" diyerek kendisine kötü sözler söylediğini ve sövdüğünü işitir. Mecnûn, onu kızdırmak için bir şiir söyler.

Arkadaşlarının Onunla Birlikte Leylâ'nın Kabilesine Gitmeyi Reddetmeleri

Mecnûn, akrabalarından bazılarıyla sefere çıkar. İkiye ayrılan bir yola gelirler. Yolların birisi Leylâ'nın kabilesine gider ama diğer yola göre daha uzundur. Mecnûn, arkadaşlarından Leylâ'nın kabilesine giden yola yönelmelerini ister ama onlar bunu kabul etmezler. O da tek başına o yola gider ve bir şiir söyler.

Güvercin Öter, Mecnûn Bunun Üzerine Şiir Söyler

Mecnûn, bir gece amcası oğullarıyla oturur. Kendisini kaybetmiştir. Onlar konuşup kendisine öğüt verirken o köpürür ve sıkıntıdan yerinde duramaz. Nihayet karşılarındaki

ağaçtan bir güvercin öter. Bunun üzerine Mecnûn yerinden sıçrar ve bir şiir söyler. Sonra yüzüstü düşüp bayılana kadar ağlar. Ertesi gün güneş kızgınlaşana dek kendine gelmez.

Yebrîn Kumluğunda

Mecnûn Yebrîn kumluğunda yerde çizgiler çizerken ona bir adam uğrar. Mecnûn'un haline hayrette kalan adam onu tanımıyordur. Mecnûn'a "Ey kardeşim, neyin var?" diye sorunca o, başını kaldırır ve şiir söylemeye başlar.

Yemenli Sevdası

Bir grup Yemenli, Mecnûn'a uğrarlar. Durup ona bakarlar. Mecnûn bir şiir söylemeye başlar.

Eşi, Leylâ ile Göçer

Eşi, Leylâ ile kendi memleketine gitmek istediği zaman, onun sabah erkenden yola çıkacağını duyan Mecnûn bir şiir söyler.

Mecnûn, aklını kaybetmeden önce şiddetli bir hastalığa yakalanır ve ölmeye yaklaşır. Babası onu avutmak amacıyla yanına gider. Onu acı bir şekilde hıçkırıp içli içli ağlayarak şiir söylerken bulur.

Mecnûn durup gizlice Leylâ'nın hevdeçlerine bakar. Akrabaları ve eşi Leylâ ile yola çıkar. Onların göçtüklerini gören Mecnûn çok üzülür ve ağlar. Babası ona "Sana yazıktır. Onlara bakarak içindeki sıkıntıların bir kısmı gitsin diye seni gizlice buraya getirdik. Eğer böyle yaparsan tanınırsın. Sultan, onların yanına gittiğin takdirde senin kanını onlara helal kıldı. Ya kendine hâkim ol ya da buradan ayrıl." der. Mecnûn da babasına "Onlar göç ederken onlara bakıp üzülmeyen ve ağlamadan sakince durmam mümkün değildir. Haydi, gidelim." diye cevap verir. Bir şiir söyleyerek oradan ayrılır.

Mecnûn, İki Adamdan Avladıkları Geyiği Salıvermelerini İster

Mecnûn, iki adama rastlar. Onlar bir geyik avlamış, onu bir iple bağlamış, götürmektedirler. Onların ipine bağlı vaziyette arkalarında koşan geyiğe bakan Mecnûn'un gözyaşları akar ve onlara "Geyiği serbest bırakın ve onun yerine benim koyunlarımdan birini alın." der. Başka bir rivayette "Onun yerine benim develerimden birini alın." der. Hayvanı onlara verir ve onlar da geyiğin ipini çözerler. Geyik hızlıca kaçıp gider. Mecnûn, geyiği

iplerine bağılyken görünce o iki adama bir şiir söyler. Korkmuş bir şekilde son hızla kaçıp giden geyiğe bakarken onun için de bir şiir söyler.

Kendisini Leylâ'ya Aşkından Dolayı Kınayan Kadınlarla Haberi

Kadınlar Mecnûn'un yanında oturup ona " Seni kendine bu işkenceyi yapmaya sebep olan şey nedir? Leylâ'nın aşkında ne buluyorsun? O da diğerleri gibi bir kadındır. Ona olan sevgini herhangi birimize çevirmek ister misin? Biz sana yardım ederiz ve sevgine karşılık veririz. Aklından ve vücudundan kaybettiklerin sana geri döner." derler. Mecnûn onlara "Eğer ona olan aşkımı size çevirebilseydim onun ve ondan sonraki herkesin sevgisinden uzak dururdum. İnsanlar içinde onlar gibi, rahat içinde yaşardım." diye cevap verir. Kadınlar "Sen onun neyini sevdin?" diye sorunca Mecnûn onlara "Ondan gördüğüm, şahit olduğum ve duyduğum her şeyi sevdim. Vallahi ondan gördüğüm hiçbir şey yoktur ki gözümde güzel görünmesin ve kalbimde yer etmesin. Onu unutayım diye benim için çirkin, kusurlu ve ayıp olabilecek bir şeyi onda aradım ama bulamadım." diye cevap verir. Kadınlar, Mecnûn'dan Leylâ'yı tavsif etmesini isterler. Mecnûn bir şiir söylemeye başlar.

Mecnûn, Bir Adama Leylâ'nın Duyacağı Bir Yerden Okuması İçin Bir Şiir Verir

Mecnûn'un aşiretinden bir adam ona "Ben Leylâ'nın kabilesine gideceğim. Ona götürmem için bir şey vermek ister misin?" diye sorar. Mecnûn ona "Evet, seni duyacağı bir yerde dur ve sonra şöyle söyle." diyerek bir şiir söyler.

Adam gider. Leylâ ile yalnız kalmak için fırsat kollamaya devam eder ve nihayet fırsat bulur. Onun yanında durup "Ey Leylâ, şöyle diyen ne güzel söylemiştir." diyerek şiiri okur. Leylâ uzun süre ağlar. Sonra "Ona selamımı ilet ve şöyle söyle." diyerek bir şiir söyler. Delikanlı, Mecnûn'a bu şiiri iletir ve Leylâ'nın halini haber verir. Mecnûn, ağlar ve sonunda yüzüstü düşüp bayılır. Sonra bir şiir söyleyerek ayılır.

Babası Bir Adamdan Mecnûn'a Leylâ'nın Kendisi Hakkında Kötü Konuştuğunu Söylemesini İster

Mecnûn'un babası Mülevvah, Tâ'îf'ten gelen bir adamdan Mecnûn'a uğramasını, onun yanında oturup Leylâ'yı gördüğünü ve onunla oturduğunu söylemesini ister. Adama Leylâ'nın özelliklerinin ve Mecnûn'un bildiği sözlerinin tarifini yapar ve "Bunlarla söze gir. Eğer sana kulak verir ve konuşmanı severse hemen Leylâ'nın yanında onu andığını ve içinde bulunduğu durumdan ona bahsettiğini, bunu üzerine Leylâ'nın sövüp saydığını söyle. Leylâ'nın onun

yalan söylediğini, yaptıklarıyla kendisini dillere düşürdüğünü ve onun anlattığı gibi kendisiyle hiç buluşmadığını söylediğini ona bildir.” der. Adam denileni yapar. Mecnûn’a gelerek Leylâ ile görüşmesinden bahseder. Mecnûn, adama döner ve Leylâ’yı sormaya başlar. Adam da Mülevvah’ın kendisine emrettiklerini söyler. Adamın, Leylâ’nın kendisi için kötü sözler söyleyip küfrettiğini söylemesine kadar Mecnûn’un canlılığı artar ve aklı başına gelir. Daha sonra adamın anlattıklarını umursamayarak bir şiir söyler.

Bir Adam Leylâ’ya Mecnûn’u Anlatır, Bunun Üzerine Leylâ Ağlar

Benî Mürre yaşlıları şöyle anlatmışlardır: Bizden bir adam bir ihtiyacını aramak üzere Şâm, Hicâz, Teymâ, Serrâ ve Necid taraflarına gider. Kendisi için kurulan bir çadır görür. Yağmura maruz kalınca o çadıra yönelir ve öksürerek onlara ses verir. Bir kadınla karşılaşır. Kadın ona inmesini söyleyince iner. Yolculuğa çıkan adam şöyle anlatır: “Onların develeri ve koyunları döndü. Bir anda büyük bir işle karşı karşıya kaldım. Kadın ‘Şu adama nereden geldiğini sorun.’ dedi. Tihâme ve Necid tarafından diye cevap verdim. O ‘Ey adam, içeri gir.’ deyince çadıra bir tarafına geçtim. Aramıza bir perde koydu ve ‘Ey Allah’ın kulu, Necid’de nerelere gittin?’ diye sordu. Ben de her yere gittiğimi söyledim. Orada hangi kabilenin yanında konakladığımı sordu. Ben de Benî ‘Âmir yurdunda konakladığımı söyledim. Derin bir nefes aldı ve Benî ‘Âmir’den kimin yanında konakladığımı sordu. Ben de Benî Harîş diye cevap verdim. Gözyaşları aktı ve ‘Onlardan Kays b. Mülevvah denilen ve lakabı Mecnûn olan genç hakkında bir şey duydun mu?’ diye sordu. ‘Evet vallahi! Onun babasının yanında konakladım. Mecnûn’un yanına gittim ve onu gördüm. O çöllerde geziyor. Vahşi hayvanlarla beraber duruyor. Ne aklı başında ne de bir şey anlıyor. Ancak ona Leylâ adlı bir kadından bahsedildiği zaman ağlıyor ve onun hakkında söylediği şiirleri okuyor.’ diye cevap verdim. Aramızdaki perdeyi kaldırdı. Ay parçası gibiydi. Gözüm onun gibisini görmemişti. Öyle ağladı ki vallahi kalbi parçalanacak zannettim. Ona ‘Ey kadın! Allah’tan kork. Kötü ne söyledim?’ dedim. O hal üzere uzun süre feryat edip ağladıktan sonra bir şiir söyledi. Sonra ağladı ve sonunda düşüp bayıldı. Ona ‘Ey Allah’ın kulu, sen kimsin, hikâyen nedir?’ diye sordum. ‘Ben onun uğursuz olan, dost olmayan sevgilisiyim.’ diye cevap verdi. Leylâ’nın Mecnûn’a hüznü ve tutkusunun benzerini kimsede görmedim.”

Benî Mürre’den Mecnûn’la Karşılaşan ve Onun Bir Vadide Öldüğünü Gören Bir Yaşlının Haberi

Mecnûn’u görmek üzere Benî ‘Âmir yurdunda giden Benî Mürre’den yaşlı biri şöyle anlatır: “Mecnûn’un mahallesi bana gösterildi ve oraya gittim. Yaşlı ve söz sahibi babası ile

ileri gelen kimseler olan kardeşleriyle karşılaştım. Orada hayli hayvan ve apaçık bereket gördüm. Onlardan Mecnûn'u sordum. Her birinin gözünden yaşlar aktı. Babası 'Vallahi o, benim yanımda şu kardeşlerinden daha üstün ve sevimliydi. Akrabalarından bir kadına âşık oldu. O kadın Mecnûn'u kendisinin onu sevdiği kadar sevmiyordu. Bunların durumları ortaya çıkınca babası kızını Mecnûn'a vermek istemedi ve Leylâ'yı başkasıyla evlendirdi. Bunun üzerine Mecnûn'un aklı gitti, delirdi ve onun tutkusuyla çöllerde gezdi. Onu hapsettik ve bağladık. Dilini ve dudaklarını ısırmaya başladı. Onları koparacağı korkusuyla nihayet onu serbest bıraktık. O, şu çöllerde vahşi hayvanlarla beraber gezer. Her gün ona yemek götürülür ve görebileceği bir yere bırakılır. Yemeği koyanlar ondan uzaklaşınca gelip yemekten yer.' dedi. Mecnûn'un yerini bana göstermelerini istedim. Beni Mecnûn'un bir arkadaşına yönlendirdiler ve 'Mecnûn, bu gençten başkasına dostluk göstermez ve onun şiirlerini bu gençten başkası alamaz.' dediler. O gence gidip beni Mecnûn'a götürmesini istedim. Bana 'Eğer onun şiirlerini istiyorsan düne kadar söylediği şiirleri bendedir. Yarın da ona gideceğim. Eğer yeni bir şiir söylerse onu sana iletirim.' diye karşılık verince 'Kesinlikle hayır, ona gitmek için onun yerini bana göstermeni istiyorum.' dedim. O 'Eğer o senden kaçarsa benden de kaçarsa ve şiirleri elimizden gider.' deyince bunu kabul etmedim ve muhakkak beni ona götürmesini istedim. Bana 'Mecnûn'u şu çöllerde ara. Onu görürsen ona dostça yaklaş. Kendisinden korktuğunu belli etme. O, seni bir şey atmakla tehdit etmek ve korkutmak isteyecektir. Bu seni korkutmasın. Bakışlarını ondan çevirip otur ve arada bir ona göz ucuyla bak. Onun ürkekliğinin geçtiğini görürsen bir gazel oku. Eğer Kays b. Zerîh'in şiirlerinden biliyorsan ondan oku. O, Kays b. Zerîh'i beğenir.' dedi. Yola çıktım ve ikinci vaktine kadar onu aradım. Onu kumda oturmuş, parmaklarıyla çizgiler çizmiş olarak buldum. Yavaşça ona yaklaştım. Vahşi hayvanların insanlardan kaçtığı gibi benden kaçtı. Yanında taşlar vardı. Bir tanesini eline aldı. Ondandır yüz çevirdim. Bir süre, ayağa kalmak isteyen ürkmüş bir hayvan gibi durdu. Ben uzun bir müddet oturunca o da parmaklarıyla çizgiler çizmeye başladı. Ona yöneldim ve "Vallahi Kays b. Zerîh şunu söylerken ne güzel söyledi." diyerek şiir okudum. Ağlayarak bana yöneldi ve 'Vallahi ne güzel söyledi. Şu dediğimle, ben ondan daha güzel şiir söylerim.' diyerek şiirini söyledi. Kısa bir süre ondan uzak durdum. Sonra ona yönelip "Vallahi Kays b. Zerîh şunu söylerken ne güzel söyledi." diyerek şiir okudum. Bunun üzerine ağladı. Vallahi hatta zannettim ki ruhunu teslim edecek. Nihayet gözyaşlarının önündeki kumları ıslattığını gördüm. Sonra "Allah'a yemin ederim ki ne güzel söyledi. Vallahi şunu söylerken ben ondan daha iyi şairim." diyerek şiirini söyledi. Sonra onun solundan sağına doğru kaçan bir geyik görüldü. Mecnûn sıçrayıp onun peşinden koştu. Nihayet onu göremez oldum ve oradan ayrıldım. Ertesi gün tekrar geldim, onu aradım ama bulamadım. Ona yemek

yapan kadın yemeğin yanına gelince onu olduğu gibi buldu. Üçüncü gün tekrar gittim. Onun ailesi de benimle geldiler. Hep beraber gün boyu Mecnûn'u aradık ama bulamadık. Dördüncü gün tekrar gidip onun izini sürdük. En sonunda onu sert taşların çok bulunduğu bir vadide o taşların arasında ölmüş olarak bulduk. Ailesi onu götürdü, yıkayıp kefenledi ve defnetti.”

Leylâ'nın Babasının Mecnûn'dan Dolayı Pişmanlığı ve Hüznü

Kabilede gerek Benî Ca'de'den gerek Benî Harîş'ten üzüлp bağırarak Mecnûn'a ağlamayan hiçbir genç kız kalmaz. Kabilenin genç erkekleri toplanarak acı içinde, hıçkırığa ağlarlar. Leylâ'nın kabilesi Mecnûn'un ailesine taziyye gelirler. Babası da onlarla beraberdir. Onlar Mecnûn'a en çok üzülen ve onun için ağlayan topluluktur. Leylâ'nın babası “İşin buralara geleceğini bilemedik. Ardan ve hakkında çirkin konuşulmasından hiç kimsenin korkmadığı kadar korkan bir Arap'tım ben. Leylâ'yı evlendirdim ve kendisi elimden çıktı. İşin böyle olacağını bilseydim onu Mecnûn'dan ayırmazdım ve bu konuda üzerimdeki mesuliyetin altına girmezdim.” der. Kadın ve erkeklerin bir ölü üzerine o günkü kadar ağladığı başka bir gün görülmemiştir.

Leylâ'nın Babasının Mecnûn'a Ağlaması

Benî 'Âmir'den Mecnûn vefat edip sert toprakta, kara taşların arasında bulununca ailesiyle birlikte, sevdiği kadın Leylâ'nın babası da gelir. O, Mecnûn'un ailesinden çekinmektedir. Mecnûn'un öldüğünü görünce ağlar ve “Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz.” der. Onun helak oluşunda kendi hissesi olduğunu bilir. Ailesi Mecnûn'u döndürürken üstünde şiir yazılı bir kumaş parçası bulurlar.

Şiir İrladığı İçin Kımanır

Kuşeyrî kabilesinden biri bir bahar günü, vadiye bakan yüksek bir yerde duran Mecnûn'a uğrar. Bu olay Mecnûn'un henüz aklını kaybetmemişken gerçekleşmiştir. Mecnûn şiir ırlar ama o adam anlamaz. Adam, Mecnûn'a “Leylâ'yı düşünmek seni şiir ırlamak ve eğlenceden alıkoymuyor mu?” diye seslenir. Mecnûn öyle bir nefes alır ki adam onun göğsünün yarıldığını zanneder. Mecnûn bir şiir söyler.

Mecnûn'un Kays b. Zerîh ile Karşılaşması

Kays b. Zerîh, akrabalarının meclisinde tek başına oturan Mecnûn'a uğrar. Her biri diğerini görmeyi çok arzulamaktadır. Mecnûn, insanlardan uzaklaşmasından önce tek başına oturuyor, kimseyle konuşmuyor, sorana cevap, selam verene karşılık vermiyordur. Kays b.

Zerîh selam verir ama o selamı almaz. Kays b. Zerîh ona “Ey kardeş, ben Kays b. Zerîh'im.” deyince Mecnûn ona atılır, sarılır ve “Merhaba sana ey kardeş, vallahi ben aklımı kaybettim ve kafam karışık. Beni kınama.” der. Bir müddet dertleşirler ve ağlaşırlar. Sonra Mecnûn ona “Ey kardeş, Leylâ'nın kabilesi bize yakındır. Oraya gidip benden ona selam götürmek ister misin?” diye sorar. Bunu kabul eden Kays b. Zerîh Leylâ'ya gider, selam verip nesebini tanıtır. Leylâ ona “Allah sana uzun ömürler versin, bir ihtiyacın var mı?” diye sorar. Kays ona “Evet, amcam oğlu beni sana selamla gönderdi.” deyince Leylâ başını eğip susar sonra “Senin onun elçisi olduğunu bilseydim sana selam vermezdim. Benim ona şöyle söylediğimi ilet.” diye karşılık verir: “Bana [şiirinde söylediğin] Gayl gecesinden bahset. Hangi gecedir o? Ben seninle Gayl'da ya da başka bir yerde gece veya gündüz baş başa kaldım mı?” Kays ona “Ey amcam kızı, insanlar onun söylediklerini kendisinin kastettiğinden farklı şekilde yorumluyor. Sen de onlar gibi olma. O, Gayl gecesi seni gördüğünü ve senin onun kalbini çaldığını söylüyor. Senin hakkında kötü bir şey kastetmiyor.” der. Leylâ uzun bir müddet başını öne eğip susar. O ara gözyaşları akıp durur, kendisi de durmadan onları siler. Sonra şiddetli bir şekilde ağlar. Kays, onun göğsünün parçalanacağını zanneder. Leylâ daha sonra “Amcam oğluna selamımı ilet ve ‘Canım sana kurban olsun, benim sana tutkum senin bana tutkundan fazladır. Ancak sana gelmem için bir yol yok.’ dediğimi söyle.” der. Kays, olanları Mecnûn'a haber vermek için gider ama onu bulamaz.

Mecnûn, Leylâ'yı Görür ve Ağlar

Mecnûn aklını kaybettikten ve ondan uzun süre ayrı kaldıktan sonra, evlerin dışında yürüyen Leylâ'ya uğrar. Leylâ'yı görünce ağlar ve sonunda yüzüstü düşüp bayılır. Leylâ, ailesinin onu Mecnûn'un yanında görmeleri korkusuyla oradan ayrılır. Mecnûn uzun bir süre öyle kalır sonra ayılır ve şiir söylemeye başlar.

E) Murakkış el-Ekber ve Esmâ [ME]

Murakkış, Esmâ bt. 'Avf'a Âşık Olur

Murakkış el-Ekber –Lakabı el-Burek'tir.- amcası 'Avf b. Mâlik'in kızı Esmâ'ya âşık olur. Daha genç bir delikanlı iken onu sever ve babasından ister. Amcası ona “Bir yiğitlik göstermeden kızımı seninle evlendirmem.” diye cevap verir. Bu olay Rebî'a kabilesi Yemen'den çıkmadan öncedir. Murakkış'a Esmâ'yı ona vereceğine dair sözler verir. Murakkış el-Ekber krallardan bir krala gider, ona methiyeler dizer, kral da onu ödüllendirir. Bu arada 'Avf büyük sıkıntılara düşer. Murâd kabilesinin Benî Guteyf kolundan biri 'Avf'a gelir. Ona mal ve mülk teklif eder. 'Avf, Esmâ'yı yüz deve karşılığında onunla evlendirir. Esmâ'yı alan Murâdlı, Benî Sa'd b. Mâlik yurdundan ayrılır.

Ailesi Ona Esmâ'nın Vefat Haberini Verir, Esmâ'nın Murâd Kabilesinden Biriyle Evlendiğini Öğrenince Ona Gider ve Yanında Vefat Eder

Murakkış memleketine geri döner. Kardeşleri “Ona Esmâ'nın öldüğünü söyleyin.” derler. Bir keçi kesip etini yerler ve kemiklerini bir yorgana sararak defnederler. Sonra bir kabir yaparlar. Murakkış onlara gelince, Esmâ'nın öldüğünü söyleyip onu kabrin olduğu yere getirirler. Murakkış kabre bakar, orada durur ve o günden sonra daimî bir şekilde kabri ziyaret eder. Bir gün kabrin yanında elbisesine sarınmış uzanırken kardeşinin iki oğlu birer kemikle oynarlar. Bir kemik için kavga ettikleri zaman biri “Bu benim kemiğim. Babam bu kemiği, gömdükleri ve Murakkış gelince bu Esmâ'nın kabri diye söyleriz dedikleri keçiden bana verdi.” deyince elbiseyi başından çıkarır ve çocuğu çağırır. Dünyası başına yıkılmıştır. Meseleyi çocuktan sorar. Çocuk, Murakkış'a Esmâ'nın Murâd kabilesinden biriyle evlendirildiğini haber verir. Murakkış hemen cariyesini çağırır. Bu cariyenin eşi Gufeyle kabilesindendir ve o da Murakkış'ın kölesidir. Murakkış, cariyesine eşini çağırmasını emreder. Cariye emri yerine getirir. Gufeylelinin develeri vardır. Murakkış ona Murâdlıya gitmek üzere binek hazır etmesini emreder. Gufeylelinin hazırladığı bineğe binen Murakkış Murâdlıya doğru yola çıkar. Yolda hastalanır. Onu ancak bineğin üzerine yatırarak taşıyabilirler. Necrân'ın aşağısında bir mağarada konaklarlar. Orası Murâd kabilesinin yurdu. Gufeylelinin yanında Murakkış'ın cariyesi olan eşi de vardır. Murakkış, cariyesinin eşinin ona “Onu bırak! Kendisi hastalıktan helak oldu. Bizi de kendisiyle beraber açlıktan helak etti!” dediğini işitir. Cariye bu söz üzerine ağlamaya başlar. Eşi “Bana itaat et! Yoksa seni bırakır, giderim.” der. Murakkış okur-yazardır. Babası onu ve kardeşi Harmele'yi –ikisi babasının en sevdiği çocuklardır- Hîre halkından bir Hristiyan'a göndermiş, o Hristiyan

Murakkış ve Harmele'ye yazmayı öğretmiştir. Murakkış Gufeylelinin sözünü işitince eyerin arkasına bir şiir yazar.

Gufeyleli ile eşi yola çıkarlar ve evlerine ailelerine dönerler. “Murakkış öldü.” diye söylerler. Harmele bineğe bakar. Eyerin çevirir ve beyitleri okur. Cariye ve eşini çağırarak onları korkutur, doğru konuşmalarını emreder. Onlar doğruyu söyleyince Harmele ikisini de öldürür. Cariye ve kocası Harmele'ye Murakkış'ın bulunduğu yeri tarif etmişlerdir. O, Murakkış'ı bulmak amacıyla yola çıkar ve nihayet onun bulunduğu mekâna gelir. Kardeşini soran Harmele, onun hala mağarada olduğunu öğrenir. Aniden bir koyun Murakkış'ın olduğu mağaraya kaçar. Ardından koyunun çobanı oraya yönelir. Çoban, Murakkış'ı görünce kim olduğunu ve ne yaptığını sorar. Murakkış çobana “Murâd kabilesinden biriyim” diye cevap verir ve ondan kim olduğunu sorar. Çoban da “Falan kişinin çobanıyım.” der. Murakkış bir de bakar ki o çoban, Esmâ'nın eşinin çobanıdır. Murakkış ona “Efendinin eşi Esmâ'yla konuşabilir misin?” diye sorar. Çoban “Hayır! Ona yaklaşamam bile. Ancak her gece Esmâ'nın cariyesi bana gelir. Ben bir keşiye sağarım ve cariyeye sütü ona götürür.” diye cevap verir. Murakkış çobana “Bu yüzüğümü al. Süt sağdığın zaman bunu sütün içine koy. O ne olduğunu bilecektir. Eğer bunu yaparsan daha önce hiçbir çobanın ulaşamadığı bir mükâfata ulaşacaksın.” der. Çoban yüzüğü alır. Cariye çobana bir kadehle döndüğü zaman çoban keşiye sağar ve yüzüğü sütün içine atar. Cariye yola çıkar ve sütü Esmâ'nın önüne koyar. Sütün köpüğü gidince Esmâ onu içer. O, sütü bu şekilde içermiş. Yüzük dişine çarpar. Yüzüğü alan Esmâ ateşle aydınlık yapar ve yüzüğü tanır. Cariyesine “Bu yüzük nedir?” diye sorunca cariyeye “Bilgin yok.” diye cevap verir. Esmâ, cariyesini eşine gönderir. Esmâ'nın eşi Necrân'ın yüksek bir yerindedir. Panikle gelen eşi kendisini neden çağırıldığını sorar. Esmâ, eşinden koyunlarının çobanını çağırmasını ister. Eşi onu çağırır. Esmâ, eşinden yüzüğü nerede bulunduğunu çobandan sormasını ister. Çoban “Yüzüğü Hubbân Mağarası'nda bulunan bir adamın yanında buldum. Bu yüzüğü Esmâ'nın içtiğı sütün içine koyarsan sana bir mükâfat var dedi. Bana kim olduğunu söylemedi. Ben onu terk ederken o ölmek üzereydi.” diye cevap verir. Eşi Esmâ'ya “Bu yüzük neyin nesi?” diye sorunca o, “Murakkış'ın yüzüğü. Bir an önce onu bul!” diye cevap verir. Esmâ'nın eşi atına biner, Esmâ'yı da başka bir ata bindirip yola çıkarlar. Niyet o gece Murakkış'a ulaşırlar. Murakkış'ı evlerine taşırlar ve Murakkış, Esmâ'nın yanında ölür. Ölmeden bir şiir söyler. Murâd kabilesinin topraklarında defnedilir.

F) Murakkış el-Aşgar ve Fâtıma [MF]

Murakkış el-Aşgar'ın Soyu ve Fâtıma Bt. Münzir'e Aşkı

Murakkış el-Aşgar, Murakkış el-Ekber'in yeğeni, Tarefe'nin amcasıdır. O, amcası Murakkış el-Ekber'den daha üstün bir şairdir ve daha uzun yaşamıştır. Fâtıma bt. Münzir'e âşık olan kişi Murakkış el-Aşgar'dır. Fâtıma'nın Bintu'l-'Aclân isimli bir cariyesi vardır. Fâtıma'nın Kâzime'de bir sarayı bulunmaktadır. Bu sarayın muhafızları her gün sarayın etrafına kumaş çekerler. Bu kumaşa Bintu'l-'Aclân haricinde kimse ayak basamaz. Bintu'l-'Aclân her gece, suyun kenarında oturan adamlardan biriyle gecelemetedir. Bir gün 'Amr b. Cenâb b. Malik, Murakkış'a "Bintu'l-'Aclân her gece, beğendiği bir adamı alıp onunla geceliyor." der. Çobanlık, Murakkış'ın baba mesleğidir ve develerinden hiç ayrılmaz. Murakkış suyun kenarında durur, susuz develerini orada bırakır. O, insanların en güzel yüzlüsü ve en güzel saçlısıdır. Fâtıma, sarayın üst kısmında oturur ve insanlara bakar. Murakkış, Bintu'l-'Aclân'a gelir ve onun yanında geceler. Sabah olunca Bintu'l-'Aclân, efendisi Fâtıma'nın yanında soyunur. Fâtıma ona "Bacaklarındaki şey nedir?" diye sorar. Bintu'l-'Aclân'ın bacağındaki izler, ilişki esnasında Murakkış'ı kendisine tahrik etmesi sonucu oluşmuş incirin benekleri ve kamçı izleri gibidir. Bintu'l-'Aclân, "Dün gece birlikte olduğum adamın bıraktığı izler." diye cevap verir. Fâtıma, ona "Dün gece, bizim taraflara giden, daha önce hiç görmediğim çok güzel bir adam gördüm." der. Cariye, Fâtıma'ya "Bu izleri işte o gördüğün, develerini otlatmaktayken terk eden ve benimle geceleleyen güzel adam yaptı." diye cevap verir. Fâtıma cariyesine "O adam yarın sana gelince onun önüne bir buhurdan koy ve onun üzerine oturmasını emret. Bir de misvak ver. Eğer buhurdanın üzerine oturur, misvağı kullanır veya bunları reddederse o adamda bir hayır yoktur." der. Bintu'l-'Aclân bir buhurdan getirir ve Murakkış'tan onun üzerine oturmasını ister. Murakkış bunu kabul etmez ve Bintu'l-'Aclân'dan buhurdanı kendisine yakınlaştırmasını ister. Buhurdanı alır, ondan çıkan dumanı sakalına ve saçına tüttürür. Misvağı da alıp baş kısmını keser ve dişini misvaklar. Bintu'l-'Aclân, Fâtıma'ya gelerek Murakkış'ın yaptıklarını anlatır. Fâtıma'nın Murakkış'a sevgisi artar ve Bintu'l-'Aclân'dan onu kendisine getirmesini ister. Kendisi de Bintu'l-'Aclân gibi Murakkış'a âşık olur. Murakkış arkadaşlarından ayrılır ve Bintu'l-'Aclân'la gider. Murakkış'ın arkadaşları, giderken "Bintu'l-'Aclân'ın Murakkış'a olan aşkı arttı!" derler. Muhafızlar, her akşam Fâtıma'nın sarayının etrafına toprak serpmekte, bu toprağın üzerine de bir örtü çekmektedirler. O sarayı korurlar ve Bintu'l-'Aclân haricinde kimse oraya giremez. Sabah olunca kral, iz sürücülerini gönderir. İz sürücüler ayak izlerine bakıp Fâtıma'nın yanına kimin girdiğini tespit ederek krala dönerler ve "Bintu'l-'Aclân'ın

ayak izinden başka hiçbir iz görmedik.” derler. O gece Bintu'l-'Aclân, Murakkış'ı sırtına alır ve bir örtüyle karnına bağlar. Onu Fâtıma'nın sarayına sokar ve Murakkış Fâtıma'yla geceler. Sabah olunca kral, iz sürücüleri gönderir. Ayak izlerine bakan iz sürücüler krala dönerek “Ağırlaşmış olan Bintu'l-'Aclân'ın ayak izini gördük.” derler. Murakkış, bir müddet bu şekilde Fâtıma'nın yanına girer. 'Amr, Murakkış'ın ne yaptığını görür ama nereye gittiğini bilmez. Bir gün Murakkış'a “Birbirimizden bir şey saklamamak ve birbirimize yalan söylememek üzere yemin etmedik mi?” der. Murakkış, 'Amr'a olan biteni anlatır. Amr, ona “Beni Fâtıma'nın yanına koymadıkça ne seninle konuşurum ne de senden razı olurum.” der ve üstüne yemin eder. Murakkış onunla Bintu'l-'Aclân'la buluştuğu yere gider. 'Amr'ı oraya bırakır ve ne yapması gerektiğini anlattıktan sonra oradan ayrılır. 'Amr ve Murakkış birbirine çok benzerler ancak Amr, Murakkış'tan daha kıllıdır. Bintu'l-'Aclân oraya gelir, 'Amr'ı sırtlar ve Fâtıma'nın yanına sokar. 'Amr, Murakkış'ın kendisine söylediklerini yapar. Amr, Fâtıma'ya sarılmak istediği zaman Fâtıma onun bacaklarındaki kıllara dokunur ve onu tanıyamaz. 'Amr korkuya kapılır. Fâtıma göğsündeki ayaklarıyla onu iter. “Allah, Mu'aydi'nin sırrını kara etsin.”¹⁶ diyerek Bintu'l-'Aclân'ı çağırır. Bintu'l-'Aclân, Amr'ı götürür. Amr, Murakkış'ın olduğu yere gider. Murakkış, 'Amr'ın çok geçmeden hızlıca geldiğini görünce yaptığının ortaya çıktığını anlar. Kendi parmağını ısırıp koparır. Evine doğru yola çıkar. Sahip olduğu malı mülkü yani develerini, yaptığından utandığı için terk eder.

¹⁶“Mu'aydi'yi işitmek onu görmekten daha hayırlıdır.” (أَنْ تَسْمَعَ بِالْمُعَيْدِيِّ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَرَاهُ) sözü halk içinde nam sahibi olup kendisiyle görüşüldüğü zaman hakir görülen kimseler için kullanılmıştır (Vankulu Mehmed, 2015a: 588).

G) Küseyyir ve 'Azze [KAz]

Küseyyir'in Sevgilisi 'Azze ve Ona Aşkın Başlangıcı

Küseyyir'in 'Azze'ye aşkın başlangıcı şöyledir. Küseyyir, Benî Zamra kadınlarına uğrar. Yanında bir koyun sürüsü vardır. Kadınlar, henüz küçük yaşta olan 'Azze'yi ona gönderirler. 'Azze, Küseyyir'e "Kadınlar sana 'Bize bu koyunlardan bir koç sat ve ücretini almayı sen dönene kadar erteleye.' diyorlar." der. Küseyyir ona bir koç verir ve 'Azze'yi beğenir. Döndüğü zaman kadınlardan biri ona ödenecek dirhemlerle gelir. Küseyyir kadına "Koçu benden alan kız nerede?" diye sorar. Kadın "Kızla ne işin var! İşte dirhemlerin." diye cevap verince Küseyyir "Koçu verdiğim kişi dışında kimseden dirhemlerimi almam." diye karşılık verir. Bir şiir söyleyerek gider. Bu Küseyyir'in 'Azze'yi ilk görüşüdür.

Başka bir rivayete göre Küseyyir evden çıkar, koyunlarını el-Câr adlı yere sürer. el-Baht denilen yere gelince Benî Zamra kadınlarının yanında durur ve suyun olduğu yeri sorar. Kadınlar, göğsü yeni tomurcuklanan 'Azze'ye ona suyun yerini göstermesini söylerler. 'Azze suyu gösterir. Küseyyir, 'Azze'yi beğenir. O, koyunlarını sulamakta iken 'Azze dirhemlerle çıkar gelir ve "Kadınlar 'Bu dirhemlerle bize koyunlarından bir koç sat.' diyorlar." der. Küseyyir, kıza bir koç vermesini kölesine emreder. Kölesi kıza bir koç verir. Küseyyir, 'Azze'ye "Dirhemleri geri götür. Kadınlara, 'Dönüşte sizden hakkımı alırım.' dediğimi söyle." der. Dönüşte kadınlara uğrar. Kadınlar ona "İşte hakkın. Al." deyince o "Benim vereceğim 'Azze'dir. Ondan başkasından hakkımı almam." diye karşılık verir. Kadınlar onunla şakalaşırlar ve "Alacağın olsun! 'Azze küçük bir kızdır. Sana, hakkını ödemeye gücü yetmez. Sen bu borcu birimize aktar. Bu, borcunu alma konusunda daha güçlü ve hızlı bir yoldur." derler. Küseyyir "Ben hakkımı 'Azze'den başkasından almam." diye karşılık verir. Dönüp yoluna gider. Koyunlarını sattıktan sonra kadınlara döner ve onlara 'Azze'ye dair bir şiir okur. Sonra bir şiir daha okur. Kadınlar ona "'Azze'den başkasını kabul etmedin!" diyerek onu Küseyyir'e gösterirler. 'Azze bu durumdan hoşlanmaz ama sonra 'Azze, Küseyyir'i onun kendisini sevdiğinden daha fazla sever.

'Abdülmelik'in 'Azze'ye Küseyyir'i ve Kendisine Neden Âşık Olduğunu Sorması

'Azze, yaşlılığında bir gün 'Abdülmelik b. Mervân'ın yanına gider. 'Abdülmelik ona "Sen Küseyyir'in 'Azze'si misin?" diye sorunca 'Azze ona "Ben 'Azze bt. Humeyl'im." diye cevap verir. 'Abdülmelik, "Sen Küseyyir'in hakkında şiir söylediği kadın mısın? O senin neyine âşık oldu ki!" deyince 'Azze ona "Öyle değil ey müminlerin emiri! Onun zamanında,

soğuk bir gecede yanan ateşten daha güzeldim.” diye karşılık verir. Bir başka rivayete göre “Müslümanlar sende neyi görüp beğenip halife yaptılarsa Küseyyir’de bende onu görüp beğendi.” diye cevap verir. Bunun üzerine ‘Abdûlmelik öyle güler ki sakladığı siyah dişi ortaya çıkar. ‘Azze “İşte bunu göstermek istiyordum.” der. ‘Abdûlmelik ona “Küseyyir’in senin hakkında söylediği falan şiirini rivayet ediyor musun?” diye sorunca ‘Azze “Hayır, onu rivayet etmiyorum. Başka bir şiirini rivayet ediyorum.” diye cevap verir. ‘Abdûlmelik onu okumasını emreder. ‘Azze daha sonra ‘Âtike bt. Yezîd’in yanına götürülür. Başka bir rivayete göre Ümmü’l-Benîn bt. Abdûlaziz’in yanına götürülür. Ümmü’l-Benîn, ‘Azze’ye “Küseyyir’in [şiirinde ne] dediğini gördün mü? Bu söylediği şey nedir?” diye sorunca ‘Azze “Ona vadettiğim öpücük.” diye cevap verir. Ümmü’l-Benîn, ona “Sen vadini yerine getir, günahı bana ait.” diye karşılık verir.

Kölesinin ‘Azze’yle Hikâyesi ve Bu Sebeple Küseyyir’in Onu Azad Etmesi

Küseyyir’in tüccar bir kölesi vardır. ‘Azze’ye bazı mallarını satar. ‘Azze ödemeyi geciktirir. ‘Azze’yi tanımayan köle bir gün ona “Vallahi sen tıpkı efendimin şiirinde söylediği kimse gibisin.” der. Bunun üzerine ‘Azze utanarak oradan ayrılır. Bir kadın, köleye “Sen ‘Azze’yi tanıyor musun?” diye sorunca “Vallahi onu tanımıyorum.” diye cevap verir. Kadın ona “Yemin olsun ki bu kadın ‘Azze’dir.” der. Köle “Katiyen, ondan hiçbir şey almam ve ondan hakkımı istemem.” diyerek Küseyyir’e döner ve olanları anlatır. Küseyyir, kölesini azat eder ve elinde bulunan malı ona hibe eder.

Kuseyme bt. ‘İyâz ‘Azze’yle Karşılaşır ve Onu Tavsif Eder

Ümmü’l-Benîn lakaplı Kuseyme bt. ‘İyâz şöyle anlatır: “‘Azze, Yerbû’ ve Cüheyne kabilelerinin önünde, akrabalarından bir topluluk içinde bize geldi. Onu işittik. Hazır olan kadınlardan bir grup toplandı ve ben de o grup içindeydim. Ona geldik ve onu beyaz, tatlı ve temiz bir kadın olarak gördük. Onun yanında hepimiz sönük kaldık. Yanında kadınlar vardı ve ‘Azze onlardan da yaratılış ve güzellik bakımından üstündü. Bir müddet konuştu. Konuştuğu zaman insanların beceriklisi ve tatlı dillisiydi. Ondandır ayrılmadık. Bizim gözümüzde o bizden çok üstündü. Bu dünyada güzellik ve tatlılık bakımından onu geçecek bir kadın görmedik.”

‘Abdûlmelik, Küseyyir’e ‘Azze’yle Yaşadığı En İlginç Olayı Sorar

‘Abdûlmelik, Küseyyir’e ‘Azze’yle yaşadığı en ilginç olayı sorunca o şöyle anlatır: “Yıllardan birinden hacca gittim. ‘Azze de eşiyle hacca gitmiş. Birbirimizden haberimiz yoktu. Bir yoldayken ‘Azze’nin eşi ona, yol arkadaşları için yemek yapmakta kullanılmak

üzere yağ satın almasını emretmiş. 'Azze çadırları tek tek dolaşmaya başlamış. En son benim çadırıma geldi ama onun benim çadırım olduğunu bilmiyormuş. Ben oklarımı sivriltiliyordum. 'Azze'yi görünce ona bakarak sivriltilmeye başladım. Defalarca kemiğimi sivriltilmişim, haberim yok. Kan akıyor ama ben bir şey hissetmiyorum. Bunu görünce yanıma geldi, elimden tuttu, kanı elbisesiyle silmeye başladı. O zaman yanımda bir kırba yağ vardı. Onu alması için yemin ettim. Yağı alıp eşine gitti. Eşi, 'Azze'nin elbisesindeki kanı görünce meseleyi sordu. 'Azze eşine söylemedi. Eşi, 'Azze'nin doğru söylemesi için yemin edince 'Azze ona olanları anlattı. Eşi onu dövdü ve yüzüme karşı kötü sözler söylemesi için yemin etti. 'Azze eşiyle beraber yanımda durdu. Ağlayarak "Ey zina edenin oğlu!" dedikten sonra yanımdan ayrıldılar. O zaman bir şiir söyledim."

Küseyyir'in Arkadaşı, Küseyyir ve 'Azze'nin Bir Gece Görüşmesini Anlatır

Küseyyir'in arkadaşı şöyle anlatır: "Azze, akrabalarından bir grup insanla bize geldi ve karşımızda konakladı. Bir gün Küseyyir bana gelerek 'Bugün senin yanında olmak ve 'Azze'ye gitmek istiyorum.' dedi. Onu alıp evime gittim. Akşama kadar yanımda oturdu. Sonra yüzüğünü bana verip 'Selam verdiğin zaman sana cariye çıkacak. Yüzüğümü ona ver ve yerimi bildir.' diyerek beni 'Azze'ye gönderdi. 'Azze'nin evine geldim ve selam verdim. Cariye çıktı ve yüzüğü ona verdim. 'Buluşma yeri neresi?' diye sordu. 'Bu gece, Ebû "Ubeyde kayalıklarında.' diye cevap verdim. Cariye, 'Azze'ye buluşma yerini ve zamanını söyledi. Ben de dönerek Küseyyir'e olanları anlattım. Akşam olunca bana 'Haydi kalk!' dedi. Buluşma yerine gittik ve sohbet ettik. Nihayet 'Azze geceleyin geldi, oturdu. Uzun uzadıya konuştular. Ben kalkmak istedim. Bana 'Nereye gidiyorsun?' diye sordu. 'Sizi bir müddet yalnız bırakayım. Belki gizli bir şeyler konuşursunuz.' diye cevap verdim. Bana 'Vallahi aramızda gizli bir şey yok' diye cevap verince yanlarında oturdum. Aralarında büyük bir semer otu vardı. 'Azze bu otun arkasında oturmuş vaziyette sahur vaktine kadar sohbet ettiler. Sonra 'Azze kalktı ve bizden ayrıldı. Benle Küseyyir de kalktık. Akşama kadar benim yanımda kaldıktan sonra yola çıktı."

Sükeyne, Küseyyir'den Devesinin Fiyatını Sorar; 'Azze'yi Sükeyne'nin Yanında Gören Küseyyir Devesini Onlara Bırakır

Küseyyir, hacıların bulunduğu yere devesini satmak üzere gider. Sükeyne bt. Hüseyin'e uğrar. 'Azze, Sükeyne'nin yanındadır ama Küseyyir'in bundan haberi yoktur. Sükeyne "Bu Küseyyir'dir. Gidin ve devesinin fiyatını sorun." der. Fiyatı sordukları zaman Küseyyir, devesi için iki yüz dirhem fiyat biçer. Sükeyne "Biraz indirim yap." deyince

Küseyyir kabul etmez. Onun için hurma ve tereyağı hazırlatır. Küseyyir bunları yer. Sonra “Bize şöyle böyle indirim yap. Kolaylaştır.” der ama Küseyyir yine kabul etmez. Oradakiler “Ey Küseyyir, senden istediğimizden fazlasını yedin.” deyince Küseyyir onlara “Yapacağım bir şey yok.” diye cevap verir. Sükeyne “Perdeyi kaldırın!” deyince onun ve ‘Azze’nin arkasında bulunduğu perdeyi kaldırır. İkisi gören Küseyyir utanır ve “O sizindir! O sizindir!” diyerek oradan ayrılır.

Küseyyir’in Sevgisinde Yalancı Olduğu Bahsi

Ebû ‘Ubeyde şöyle anlatır: “Cemîl sevgisinde sadıktır ama Küseyyir yalancıdır. Birinden duymadığımız ancak onunla ilgili haberlerde bulduğumuza göre Küseyyir bir gün, peçe takmış ve kibirli bir şekilde yürüyen ‘Azze’ye bakar. Bunun için onu tanımaz. Onu takip eder ve ‘Efendim! Dur da seninle konuşayım. Ben senin gibisini hiç görmedim. Sen kimsin? Alacağın olsun!’ der. ‘Azze ona “Alacağın olsun! Azze sende başkası için yer bıraktı mı?” diye karşılık verir. Bunun üzerine Küseyyir ‘Babam sana feda olsun. Vallahi ‘Azze benim bir kölem olsa sana hibe ederdim.’ der. ‘Azze ‘Sana dost olsam?’ diye sorar. Küseyyir “Bu benim için nasıl olur?” diye karşılık verir. ‘Azze ona “Azze hakkında söylediklerin ortadayken beni nasıl seversin?” diye sorar. Küseyyir “Onları kabul ediyorum ve sana iletiyorum.” diye cevap verir. ‘Azze yüzünü açar ve “Ey fasık, vefasızlık ha! İşte sen böylesin!” der. Bunun üzerine Küseyyir donup kalır, konuşamaz ve afallar. ‘Azze uzaklaşınca şiir söyler.

Küseyyir, Mısır’a Giderken ‘Azze’yle Karşılaşır ve Birbirlerine Sitem Ederler

Küseyyir’e ait haberlerin ravisi Sâ’ib şöyle anlatır: “Küseyyir’le Mısır’a gitmek üzere yola çıktık. ‘Azze’nin de orada olduğu bir su kenarına uğradık. ‘Azze çadırındaydı. Herkese selam verdik. ‘Azze ‘Sana da selam olsun ey Sâ’ib!’ dedikten sonra Küseyyir’e döndü ve ‘Alacağın olsun! Allah’tan korkmaz mısın? [Falan şiirinde ne] dediğini gördün mü? Ben seninle bir evde veya ev dışında bir yerde hiç halvette oldum mu?’ dedi. Küseyyir ‘Ben öyle demedim. Ben şöyle diyerek şiir söyler. ‘Azze ‘İşte bu tamam. ‘Abdülaziz’e geldik. Sonra da döndük.’ diye karşılık verdi. Bunun üzerine Küseyyir, ‘Azze’ye ‘Sana selam olsun ey ‘Azze!’ deyince ‘Azze ona ‘Sana da selam olsun ey deve!’ diye karşılık verdi. Küseyyir bir şiir söyledi.

Küseyyir'in Ümmü'l-Huveyris'le Hikâyesi ve Ona Aşkının Bahsi

İbrâhîm b. Mehdî şöyle rivayet eder. Hişâm b. Muhammed el-Kelbî bana geldi. Ona bir gün âşıkları sordum. Bana şöyle anlattı: “Küseyyir, Huzâ'a kabilesinden Ümmü'l-Huveyris denilen bir kadına âşık oldu ve ona aşk şiiri yazdı. Ümmü'l-Huveyris, Küseyyir'in 'Azze'de yaptığı gibi kendisiyle ilgili şiirler söyleyerek adını çıkarmasını ve rezil etmesini hoş karşılamadı. Küseyyir'e 'Sen fakir bir adamsın. Seni zenginleştirecek bir malın peşine düş. Sonra şerefli insanların istediği gibi gel beni iste.' dedi. Küseyyir ona 'Ben sana gelene dek kimseyle evlenmeyeceğine dair bana güvence ver ve yemin et!' dedi. O da güvence verip yemin etti. Küseyyir, Abdurrahmân b. İbrîk el-Ezdî'yi öven bir şiir yazıp ona doğru yola çıktı. Yolda solundan sağına koşan geyikler ve yüzüyle yeri eşeleyen bir karga gördü. Bunu uğursuzluk saydı. Liheb kabilesine gelince 'Hanginiz gaipten haber verir?' diye sordu. 'Hepimiz! Kimi istiyorsun?' diye sordular. Küseyyir 'Bu işi en iyi bileninizi.' diye cevap verdi. 'İşte o kambur yaşlı.' diye karşılık verdiler. O yaşlı kambura giden Küseyyir yolda gördüklerini anlattı. Yaşlı kambur bundan hoşlanmadı ve Küseyyir'e 'Kız, ya vefat etti ya da amcası oğullarından biriye evlendi.' dedi. Bunun üzerine Küseyyir şiir söyledi.

Methiye yazıp Ezderî'ye giden Küseyyir ondan büyük mükâfat aldı. Ümmü'l-Huveyris'e dönünce, onun Benî Ka'b'dan bir amcası oğluyla evlendiğini gördü. Bunun üzerine verem oldu. Böğrünün iki tarafına ateşle dağlama yapıldı. Toparlandığı zaman elini sırtını koyunca sırtında iki mühür fark etti. 'Bu nedir?' diye sordu. 'Sen verem oldun. Tabipler, böğrünü ateşle dağlamak dışında bir çare olmadığını düşündüler ve böğrünü ateşle dağlandı. Bunun üzerine Küseyyir şiir söylemeye başladı.

İbn Ca'fer, Küseyyir'e Solgunluğunu Sorar, O da Cevap Verir

Küseyyir bir gün 'Abdullâh b. Ca'fer' e gelir. Zayıflamış ve değişmiştir. 'Abdullâh ona "Ey Ebâ Sahr (Küseyyir), niçin seni değişmiş görüyorum?" diye sorar. "Bu Ümmü'l-Huveyris'in bana yaptığıdır." diyerek gömleğini atar. Sırtı saman gibi olmuştur. Bunlar dağlamanın izleridir. Sonra şiir okur.

'Azze, Küseyyir'in Halini Öğrenmesi İçin Buseyne'yi Ona Gönderir

'Azze, Buseyne'ye "Küseyyir'in karşısına çık, onu kendine cezbet de sana ne cevap verecek, göreyim." der. Buseyne, Küseyyir'e gider. 'Azze de Buseyne'nin arkasında kendini gizlemiş olarak yürür. Buseyne, Küseyyir'e birlikte olmayı teklif eder. Küseyyir, ona yaklaşıp bir şiirle karşılık verir. 'Azze yüzünü açar. Küseyyir hemen onunla konuşmaya

başlar, sonra şiir söyler. Buseyne güler ve “Azze konusunda ayağını denk al! Kurtuldun.” der ve 'Azze ile birlikte oradan ayrılırlar.

Küseyyir, Ailesine Eğer Hastalığında Ağlarsa Birkaç Gün Sonra Döneceğini Söyler

Ölüm, Küseyyir'e yaklaşınc ailesinden biri onun için ağlar. Küseyyir ona “Ağlama. Sanki kırk gün sonra şu kabileden size dönerken ayak sesimi duymuş gibi olursun.” der.

Küseyyir'in Cenazesinde Ebû Ca'fer el-Bâkır ve Zeynep bt. Mu'aykib Arasında Yaşananlar

Yezîd b. 'Urve anlatır: “Küseyyir ve 'İkrime aynı gün vefat ettiler. Cenazeleri çıkarıldı. Medîne'de ne bir erkeğin ne de kadının onların cenazelerinden geri kaldığını işittim. İnsanlar ‘Bugün insanların en şairi ile en bilgini öldüler.’ dediler. Kadınların çoğu Küseyyir'in cenazesi başında toplandılar. Ona ağladılar ve onun için söyledikleri ağıtlarda 'Azze'yi zikrettiler. Ebû Ca'fer b. Muhammed b. 'Ali kadınlara ‘Cenazeyi kaldırmam için bana yol açın.’ dedi. Biz kadınları cenazeden uzaklaştırmaya başladık. Muhammed b. Ali de elbisenin koluyla onlara vurarak ‘Ey Yûsuf'un sevdalıları, çekilin!’ dedi. Bir kadın karşı çıkarak ‘Ey Resulullah'ın evladı doğru söyledin. Biz Yûsuf'un sevdalılarıyız. Biz Yûsuf'a sizden daha hayırlıydık.’ dedi. Ebû Ca'fer bir adamına ‘Bu kadını biz dağılınca bana getirmek üzere tutun.’ dedi. Oradan ayrıldıktan sonra adeta bir ateş kıvılcımı gibi olan o kadın kendisine getirildi. Ebû Ca'fer o kadına ‘Yusuf'a sizin bizden daha hayırlı olduğunuzu söyleyen kadın sen misin?’ diye sordu. Kadın ‘Evet. Gazabından bana aman ver ey Resulullah'ın evladı.’ diye cevap verdi. Ebû Ca'fer ona ‘Sana aman verdi. Açıkla.’ dedi. Kadın ona ‘Ey Resulullah'ın evladı! Biz Yusuf'u lezzetlere, yemeye-içmeye, eğlenceye ve nimetlerden istifade etmeye davet ettik. Ama siz erkekler ise onu kuyuya attınız, az bir para karşılığında sattınız ve zindanlarda hapsettiniz. Hangimiz ona daha şefkatli ve merhametliydik?’ deyince Ebu Cafer ‘Allah sana hayırlar versin! Bir kadına galip gelinmez. Muhakkak o galip gelir.’ diye karşılık verdi. Sonra kadına ‘Senin kocan var mı?’ diye sordu. Kadın Ebû Ca'fer'e ‘Benim (!) onun eşi olduğum bir erkek var.’ diye cevap verince Ebû Cafer ona ‘Doğru söyledin. Senin gibi bir kadın eşine hâkim olur. Bir erkek senin gibi kadına hâkim olamaz.’ dedi. Kadın oradan ayrılınca kabileden bir adam ‘Bu kadın Zeynep bt. Mu'aykib'dır.’ dedi.

H) Muhabbel ve Meylâ [MM]

Amcası Kızıyla Evlenir ve Karısının Kız Kardeşini Sever

Kays kabilesinden Ka'b adlı kimse amcası kızıyla evlidir. Eşi, dünyada en sevdiği kişidir. İkisi bir gün baş başa kalırlar. Eşi elbiselerini çıkarmış bir vaziyetteyken Ka'b ona bakar ve “Ey Ümmü 'Amr! Allah'ın yaratmış oldukları arasında senden daha güzel bir kimseyi gördün mü?” diye sorar. Amcası kızı “Evet, kız kardeşim Meylâ! O benden daha güzel.” diye cevap verir. Ka'b “Onu görmek istiyorum.” deyince Ümmü Amr “Kız kardeşimin senden haberi olursa sana çıkmaz. Sen şu örtünün arkasında dur.” diye karşılık verir. Ka'b söylenileni yapar. Ümmü Amr, kız kardeşine birini gönderip onu çağırır. Meylâ hemen gelir. Ka'b Meylâ'yı görünce ona âşık olur. Meylâ evine gidene kadar onu bekler. Karşısına çıkar ve ona sevdasından yakınır. Meylâ ona “Ey amcam oğlu! Senin kalbine ne düştüyse daha fazlası benim kalbime senin için düştü.” diye karşılık verir. Meylâ ona tekrar buluşma sözü verir. Ümmü 'Amr onların yanına gelir, oturduklarını görür ama Ka'b ve Meylâ'nın bundan haberi yoktur. Hemen kardeşlerine gider. Onlar yedi kişidir. Onlara “Ya Meylâ'yı Ka'b ile evlendirin ya da hal çaresine bakın.” der.

Sevdasının Duyulması Üzerine Göç Etmesi

Ka'b ve Meylâ bunu duyar. Böylece kardeşleri de buna vakıf olur. Ka'b Meylâ'nın kardeşlerinden utancından kendini Şam tarafına atar. Kendisinin ve ailesinin konakladığı yer Hicaz'dadır. Ailesi ve amcası oğulları Ka'b'ın nereye gittiğini bilmez. Ka'b bir şiir söyler.

Şiirinin Okunması Kays'a İşaret Eder

Şamlı bir adam Ka'b'dan şiir rivayet eder. Bu Şamlı, Mekke'ye gitmek üzere yola çıkar. Ümmü 'Amr ve Meylâ'ya uğrar. Yolunu kaybetmiştir. Onlara selam verir ve yolu sorar. Ümmü 'Amr kız kardeşine “Ey Meylâ, ona yolu tarif et.” deyince “Ey Meylâ” hitabından Ka'b'ın bu şiirini hatırlar ve okur. Ümmü 'Amr şiiri hemen tanır ve Şamlıya “Ey Allah'ın kulu, nerelisin?” diye sorunca Şamlı “Şam ehlinden biriyim.” diye cevap verir. Ümmü 'Amr, ona bu şiiri kimden rivayet ettiğini sorunca Şamlı, Şam'da bulunan bir bedviden rivayet ettiğini söyler. Ümmü 'Amr ona o bedevinin adını bilip bilmediğini sorar. Şamlı onun adını Ka'b diye duyduğunu ifade eder. Ümmü 'Amr, Allah'ın adını alarak “Kardeşlerimize de bunu bildirmeden gitme. Biz ve onlar sana ihsanlarda bulunuruz. Sen de bize lütufta bulunmuş olursun.” deyince Şamlı “Tamam, gitmem. Ben onun başka bir şiirini de rivayet ediyorum. O şiiri bilir misiniz bilmez misiniz bilmiyorum?” diye karşılık verir. Ümmü 'Amr ona “Allah

için sana yalvarıyoruz. Muhakkak bu şiiri bize oku.” der. Şamlı, Ka'b'ı şöyle derken duydum diyerek şiiri okur.

Meylâ'yı Bulur Ama O Ölmüştür, Bunun Üzerine Ka'b da Gamından Ölür

Adam iner ve bineğinin eyerini çıkarır. Meylâ'nın kardeşleri gelir. Onlar, Ka'b ve Meylâ'nın haberini Şamlıya anlatırlar. Meylâ'nın kardeşleri Ka'b'a çok değer verirdi. Ka'b onların en zarıfı ve güzel şiir söyleyeniydi. Şamlıya ikram ederler, onu bineğine bindirirler ve yolu tarif ederler. Ka'b'ı aramaya çıkarlar ve onu Şam'da bulurlar. Onunla dönerler. Evlerinin civarındaki su kaynaklarına vardıklarında bir de görürler ki insanlar evlerin etrafında toplanmışlar. Ka'b'ın göç ederken arkasında bıraktığı küçük bir oğlu vardır. Su civarında bir delikanlı onu sıkıştırır. Ka'b ona “Alacağın olsun delikanlı! Senin baban kim?” diye sorunca delikanlı “Babama Ka'b derler.” diye cevap verir. Ka'b ona “İnsanların niçin toplanmışlar?” diye sorar. Kalbi bir kötülük sezer. Delikanlı, insanların halası Meylâ için toplanmış olduklarını söyler. Ka'b “Meylâ'nın hikâyesi nedir?” diye sorunca delikanlı onun öldüğünü ifade eder. Bunun üzerine Ka'b bir iç geçirir. Bundan dolayı olduğu yerde ölür. Meylâ'nın kabrinin karşısına defnedilir. Ka'b Şam'dayken bir şiir söyler.

İ) İbn 'Aclân ve Hind [İH]

'Abdullâh b. 'Aclân en-Nehdî babası gibi kabilesinin ileri gelenlerinden biridir. Babası Benî Nehd kabilesinin en zenginidir. 'Abdullâh b. 'Aclân'ın, şiirlerinde kendi kabilesinden olduğunu ifade ettiği Hind adında bir eşi vardır. Hind, 'Abdullâh'ın en sevdiği kişidir ve onun yanında en değerli konumdadır. O, 'Abdullâh'la yedi veya sekiz sene yaşar ama dünyaya bir çocuk getiremez. Babası 'Abdullâh'a “Benim senden başka oğlum yok. Senin de bir oğlun yok. Bu kadın kısırdır. Onu boşa ve başkasıyla evlen.” deyince o bunu reddeder. Babası, Hind'i boşayana kadar onunla konuşmayacağına dair yemin eder ve bu tavrını ısrarla devam ettirir. Bir gün oğlunun üzerine gitmek ister. 'Abdullâh, Hind'in yanında oturmuş, sarhoş olana dek içmiştir. Babası ona birini gönderir ve yanına gelmesini ister. Hind, 'Abdullâh'a “Babana gitme. Vallahi o senin için hayırlı bir şey istemiyor. O senin sarhoş olduğunu duymuş. Beni boşaman için yemin etsin diye seni ısrarla istiyor. Olduğun yerde yat ve babana gitme.” deyince 'Abdullâh bunu reddeder ve karısına karşı çıkar. Hind onun elbisesine asılır. 'Abdullâh karısına misvakla vurur. Bunun üzerine Hind onu gönderir. 'Abdullâh'ın elbisesine asıldığı zaman Hind'in elinde safran vardır. 'Abdullâh'ın elbisesine asıldığı yere safran bulaşır. O, babasına gider. Babası, boşanma konusu tekrar açar. 'Abdullâh'ı azarlar ve küçümser. Kabilenin yaşlılarını ve gençlerini toplar. Onlar 'Abdullâh'ı Hind'e aşkından ve zaafından dolayı kınarlar. Buna öyle devam ederler ki en sonunda 'Abdullâh, Hind'i boşar. Sabah olunca bu haber yayılır. Hind de bunu duyunca 'Abdullâh'tan gizlenir, babasının evine gider. 'Abdullâh buna çok üzülür. Babasının evine dönen Hind'e Benî Numeyr kabilesinden biri talip olur ve babası onu talip olan adamla evlendirir. Adam Hind'le gerdeğe girer ve sonra onu alıp kendi memleketine gider. 'Abdullâh müzmin bir hastalığa tutulur, Hind hakkında şiirler söyler, ağlar ve üzüntüsünden ölür. Ona evlenmesi için kabilenin bütün kızlarını teklif etmişlerse de o bunu kabul etmemiştir. Hind'i boşaması hakkında bir şiir söylemiştir.

J) Zürrumme ve Mey [ZM]

Zürrumme'nin Mey'e Sevdası

Mey'in annesinin cariyesi şöyle anlatır: “ed-Dehnâ'nın aşağısında oturuyorduk. Zürrumme'nin kabilesi bize yakındı. Mey oturdu. O, o zamanlar göğüsleri yeni tomurcuklanan bir genç kız, gördüğüm en güzel insandı. Kendilerine ait evde kendisinin ve annesinin elbiselerini yıkıyordu. Evleri eskimiş, çürük bir evdi ve orada bir yarık vardı. Mey işini bitirip elbisesini giydi ve annesinin yanında oturdu. Zürrumme bize doğru geldi, evimize girdi ve selam verdi. Kaybettiği bir şeyi aradı. Bir müddet yanımızda oturdu ve çıktı. Mey bana ‘Bence bu ‘Adevîli adam, benim fark etmediğim bir yerden beni çıplak bir halde gördü. Benî ‘Adî, dünyadaki en kötü kabiledir. Git ve onun izini sür.’ dedi. Yola çıktım. Zürrumme bir yerde durmuyordu. İkinci defa izini sürdüm ve onu gördüm. O, Mey’e otuzdan fazla kez gece vakti geldi. Her defasında Mey’e bakıyor sonra gerisin geri gidiyor sonra tekrar gelip bakıyordu. Durumu Mey’e bildirdim. Çok geçmeden her taraftan onun Mey hakkındaki şiirleri bize geldi.”

Zürrumme, kardeşi ve amcası oğluyla develerini ararken kendisiyle Mey arasındaki aşkın başlangıcını şöyle anlatır: “Yolda giderken bir anda suya vardık. Susuzluk bizi çok yormuştu. Büyük bir obaya yöneldik. Kardeşim ve amcam oğlu bana ‘Obaya git ve bizim için su iste.’ dediler. Oraya gittim. Oranın revakının önünde yaşlı bir kadın oturmuştu. Ondan su istedim. Yaşlı kadın arkasına döndü ve ‘Ey Mey! Bu delikanlıya su ver.’ dedi. Onun yanına girdim. Mey o sırada kolsuz bir gömleğini dikey ve şiir söylüyordu. Sonra tulumuma su doldurmaya başladı. Üzerinde uzun bir elbise vardı. Kırabaya eğildiği zaman gördüğüm manzaradan daha güzelini görmemiştim. Ona bakmaya daldım. Mey benim tulumumu doldurmaya başladı ama su sağa sola gidiyordu. Yaşlı kadın bana geldi ve ‘Ey evlat! Mey, arkadaşlarının seni buraya gönderdiği şeyden alıkoymuş. Suyun sağa sola gittiğini görmüyor musun?’ dedi. Ona döndüm ve ‘Vallahi, Mey’e sevdam uzun sürecektir.’ dedim. Kabımı doldurup kardeşim ve amcam oğluna gittim. Başımı sardım ve bir köşeye çekildim. Mey ‘Gençliğinin baharında ailen seni sefere göndermiş.’ demişti. Bir şiir söylemeye başladım. Bu ona söylediğim ilk kasidedir. Daha sonra yirmi sene onun yurdunda dolaştım.”

Eşi, Mey'e Zürrumme'ye Sövmesi İçin Emir Verir

Zürrumme, Mey'in eşine zifiri karanlık bir gecede, onun kendisini tanımasını arzu ederek misafir olur. Mey'in eşi, Zürrumme'yi evine alır, ona ikram eder. Bu sayede

Zürümme, Mey'i görür ve onunla konuşur. Mey'in eşi bunun farkına varır, onu tanır ve evine almaz. Yiyeceğini dışarı gönderir ve onu açıkta bırakır. Mey de onu tanımıştır. Gece yarısı olunca Zürümme Rûkbân şarkısını söyler.

Harkâ Hakkındaki Gazeli

Mey'in eşi kızar ve ona "Kalk ve ona 'Ey zina eden kadının oğlu! Hangi günler Zi'l-Esl'de seninleydim!' diye bağır." der. Mey eşine "Sübhaneallah! O bir misafir. Hem şairdir, söylüyor!" diye cevap verir. Eşi kılıcını çeker ve "Ya oraya gelip seni bu kılıcım ile vururum ya da dediğimi söylersin!" deyince Mey, eşinin istediğini yapar ve Zürümme'ye söver. Zürümme kalkıp devesine biner. Sevgisini bir kadına yöneltmeyi amaçlayarak kızgın bir şekilde oradan ayrılır. Bir kafilde içinde Felc'e uğrar. Arkadaşlarından biri ayakkabısını tamir etmek ister. O ara Zürümme, evinden çıkıp başka bir eve gitmekte olan kadınları görür. Harkâ o kadınların arasındadır. O, Benî Âmir kabilesinden şehlâ gözlü ve tatlı bir kadındır. Zürümme onu görür ve "Ey cariye, bu adamın ayakkabısını tamir eder misin?" diye sorunca Harkâ alay ederek "Ben beceriksizim. Bu ayakkabıyı iyi tamir edemem." diye cevap verir. Zürümme ona Harkâ adını verir. Mey'i anmayı terk eder. Bu şekilde onu kızdırmak ister. Zürümme Harkâ hakkında iki veya üç kaside söyler ve çok geçmeden vefat eder.

Mey, Zürümme'nin Selamına Karşılık Vermez, O da Kızar

Zürümme ve beraberindeki kafilde Mey'in yanında dururlar ve ona selam verirler. Mey "Zürümme hariç hepinize aleyküm selam." der. Herkesin önünde ondan duyduğu bu söz Zürümme'nin canını sıkarak ve onu üzüldür. O, bir şiir söyleyerek oradan ayrılır.

Yaşlı Mey

Esîd şöyle anlatır: "Mey'e uğradım. O çok yaşlanmıştı. Onun yanında durdum. Ben o günlerde gençtim. Kendisine 'Ey Mey! Görüyorum ki Zürümme senin hakkındaki bu şiiri boşuna söylemiş.' diyerek şiiri okudum.

Mey güldü ve 'Ey kardeşimin oğlu. Sen beni yaşlılığında ve güzelliğim gitmişken gördün. Zürümme -Allah ona rahmet eylesin- bu şiiri, ben soğuk bir gecede ve üşüyen biri için tutuşturulmuş bir ateşten daha güzelken söylemişti. Onun özrünü anlayana dek buradan ayrılma.' dedi ve 'Ey Esmâ! Çık.' diye seslendi. Ondan daha güzelini görmediğim, güneş gibi bir cariye çıktı. Mey 'Bu kıızı biri sever ve ona şiir söylerse onda kabahat var mıdır?' diye sorunca 'Gerçekten öyle.' diye cevap verdim. Mey 'Vallahi, ben onun yaşlarındayken ondan

daha güzeldim. Eğer o günlerde beni görseydin, bugünkü gibi beni hakir göremezdin. Doğruyu öğrenerek buradan ayrıl.’ dedi.”

Mey’in Sıfatları

Ebû Sevvâr el-Ganevî, Muhammed b. Sellâm’a “Mey’i yanında küçük çocukları varken gördüm.” der. Muhammed ona “Bana Mey’in sıfatlarını anlat.” diye karşılık verir. el-Ganevî “Yüzü ve yanağı uzun, burnu havada, üzerinde bir güzellik alameti vardı. Mey bana ‘Bu çocuklarımın her birini devenin üzerinde taşıdım.’ dedi.” diye anlatır. Muhammed ona Mey’in Zürrumme’nin kendisi hakkında söylediği şiirlerden söyleyip söylemediğini sorar. el-Ganevî “Evet, bir bardaktan boşanırcasına şiirler söylüyordu. Baban böylesini görmedi.” diye cevap verir.

Mey’in Zürrumme’yi Görmek İçin Adağı

Mey, uzun bir müddet Zürrumme’nin şiirlerini duyduğu halde onu görmez. Onu gördüğü takdirde bir deve keseceği adağında bulunur. Zürrumme’yle karşılaştığı zaman onu çirkin ve kara bir adam olarak görür. Kendisi o zamanlar insanların en güzellerindendir. Bunun üzerine “Vay bu kötü işime! Vay bu derdime! Vay giden deveye!” der. Zürrumme bunun üzerine şiir söyler. Mey elbisesini çıkarır ve “Herhangi bir kusur var mı, anası olmayasica!” der. Zürrumme şiirle cevap verir. Mey ona “Elbisenin altında ne var gördün ve bir kusur olmadığını anladın. Orada olanın zevkine varman için sana “Haydi!” demem dışında bir şey kalmadı. Vallahi sen öylesinin tadına hayatında bakmadın!” diye karşılık verince Zürrumme yine şiirle karşılık verir. Mey ve Zürrumme bu olaydan sonra barışırlar ve Zürrumme ona olan sevdalı haline geri döner.

Zürrumme’nin Vefatı

Zürrumme, Hişâm b. ‘Abdülmelik’in halifeliği döneminde, kırk yaşında vefat etmiştir. Raviler, onun vefat sebebi konusunda farklı rivayetler aktarmışlardır. Bir rivayete göre Zürrumme kırk yaşına ulaşır ve Hişâm b. ‘Abdülmelik’e giderken o sene vefat eder. Şiirlerinde zikrettiği Huzvâ denilen kumlukta defnedilir. Başka bir rivayete göre Zürrumme ovanın ortasına varınca bineğinden iner. Ve bineği ondan kaçar. Binek daha önce hiç kaçmamıştır. Kaçan devenin üzerinde onun yiyeceği ve içeceği vardır. Zürrumme, bineğine yaklaşıncı o kaçar ve Zürrumme vefat eder. Bu esnada şiir söylediği anlatılır.

Bu hikâye başka bir rivayete göre ise şöyledir. Zürrumme'nin bineği onun ailesine su başındayken gelir. Zürrumme'nin kardeşi hemen bineğe biner ve kardeşinin izini takip eder. Zürrumme'yi ölü olarak bulur. Üzerinde halifenin hediyeleri vardır. Yukarıdaki şiiri yayının üzerinde yazılı görür.

K) Leylâ ve Tevbe [LT]

Leylâ el-Ahyeliyye'nin Soyu

O, Leylâ bt. 'Abdullâh b. er-Rahhâl(e) b. Şeddâd b. Ka'b b. Mu'âviye –O Ahyel'dir (şahin) ve Herrâr adlı atın sahibidir.- b. 'Ubâde b. 'Ukayl b. Ka'b b. Rebî'a b. 'Âmir b. Sa'sa'a'dır. Şiirde ileri Müslüman kadın şairlerdendir. Tevbe b. el-Humeyyir onu sever.

Leylâ'nın Sevdahısı Tevbe b. el-Humeyyir ve Soyu

O, Tevbe b. el-Humeyyir b. Hazm b. Ka'b b. Hafâce b. 'Amr b. 'Ukayl'dır. Tevbe, 'Abdullâh b. Rahhâle'nin kızı Leylâ'ya âşıktır ve onun hakkında şiirler söyler. Leylâ'yı babasından ister ama babası bunu reddederek kızını Benî Edla' kabilesinden biriyle evlendirir. Tevbe, daha önce yaptığı gibi Leylâ'nın ziyaretine gelir. Leylâ peçe takmıştır ve ondan bir güler yüz görmez. Tevbe meselenin eskisi gibi olmadığını anlar, devesine döner, biner ve gider. Tevbe'nin Leylâ'ya geldiği haberi Edla kabilesine ulaşır. Onun peşine düşerler ama Tevbe onlardan kaçır. O bu konuda şiir söyler.

Tevbe geldiği zaman Leylâ ona peçeyle çıkmaktadır. Mesele insanların diline düşünce Leylâ'nın ailesi Tevbe'yi sultana şikâyet ederler. Sultan da onlara geldiği takdirde Tevbe'nin kanını onlara helal kılar. Leylâ'nın ailesi onun Leylâ'yla görüştüğü yerde beklerler. Leylâ işi anlayınca peçe takarak Tevbe'nin geldiği yolda oturur. Tevbe Leylâ'yı peçeli halde görünce ne demek istediğini ve gözetlendiğini anlar. Leylâ onu uyarmak için peçe takmıştır. Tevbe hemen atına koşar ve kurtulur. Bununla ilgili şiir söyler.

Tevbe sık sık Leylâ'yı ziyarete gelmektedir. Leylâ'nın kardeşi ve akrabaları onu kınarlar ama bunun bir faydası olmaz. Onu kendi kabilesine şikâyet ederler ama yine yaptığından vazgeçmez. Bu defa onu sultana şikâyet ederler ve sultan onlara geldiği takdirde Tevbe'nin kanını helal kılar. Leylâ'nın bundan haberi olur. Eşi ona gelir. O kıskanç biridir. Leylâ'ya Tevbe geldiği zaman kendisine haber vermezse veya onu gelmemesi konusunda tembihlerse onu öldüreceğini yemin ederek ifade eder. Leylâ şöyle anlatır: “Ben Tevbe'nin bana geldiği yönü biliyordum. Onlar bir yerden Tevbe'yi gözetlediler. Ben de başka bir yerden gözetledim. Geldiği zaman yemin etmiş olduğumdan onunla konuşamadım. Yüzümü açtım ve peçeyi başımdan çıkardım. O beni böyle görünce garipsedi ve devesine binerek gitti. Onlardan kurtuldu.”

Benî Kilâb Kabilesinden Bir Adam Leylâ'ya Misafir Olur

Benî Kilâb kabilesinin Benî es-Sahme kolundan bir adam devesini aramak üzere çıkar. Adam acıkır ve azığı tükenir. Bir yerde akşamlar ve vadide bir eve bakar. O eve yönelir ve misafirlerin konakladığı yerde iner. Çadırın yanında bir kadın ve çocuklar görür ama kimse kendisiyle konuşmaz. Gecenin sakinliği başlayınca dönen develerin gürültüsünü duyar. Bu gürültü içinde bir adam sesi duyar. O adam deve ile gelir ve devesini evde ıhtırır. Biraz ilerler ve adamın kadına kısık sesle “Karşıdaki adam kimdir?” diye sorduğunu duyar. Kadın ona “Bir yolcu... Güneş batınca bizim yanımızda konakladı ama ben onunla konuşmadım.” diye cevap verir. Adam ona “Yalan söylüyorsun. O, olsa olsa senin dostlarından biridir.” diye karşılık verir. Adam kalkıp karısını döver. Kadın adama yalvarır. Yolcu, adamın kadına “O misafirin gelip seni kurtarana dek seni dövmeyi bırakmayacağım.” dediğini duyar. Kadının sabrı tükenince “Ey adam! Ey devenin sahibi!” der. Sahmeli, sopasını alır ve hızlıca o tarafa yönelir. Oraya vardığında adam karısını dövüyordur. Sahmeli, adama üç veya dört defa vurur. Kadın, Sahmeliye yetişir ve “Ey Allahın kulu! Bu işte ne sana ne bize bir fayda var. Bizden uzaklaş.” der. Bunun üzerine Sahmeli oradan ayrılır ve bineğine binerek gece boyu yol alır. Hangi kabileden olduğunu bilmediği bir adam öldürdüğünü zanneder. İnsanların çadırlarında sabahlar. Arasında bir cariye'nin bulunduğu bir koyun sürüsü görür. Ondan konuşulanları öğrenmek için bazı şeyler sorar. Cariyeye “Falan mahallede karşılaştığım insanlardan haber ver.” diye sorar. Cariye güler ve “Sen benden daha iyi bildiğin bir şeyi soruyorsun.” der. Sahmeli “Orası senin memleketin değil mi? Vallahi ben orası hakkında bir şey bilmiyorum.” diye karşılık verir. Cariye “Orası Leylâ el-Ahyeliyye'nin çadırıdır. O insanların en güzel yüzlüsüdür. Eşi de çok kıskançtır. Leylâ ile insanlardan uzak yaşar. Leylâ, insanlarla beraber oturamaz. Vallahi kimse ona yaklaşamaz ve misafir olamaz. Sen nasıl onun yanına gittin?” deyince Sahmeli “Ben çadıra sadece uğradım, oraya yaklaşmadım.” diyerek olayı cariyeden saklar. İnsanlar, Leylâ'nın yanına bir adam geldiğini, Leylâ'nın eşinin karısını dövdüğünü, o adamın da Leylâ'nın eşini dövdüğünü ve bu adamın kim olduğunun bilinmediğini konuşurlar. Kadının ismi kendisine haber verilip de konuşulan kişinin kendisi olduğuna karar kılınca kendisine işaret eden şöyle bir şiir söyler.

Haccâc, Leylâ'dan Tevbe'yi Sorar

Haccâc, Leylâ'ya “Gençliğin gitmiş. Senin ve Tevbe'nin işi bitmiş. Allahın adını andım, bana doğruyu söyle. Aranızda şüpheli bir durum oldu mu hiç? Yahut Tevbe, böyle bir şeye teşebbüs etti mi?” diye sorunca Leylâ ona “Vallahi hayır ey emir! Sadece bir gece baş

başa kaldığımızda bana söylediği bir sözde nefesine uyduğunu zannettiğim zaman ona bir şiir söyledim.

Vallahi, ölüm bizi ayırana kadar bir daha ondan şüpheli bir şey işitmedim.” diye cevap verir. Bunun üzerine Haccâc “Tevbe daha sonra ne yaptı?” diye sorunca Leylâ şöyle cevap verir: “O, bir arkadaşını bizim kabileye gönderdi ve ‘Benî ‘Ubâde b. ‘Ukayl’ın kabilesine gidince yüksek bir yere çık ve falan beyitleri bağır.’ dedi. Arkadaşı onun dediğini yapınca ben Tevbe’nin ne yapmak istediğini anladım ve ona şiirle karşılık verdim.”

Tevbe’nin Öldürülmesi, Öldürülme Sebebi ve Şekli

Tevbe’nin öldürülme sebebi onunla Benî ‘Âmir b. ‘Avf. b. ‘Ukayl arasındaki sürtüşmedir. Tevbe, Benî Hafâce kabilesiyle Benî ‘Avf kabilesinin Hemmâm b. Mutrif el-‘Ukaylî’nin yanında bazı konularda tartışıklarına tanık olur. O zamanlar Mervân b. Hakem, Mu’âviye b. Ebî Süfyân’ın halifeliği döneminde Medine valisidir. Mu’âviye, Mervân’ı Benî ‘Âmir’in zekâtlarını almakla görevlendirir. Sevr b. Ebî Sim’ân Tevbe’nin üzerine atlar ve demir bir çubukla ona vurur. Tevbe’nin üzerinde zırh ve miğfer vardır. Miğferin burnu Tevbe’nin yüzünü yaralar. Hemmâm, Sevr’in Tevbe’nin önüne oturtulması için emir verir ve ona “Hakkını al Tevbe!” der. Tevbe, Hemmâm’a “Bu ancak senin işindir. Sevr, senden başka kimsenin yanında buna cesaret edemez.” diye karşılık verir. Tevbe, onu annesi Sûbâne’nin Benî ‘Âmir b. ‘Avf b. ‘Ukayl kabilesinden olduğu için itham eder ve intikam almadan oradan ayrılır. Çok geçmeden Tevbe’ye Sevr’in bir grup insanla kabilesinin sularından Kûbâ’ denilen bir suya, Teslîs’teki Cureyr denilen bir mevkiye mallarını almak için gittikleri haberi ulaşır. Kûbâ’ ile Cureyr arasında bir çöl vardır. Tevbe bazı arkadaşlarıyla Sevr’in peşine düşer. Onu arayıp sorar. Sonunda kendisine Sevr’in Benî ‘Âmir b. ‘Ukayl kabilesinden Sâriye b. ‘Umeyr denilen birinin yanında olduğu söylenir. Sâriye, Tevbe’nin arkadaşıdır. Tevbe “Vallahi onlar Sâriye’nin yanından ayrılana kadar bu gece onlara gitmeyeceğiz.” der. Sevr ve arkadaşları sabaha yakın oradan ayrılmak isterler. Sâriye, onlara “Gecenin karanlığını kendinize kalkan yapın. Gece vakti Tevbe’den dolayı sizin için içim rahat değil. O sizi aramak için gece uyumaz.” der. Akşam yemeğini yerler ve gecenin karanlığında çölde ilerler. Tevbe, Sevr’i takip etmeleri için iki arkadaşını görevlendirir ama onlar boş bulunurlar. Sabah olunca Tevbe endişelenir ve “Ben iki adama aldandım. Onlar bir şey yapmadılar. Sevr ve arkadaşlarının bu bölgede sabahlamadıklarını ben biliyorum.” diyerek onların peşine düşer. Ne zaman onların izine rastlasa onlar oradan ayrılmışlardır. İki arkadaşına birini gönderir ve onlar Tevbe’ye gelirler. Tevbe onlara “Bu deveyi alın, hurçlarını suyla doldurun ve beni takip edin. Eğer beni

bulamazsanız ve bensiz akşamlarsanız ben sizin yolunuzu aydınlatırım.” diyerek hemen düşmanlarının peşine düşer. Gün yarılanınca Gâ’it’teki Efih denilen bir işaretin yanından geçer. Arkadaşlarına “Kurûnu Bakar yakınında semure ağaçlarını görüyor musunuz?” diye sorar. Kurûnu Bakar orada bir mekândır. Orası insanların istirahat yeridir ve orayı geçmemişlerdir. O mekânın arkasında gölge de yoktur. Tevbe’nin arkadaşları bakarlar. İçlerinden biri “Ben bir adam görüyorum. Devesini tıpkı ava gider gibi sürüyor.” der. Tevbe “O kişi İbnu’l-Habtariyye’dir ve atıcıların en başarılısıdır. Kim, onlar bizi bilmesinler diye tek başına onunla savaşır?” der. Tevbe’nin kardeşi ‘Abdullâh “Ben onun karşısına çıkarım.” diye cevap verince o “Dikkat et! Seni vurmasın. Eğer onunla arkadaşlarının arasına girebilersen gir.” diye uyarıda bulunur. ‘Abdullâh atını alçak bir yerde bırakır. Sonra ona yaklaşıp hücum eder. İbnu’l-Habtariyye, ‘Abdullâh’ı vurur. Benî el-Habtar, Benî ‘Ukayl kabilesinin Mezhic kolundandır. ‘Abdullâh’ın atı yaralanır ve bir ok kendi baldırına isabet eder. İbnu’l-Habtariyye arkadaşlarına katılır ve onları ikaz eder. Dağılmış halde bulunan hayvanlarını bir araya getirirler. Tevbe ve arkadaşları onların etrafını sarar. Bunu gören Sevr ve arkadaşları yüklerini dizerler, semure ağaçlarını önlerine koyarlar, silahlarını ve zırhlarını alırlar. Tevbe onların üstüne yürür. İki taraf birbirinin üzerine atılır ve kimsenin kimseye faydası kalmaz. Tevbe kendisini kalkanla koruyan kardeşi ‘Abdullâh’a “Kardeşim, bana kalkan tutma. Ben Sevr’in sıklıkla kalkanı bıraktığını gördüm. Umarım onun kalkanı bıraktığı bir ana denk gelirim de onu vururum.” der. Kardeşi ona “O halde öyle yap.” diye cevap verir. Tevbe, Sevr’i meme başından vurur ve onu yere yıkar. Tevbe’nin arkadaşları onlara hücum ederek etraflarını sararlar. Onları kılıçtan geçirirler ve o yedi kişiyi yere yıkarlar. Sevr, bu oku benden çekip alın der. Tevbe ona “Biz o oku, çekip almak üzere sana saplamadık.” diye karşılık verir. Tevbe’nin arkadaşları ona “Hadi bizi kurtar. İzi takip edelim ve su dağıtıcıya yetişelim. Onlardan intikamımızı aldık ve susuzluktan ölüyoruz” derler. Tevbe onlara “ Bu aciz insanları nasıl bırakırım?” deyince arkadaşları ona “Allah onları bizden uzak etsin!” diye cevap verirler. Tevbe “Ben böyle bir şey yapamam. Onlar sizin aşiretinizdenler. Su dağıtıcı gelir, onlara su veririm, kanlarını yıkarım, yırtıcı hayvanlarla kuşlar onlardan çekinsin ve onları yemesin diye üstlerine korkuluk koyarım. Ta ki kavimlerine onların ‘Amk’ta oldukları haber verilsin.” Tevbe, gece vakti su dağıtıcı gelinceye kadar bekler. Onlara su verir. Kanlarını yıkar. Su kaplarını doldurur. Elbiselerden korkuluk yaparak ağaca asar. Sonra oradan ayrılır ve gece vakti Sâriye’ye gelerek “Sizden bir grup insanı Kurûnu Bakar’daki semure ağaçlarının yanında bıraktık. Onlara yetişin. Sağ kalanları tedavi edin. Ölenleri de defnedin.” der. Sâriye’nin yanından ayrılarak kabilesine gider. Sâriye sabah vakti vurulanların yanına gider ve onları taşır. Sevr ölmüş diğerleri sağ kalmıştır. Tevbe hala korkmaktadır. Ölen

Sevr'in oğlu es-Selîl çok iyi bir atıcı, zalim ve şerli biridir. Tevbe'nin Benî el-Humeyyir tepesi denilen bir tepede, gafil vaziyette olduğu es-Selîl'e haber verilir. es-Selîl otuz civarında adamla birlikte gece vakti Tevbe'ye gelir. Tevbe ve kardeşlerinden biri dağa tırmanır. es-Selîl ve arkadaşları evleri kuşatınca dağdaki Tevbe onlara “İşte aradığınız kişi benim! Evlerden uzak durun.” diye seslenir. es-Selîl ve arkadaşları kendi aralarında “O dağdayken biz ona güç yetiremeyiz. Alabildiğiniz mallarını alın.” diye konuşurlar. Tevbe ve kardeşlerinin atlarını alıp oradan ayrılırlar. Daha sonra Tevbe onların peşine düşer. Bîşe'nin ortasında Eflet b. Hazn'a uğrar. Eflet ona “Ey Tevbe, nereye gidiyorsun?” diye sorunca “Benî 'Avf b. 'Ukayl gençlerinin peşinden gidiyorum.” diye cevap verir. Eflet ona “Bunu yapma. Onlar seni öldürürler. Aceleci olma!” diye karşılık verir. Tevbe ona “Yaşadığım müddetçe ben onların peşini bırakmam.” diyerek atının karnına vurur, yoluna devam eder ve şiir söyleyerek hızlıca düşmana doğru gider.

Hacru'r-Râşide adlı mekâna ulaşır. Orası gölgelikli, aşağısı dik yukarısı düzlük bir yerdir. Kendisi ve arkadaşları orada gölgelenirler. Öğlen vakti Benî 'Avf kabilesinin dostu Hubeyre b. es-Semîn'in Talûb denilen sularına giden develeri karşısına çıkar. Tevbe develeri alır, çobanı serbest bırakarak ona “Sudga'l-Bakara'ya, efendine gittiğiniz zaman develeri Tevbe aldı de.” diye söyler ve onları önüne katarak oradan ayrılır. Çoban efendisine gelir ve olanları anlatır. Hubeyre, Benî 'Avf kabilesinin yanında “Ne zamana kadar böyle!” diye seslenir. Otuz kadar atlı anlaşılarak Tevbe'nin peşine düşerler. Benî el-Hirre kabilesinin Benî Has'am kabilesinden onlar için sihir yapan bir kadın ayağa kalkar ve “Tevbe'nin izini bana gösterin.” der. Onlar kadınla çıkarlar ve Tevbe'nin izini gösterirler. Kadın Tevbe'nin bastığı topraktan biraz alır, onu koklar ve “Onun peşine düşün! Onu ele geçireceksiniz.” der. Atlılar Tevbe'nin peşine düşerler ama o, atlılardan kaçır. Atlılar “Hiçbir iz göremiyoruz. Ne görsek o sizi geçmiş oluyor.” diyerek birbirlerini kınarlar. Tevbe yola çıkar, Benî Kilâb toprağındaki dinlenme yerine gidince arkadaşlarını ikaz eder ve onları yanında tutar. En büyük dinlenme yerlerinden Hind tepesi adlı mahalledeyken Kâbiz b. 'Abdullâh isimli amcası oğlunu “Bir şey görürsen bana söyle.” diyerek tepenin başına gözcü olarak görevlendirir. 'Abdullâh b. el-Humeyyir ona “Ey Tevbe! Sen helak olacaksın. Allah'ı hatırlatıyorum sana. Bugüne, Benî 'Avf'ın semure ağaçlığında onlara gidip de o anda orada düşmanlara yettiğimiz günden daha çok benzeyen bir gün görmedim. Kurtulma imkânın varsa kendini kurtar.” der. Tevbe, 'Abdullâh'a “Beni bırak. Ben tepede bizim için duran bir gözcü bıraktım.” diye karşılık verir. es-Selîl ve arkadaşları Tevbe'nin izini kaybedip geri dönerken yolda Benî Ganî kabilesinden biriyle karşılaşır ve ona “Yolda gelirken bir deve yahut at izine rastladın mı?” diye sorarlar.

Adam “Vallahi görmedim.” diye cevap verince “Yalan söyledin.” diyerek onu döverler. Adam onlara “Beni dövmeyin. Ben bir iz görmedim. Yalnız şu tepede şu kadar şu kadar civarında deve gördüm. Kim olduklarını bilmiyorum.” der. Yezîd b. Ruveybe isimli adamlarını o tepede ne olduğuna bakması için gönderirler. Yezîd, Tevbe ve arkadaşlarını görünce elbisesini sallayarak arkadaşlarına haber verir ve arkadaşları oraya gelir. Onlardan ilki Tevbe ve arkadaşlarına hücum eder. Nihayet Tevbe’ye gider. Tevbe ve kardeşi atlarına koşarlar. Tevbe atını dizginleyemez, atı durmaz. Atını serbest bırakır. Bir adam ona gelir ve onu yakalar. Tevbe şaşkın halde onu yere atar. Kılıç, kalkana saplanmıştı. Kılıcı çıkarır ve onunla Yezîd b. Ruveybe’e saldırır. Yezîd eliyle kendini korurken Tevbe onun elinden keser. Yezîd, Safiye’nin hakkı için Tevbe’ye yalvarır. Safiye, Tevbe’nin annesidir ve Benî Hafâce kabilesindendir. Düşmanları arkadan Tevbe’ye gelirler ve onu vurup öldürürler. ‘Abdullâh onlara saldırır, mızrağı kırılana kadar onları mızraklar. Onlar Tevbe’nin işini bitirince ‘Abdullâh’a yönelirler ve ayağını vurarak koparırlar. Yere düşünce kılıcını çekerek dizüstü oturur ve “Haydi gelin!” der. Benî ‘Avf kabilesi, ‘Abdullâh’ın yaralandığını anlamazlar ve oradan ayrılırlar Kâbiz, bozguna uğramış olarak kaçar. ‘Abdülaziz b. Zurâre’ye gider ve olanları anlatır. ‘Abdülaziz bineğine binerek Tevbe’ye gelir ve onu defneder. ‘Abdullâh’ı da yanına alır. Kabileler konuyu Mervân b. Hakem’e taşırlar. Mervân, Sevr ve Tevbe’nin dökülen kanını denk tutar. Yaralılar, taşınır. Benî ‘Avf kabilesi badiyeye iner. Daha sonra Cezire ve Şam’a ulaşırlar.

Leylâ, Tevbe İçin Birçok Ağıt Yakar

Leylâ Tevbe için ağıtlar yakar.

Şam’da Tevbe ve Zenci

Tevbe şöyle anlatır: “Şam’a gittim. Gece vakti kimsecikler ortalıkta yokken gezerken bir ağacın yanında dinlenmek için durdum. Kalkanımı alıp üzerime koydum ve yarı oturur yarı uzanır vaziyete geçtim. Tam uykunun tadını aldığım esnada büyük ve ağır bir şey bana göründü ve üzerime oturdu. Ona karşılık verdim, sıçradım ve onu yüz üstü yere attım. Devemin üzerinde oturup kılıcımı çektim. O, bana doğru kalkınca ona kılıçla bir darbe vurdum. Bu darbeye zayıf düştü. Daha sonra yerime döndüm. Onun bir insan mı yırtıcı bir hayvan mı olduğunu bilemedim. Sabah olunca onun bir zenci olduğunu gördüm. Ayağıyla vuruyordu. Onun vücudunun ortasını kesmişim. Hatta neredeyse koparacakmışım. Onun gasp ettiği elbiselerle yüklü, çökmüş durumdaki deveye gittim. Bir de baktım ki zencinin deveye bağladığı, göğüsleri yeni tomurcuklanan genç bir cariye var. Ondan başına gelenleri sordum.

Cariye bana zencinin, sahibini öldürüp kendisini ondan aldığını söyledi. Ben de hepsini aldım ve aileme döndüm.

Mu'âviye'nin Leylâ ile Tevbe Hakkında Konuşması

Mu'âviye Leylâ'dan “Alacağın olsun Leylâ! Tevbe insanların anlattığı gibi miydi?” diyerek Tevbe'yi sorar. Leylâ ona “Ey müminlerin emiri, insanların her söylediği doğru değildir. İnsanlar zulüm ağacıdır. Onlar her hâlükârda kendisine nimet verilen kimseleri o nimetlerden dolayı kıskanırlar. O cömert, keskin dilli, akranları baskın, şerefli, iffetli, güzel görünümlüydü. Ey müminlerin emiri, o tıpkı şiirimde söylediğim gibiydi.” diye cevap verir. Mu'âviye, ona “Ne söyledin?” diye sorunca Leylâ “Ben onun hakkında bildiklerimde doğruluktan ayrılmadım.” diyerek şiiri okur.

Mu'âviye ona “Alacağın olsun, insanlar onu ahlak yoksunu bir hırsız olduğunu iddia ediyorlar.” deyince Leylâ o an şiirle karşılık verir.

Mu'âviye ona “Alacağın olsun Leylâ, Tevbe'nin kıymeti konusunda aşırıya kaçtın.” deyince Leylâ “Ey müminlerin emiri, vallahi sen onu ve kalitesini görseydin benim onu tavsif etmem hususunda yetersiz kaldığımı anlardın. Onun sahip olduğu cevheri anlatma hususunda mübalağa etmiyorum.” diye cevap verir. Mu'âviye ona “Tevbe kimlendendi?” diye sorunca Leylâ bir şiirle cevap verir.

Bunun üzerine Mu'âviye, Leylâ büyük bir caize verilmesini emreder ve “Tevbe hakkında söylediğin en güzel şiiri anlat.” der. Leylâ ona “Ey müminlerin emiri, ben Tevbe için ne söylemişsem onda söylediğimden daha fazla güzel hasletler vardır. Şu şiiri güzel söylemiştim.” diyerek şiiri okur.

Tevbe ile Cemîl Arasında Buseyne'nin Önünde Yaşananlar

Tevbe Şâm'a gider ve Benî 'Uzre kabilesine uğrar. Buseyne onu görür ve onu izlemeye başlar. Bu Cemîl'in zoruna gider. Bu olay Cemîl'in Buseyne'ye sevdasını açmasından öncedir. Cemîl, Tevbe'ye “Sen kimsin?” diye sorar. O da Cemîl'e “Ben Tevbe b. el-Humeyyir'im.” diye cevap verir. Cemîl, Tevbe'ye “Güreşe var mısın?” diye sorunca Tevbe ona “Nasıl istersen!” diye cevap verir. Buseyne Cemîl'in üzerine sarı bir örtü koyar, Cemîl o örtüye sarınır. Sonra güreşe tutuşurlar ve Cemîl, Tevbe'yi yere çalar. Cemîl, Tevbe'ye “Ok atmaya var mısın?” diye sorunca Tevbe kabul eder. Ok atma yarışına tutuşurlar ve Cemîl kazanır. Cemîl ona “Yarışa var mısın?” diye sorunca Tevbe kabul eder. Yarışa tutuşurlar ve

Cemîl kazanır. Tevbe, Cemîl'e "Hey sen! Sen bu yaptıklarını şu oturan kadından aldığın güçle yapıyorsun. Hadi vadiye gidelim! Tevbe, vadide Cemîl'i güreşte, ok atmada ve at yarışında mağlup eder.

'Abdûlmelik, Leylâ'dan Tevbe'nin Onu Niçin Sevdiği Sorar

Leylâ yaşlılığında 'Abdûlmelik b. Mervân'ın huzuruna girince 'Abdûlmelik ona "Tevbe sende ne gördü de seni sevdi?" diye sorar. Leylâ ona "Halk seni halife seçerken sende ne gördüyse onu." diye cevap verir. Bu cevap üzerine 'Abdûlmelik öyle güler ki sakladığı siyah dişleri ortaya çıkar.

Leylâ'nın el-Haccâc'a Gidişi ve Onunla Konuşması

Varkâ' şöyle anlatır: "Ben Haccâc b. Yûsuf'un yanındaydım. Onun kapıcısı geldi ve 'Allah emiri ıslah etsin. Kapıda bir kadın var. Kaçan bir devenin böğürmesi gibi bağıyor.' dedi. Haccâc 'İçeri alın.' dedi. Kadın içeri girince Haccâc ondan nesebini sordu ve kadın ona cevap verdi. Haccâc 'Seni buraya getiren nedir Leylâ?' diye sorunca o 'Yağmursuzluk, bulutların azlığı, soğğun şiddeti ve şiddetli geçim sıkıntısı... Sen Allah'tan sonra bizim sığınağımızdın.' diye cevap verdi. Haccâc 'Topraktan haber ver.' deyince Leylâ 'Toprak çatlamış, yollar toz içinde, zengin fakir olmuş, keskin olan körelmiş.' diye cevap verdi. Haccâc 'Bunun sebebi nedir?' diye sorunca Leylâ 'Başımıza zalim ve acımasız bir kıtlık geldi. Bize ne bir deve ne onun sütü ne bir koyun ne de bir keçi bıraktı. Adamları helak etti, aileleri parçaladı, malları bozdu.' diye cevap verdi ve bazı beyitler söyledi. Haccâc ona şunu mu diyorsun diyerek şiir okudu. Daha sonra 'Ey Leylâ, bize Tevbe hakkındaki şiirlerinden söyle.' deyince Leylâ şiirini söyledi.

Bunun üzerine Haccâc, hacibine 'Git ve şunun dilini kes.' dedi. Hacıp, Leylâ'nın dilini kesmesi için hacamatçıyı çağırdı. Leylâ, hacibe 'Alacağın olsun! Emir sana onun dilini ikram ve hediyelerle kes demek istedi. Dön ve ondan izin al.' dedi. Hacıp, Haccâc'a gitti ve danıştı. Haccâc, ona çok kızdı ve onun dilini kesmeyi aklından geçirdi. Leylâ'yı getirmelerini emredince onu hemen huzuruna getirdiler. Leylâ ona 'Vallahi neredeyse dilimi kesecekti.' dedi ve şiir söyledi.

Başka bir rivayette Leylâ bir mısraını söylediği zaman Haccâc ona "Genç değil aslan de." der ve ona iki yüz tane verilmesini emreder. Leylâ "Daha fazla ver." der. Haccâc üç yüz tane verilmesini emreder. Haccâc'a meclisindeki bazı kimseler, verdiği şey koyundur derler. Bunun üzerine Leylâ "Emir, bundan daha cömerttir ve bana ancak deve verilmesini

emredecek yüceliktendir. ” diye söyleyince Haccâc utanır ve üç yüz deve verilmesini emreder. Oysaki Haccâc başta deve değil koyun verilmesini emretmiştir. Diğer bir rivayete göre bu olaydan sonra Haccâc, Leylâ’ya “Tevbe hakkında şiirlerinden söyle.” deyince o, şiiri söylemiştir.

Esmâ b. Hârice, ona “Ey kadın, sen bu adamı öyle bir vasfediyorsun ki Araplar onda bu vasıfların olduğunu bilmiyor.” deyince Leylâ, Esmâ’ya “Ey adam, sen Tevbe’yi gördün mü hiç?” diye sorar. Esmâ görmediğini söyleyince Leylâ ona “Eğer onu görmüş olsaydın evindeki bütün genç kızların ondan hamile kalmasını arzu ederdin.” diye karşılık verir. Esmâ’nın yüzünde adeta nar taneleri sıkılır. Bunun üzerine Haccâc “Size ne oluyor!” der.

Leylâ bir seferden dönerken Tevbe’nin kabrine uğrar. Eşi yanındadır ve kendisi devenin hevdecindedir. Leylâ “Tevbe’ye selam vermeden buradan ayrılmam.” der. Eşi ona engel olmaya başlar ve onun Tevbe’ye yaklaşmasını istemez. Bu konuda çok ısrarcı olunca Leylâ’yı serbest bırakır. O, Tevbe’nin kabrinin bulunduğu tepeye tırmanır ve “Selamun Aleyküm ey Tevbe.” der. Daha sonra insanlara dönerek “Bundan önce ondan bir yalan görmedim.” der. İnsanlar “Nasıl yani?” derler. Leylâ ise “Tevbe, falan şiiri söyleyen kişi değil midir? O halde neden şiirinde söylediği gibi cevap vermiyor.” diye cevap verir. Tevbe’nin kabrinin yanında gizlenmiş bir baykuş vardır. Baykuş, hevdeci ve hareketini görünce ürker ve devenin yüzüne uçar. Deve ürker ve Leylâ’yı kafa üstü yere atar. Leylâ o an vefat eder ve Tevbe’nin yanına defnedilir.

L) Ebû Nüvâs ve Cinân [EC]

Cinân Hacca Gidince Ebû Nüvâs da Hacca Gider

Cinân güzel, edebiyatçı, akıllı ve zarif bir cariyedir. Hikâye ve şiirler rivayet etmiştir. el-Yu'yu' şöyle anlatır: “Cinân, Basra’da Benî Sakîf kabilesinden bir ailenin cariyesiydi. Ebû Nüvâs, Cinân’ı gördü ve beğendi. Onun hakkında birçok şiir söyledi. Ben bir gün ona ‘Cinân hacca gitmeye karar vermiş.’ dedim. Ebû Nüvâs’ın hacca gidişine sebep budur. O da bana ‘Vallahi onunla gitme fırsatını kaçırmayacağım. Eğer o hacca gidecekse benim de haccım bu senedir.’ dedi. Benimle eğleniyor, bana şaka yapıyor zannettim. Vallahi Cinân’ın yola çıkacağını öğrenince ondan önce yola düştü. Aslında hacca niyeti yoktu. Onun hacca gitmeye karar vermesine Cinân’ın hacca gidişi dışında bir sebep yoktu. Hacca gidip gelince bir şiir söyledi.

Cinân’la hac yaparken gördüğü kişileri bana anlattı. Gece olunca ihrama girmiş, şiirle telbiye¹⁷ getirmiş, bunu şarkı gibi söylemiş ve coşmuş. Onu duyan herkes şiiri onunla beraber söylemiş.

Ebû Nüvâs, Cinân’ı Bir Düğünden Ayrılırken Görür ve O An Bir Şiir Söyler

Cinân, Ebû Nüvâs’a yakın bir yerde düğüne katılır. Arkadaşlarıyla oturan Ebû Nüvâs düğünden ayrılan Cinân’ı görünce irticalen şiir söyler. [Şiirde adı geçen] ‘Umâre, ‘Abdurrahmân es-Sekafî’nin karısıdır ve Cinân’ın sahibidir.

Ebû Nüvâs, Cinân’dan Özür Diler Ama Onun Cevabı Soğuk Olur

Cinân, Ebû Nüvâs’ın söylediklerinden kızar. Ebû Nüvâs ona birini gönderir ve özür diler. Cinân, elçiye Ebû Nüvâs’a “Evinden hicran eksik olmasın. Sevdiklerine kavuşamayasın.” diye söylediğini iletmesini söyler. Elçi geri gelir. Ebû Nüvâs ona Cinân’ın cevabını sorar ama o bir şey söylemez. Ebû Nüvâs bir şiir söyler.

Sitem ve Kendine Meylettirme

Ebû Hâlid Yezîd şöyle anlatır: “Ebû Nüvâs, gönül eğlendirdiği ve kendisine nispet edilen ve kadınlar arasında Cinân’ı gerçekten seviyordu. Onun sevgisinin gerçek olduğunu bütün arkadaşlarımızın doğruladığını gördüm. Onun bu sevgisine karşılık Cinân onu

¹⁷ Telbiye: Hac esnasında hacıların “lebbeyk Allahümme lebbeyk...” demesi (Devellioğlu, 2003: 1069).

sevmiyordu. Bundan dolayı bir şiirle ona sitem etti ve gerçek sevgisiyle onu kendine meylettirdi. Böylece önceleri Tevbe'den uzak duran Cinân onu sevdi.”

Ebû Nüvâs'ın Israrları Sonucu Cinân Ona Acır

el-Cemmâz şöyle anlatır: “Ebû Nüvâs'ın yanında oturuyordum. Benî Sakîf kabilesinden bir kadın bize uğradı. Ebû Nüvâs ısrarla ondan Cinân'ı sordu ve onun hakkında bir şeyler öğrenmek istedi. Kadın ona Cinân'dan haber verdi ve şöyle dedi: ‘Cinân, benim onu duyduğumdan habersiz, arkadaşına ‘Alacağın olsun! Bu delikanlı beni sıktı, usandırdı. Göğsümü daralttı. Yüzsüzlüğü ve keskin bakışlarıyla yollarımı kapattı. Daha sonra kalbim hep onu andı ve sürekli yaptığı şeylerden dolayı onu düşündüm. Böylece sonunda ona acıdım.’ dedi.’ Sakifli kadın daha sonra yüzünü döndü ve konuşmayı bıraktı. Ebû Nüvâs bu haberle çok sevindi. Kadın kalkınca o şiir söylemeye başladı.”

Nasihat Veren Kadıya Mesaj

Kadı Muhammed b. Hafs mescitten ayrılır. Ebû Nüvâs'ı bir kadınla baş başa konuşurken görür. Kadının üstünde beyaz bir elbise, Ebû Nüvâs'ın başında da pamuklu bir takkesi vardır. Ona “Allah'tan kork!” deyince Ebû Nüvâs kadıya “O benim mahremimdir.” diye cevap verir. Kadı ona “O halde onu bu yerlerden koru.” diye karşılık verir ve oradan ayrılır. Ebû Nüvâs ona şiir yazar. Sonra şiirin yazılı olduğu deriyi kadıya gönderir. Deri, kadının önündeki diğer derilerin arasına konulur. Kadı “O kadın bir elçi ise bunda bir sıkıntı yok.” der.

Üstü Kapalı Söyler Ama Her Şey Ortadadır

Ebû 'Osmân, Cinân'ın sahibinin kardeşidir. Cinân'ın sahipleri Ebû Meyye ve karısı 'Umâre'dir. Ebû 'Osmân'ın Hekemân'da Ebu Meyye isimli bir amcası oğluyla gittiği verimli bir arazisi vardır. Ebû Nüvâs bu konuda şiir söyler.

Aşk Değil Gönül Eğlendirme

Muhammed b. 'Abdülmelik şöyle anlatır: “Samarra'da, Ebu Ahmed'in sokağında oturuyordum. Bana Ebû Nüvâs'ın bir şiirini okudu. Yanımda oturan yaşlı adam güldü. Ona ‘Sen bir şeyden dolayı gülüyorsun.’ dedim. O da bana ‘Evet, Ebû Nüvâs'ın bu şiirinde bahsettiği Ebû 'Osmân benim. Ebu Meyye de benim amcam oğludur. Cinân ise kardeşimin cariyesidir. Cinân ona âşık değildi. Kadınlara bağlanmak da Ebû Nüvâs'ın işi değildi. Bu iş Ebû Nüvâs'tan sadır olan bir gönül eğlendirmeydi.’ diye cevap verdi.”

Ebû Nüvâs, Cinân'ı Matem Sayesinde Görür

Ebû Nüvâs, yüksek bir evden 'Abdülvehhâb es-Sekafi'nin evine bakar. 'Abdülvehhâb'ın ailesinden biri vefat etmiştir ve orada matem vardır. Cinân da kadınlarla beraber durmuş, kınalı elleriyle yüzüne vurur. Ebû Nüvâs bir şiir söyler.

Cinân, Ebû Nüvâs'tan Bir Müddet Kendisine Görünmemesini İster

Cinân, Ebû Nüvâs'a “Beni dillere düşürdün. Bir müddet ziyaretime gelme de bu söylentiler kesilsin.” der. Ebû Nüvâs, onun dediğini yapar ve ona bir şiir yazar.

Cinân'a Bağdat'tan Mesaj

Ebû Nüvâs, Cinân'a Bağdat'tan bir şiir yazar.

Cinân, Ebû Nüvâs'la Alay Eder, Onu Kötüler

Ebû Nüvâs, bir kadının Cinân'a onun aşkını anlattığını bunun üzerine Cinân'ın kendisiyle alay edip kötülediğini ve kendisi hakkında çirkin sözler sarf ettiğini işitir. Bir şiir söyler.

Ebû Nüvâs, Ayrılıktan Sonra Onu Rüyada Görür

Ebû Nüvâs'ın şiirini duyan Cinân uzun bir süre ondan ayrılır. Ebû Nüvâs bir gece rüyasında Cinân'ı görür. Rüyasında Cinân kendisiyle barışmıştır. Bunun üzerine Cinân'a bir şiir yazar.

Bir gün Cinân'ı Sakîf diyarında görür. Cinân, Tevbe'nin sevmeyeceği şekilde onunla yüz yüze gelir. Ebû Nüvâs, bu sebeple ondan uzak durur. Cinân, ona kendisiyle barışması için bir aracılığı gönderir ama Ebû Nüvâs bunu kabul etmez ve onunla barışmaz. Ebû Nüvâs bir gün rüyasında Cinân'ın kendisiyle barışmak istediğini görür. Bir şiir söyler.

Cinân Satılır ve Gider

Bir adam Basra'ya gelir, Cinân'ı sahiplerinden satın alır ve onunla gider. Ebû Nüvâs bunun için şiir söyler.

M) 'Abdullâh ve Hubeyşe [AH]

'Abdullâh b. 'Alkame ve Hubeyşe'nin Haberi

Benî 'Âmir kabilesinden henüz ergenliğe ayak basmamış bir delikanlı olan 'Abdullâh komşusunu ziyaret etmek isteyen annesiyle birlikte yola çıkar. Aynı kabileden olan o kadının Hubeyşe adlı bir kızı vardır. 'Abdullâh, Hubeyşe'yi görünce çok beğenir ve ona gönlünü kaptırır. Annesini komşusunun yanında bırakarak oradan ayrılır. Annesi orada iki gün kalır. Daha sonra 'Abdullâh annesini evine götürmek üzere oraya gelir. Hubeyşe'yi kabiledaki bir iş için süslenmiş olarak bulur. Ona sevgisi artar. Yağmur yağarken sabah vakti annesiyle oradan ayrılırlar. Annesiyle biraz yürür ve şiir söylemeye başlar.

Annesi 'Abdullâh'ı duymazdan gelir ve bu söylediği onun hoşuna gitmez. Uzun bir müddet yürürler. Bir de bakar ki tepede bir geyik var. Bunun üzerine bir şiir söyler.

Annesi onu azarlar ve “Ne bu söylediğin! Biz seni amcan kızıyla evlendireceğiz. Amcan kızı Hubeyşe'den daha güzeldir.” der. Annesi, 'Abdullâh'ın amcasının eşine gelir, olanları anlatır ve kızını 'Abdullâh için süslemesini ondan ister. Kadın kendisine söyleneni yapar ve kızını 'Abdullâh'ın yanına getirir. Amcası kızını gören 'Abdullâh başını eğip susar. Annesi ona “Şimdi hangisi daha güzel?” diye sorunca 'Abdullâh şiirle karşılık verir.

'Abdullâh, Hubeyşe'yle haberleşmeye başlar. Hubeyşe'de 'Abdullâh gibi sevdaya düşer. 'Abdullah onun hakkında birçok şiir söyler.

Hubeyşe'nin ailesi meseleye vakıf olunca kızlarını bir süre 'Abdullâh'tan saklarlar. Bu arada 'Abdullâh'ın Hubeyşe'ye olan sevdası artar ve onun hakkında daha fazla şiir söyler. Ailesi Hubeyşe'ye gelerek ona “Onu ağacın yanına çağır. Sana geldiği zaman ‘Allah’ın adını anıyorum. Eğer beni seviyorsan bil ki benim için yeryüzünde senden daha sevimsiz biri yok.’ de. Biz yakın bir yerden söylediklerini duyacağız.” der. Hubeyşe, 'Abdullâh'a buluşma sözü verir. Ailesi de onlara yakın otururlar. Hubeyşe ağacın yanında oturur. 'Abdullâh buluşmak üzere oraya gider. Ona yaklaşınca Hubeyşe'nin gözünden yaş akar ve ailesinin oturduğu yere döner. 'Abdullâh onların yakınlarda olduğunu anlar ve geri döner. Ailesinin Hubeyşe'ye kendisine söylemesini istedikleri sözleri işitir ve bir şiir söylemeye başlar.

N) Simmetü'l-Kuşeyrî ve Rey [SR]

Amcası Kızını İstemesi ve Sınır Şehirlerinden Birine Göç Etmesi Hikâyesi

Simme amcası kızına talip olur. Onu seviyordur. Amcası mihr konusunda aşırıya kaçır. Simme babasından yardım ister. Babası zengin olduğu halde ona yardım etmez. Bunun üzerine aşiretinden yardım ister. Aşireti ona yardım eder. Simme develeri amcasına getirir. Amcası “Bu develeri kızım için kabul etmem. Babandan bunu değiştirmesini iste.” der. Simme babasından bunu ister ama o bunu reddeder. Onların bu yaptıklarını görünce develerin bağını keser ve onları bırakır. Her bir deve kendi sahibine döner. Simme göçer. Amcası kızı onun göçtüğünü görünce “Aşiretinin bir adamı develere sattığı böylesi bir gün görmedim.” der. Simme başını alıp gider ve sınır şehrine ulaşır. Orada uzun süre kalır ve amcası kızını özler. Yaptığına pişman olur.

Başka bir rivayete göre Simme amcası kızını babasından ister. Amcası ona “Şu kadar deve getirmezsene kızımı seninle evlendirmem.” diye karşılık verir. Simme babasına gider, durumu anlatır ve amcası kızına olan sevgisini dile getirir. Babasının develerini amcasına yönlendirir. Simme’nin babasının develerini götürünce amcası onları sayar ve bir devenin eksik olduğunu görür. Ona “Develer tam olmadan onları almam.” der. Simme’nin babası kızar ve ona gönderdiğinden fazladan bir şey vermeyeceğine dair yemin eder. Sonra Simme’ye döner ve olanları sorar. O da babasına olanları anlatır. Simme “Vallahi ikinizden daha aşağılık kimse görmedim. Eğer sizin aranızda kalırsam ben de sizden daha aşağılık biriyim.” der. Sonra devesine binerek sınır şehirlerinden birine gider. Ölene dek orada kalır. Bu konuda bir şiir söyler.

O) Yezîd b. Tasriyye ve Vahşiyye [YV]

Cerm Kabilesi ve Kuşeyr Kabilesi ile Meyyâd el-Cermî ve Yezîd b. Tasriyye Arasında Yaşananlar

Yezîd gelip geçenler insanların en güzel yüzlü ve hoş sözlüsüdür. Kadınlar ona gönül vermiştir. Ardında evlat bırakmadığı için onun kısır olduğu söylenmiştir. O ara bir kıtlık olmuş, küçük büyük elde ne varsa tükenmiştir. Kıtlığın yollara düşürdüğü Cerm kabilesinden bir grup insan yurtlarından çıkıp Kuşeyr kabilesinin yurduna gelirler. Cerm ve Kuşeyr arasında büyük bir savaş vardır. Onları helak olmaya yaklaştıran kıtlık, açlık ve malların azlığı sebebiyle kendilerini Kuşeyr yurduna atmaktan başka bir çare bulamazlar. Kuşeyr kabilesinin yurduna bahar gelir. İnsanlar otlak aramaya çıkarlar. Çok geçmeden Cerm, Kuşeyr ile karşılaşır. Kuşeyr, Cerm'e savaş ilan eder. Cerm kabilesi onlara “Biz savaşmak için değil size sığınmak için geldik.” derler. Kuşeyr kabilesi niçin sığınmak istediklerini sorduklarında “Kıtlıktan ve hiçbir şey bırakmayan felaketten...” diye cevap verirler. Kuşeyr, onları kabul eder, onlarla barışır ve yurtlarından bir kısım otlığı onlara verir. Cerm kabilesinde Meyyâd denilen güzel yüzlü, boyu yerinde, kadınların gönlünü çalan ve onlara gazel söyleyen bir genç vardır. Gazel söylemek Cerm kabilesi arasında güzel kabul edilir ama Kuşeyr kabilesi ise ondan nefret eder. Cerm kabilesi, Kuşeyr'in yanında oturup ona yakınlaşınca Meyyâd sabah erkenden Kuşeyr kadınlarına gider. Onlarla gazel söylemek, sevgi sohbetleri etmek, konuşmak ister. Onların, havyan otlatma ve sulama gibi işlere giden erkeklerinin yokluklarında kendisine çıkmalarını ister. Kadınlar kızmış haldeyken erkekler döner. Yaşlı kadınlar onlara “Vallahi bilemedik, siz Cerm'e otlak mı verdiniz kadınlarınızı mı verdiniz?” derler. Bu, erkeklerin zoruna gider ve “Siz bunu nereden bileceksiniz!” diye cevap verirler. Kadınlar “Adamın biri gün boyu çevremizde durdu. Birimiz başımızı çıkarmadık. Evlerimizin arasında dolandı.” derler. Erkeklerden biri “Gece vakti ansızın saldırıp onların kökünü kazıyın.” der. Bir başkası “Çirkin bir fikir! Bu insanlarla suyunuzu, otlaklarını paylaştınız. Onlarla iç içe girdiniz ve onları kıtlıktan korudunuz. Onlarla istişare etmeden neden böyle bir işe girişiyorsunuz? Böyle yapmayın. Sabah olunca o adam hakkında onlara gidin. O, onların beyinsizlerinden biridir. Ona kendileri engel olsunlar. Eğer bu dediğinizi yaparlarsa onlara yardımınızı tamamlayın. Olur da bundan uzak durur ve o adamın yaptıklarını onaylarsa onlara saldırebilirsiniz ve sizden yana hak iddia edemezler.” deyince herkes bu fikirde görüş birliğine varır. Sabah olunca bir grup insan erkenden Cerm kabilesine giderek “Bize gelirken yanınızda getirdiğiniz bu yeni âdet de nedir? Eğer bu âdet sizde bir huy ise bizim taraf size ne bir otlak ne de su vardır. Karşımıza çıkın ve savaş ilan edin. Yok eğer o kişinin yaptığı fitne

çıkarmak ise onu değiştirin.” derler. Cermililere bundan fazlasını söylemezler. Cerm’den bazı adamlar ayağa kalkıp “Size ulaşan şey nedir?” diye sorarlar. Kuşeyrliler “Sizden biri dün evlerimizin arasında eteklerini sürümüş. Ne yapmak istediğini anlamadık.” diye cevap verirler. Cerm kabilesi, Kuşeyr kabilesinin kabalık ve kibrine kahkaha atar ve “Kadınlarınızdan taraf bir endişe duyuyorsunuz. Hadi, bizim evlerimize siz iki adam gönderin.” der. Kuşeyr “Vallahi kadınlarımızdan yana hiçbir endişemiz yok. Onlar hakkında kerem ve iffet dışında bir şey bilmiyoruz. Bahsettiğiniz endişeyi siz kadınlarınız için duyuyorsunuz.” diye karşılık verir. Cerm “Ey Kuşeyr, sabah vakti erkekler gidip kadınlar tek başlarına kaldıkları zaman her birimiz birer erkeği karşı tarafın evlerine gönderelim. Bizlerden de hiçbir erkeğin ne eşine ne kız kardeşine ne de kızına gitmemesi ve aramızda geçenlere dair onlara bir şey söylememesi üzerine yemin edelim. Gönderdiğimiz kişiler akşam vakti yanında bulunduğumuz suyun başına gelene kadar karşı kabilenin evlerinde kalsın ve evler onlara bırakılsın. Yezîd ve Meyyâd’dan birine herhangi bir kadın çıkması ve onunla arkadaşlık etmesi ancak kadınlardan bir söz ve eşya almaları durumunda kabul edilsin.” deyince Kuşeyr “Elbette!” diye cevap verir. O günü ve geceyi geçirirler. Sabah olunca hepsi suya gider ve gece olmadan hiçbirinin eve dönmeyeceğine dair yemin ederler. Meyyâd, Kuşeyr kadınlarına; Yezîd de Cerm kadınlarına gider. Yezîd, onların yanında çok güzel ağırlanır. Hangi kadının yanına giderse o kadın Yezîd’e vurulur, onunla sevgi ve arkadaşlığa devam eder. Yezîd onlardan bir eşya alır; kadınlar ondan kendi evleri dışında hiçbir Cermlinin evine girmemesini ister. Yezîd her birine “Sana söz verdiğim halde neden korkuyorsun? Benim gönlümde senden başkasına yer yok.” diye karşılık verir. Nihayet ikinci namazı kılınır ve Yezîd gözleri sürmeli, saına yağ sürülmüş, karnı tok, suya kanmış ve saçı taranmış olarak kadınlardan aldığı gümüş yüzükler, kaplumbağa kabuğundan yapılmış taraklar ve peelerle oradan ayrılır. Meyyâd da Kuşeyr kadınlarının evlerinin arasında taşlanarak ve uzaktan dolaşır. Hangi eve yaklaşırsa çocuklar onu taş ve sopalarla karşılar. Kadınlara üşüşür ve kendisinin onların muradı olduğunu zanneder. Sonunda birçok taş darbesi alır, kadınlardan azap görür ve damağı kurur. Oradan ayrılır ve öğlene yakın bir semure ağacına gelir. Elini yastık gibi yaparak ağacın altında biraz uyur. Öğlen vakti geçer ve gölgeler uzar. Meyyâd’ın acıları biraz hafifler ve susuzluğu diner. Daha sonra suya yaklaşır ve Yezîd’den önce kendilerini bekleyenlere ulaşır. Kervanın birinde koyunlarını yayan bir cariyeyle karşılaşır. Onun peçesini alarak kendilerini bekleyen insanlara “Bu sizin kadınlarınızdan birinin peesidir.” der ve onu önlerine atar. Cariye koşarak gelir ve peesine yapışır. Peesi kendisine iade edilir. Meyyâd bundan çok utanır. İnsanlar akşam vakti dağılmak üzereyken oraya gelir ve gömleğinin yenindekileri onların önlerine saar. Birçok peçe, tarak ve gümüşten yüzük

vardır. Her iki kabilenin mensupları, getirilen eşyalardan hangisini biliyorlarsa onu kaldıracaklarına yemin etmişlerdir. Yezîd, yanında getirdiklerini saçınca Cermlilerin yüzleri kararır ve ellerini uzatmazlar. Kuşeyrliler onlara “Dün aramızda yaptığımız anlaşma ve ettiğimiz yeminleri, aile ve mal konusunda gûnahtan kaçındığımızı biliyorsunuz. Her kim harama girmek isterse elini uzatmasın.” deyince Cermliler bildikleri eşyalara ellerini uzatırlar ve onları alırlar. İki kabile savaş için ayrılır ve Cermliler, Kuşeyrlilere “Ey Kuşeyr, bu bir hiledir!” derler. Yezîd bu konuda şiir söyler. Cermlî Meyyâd da şiir söyler.

Yezîd, Vahşiyye’yi Sever, Ondan Sonra Hastalanır; Amcası Oğlu, Vahşiyye’yi Görmesi İçin Ona Yardım Eder ve Yezîd İyileşir

Yezîd o gün, Cerm kabilesinden Vahşiyye adlı bir cariyenin aşkına müptela olur. Vahşiyye kadınların en güzelidir. Cerm kabilesi onlara düşmanlık ettiği için Yezîd, ona gitmeye yol bulamaz. Aşkından dolayı ölecek hale gelir ve sıkıntısı artar. Doktorların ardı sıra gelip ondan ümit kesmelerinden sonra Halife b. Bevzel denilen amcası oğluna gelir ve Halife ona “Ey amcam oğlu, bu kadına ulaşmanın yolu yok, biliyorsun. Sabretmek daha güzeldir. Niye kendini helak edip Rabbine karşı günahkâr olmak istiyorsun?” deyince Yezîd ona “Ey amcam oğlu, benim derdim nefsim değildir. Benim nefsim ne söz geçirebilirim ne de onu engelleyebilirim. Benim derdim Cermlî kadındır. Benim yaşamamı istiyorsan onu bana göster.” diye cevap verir. Halife, çıkış yolunun ne olduğunu sorunca Yezîd, kendisini Vahşiyye’ye götürmesini ister. Halife onu Vahşiyye’ye götürür ama Yezîd bunu arzulamaz. Ancak Vahşiyye’ye götürdüklerini söyledikleri zaman biraz kendine gelir ve ona gitmeyi arzular. Vahşiyye’den ümidini kestiğinde ise acıları artar. Halife, Yezîd’le yola çıkar ve onunla Yemen’e girer. Herhangi bir kabileye uğradığında kendisini başka kabileye nispet eder ve bir ihtiyacının peşinde olduğunu söyler. Kendine gelir ve biraz iyileşir. Halîfe, onun için çabalar. Bir zaman sonra Vahşiyye’nin kabilesine ulaşırlar ve iki çoban görürler. Dağlardan birinde gizlenirler. Halife oradan inmeye ve koyun güden çobanlara gitmeye başlar. Onlardan Vahşiyye’nin çobanını sorar. Nihayet Vahşiyye’nin çobanı ve sürüsüyle karşılaşır. Onlara bir buluşma sözü verir ve Vahşiyye’nin durumunu sorar. Onun çobanı “Vallahi Vahşiyye’nin durumu iyi değildir. Kuşeyr kabilesi ve onları gördüğümüz gün olmaz olaydı. Vahşiyye, onları gördüğümüzden beri hastadır. Onda İbn Tasriyye’de bulunan hal vardır.” deyince Halife “Alacağın olsun, Vahşiyye’yi iyileştirecek insan işte şurada. Sen ondan başkasına bunu söyleme.” diye karşılık verir. Çoban inşallah der ve Vahşiyye’nin yanına gidince Halife’nin kendisine söylediklerini ona bildirir. Vahşiyye ona “Yazık sana, onu bana getir.” der. Daha sonra çoban ertesi gün gider, Yezîd’le karşılaşır ve onun yanında sürüsünü otlatır. Sürünün

gerisinde kalır ve sürü ilerler. Gece olunca sürünün önüne iner ve onu durdurur. Yezîd, el ve ayakları üzerinde, sürüden bir koyunun rengine bir ihrama bürünerek sürünün arasında ilerler ve eve yaklaşır. Vahşiyye'ye gider. Onu gören Vahşiyye çok sevinir. Onu kendi çadırına alır. Sabahleyin güvendiği arkadaşlarını ve akranlarını yanlarına toplar. Yezîd, amcası oğluyla onun dağda üç gece kalması ve üç günün sonunda kendisini görmezse gitmesi üzerine sözleşir. Vahşiyye'nin yanında üç gece kalır ve eskisinden daha sağlıklı olur. Daha sonra oradan ayrılıp amcası oğluna gider. Halife, kendisini de mutlu eden onun neşesini ve sevincini görür ve “Haberler nedir?” diye sorar. Yezîd şiirler karşılık verir.

Yezîd Vahşiyye'ye Şiir Yazar ve O, Kendisine Cevap Verir

Yezîd b. Tasriyye Vahşiyye'ye şiir yazar. Vahşiyye bir şiirle ona cevap verir.

P) Dîk el-Cin [DC]

Verd ile Hikâyesi

'Abdüsselâm'ın Humuslu, Hristiyan bir cariyeyle adı çıkar. Ondan hoşlanır. İş böyle devam edince kızın sevgisi 'Abdüsselâm'ı sarar ve kendini kıza kaptırır. Cariyeyle adı çıkınca evlenmek için onu Müslüman olmaya davet eder. Onun kendisine olan sevgisini bilen cariyeye bu davete icabet eder. Onun eliyle Müslüman olur ve 'Abdüsselâm onunla evlenir. Cariyenin adı Verd'dir. 'Abdüsselâm buna dair bir şiir söyler.

'Abdüsselâm fakirleşir ve durumu bozulur. Ahmed b. 'Alî el-Hâşimî'ye gitmek için Selemye'ye gider. Orada uzun bir süre ikamet eder. Amcası oğlu ona sevgi ve merhametle bakarken kendisini hicvettiği için 'Abdüsselâm'a kin besler. Bu kin onu 'Abdüsselâm'ın evlendiği kadının kendisinin bir hizmetçisiyle gönül eğlendirdiğini yaymaya sevk eder. Bu sözü, onun ailesi, komşuları ve kardeşlerinden bir topluluğun yanında söyler. Bu haber yayılır ve sonunda 'Abdüsselâm'a ulaşır. Ahmed b. Ali'ye Humus'a gitmek için izin istediği ve kadın hakkında kendisine gelen haberi ona bildirdiği bir şiir yazar.

Daha sonra Ahmed'e de methiye vardır. Şiir uzundur. Ahmed ona izin verir ve 'Abdüsselâm Humus'a döner. Amcası oğlu onun geleceği günü tahmin eder ve Humus Kapısı'na yetiştigi günü kendisine bildirmeleri için bir grup insanı oraya yerleştirir. 'Abdüsselâm oraya varınca onu karşılamaya ve adı fitne ile anılan bu kadına bağlılığından dolayı kınamaya gider. Verd'i boşamasını öğütler. Verd'in onun yokluğunda bir olay yaptığını ve bu sebeple kendisinin onun yanında durmasının uygun olmayacağını ifade eder. Verd'in onunla adını çıkardığı hizmetçisini gizlice gönderir. Ona “Abdüsselâm gelip evine girince sen onun geldiğini bilmiyormuşsun gibi kapısında dur ve Verd'e adıyla seslen. ‘Sen kimsin?’ diye sorunca ‘Ben falanım.’ diye cevap ver.” der. 'Abdüsselâm eve gelir, kıyafetlerini bir kenara koyar; Verd'e meseleyi sorar ve ağır sözler söyler. Verd ona meseleden haberi olmayan kimsenin vereceği cevabı verir. 'Abdüsselâm bu haldeyken adam kapıyı çalar. Verd “Kim o?” diye sorunca adam “Ben falanım.” diye cevap verir. 'Abdüsselâm Verd'e “Ey fahişe, bu konuda bir şey bilmediğini iddia ettin.” deyip kılıcını çeker, ona vurur ve sonunda onu öldürür. Bu konuda bir şiir söyler.

Sultan, meseleyi işitir ve onu ister. 'Abdüsselâm Şam'a gider ve bir müddet orada ikamet eder. Ahmed b. 'Alî el-Hâşimî, Dimaşk emirine onu affetmesi için mektup gönderir. 'Abdüsselâm'ın kardeşleriyle, cinayeti affetmesini dilemek için ona giderler. 'Abdüsselâm

Humus’a gelir, hakikatini ve doğrusunu öğrenerek meseleden emin olur. Pişman olur. Bir ay boyunca ağlamaktan gözü açılmaz, kendisini hayatta tutacak kadar az bir yiyecek dışında yemek yemez. Verd’i öldürmesinden duyduğu pişmanlık üzerine bir şiir söyler.

Q) 'Abbâs ve Fevz [AF]

Muhammed b. Mansûr'un Cariyesi Fevz

Fevz, Muhammed b. Mansûr'un cariyesidir. Muhammed'in lakabı asker gençtir. Fevz'i daha sonra Bermekîlerden bir delikanlı satın alarak kendi ölümünden sonra olmak kaydıyla onu azat eder ve onunla hacca gider. Fevz gelince Abbâs bir şiir söyler.

Abbâs Şiirde Ebû'l-Atâhiyye'yi Taklit Eder

Fevz, sultanın kabilesinden ulu bir adamın cariyesidir. Abbâs, şiirlerinde ve ondan bahislerinde Ebû'l-Atâhiyye'nin 'Utbe hakkında söylediği şiirleri taklit eder. Efendisi, Fevz'le hacca gider ve Abbâs bir şiir söyler. Abbâs, Fevz hacdan gelince de bir şiir söyler.

Fevz'in Baş Ağrısı Keşke Abbâs'ta Olsa

Abbâs, Fevz'e bir elçi gönderir. Elçi ona döndüğü zaman Fevz'in baş ağrısı çektiğini ve başının sarılı solduğunu haber verir. Abbâs bir şiir söyler. Fevz iyileşir ama hastalığı nükseder. Abbâs yine şiir söyler.

Fevz, Geceyi Abbâs'ı Anarak Geçirir

Abbâs bir şiir söyleyince Fevz ona birini gönderir ve “Ey Ebu'l-Fadl zannederiz ki sana zulmettik. Bizim hakkımızda ettiğin duan kabul oldu. Dün gecedan beri seni anmaktayım.” diye haber verir.

Fevz, Abbâs'ın Kölesi İçin Aracılık Eder

Abbâs'ın tabiatı serttir. Kölesini döver ve onu satacağına dair yemin eder. Kölesi, Fevz'e giderek kendisi için aracı olmasını diler. Fevz, ona kölesi hakkında yazar. Abbâs bir şiir söyler. Kölesinden razı olur, onu yanına alır ve azat eder.

Fevz, Abbâs'a “Ey İhtiyar!” Diye Seslenir, Onun Morali Bozulur

İbrâhîm b. İsmâ'il şöyle anlatır: “Abbâs, bir gün morali bozuk olarak yanımıza geldi. Onu canlandırmak istedik ama bunu reddetti. ‘Başına gelen nedir?’ diye sorduk. Bize ‘Fevz bugün benimle karşılaştı ve bana ey ihtiyar dedi. Bunu ancak benden bıktığı için söylemiştir.’ diye cevap verdi. Biz de ona ‘Aldırma, o bir kararda kalmayan bir kadındır. O, muhakkak seninle alay etmek ve şakalaşmak istemiştir.’ dedik. Abbâs bize ‘Ben onun söylediğinden daha ağırını söyledim.’ dedi ve şiir söyledi. Ben de ona ‘Hakkını fazlasıyla almışsın.’ dedim.”

Yümn, Abbâs'ı Kendisiyle Birlikte Olmak İstedığıyle İtham Eder

Fevz'in, mesajlarını Abbâs'a getiren Yümn isimli bir cariyesi vardır. Yümn, Fevz'e gider. Abbâs'tan bir şey istemiş, Abbâs onu bundan men etmiştir. Yümn, Abbâs'ın kendisini arzuladığını ve kendisiyle birlikte olmak istediğini iddia eder. Fevz, buna kızar. Abbâs, ona bir şiir yazar.

Serzeniş ve Cevap

Fevz, bir askerin oğluna meyleder. Abbâs bunu duyar ve onu terk eder. Fevz, meylettiği kişiden razı olmaz. Abbâs'a döner ve ona yazarak uzak durduğu için serzenişte bulunur. Abbâs ona bir şiir yazar.

R) Vaddâhu'l-Yemen ve Ümmü'l-Benîn [VÜ]

Velîd'in Vaddâh'ı Öldürmesi

Ümmü'l-Benîn, Vaddâh'a âşık olur. Ona birilerini gönderir; Vaddâh da onun yanına gelerek orada kalır. Ümmü'l-Benîn korktuğu zaman onu sandığa saklar ve sandığı kilitler. Velîd'e kıymetli bir mücevher hediye edilir. O, mücevheri beğenir. Hizmetçisini çağırarak mücevheri onunla Ümmü'l-Benîn'e gönderir. Ona, kendisinin “Ben bu mücevheri beğendim ve sana daha layık gördüm.” dediğini söylemesini ister. Hizmetçi; Vaddâh, Ümmü'l-Benîn'in yanındayken aniden oraya girer. Ümmü'l-Benîn, hizmetçinin gözünün önünde Vaddâh'ı sandığa koyar. Hizmetçi, Ümmü'l-Benîn'e Velîd'in mesajını iletir ve mücevheri verir. Sonra ona “Efendim, bana ondan bir taş bağışla.” der. Ümmü'l-Benîn ona “Hayır, pis kokulu kadının çocuğu! Hiçbir şey vermem!” diye cevap verir. Hizmetçi, Velîd'e döner ve gördüklerini anlatır. Velîd “Yalan söyledin pis kokulu kadının çocuğu!” der, emir verir ve onun boynu vurulur. Sonra ayakkabılarını giyer ve Ümmü'l-Benîn'e gider. Eşi, o evde oturmuş saçlarını taramaktadır. Hizmetçi, ona Ümmü'l-Benîn'in Vaddâh'ı koyduğu sandığı tarif etmiştir. Velîd, o sandığın üzerine oturur ve “Ey Ümmü'l-Benîn, evlerinin arasında bu evi ne kadar da seviyorsun. Neden bu evi seçiyorsun?” diye sorunca o “Bu evde oturuyorum ve bunu seçiyorum. Çünkü ihtiyaç duyduğum şeylerin tamamı bu evde ve ihtiyaçlarımı istediğim gibi yakından alıyorum.” diye cevap verir. Velîd ona “Bana bu sandıklardan birini ver.” deyince eşi “Hepsi senindir ey müminlerin emiri.” diye cevap verir. Velîd “Ben hepsini istemiyorum. Yalnızca birini istiyorum.” deyince Ümmü'l-Benîn “Hangisini arzu edersen onu al.” der. Velîd, şu üzerinde oturduğum sandığı istiyorum.” deyince Ümmü'l-Benîn “Başkasını al. O sandıkta ihtiyaç duyduğum eşyalar var.” diye cevap verir. Velîd “Ondan başkasını istemiyorum.” deyince eşi “Ey müminlerin emiri, al onu.” diye karşılık verir. Velîd, hizmetçilere seslenir ve sandığın taşınması emrini verir. Sandığı meclisine taşır ve oraya koydurur. Daha sonra kölelerini çağırarak derin bir kuyu kazmalarını emreder. Halılar bir tarafa çekilir ve su görülene kadar kazılır. Ardından sandığa “[Hey sen!] Biz bir şey işittik. Eğer işittiğimiz şey doğruysa seni kefenledik ve defnettik. Adını da defnettik ve kıyamete kadar izini ortadan kaldırdık. Eğer duyduğumuz bir yalansa bir tahta gömmüş olduk. Bu ne kadar kolaydır.” diyerek seslenir. Vaddâh, içinde bulunduğu sandıkla kuyuya atılır. Üzerine toprak atılır, yer düzlenir, sergiler eski haline getirilir ve Velîd üzerine oturur. O günden bugüne Vaddâh'ın yeryüzünde izine rastlanmaz. Ümmü'l-Benîn, ölüm onları ayırana dek eşi Velîd'in yüzünde bu olaya dair bir belirti görmez.

Vaddâh Dımaşk'tayken Ümmü'l-Benîn Hastalanır, Vaddâh Şiir Söyler

Vaddâh, Dımaşk'ta oturup Ümmü'l-Benîn'i ziyaret ederken o hastalanır. Vaddâh, onun hastalığına dair bir şiir söyler.

S) Mürre ve Leylâ [MüL]

Mürre, Leylâ'yı İsteyeni Hicveder

Benî Nehd kabilesinden Leylâ adında bir kadın ve Mürre b. 'Abdullâh b. Hüleyl adında kendisine âşık bir amcası oğlu vardır. Mürre'nin Leylâ'ya tutkusu artar ve ona talip olur. Leylâ'yı ona vermezler. Her kim Leylâ'ya talip olursa Mürre onu hicveder. Benî Nehşel kabilesinden İrân adlı biri Leylâ'ya talip olur. Mürre bir şiirle onu hicveder.

Leylâ'nın Ölüm Haberi Verilir ve Mürre Ağıt Söyler

Benî Zuvâ kabilesinden el-Mincâb b. 'Abdullâh, Leylâ ile evlenir ve Râzân'a göreve gider. Râzân o zamanlar Kûfe halkının cephaneliğidir. Leylâ da onunla gider, orada vefat eder ve defnedilir. Benî Becîle kabilesinden iki adam Benî Nehd yurdundaki Râzân'da bulunan yazıhanelerinden gelirler. Benî Becîle kabilesi, Kûfe'de Benî Nehd'e komşudur. O iki kişi Benî Nehd kabilesinin meclisine uğrarlar. Beni Nehd kabilesi onlardan Râzân'da bulunan kabile mensuplarının durumunu sorarlar. Onlar, Benî Nehd mensuplarının selamette olduklarını bildirirler. Mürre orada iken Leylâ'nın ölüm haberini de verirler. Mürre şiir söylemeye başlar.

Mürre, Leylâ ile Evlendi mi?

Başka bir rivayete göre Mürre, Leylâ ile evlenir. Onun yazıhanesi Râzân'dadır. Leylâ'yı da beraberinde götürür. Daha sonra ona Horasan'a gitme görevi verilir. Leylâ'yı kendi ailesinden yaşlı bir adamın yanında bırakır. Yaşlı adam Leylâ'ya bir oda tahsis eder ve Leylâ orada kalır. Mürre göreve gider ve bir yıl sonra döner. Leylâ'nın evine varmadan önce Râzân halkından bir genç ile karşılaşır ve Leylâ'yı sorar. O genç “Şu evin avlusunda bulunan kabri görüyor musun?” diye sorunca Mürre gördüğünü söyler. Genç, “Vallahi o, Leylâ'nın kabridir.” der. Mürre kendini kabrin üzerine atar, ağlar ve ağıt yakar. İşini bırakır. Sabah akşam Leylâ'nın kabrine gelip gider. Nihayet Leylâ'ya kavuşur.

T) Nusayb ve Zeyneb [NZ]

İbn Mihcen Nusayb zenci şair diye meşhurdur. Kinâne kabilesinden Râşid b. 'Âbduluzzâ'nın kölesidir. Sevdalısı Ümmü Bekir Zeyneb bt. Safvân, Kinâne kabilesindendir. Zeyneb iddia edildiği gibi zenci değildir.

Nusayb, efendisinin develerini otlatır. Efendisinin çobanları Bevâr Vadisi'nde el-Mebrûk adlı yerde Safvân'ın çobanlarına karışır. Zeyneb babasının çobanlarına gelip süt alır. Nusayb yay yontma, oka yelek takma ve yay kirişi takmaya düşkündür. Bu konuda o kadar kabiliyetlidir ki Arap kabileleri arasında şöhret sahibi olmuştur. Kendisi ok işine oturur, çobanlar gidip onun işini yaparlar. Sütlü develer su içtikleri yerde gecikirler. Küçük bir cariyeye olan Zeyneb gelir ve süt alır. Nusayb onu seyreder. O, güzelliğin inceliklerini ve yaradılışın letafetini dikkatlice izlemede mahirdir. Zeyneb ise bu hususlarda en yüksek mertebededir. Nusayb'ın kalbinde Zeyneb'in sevgisi başlar. Onunla meşgul olur ve ona dair kasideler söyler. Bu mesele insanlar arasında yayılınca Araplar Nusayb'ın efendisine gelerek “Senin bu kölen şiir konusunda çok kabiliyetli. Bizlerden birini yermesinden ve kadınlarımıza şiir söylemesinden korkuyoruz. Biz bunların hiçbirini istemiyoruz” derler. Efendisi Nusayb'a “Seni satacağım, kendine alıcı bak.” der. O da gider ve o zaman hükümdar olan 'Abdülazîz b. Mervân'ın huzuruna çıkarak şiir söyler.

'Abdülazîz ona bin dinar verilmesini emreder. Nusayb ona “Allah seni ıslah etsin. Ben bir köleyim. Caize almam ancak satılırım.” diye karşılık verir. Abdülaziz hizmetçisine “Nusayb ile caminin kapısına git. Onun için pazarlık yapıp bittiği zaman bana haber ver.” diye söyler. Hizmetçi onu götürür. Nusayb için ilan yapılınca biri onu almak için elli dinar verir. Nusayb “Onun elinden şöyle işler gelir.” deyin der. Onun çok becerikli olduğu meziyetleri sayılır ve sonunda onun için bin dinar verilir. 'Abdülazîz Nusayb'ı alır. Nusayb, 'Abdülazîz vefat edene kadar onun hizmetinde kalır. Zenci ve Habeşlilerin güzelliklerini anlatan bazı rivayetlere göre Süleyman onu himayesine almıştır. Nusayb, onun en büyük gece sohbeti arkadaşıdır ve aşkı dile getirir. İbn Fâtik, *Mehâsinü'l-Abîd* adlı eserinde Süleyman'ın bir gece gizlendiğini ve Nusayb'ın bir kenara çekilip Mecnûn'un “Benden başkasını seçti.” beytini söyleyerek ağladığını anlatır. Süleyman onu çağırır ve “Senden başkasını seçip seni aşkına müptela eden de nedir? Yoksa sen âşık mısın?” diye sorar. Nusayb ona “Sana kurban olayım! Evet, yemin olsun ki âşktan...” diye karşılık verir. Süleyman kime âşık olduğunu sorunca o “Kinâne kabilesinden bir cariyeye... Ona âşık oldum ama Araplar arasında

asaletimin azlığı ve soyumun düşüklüğünden dolayı ondan men edildim. Gizliden gizliye ona bakmak için onun geçtiği yerde oturdum. Bu konuda bir şiir söyledim.” diye cevap verir.

Bunun üzerine Süleyman Nusayb’ı Zeyneb’le evlendirmeye dair söz verir. İbn Fâtik’in *en-Nüzhe* ve *Mehâsinü’l-Abîd*’ine göre Süleymân onu Zeyneb’le evlendirir. Zeyneb, Süleyman’ın halifeliğinde vefat edene kadar Nusayb’ın yanında kalır.

Onun Yezîd b. Velîd’in eliyle Zeyneb’le evlendiği de rivayet edilmiştir. Anlattığına göre Yezîd, Nusayb’a “Âşık oldun mu?” diye sorar. Nusayb ona “Evet, hamrâ yani beyaz bir kıza âşık oldum. Ondan bir müddet men edildim. Onunla kavuşmama engel olan kişi ölünce Zeyneb’e şiir yazdım.

Zeyneb ona “Eğer benimle evlenirsen mal ve akıl diğerlerini örter.” diye cevap verir. Bu da Nusayb’ın Zeyneb’le evliliğinde Yezîd’in dahlinin olmadığını gösterir. Başka bir rivayete göre o, Zeyneb’le İbn Ebû ‘Atîk’in eliyle evlenmiştir. *Tasrîhü’n-Nevâzir*’e göre Nusayb, Zeyneb’le evlenmemiş; ona evlilik teklifini gönderdiğinde Zeyneb, bir zenciyle evlenirse Arapların kendisini ayıplayacağını söyleyerek mazeret bildirmiştir. Doğru olan rivayetler bunun aksinedir. et-Tenûhî ve et-Tevezzî, senediyle el-Utbî’ye dayanan İbnü’l-Cezzâr’dan şöyle nakleder: “Mekke’de konakladığımız zaman süslenmiş hevdeçler gördüm. Hacılar konakladığı zaman en büyük hevdeçten bir kadın indi. Onun için bir döşek serilmişti. Bir zenci ona yöneldi ve yanında oturdu. Bir deve sürücüsü şiir söyleyerek geçti. Kadın yerinden sıçradı, yanındakine vurdu ve bizi rezil ettin dedi. Onların kim olduklarını sorduk. Zeyneb ve Nusayb oldukları söylendi.” *Ahbâru’s-Sûdân*’da Zübeyir, İbnü’l-Halef ve İbnü’l-Cevherî’nin de rivayeti bu yöndedir. İlk ravi dışındakiler, Zeyneb’i beyaz olarak tavsif etmiştir ancak o, Zeyneb’in zenci olduğunu söylemiştir.

İbnü’l-Halef’in diğer rivayeti şöyledir: “Biz seferdeyken yanında dolunay gibi bir kadının onun yanında yürüdüğü bir zenciyle karşılaştık. Onlardan misk kokusu yayılıyordu. Kadın, zenciye kim olduğunu sordu. Zenci de ben şöyle diyen kişiyim diyerek bir şiir okudu. Kadın ‘Vallahi hayır, sözümüzde durmaya devam edelim.’ diye bağırdı.” Nusayb H 113 senesinde vefat eder. İbnü’l-Cevherî’nin kitabına göre aynı yıl, Şevval ayının dokuzuncu gününde vefat eder. Zeyneb’in ondan önce vefat ettiği, Nusayb’ın bir şiir söyleyerek onun üzerine ağladığı anlatılır.

SONUÇ

Türk halk hikâyeleri genellikle aşk ve kahramanlık konulu, nazım-nesir karışık ve uzun anlatmalardır. Bu hikâyeler araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmışlardır. Halkın eğlence ihtiyacını gideren bu metinlerin dili genellikle sade ve akıcıdır. Destani halk hikâyelerinin ilk olarak 13. yüzyılın ilk yarısında, âşık tarzı halk hikâyelerinin 16. yüzyılda oluştuğu kabul edilmektedir. Hikâyelerde olaylar mensur olarak anlatılmış, heyecanlı bölümler manzum olarak ifade edilmiştir. Konuları genellikle aşk ve kahramanlık olan halk hikâyelerinde hikâyenin başından sonuna kadar olağanüstü unsurlar göze çarpmaktadır. Arap halk edebiyatı araştırmacıları çeşitli kaynaklarda parça parça bulunan aşk konulu halk hikâyeleri üzerinde sîreler kadar durmamışlardır. Hikâyelerdeki olaylar derleyicileri tarafından bir düzene konulmuş olsa da bu hikâyelerin sağlam bir olay örgüsüne sahip olduğu söylenemez. Sîreler ise kahramanlık konulu nazım-nesir karışık anlatmalardır. Arap sîreleri ve aşk hikâyelerinin tasnifi denemeleri çok sınırlıdır. Halk arasında yaşayan bu hikâyelerin dili sade ve akıcıdır. Aşk hikâyelerinin teşekkül zamanı hakkında bir şey söylemek güçtür. Sîreler ise ilk olarak 9. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Hikâyelerde olaylar mensur olarak anlatılmış, duyguların yoğunlaştığı bölümler manzum olarak ifade edilmiştir. Sîrelerde olağanüstü öğeler sıkça yer alırken aşk hikâyelerinde gerçekçi bir yapı ağır basmaktadır.

Türklerde hikâyecilik tarihi çok eskidir. 13. yüzyılda Oğuznâme ve Tepegöz hikâyesinin Türkler arasında anlatıldığı, aynı yüzyılda destani halk hikâyelerinin de rağbet gördüğü bilinmektedir. Âşık tarzı hikâyecilik ise 16. yüzyılda başlamıştır. Hikâyecilik geleneği eskiye göre zayıflamış olmasına rağmen 21. yüzyılda çeşitli icra ortamlarında devam etmektedir. Araplarda da hikâyecilik tarihi eskidir. 9. yüzyılda Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi'nin Abbasi halifesine anlatıldığı ve 10. yüzyılda aşk hikâyelerinin yazıya geçmiş olduğu bilinmektedir. 21. yüzyılda Araplar arasında aşk hikâyesi anlatan bir icracıya tesadüf edilmemiştir ancak sîre anlatma geleneği Mısırlı bir bilim insanı tarafından yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Türk halk hikâyesi anlatıcıları İslami dönemde meddahlar ve âşıklardır. Bir müddet usta-çırak ilişkisi içinde usta bir âşığın yanında bulunan âşık hikâyeciler rüyalarında sihirli bir içecek içmek suretiyle sanatkâr şahsiyete geçiş yapmışlardır. İrticalen şiir söyleyebilen âşıklar sanatlarını saz eşliğinde icra etmişlerdir. Anlatıcıların yanında yardımcıları vardır. Dinleyiciler, Türk halk hikâyelerini ilgiyle büyük bir ilgiyle dinlemişler, anlatıcıyla etkileşime

geçmişlerdir. Bu hikâyeler genellikle kahvehaneler, köy odaları, saraylar, konaklar ve düğün yerlerinde anlatılmıştır. Hikâyelerin anlatımında belli başlı usuller talip edilmiştir. Türk hikâye anlatıcıları Dede Korkut Hikâyeleri, Köroğlu Hikâyesi, Hamzanâme Danişmendnâme, Battalnâme, Saltuknâme, Ebû Müslimnâme ve Hz. Ali Cenknâmeleri gibi kahramanlık hikâyeleri ile birçok aşk hikâyesi anlatmışlardır. Türk kahramanlık hikâyelerinden Battalnâme'nin 9. yüzyılda teşekkül ettiği tahmin edilen Arap halk hikâyesi Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi'nin etkisinde olduğu bilinmektedir ancak Türk hikâyecisi bahsi geçen sîrenin giriş kısmını teşkil eden Arap kabileleri arasındaki mücadeleleri es geçmiştir. Hz. Hamza'nın kahramanlıklarını anlatan Hamzanâme ile Arap halk hikâyesi Hamza Sîresi arasındaki ilişkinin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Çünkü Zûkâr Savaşı çevresinde teşekkül etmiş olan Arap hikâyesindeki Hamza tamamen hayalî bir şahsiyet olup onun Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza ile ilgisi yoktur. Hikâye anlatıcıları tarafından anlatılan birçok aşk hikâyesinden Leylâ ile Mecnûn dışında hiçbirinin ismine Arap aşk hikâyeleri arasında tesadüf edilmemiştir. Leylâ ile Mecnûn'u anlatan halk hikâyesi anlatıcıları ona âşık tarzı halk hikâyelerinin önemli ayırt edici motiflerinden biri olan ve hiçbir Arap aşk hikâyesinde görülmeyen bade içerek âşık olma motifini ekleyerek milli bir damga vurmuşlardır. Arap halk hikâyesi anlatıcılarına İslami dönemde ruvâtü's-siyer ve hakavâtî gibi isimler verilmiştir. Benî Hilâl Sîresi anlatıcılarından bazılarında rüya motifi görülmektedir ancak Türk âşıklarında görülen kompleks rüya motifindeki aşamalar bu sîre anlatıcılarında bulunmamaktadır. Bu anlatıcılar rüya vasıtasıyla sadece Benî Hilâl Sîresi anlatma becerisi kazanmışlar, bir sevgilinin peşine düşmemişlerdir. Ayrıca bu anlatıcılarda Türk âşıklarında bulunan atışma yapma kabiliyetinin bulunduğu dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Anlatıcıların yanında yardımcıları vardır. Ayrıca hikâye icrasını organize eden gözcüler vardır. Türk halk hikâyeciliğinde bu görevi yerine getiren bir yardımcıyla karşılaşılmamıştır. Dinleyiciler sîre anlatımlarına çok ilgi göstermişler, bağırırlarıyla anlatıcıyı teşvik etmişlerdir. Arap halk hikâyeleri genellikle kahvehaneler, köyler ve saraylarda anlatılmıştır. Hikâye icrasının belli başlı bir usulü yoktur. Arap hikâye anlatıcıları Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi, 'Antere Sîresi, Benî Hilâl Sîresi, Seyf b. Zî-Yezen Sîresi, Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi, Hamza Behlûvânî Sîresi ve Zîr Sâlim Sîresi gibi kahramanlık hikâyeleri anlatmışlardır. Emîre Zâtî'l-Himme Sîresi ve Hamza Behlûvânî Sîresi'ne yukarıda temas edilmiştir. 'Antere Sîresi, Fatih Sultan Mehmet'in emriyle Türkçeye çevrilmiş ve halk tarafından rağbet görmüştür. Bunda hikâyenin başkahramanı 'Antere'nin önemli bir muallaka şairi olması, kahramanlığıyla kölelikten kurtulan erdemli bir kimse olmasının etkisi vardır. Seyf b. Zî-Yezen Sîresi Türkçeye çevrilmiş ancak Türk halkının ona ne derece rağbet ettiğine dair bir bilgiye

rastlanmamıştır. Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi, Zîr Sâlim Sîresi ve Arap dünyasının en yaygın sîresi olan Benî Hilâl Sîresi Türkçeye çevrilmemiştir. Benî Hilâl Sîresi, Arapların batıya göçlerini ve Zîr Sâlim Sîresi iki Arap kabilesinin yıllar süren savaşlarını anlattıkları için Türk halkına hitap eden eserler değildir. Başkahramanı bir Türk olan Sultân ez-Zâhir Bîbers Sîresi ise 19. yüzyılda ortaya çıkan bir eser olduğu için herhangi bir tercümanın dikkatini çekmemiş olması muhtemeldir. Türkler, Arap sîrelerinin kendilerine uygun olanlarından ve Bizans gibi ortak düşmanlara karşı mücadeleyi teşvik edenlerinden tercüme ve uyarlama yoluyla istifade etmişler ancak Arapların dâhili yahut başka bazı milletlerle mücadelelerini konu edinen sîrelerine ilgi göstermemişlerdir. 10. yüzyılda yazıya geçmiş aşk hikâyelerinin ise özel bir icracısı, icra mekânı veya şekli olduğuna dair bir kayda rastlanmamıştır.

Türk halk hikâyelerinde erkek kahramanların babaları genellikle padişah, şah, vezir gibi yüksek tabakadan kimselerden kimseler yahut zengin tüccarlar olup çocukları olmamaktadır. Hikâyelerin dünya malı ve saltanatına sahip kimselerin çocuksuzluk ile sınanmalarıyla başlaması giriş bölümünün etkisini artırmıştır. Kadın kahramanların birçoğunun da babası yöneticidir. Erkek kahramanların bir yöneticinin kızına talip olması hikâyedeki merak unsurunu artıran bir sebeptir. Arap halk hikâyelerinde ise kahramanların aileleri hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Bazı hikâyelerde erkek kahramanların babaları kabilelerinde söz sahibi kimselerdir. Bir hikâyedeki kadın kahramanın babası ise yöneticidir.

Türk halk hikâyelerinin bazılarında kahramanların doğumu olağanüstü şekillerde gerçekleşmiştir. Hikâyelerde çocuk sahibi olamayan babaya Hızır, derviş vb. olağanüstü özelliklere sahip bir kimse tarafından bir yiyecek/içecek verilmiş ve bunun üzerine kahramanlar dünyaya gelmiştir. Bir hikâyede ise kahramanların babaları namaz kılıp dua etmişler ve dualarının kabul olmasıyla evlat sahibi olmuşlardır. Varlıklı ve güç sahibi olup evlat sahibi olmadıkları için üzülen kimselerin olağanüstü bir şekilde dünyaya gelen çocuklarının hikâye dinleyicisi üzerinde güçlü bir tesir bıraktığı söylenebilir. Arap halk hikâyelerinde ise kahramanların doğumlarına dair herhangi bir ayrıntı verilmemiştir. Olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmeyen çocukların doğumlarına dair ayrıntılar herhangi bir öneme sahip olmadığından ravilerin bunları derleyememeleri ve dolayısıyla dinleyiciye aktaramamaları tabiidir.

Türk halk hikâyelerinin bazılarında kahramanların adını Hızır, pir, derviş vb. olağanüstü özelliklere sahip bir kimse koymuştur. Kahramanların doğumlarında rolü bulunan bu kimseler çocuklara ad verilmesi için kendilerinin beklenmesini istemişlerdir. Varlıklı ve

güç sahibi kimselerin hasretle arzuladıkları çocukları dünyaya geldikten sonra kendilerine yardım eden kişileri bekleyip çocuklarına bir müddet isim koymamalarının hikâye dinleyicisine sözünde durmak, iyiliği unutmamak gibi erdemleri aşıladığı söylenebilir. Arap halk hikâyelerinde ise doğumlarında herhangi bir olağanüstülük görülmediğinden çocuklara ad verme epizoduna rastlanmamıştır.

Türk halk hikâyelerinin birçoğunda kahramanlar bir hocadan ders almışlardır. Bunun yanında bazı hikâyelerde kahramanlar savaşçılık da öğrenmişlerdir. Arap halk hikâyelerinin birinde kahramanın okuma yazma öğrendiği ifade edilmiştir.

Türk halk hikâyelerinde kahramanlar bade içerek, resme bakarak, aynı evde büyüyüp kardeş olmadıklarını öğrendiklerinde, ilk görüşte ve dua sonucu âşık olmuşlardır. Bunlardan en yaygın olanı bade içmek suretiyle âşık olmadır. Kahramanlar, rüyalarında kendilerine ikram edilen bir yiyecek veya içecek vasıtasıyla âşık olmuşlar ve saz çalmaya başlamışlardır. Uzun müddet beraber vakit geçirdikten sonra âşık olma motifi incelenen Türk halk hikâyelerinde görülmemiştir. Bütün hikâyelerde kahramanların hangi şekilde âşık oldukları anlatılmıştır. Türk halk hikâyelerinde, eski çağlardan beri uygulanagelen egzogami yasası hâkimdir. Arap halk hikâyelerinde kahramanlar ilk görüşte veya uzun müddet beraber vakit geçirdikten sonra âşık olmuşlardır. Bade içerek, resme bakarak, aynı evde büyüyüp kardeş olmadıklarını öğrendiklerinde ve dua sonucu âşık olma motifleri bu hikâyelerde bulunmamaktadır. İncelenen hikâyelerde kahramanların saz çaldıklarına dair herhangi bir işaret görülmemiştir. İncelenen hikâyelerden yedi tanesinde kahramanların nasıl âşık olduklarını tespit etmek mümkün değildir. Arap halk hikâyelerinde endogami yasası hâkimdir.

Türk halk hikâyelerinde kahramanlar bade içtikten sonra âşık oldukları kızı aramışlar ve belli bir arayıştan sonra onlarla karşılaşmışlardır. Arap halk hikâyelerinde bade içme motifi bulunmadığından kahramanın hayalindeki sevgilisi araması ve onunla karşılaşması motifi görülmemektedir.

Türk halk hikâyelerinde âşıkların arasına bazı engeller girmiştir. Bir hikâyede kızın babası âşıktan yüksek bir mihr istemiştir. Üç hikâyede kahramanlar arasındaki sosyal statü farkı probleme sebep olmuştur. İki hikâyede âşığın sevgilisi üzerine şiir söylemesi hoş karşılanmamıştır. Yedi hikâyede hükümdarlar âşıkların hakkında hükümler vermişler ama bunlardan sadece bir tanesinde âşığın öldürülmesine karar verilmiştir. Hiçbir hikâyede uğursuzluk motifi görülmemiştir. Bir hikâyede kahramanların farklı dinlere mensup olmaları

kavuşmalarına engel olmuştur. Bir hikâyede erkek kahramanın annesi oğlunu başka bir kızla evlendirmek istemiştir. Bir hikâyede âşıkların arasına bir kocakarı girmiştir. On bir hikâyede âşıkların arasına rakipler girmiştir. Bunlardan sadece birinde rakip kadın, diğerlerinde erkektir. Birkaç hikâyede ise bireysel sebepler âşıkların arasına engel olarak girmiştir. Türk halk hikâyelerinde çocuksuzluk ve âşıktan kahramanlık göstermesinin istenmesi âşıklar arasında bir engel olarak görülmemiştir. Arap halk hikâyelerinde de âşıkların arasına bazı engeller girmiştir. İki hikâyede kızın ailesi âşıktan yüksek bir mihr istemiştir. Bir hikâyede asil bir soya sahip olmayan âşık sosyal statüsünden dolayı sevdiğine kavuşamamıştır. Dört hikâyede âşık sevdiği üzerine şiir söylediği için hoş görülmemiştir. Dört hikâyede hükümdar, âşıkların sevdiklerinin civarında dolaşmaları halinde öldürülmeleri fermanını vermiştir. İki hikâyede karga görmek uğursuzluk sayılmıştır. Hiçbir hikâyede inanç farkından kaynaklanan bir problem görülmemiştir. Beş hikâyede âşıkların arasına rakipler girmiştir ve bunların hepsi erkektir. İki hikâyede evlenmiş olan âşıklar çocukları olmadığı için boşanmaya zorlanmışlardır. Bir hikâyede babası kızını vermek için âşığa bir kahramanlık göstermesini şart koşturmuştur. Arap halk hikâyelerinde âşıkların arasına giren bir kocakarı görülmemiştir.

Türk halk hikâyelerinde çeşitli sebeplerle aralarına engeller giren âşıklar ıstırap içinde kalmışlardır. Bazı âşıklar sevdiğinden kalan eşyaların yanına oturup türkü yakmış bazıları üzüntüsünden bayılmıştır. Kimi âşığın gözü çok ağladığından zayıflamış kimi sevdiğinin geçip gittiği yerlerde gezmiştir. Arap halk hikâyelerinde de sevdikleriyle aralarına engeller giren âşıklar ıstırap içinde kalmışlardır. Bazı hikâyelerde âşık sevdiğinin devesinin bastığı yeri öpmüş bazısında elbiselerini yırtıp çıplak gezmiş bazılarında ise onu hafakanlar basmış ve bayılmıştır. Kimi hikâyelerde âşık ölecek gibi olmuş kimisinde sevdiğini sabaha kadar anmıştır.

Türk halk hikâyelerinde aşk ıstırapı içinde kalan âşık için bazı teselliler aranmıştır. Beş hikâyede âşıklara başka kızlar tavsiye edilmiştir. Bir hikâyede ise âşığın babası hatırlı kimseleri toplayarak oğluna nasihat ettirmiştir. Arap halk hikâyelerinde de aşk ateşine düşen kahraman teselli edilmek istenmiştir. İki hikâyede âşıklara başka kızlar tavsiye edilmiştir. Diğer birer hikâyede ise âşığa gönlünü çalmaları için kızlar gönderilmiş, sevgili hakkında kötü vasıflar düşünmesi istenmiş, aklını kaybeden âşığın yanında sevgilinin adı zikredilmiş, âşık iyileşmesi için Kâbe'ye götürülmüş, sevgiliden onu teselli etmesi için âşığı ziyaret etmesi istenmiş ve âşığa sevgiliye götürüldüğü söylenmiştir. Bir hikâyede ise kadın kahraman uzun zamandır şiirlerini içittiği halde kendisini göremediği âşığı görmesi halinde deve keseceğini adak etmiştir.

Türk halk hikâyelerinde âşıklar çeşitli vesilelerle haberleşmişlerdir. Üç hikâyede dadı, altı hikâyede hizmetçi/cariye, birer hikâyede kocakarı ve kahveci âşıklar arasında haberleşmeyi sağlamışlardır. Âşıklar haberleşmek amacıyla birbirlerine üç hikâyede yüzük, iki hikâyede mendil, bir hikâyede de şerbet içine konulmuş mühür göndermişlerdir. Üç hikâyede âşıklar derviş, iki hikâyede de kadın kılığına girip sevgilileriyle haberleşmeye çalışmışlardır. Bir hikâyede ise âşıklar mektuplaşarak birbirlerinden haber almışlardır. Arap halk hikâyelerinde de kahramanlar haberleşmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. İki hikâyede akrabalar, iki hikâyede hizmetçi/cariye, bir hikâyede başka bir âşık, iki hikâyede kim oldukları belirtilmeyen birer kişi ve iki hikâyede çobanlar âşıklar arasında haberleşmeyi sağlamışlardır. Dört hikâyede âşıklar sevgililerine yüzük göndererek onlara mesaj vermek istemişlerdir. Bunlardan ikisinde yüzük sevgilinin süt içtiği kâseye konulmuştur. Üç hikâyede âşıklar kılık değiştirerek sevgililerine ulaşmaya çalışmışlardır. Bunlardan ikisinde âşıklar çoban ve koyun kılığına girmişler, birinde ise âşığın hangi kılığa girdiği belirtilmemiştir. Arap halk hikâyelerinde âşıkların mektuplaşarak haberleşmesi motifine rastlanmamıştır.

Türk halk hikâyelerinde âşıklar çeşitli konularda imtihanlara tabi tutulmuşlar ve bunların tamamında başarılı olmuşlardır. Üç hikâyede âşıktan hiç tanımadığı kırk cariyenin ismini sayması istenmiş ve o bunda başarılı olmuştur. Formilistik kırk sayısı incelenen başka hikâyelerde de çeşitli şekillerde görülmüştür. İki hikâyede âşıklardan başkasının gönlünden geçenleri bilmesini istemiş ve âşıklar bunda başarılı olmuşlardır. Bir hikâyede âşıktan zehir içmesi istenmiş, âşık zehri içince hak âşığı olduğu anlaşılmıştır. Bu imtihanlarda kahramanın başarılı olmasında olağanüstülük görülmüştür. Arap halk hikâyelerinde de âşıklar bazı imtihanlara tabi olmuşlardır. Âşıklardan biri dışında tamamı imtihanlarda başarılı olmuşlardır. Bu hikâyelerdeki imtihanlarda herhangi bir olağanüstülüğe rastlanmamıştır. Bir hikâyede âşık öldükten kırk gün sonra ayak seslerinin duyulacağını söylemiştir.

Türk halk hikâyelerinde âşıklar bazı sebeplerden dolayı gurbete çıkmışlardır. Âşıklar on dört hikâyede sevgiliyi aramak için, birinde kendine yardımcı aramak için, birinde kendisinden istenen mihri temin etmek için, ikisinde sürgün edildikleri için ve iki hikâyede utançlarından dolayı gurbete çıkmışlardır. Mısır ve Hindistan gurbete çıkılan mekânlardır. Hikâyelerde yaşadığı yeri terk etmek için, ailenin talebi üzerine, ölüm fermanı verilince ve yiğitlik göstermek için gurbete çıkma motifleri görülmemiştir. Arap halk hikâyelerinde de âşıklar çeşitli sebeplerden dolayı gurbete çıkmışlardır. Âşıklar iki hikâyede kendisinden istenen mihri temin etmek için, bir hikâyede yaşadığı yeri terk etmek için, bir hikâyede ailelerinin talebi üzerine, iki hikâyede haklarında ölüm fermanı verildiği için, bir hikâyede

yiğitlik göstermek için ve iki hikâyede utançlarından dolayı gurbete çıkmışlardır. Şam ve Yemen gurbete çıkılan mekânlardır. Hikâyelerde sevgiliyi aramak için, kendine yardımcı aramak için ve zorla gurbete çıkma motiflerine rastlanmamıştır.

Türk halk hikâyelerinde gurbete çıkan âşıklar olağanüstülüklerle karşılaşmışlardır. Dokuz hikâyede olağanüstü özelliklere sahip biri (Hızır, derviş, pir) gurbet yolunda kahramanlara yardım etmiştir. Dört hikâyede âşıkların söyledikleri türküler/şiiirler üzerine dağlar, atlar ve turnalar etkilenmiştir. Bir hikâyede âşık sevgilisine bir kuş ile diğeriinde ise rüzgâr ile haber göndermiştir. Bir hikâyede âşık hayvanlarla arkadaş olmuştur. Arap halk hikâyelerinin birinde bir kâhin, yüzüyle yeri eşeleyen bir karga gören âşığa sevdiğine kavuşamayacağını söylemiş ve âşık sevdiğine kavuşamamıştır.

Türk halk hikâyelerinin üçünde sevgili bir başka kahramanla evlendirilmek istenmiştir. Arap halk hikâyelerinin ikisinde sevgili başka bir kahramanla evlendirilmiştir.

Türk halk hikâyelerinde sevgililerine kavuşan kahramanlar memleketlerine dönmüştür. Üç hikâyede kahramanlar kavuştuktan sonra düğün yapmak üzere, iki hikâyede ise evlendikten sonra memleketlerine dönmüşlerdir. Bir hikâyede memleketine dönen âşığa sevgilisinin yalandan ölüm haberi verilmiştir. Türk halk hikâyelerinde sahte kabir motifi görülmemiştir. Arap halk hikâyelerinden dördünde gurbete çıkan kahramanlar memleketine dönmüşler ancak sevgililerine kavuşamamışlardır. Bunlardan ikisinde âşıklara sevgililerinin yalandan ölüm haberleri verilmiş ve hazırlanan sahte kabirler gösterilmiştir.

Türk halk hikâyelerinden on beşi mutlu sonla bitmiş, âşıklar birbirine kavuşmuşlardır. Beş hikâye mutsuz sonla bitmiştir. Bunların üçünde âşıklar ardı sıra vefat etmiş, kabirlerinde açan kırmızı ve beyaz güller arasında kara çalı bitmiştir. Arap halk hikâyelerinden ikisi mutlu sonla bitmiştir. On sekiz hikâye ise mutsuz sonla bitmiştir. Bunların dördünde âşıklar ardı sıra vefat etmişlerdir.

Türk halk hikâyeciliği ve hikâyelerinde bulunup Arap halk hikâyeciliği ve hikâyelerinde bulunmayan unsurlar şöyle sıralanabilir:

- 1- Türk aşk hikâyeleri güçlü bir olay örgüsüne sahiptir. Arap aşk hikâyeleri halk arasında dolaşan rivayetlerin bir araya getirilmesiyle oluştuğundan Türk aşk hikâyelerinde görülen kurgusal sağlamlık onlarda görülmemektedir.
- 2- Türk âşık-hikâyecileri rüyasında bade içerek sanatkâr şahsiyete geçiş yapmışlardır. Bu onlara irticalen şiir söyleme, yeni hikâye tasnif etme, atışma yapma vb. meziyetler

kazandırmıştır. Arap halk hikâyeciliğinde sadece Benî Hilâl Sîresi anlatıcıları rüyada kendilerinin bu sîreyi anlatmakla görevlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Rüya görerek bu sîreyi anlatan sanatkârların yeni bir hikâye ortaya koyma, atışma yapma vb. başka özellikler elde ettiğine dair bir bilgiyle karşılaşılmamıştır. Bu sîre dışındaki sîre anlatıcılarında veya aşk hikâyelerini aktaran ravilerde rüya motifi ve bade motifi görülmemektedir.

- 3- Türk halk hikâyelerini anlatan sanatkârlar sanatlarını icra ederken fasıl, döşeme, tekerleme, asıl hikâye ve dua gibi belli başlı usulleri takip etmişken Arap halk hikâyelerinde böyle bir usule rastlanmamıştır.
- 4- Tespit edilebilen Türk aşk hikâyeleri arasında Mecnûn ve Leylâ hikâyesi dışında hiçbir Arap aşk hikâyesinin adı geçmemektedir. Arap kaynaklı bu hikâye de Türk halk hikâyeciliğine doğrudan değil uyarlanarak alınmıştır.
- 5- Türk aşk hikâyelerinin birçoğunda hem erkek hem kadın kahramanın babaları yönetici ve tüccar/zengin gibi güç sahibi kimselerdir. Arap aşk hikâyelerinin çoğunda kahramanların aileleri hakkında bilgi bulunmamaktadır.
- 6- Türk aşk hikâyelerinin bazılarında bulunan kahramanın olağanüstü şekilde dünyaya gelmesi motifi Arap aşk hikâyelerinde görülmemektedir.
- 7- Türk aşk hikâyelerinin birçoğunda görülen kahramanlara ad verilmesi motifi Arap aşk hikâyelerinde bulunmamaktadır.
- 8- Türk aşk hikâyelerinin çoğunda kahramanlar hocalardan yahut başka kimselerden eğitim almışken Arap aşk hikâyelerinde sadece bir kahraman bir Hristiyan'dan ders almıştır.
- 9- Türk aşk hikâyelerinin çoğunda görülen kahramanların bade içerek âşık olmaları, resme bakarak âşık olmaları, aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrendiklerinde âşık olmaları, dua sonucu âşık olmaları motifleri Arap aşk hikâyelerinde görülmemektedir.
- 10- Türk aşk hikâyelerinde görülen, âşığın bade içtikten sonra sevgilisini araması ve onunla karşılaşması motifi Arap aşk hikâyelerinde bulunmamaktadır.
- 11- Türk aşk hikâyelerinden Kerem ile Aslı'da görülen inanç farkından ve Arzu ile Kamber'de kocakarıdan kaynaklı engel Arap aşk hikâyelerinde görülmemektedir.
- 12- Türk aşk hikâyelerinde çocuksuzluk bir engel olarak âşıkların arasına girmemiştir.
- 13- Türk aşk hikâyelerinde âşığın sevdiğine kavuşması bir kahramanlık göstermesi şartına bağlanmamıştır.

- 14- Türk aşk hikâyelerinde sevgililerin haberleşme amacıyla birbirlerine mendil, mühür ve mektup göndermeleri motifi Arap aşk hikâyelerinde görülmemiştir. Arap halk hikâyelerinde görülen sütün içine yüzük koyarak sevgiliye gönderme motifi de Türk aşk hikâyelerinde bulunmamaktadır.
- 15- Türk aşk hikâyelerinde kahramanlar en çok sevgililerini aramak gayesiyle gurbete çıkmışlardır. Arap aşk hikâyelerinde sevgilisini aramak için yollara düşen bir âşık görülmemiştir.
- 16- Türk aşk hikâyelerinde âşıklar gurbete çıkarken sevgiliye hatıra olarak gömlek, mendil ve yüzük bırakmışlardır. Arap aşk hikâyelerinde gurbete çıkarken sevgiliye bırakılan hatıra motifi tespit edilmemiştir.
- 17- Türk aşk hikâyelerinde âşıklar gurbet yolunda birçok olağanüstülüklerle karşılaşmışlardır. Bunlardan en önemlisi Hızır'dır. Hızır, hiçbir Arap aşk hikâyesinde görülmemektedir.
- 18- Türk aşk hikâyelerinde âşıkların hayvanlarla ve diğer doğal varlıklarla münasebeti olumludur. Arap aşk hikâyelerinde görülen karganın uğursuzluk sayılması motifine Türk aşk hikâyelerinde rastlanmamıştır.
- 19- Türk aşk hikâyelerinin on beşinde; Arap aşk hikâyelerinden ikisinde âşıklar birbirlerine kavuşmuşlardır.
- 20- Türk aşk hikâyelerinin beşinde; Arap aşk hikâyelerinden on sekizinde âşıklar birbirlerine kavuşamamışlardır. Türk aşk hikâyelerinde görülen kabirden çıkan güllerin arasında kara çalı bitmesi motifi incelenen Arap aşk hikâyelerinde görülmemiştir.

Bu farklar Türk aşk hikâyelerinin Arap aşk hikâyelerinden esinlenerek teşekkül etmediklerini bilakis Türklerin güçlü âşıklık geleneği içerisinde ürettiği millî ve orijinal eserler olduklarını göstermektedir.

KAYNAKÇA

'Abdulahfız, İbrâhîm (2013). *Dirâsât fi 'l-Edebi 'ş-Şa 'bî*. Mısır: el-Hey'etü'l-Âmme li-Kusûri's-Sekâfe.

'Abdulahkîm, Şevkî (2016). *es-Siyer ve 'l-Melâhimu 'ş-Şa'biyyetü 'l-'Arabiyye*. Mısır: Mü'essesetü Hindâvî.

'Abdulahkîm, Şevkî (2017a). *Medhal li-Dirâseti 'l-Folklor ve 'l-Esâtîri 'l-'Arabiyye*. Mısır: Mü'essesetü Hindâvî.

'Abdulahkîm, Şevkî (2017b). *Sîretü Benî Hilâl*. Mısır: Mü'essesetü Hindâvî.

'Abdullâh, Yusrâ 'Abdulganî (2009). Beyne “es-Sîretü 'ş-Şa'biyye” ve “el-Kasasu 'ş-Şa'biyye” el-Furûk ve's-Simât. *el-Cûbe*, 24, 36-43.

'Abdülcevâd, Hayrî (1996). *Sîretü ez-Zâhir Bîbers*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb

'Alî, Fu'âd Hasaneyn (1947). *Kasasuna 'ş-Şa 'bî*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî.

Abd el-Maksoud, Belal Saber Mohamed (2004). *Leylâ ile Mecnun Mesnevisinin, Arap, Fars ve Türk Edebiyatında Ele Alınış Biçimi ve Larendeli Hamdî'nin Eseri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Abdülhadioğlu, Ahmet (2016). Mardin'deki Arapça Sözlü Kültürünün Korunmasında Hikâye Gecelerinin Rolü. *Mukaddime*, 7 (2), 243-257.

Açıkgöz, Namık (1999). *Kahvenâme*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Akalın, Şükrü Haluk (1994). Ebülhayr Rûmî. *DİA*, 10, 360-362. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Akar, Ali (2010). Türkçe Arapça Arasındaki Sözcük İlişkileri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 8, 9-16.

Akbaş, İsmail (2019). *Ebu'l-Ferec Isfahani'nin “Kitabu'l-Eğani” Adlı Eseri ve Bu Eserde Geçen Müzik Terimleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Akkaş, Saffet (1999). *Derdiyok ile Zülfüsiyah Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Akün, Ömer Faruk (1994). Divan Edebiyatı. *DİA*, 9, 389. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Albayrak, Nurettin (1994). Ebû Müslim Destanı. *DİA*, 10, 195-196. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Albayrak, Nurettin (1997). Hamzanâme. *DİA*, 15, 516-517. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Alptekin, Ali Berat (2016). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Artun, Erman (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Kitabevi.

Aslan, Ensar (1975). *Çıldırli Âşık Şenlik, Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: Sevinç Matbaası.

Aslan, Ensar (1990). *Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

'Atvân, Hüseyin (1986). *er-Rivâyetu't-Târîhiyye fî Bilâdi's-Şâm fî'l-'Asri'l-Emevî*. Beyrut: Dâru'l-Cil.

Aytaç, Bedreddin (1994). *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Bâli, Muhan (1973). *Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Varyantların Tespiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi*. Ankara: Baylan Matbaası.

Başgöz, İlhan (1949). *Biyografik Halk Hikâyeleri*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara.

Başgöz, İlhan (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.

Başgöz, İlhan (2016). Âşıkların Yaşamlarıyla İlgili Türk Halk Hikâyeleri (Çeviren: Serdar Uğurlu). *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7, 287-296.

Bellûhî, Muhammed (2000). eş-Şî'ru'l-'Uzrî fî Dav'i'n-Nakdi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs. Dîmaşk: Menşûrâtü İttihâdî'l-Kütübî'l-'Arabî.

Boratav, Pertev Naili (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Boratav, Pertev Naili (1979). Battal. *İslâm Ansiklopedisi*, 2, 344-351. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Boratav, Pertev Naili (1982). *Folklor ve Edebiyat 2*. İstanbul: Adam Yayıncılık.

Boratav, Pertev Naili (2015). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Brockelmann, Carl (1959). *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî* (Çeviren: 'Abdulhalîm en-Neccâr). Kahire: Dâru'l-Ma'ârif.

Cedîd, Sâlih (2013). Eşkâlu't-Tabîr fî's-Sîreti's-Şa'biyyeti'l-Arabiyye. *es-Sekâfetu's-Şa'biyye*, 20, 24-35.

Çetin, Ayşe Yücel (2016). *Türk Halk Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi*. İstanbul: Kitabevi.

Çetin, İsmet (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çetin, İsmet (2020). *Türk Halk Hikâyeciliği-Türkiye Sahası*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Çetin, Nihad M. (1991). Arap. *DİA*, 3, 276-309. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Çıgılık, Hikmet (2014). *Yirminci Asırdan Günümüze Âşıklık Geleneğinin İcra Ortamları*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çobanoğlu, Özkul (2000). *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çolak, Abdulkadir (2006). *Türâbî'nin Manzum Battalnâme'si*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Çorak, Reyhan (2019). Hamza-nâmelerde Cihad ve Cihad Ahlakı. *İslami İlimler Dergisi*, 14 (2), 99-114.

Dayf, Şevkî (1965). *el-Fen ve'l-Mezâhibuhu fî'n-Nesri'l-'Arabî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif.

Demir, Necati ve Erdem, M. Dursun (2007). *Hazret-i Ali Cenklere*. Ankara: Destan Yayınları.

Demir, Necati ve Erdem, Mehmet Dursun (2006). Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1 (1), 106-159.

Demir, Rugeş (2021). Hz. Ali Cenknâmelerinden “Yemâme Cengi”nin Yeni Bir Nüshası. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 7 (47), 50-64.

Devellioğlu, Ferit (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DİA (1992). Bekrî, Ebü'l-Hasan el-Kasasî. *DİA*, 5, 366. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Durbilmez, Bayram (2017). *Gelenekli Türk Anlatıları I*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Durmuş, İsmail (2012). Uzrî Aşk. *DİA*, 42, 259-261. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Duymaz, Ali (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Düzgün, Dilaver (2005). *Erzurum'da Kahvehaneler ve Âşık Kahvesi Geleneği*. Ankara: Aktif Yayınevi.

Düzgün, Dilaver (2018). Sözlü Gelenekteki Âşık Tarzı Halk Hikâyelerinin Yapısı. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 61, 255-271.

Ebkaryus, İntihâb İskender Beg (1881). *Kitâbu Meniyyeti'n-Nefs fî Eş'âr 'Antere 'Abs*. Beyrut: Matba'atu'l-Edebiyye.

ed-Dâkûkî, İbrâhim (1997). Halk Edebiyatı. *DİA*, 15, 350-352. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Ekici, Metin (2019). 13. Dede Korkut Destanı: “Salur Kazan’ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” Boyunu Beyan Eder Hanım Hey!. *Milli Folklor*, 122, 5-13.

el-Antâkî, Dâvûd (H 1308). *Tezyînü’l-Esvâk bi-Tafsîli Eşvâki’l-Uşşâk*. Mısır: Matba’atü’l-Ezheriyyeti’l-Mısır.

el-Câhiz (1988). *Menâkıbu Cund el-Hilâfa ve Fazâil el-Etrâk* (Çeviren: Ramazan Şeşen). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

el-Cevzî (1998). *Zemmu’l-Hevâ* (Tahkik: Hâlid ‘Abdullatîf es-Seb’ el-‘Alemlî. Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî.

el-Cumahî, Muhammed b. Sellâm (2001). *Tabakâtu’s-Şu’arâ*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye.

Elçin, Şükrü (2010). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

el-Fahrânî, Farac Kadr (2011). Motifât: Envâ’u’l-Eşyâ’i’s-Sihriyye. *es-Sekâfetu’s-Şa’biyye*, 12, 56-79.

el-Hâc Ahmed Nazîf (1868). *Seyf Zü’l-Yezen Nâm Pâdişâhuñ Hikâyesi Tercemesidür*. İstanbul: Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Sultâniyye Matbaası.

el-Hallâk, Ahmed el-Bedîrî (2008). *Havâdisu Dımaşk el-Yevmiyye*. Dımaşk: Dâru Sa’du’d-dîn.

el-İsfahânî, Ebu’l-Ferec (2008a). *Kitâbu’l-Egânî C.1*. (Tahkik: İhsân ‘Abbâs, İbrâhîm es-Sa’âfin, Bekr ‘Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu’l-Ferec (2008b). *Kitâbu’l-Egânî C.2*. (Tahkik: İhsân ‘Abbâs, İbrâhîm es-Sa’âfin, Bekr ‘Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu’l-Ferec (2008c). *Kitâbu’l-Egânî C.6*. (Tahkik: İhsân ‘Abbâs, İbrâhîm es-Sa’âfin, Bekr ‘Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu’l-Ferec (2008d). *Kitâbu’l-Egânî C.7*. (Tahkik: İhsân ‘Abbâs, İbrâhîm es-Sa’âfin, Bekr ‘Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008e). *Kitâbu'l-Egânî C.8.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008f). *Kitâbu'l-Egânî C.9.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008g). *Kitâbu'l-Egânî C.11.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008h). *Kitâbu'l-Egânî C.14.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008i). *Kitâbu'l-Egânî C.17.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008j). *Kitâbu'l-Egânî C.18.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008k). *Kitâbu'l-Egânî C.20.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008l). *Kitâbu'l-Egânî C.22.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008m). *Kitâbu'l-Egânî C.23.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-İsfahânî, Ebu'l-Ferec (2008n). *Kitâbu'l-Egânî C.24.* (Tahkik: İhsân 'Abbâs, İbrâhîm es-Sa'âfin, Bekr 'Abbâs). Beyrut: Dâru Sâdır.

el-Ka'bî, Ziyâ (2005). *es-Serdu'l-'Arabiyyi'l-Kadîm.* Beyrut: el-Mu'essetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr

el-Magribî, Semev'el b. Yahyâ (1983). *İfhâmu'l-Yahûd.* Beyrut: Dâru'l-Cîl.

Endülüî, 'Alî b. Hazm (2016). *Tavku'l-Hamâme fî'l-Ülfe ve'l-Üllâf.* Mısır: Mü'essesetü Hindâvî.

en-Neccâr, Muhammed Receb (1995). *et-Turâsu'l-Kasasî fî'l-Edebi'l-Arabî 1. Cilt.* Kuveyt: Dâru's-Selâsil.

en-Neccâr, Muhammed Receb. *el-Edebü'l-Melhamî fî't-Turâsi's-Şa'biyyi'l-Arabî*. Şârika: Me'hadu's-Şârika li't-Turâs.

en-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshâk. *Kitâbu'l-Fihrist 2/1* (Haz. Eymen Fuâd Seyyid). Londra: Mü'essesetü'l-Furkân li't-Turâsi'l-İslâmî.

Erdem, Mehmet Dursun (2007). *Müseyyeb-Nâme*. Ankara: Hece Yayınları.

Ergin, Muharrem (1989). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

es-Sabbâg, Mursî (2006). *el-Kasasu's-Şa'biyyi'l-Arabî fî Kütübi't-Turâs*. İskenderiye: Dâru'l-Vefâ li-Dünyâ et-Tibâ'e ve'n-Neşr

es-Safedî, Rikân (2011). *el-Fennu'l-Kasasi fî Nesri'l-Arabî Hattâ Matla'î'l-Karni'l-Hâmisi'l-Hicrî*. Dımaşk: Menşûrât el-Hey'etü'l-Âmmetü's-Sûriye li'l-Kitâb.

et-Tilimsânî, İbn Ebû Hacele (1987). *Divânu's-Sabâbe*. Kahire: Münşe'etü'l-Ma'ârif.

Fizâzî, Emîne (2011). *Minhâc Dirâsâtu'l-Edebi's-Şa'bi*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Hadîs.

Goldziher, Ignace (1993). *Klasik Arap Literatürü* (Çevirenler: Azmi Yüksel-Rahmi Er). Ankara: İmaj Yayınları.

Gökyay, Orhan Şaik (1973). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.

Güler, Muhammed İkbâl (2019). *Kıssa-i Anter (1. Cilt / H.1145) [İnceleme-Metin-Sözlük]*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Günay, Umay (2008). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Halilov, Rıza (1999). ez- Zîr Ebû Leylâ el-Muhelhil b. Rebi'a Sîresinde Bir Kompozisyon Usulü Olarak (Odaklanma). *Millî Folklor*, 6 (43), 37-41.

Hança, Baki Bora (2012). Tanım mı Tarif mi? Halk Hikâyesinin Tanımlanması Meselesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5 (8), 693-699.

Hanefî, İbrâhîm 'Abdul'alîm. (2013). *el-Bunyetu'l-Ustûriyye fî's-Sîreti ez-Zâhir Bîbers*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-'Âmme li'l-Kitâb

Harb, Talâl (1999). *Bunyetu's-Sîreti's-Şa'biyye ve Hitâbuha'l-Melhamî fî 'Asri'l-Memâlik*. Beyrut: Mü'essesetü'l-Câmi'iyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr ve't-Tevzî'.

Harb, Talâl (yty.). *Dîvân Mühelhil b. Rebî'a*. Kahire: ed-Dâru'l-'Âlemiyye.

Hicâcî, Ahmed Şemseddîn (1988). *Mevlidu'l-Batal fî's-Sîreti's-Şa'biyye*, Mısır: Dâru'l-Hilâl

Hûrşîd, Fârûk (1978). *es-Siyeru's-Şa'biyye*. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif.

Hûrşîd, Fârûk (1982). *er-Rivâyetu'l-'Arabiyye fî 'Asri't-Tecmî'*. Mısır: Daru's-Şurûk.

Hûrşîd, Fârûk (1991). *'Âlemu'l-Edebi's-Şa'biyyi'l-'Acîb*. Mısır: Dâru's-Şurûki'l-'Ûlâ

Hûrşîd, Fârûk (1992). *el-Mevrûsu's-Şa'bî*. Mısır: Dâru's-Şurûk.

Hûrşîd, Fârûk (1994a). *Edebü's-Sîreti's-Şa'biyye*. Mısır: eş-Şeriketu'l-Mısriyyeti'l-'Âlemiyye li'n-Neşr-Luncman.

Hûrşîd, Fârûk (1994b). *ez-Zamân ve'l-Mekân fî's-Sîreti's-Şa'biyye. el-Funûnu's-Şa'biyye*, 43, 17-31.

Hûrşîd, Fârûk, Zihnî, Mahmûd (1980). *Fennu Kitâbeti es-Sîreti's-Şa'biyye*. Lübnan: Menşûrâtu İkra'.

Hüseyin, Tâhâ (2014), *Hadîsu'l-Erbî'â*, Mısır: Mü'essesetü Hindâvî.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ (1996). *el-Bidâye ve'n-Nihâye Cüz 1*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.

İbrâhîm, 'Abdullâh (1992). *es-Serdiyyetu'l-'Arabiyye: Bahsun fî'l-Bunyeti's-Serdiyye li'l-Mevrûsi'l-Hikâ'iyyi'l-'Arabî*. Beyrut: Merkezu's-Sekâfiyyi'l-'Arabî

İbrâhîm, 'Abdullâh (2005). *Mevsû'atu es-Serdu'l-'Arabî*. Beyrut: Mü'essesetü'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr.

İbrâhîm, 'Abdulhamîd (1987). *Kasasu'l-'Uşşâki'n-Nesriyye fî'l-'Asri'l-Emeviyye*. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif

İbrâhîm, Nebîle (1981). *Eşkâlü't-Ta'bîr fî'l-Edebi's-Şa'biyyi'l-'Arabi*. Kahire: Mektebetü Garîb.

İbrâhîm, Nebîle (1994). *Sîretü'l-Emîre Zâtî'l-Himme Dirâse Mukârene*. Mısır: el-Mektebetü'l-Akademiyeye.

İbrâhîm, Nebîle (1995). *Sîretü'l-Emîre Zâtî'l-Himme*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb.

İnan, Abdülkadir (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İnayet, Alimcan (1992). *Hurilika-Hemrecan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kaddûrî, Merve (2016). *el-Mukevvinü'l-Melhamî fî's-Sîreti's-Şa'biyye (Sîretü 'Antere b. Şeddâd Enmûzecen)*. Yüksek Lisans Tezi, eş-Şehîd Hamma'l-Ahdar Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, el-Vâdî.

Kanar, Mehmet (2010). *Arap Harfli Alfabetik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

Kapar, Mehmet Ali (1995). *Eyyâmü'l-Arab*. *DİA*, 12, 12-16. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Kaplan, Mehmet (1996). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karadeniz Yağmur, Sibel (2016). *Âşık Günay Yıldız'ın Hikâyelerinin Epizot ve Motiflerinin İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Kavruk, Hasan (2016). *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Kavruk, Hasan, Durukoğlu, Salim (2012). *Battalnâme*. Malatya: Malatya Kitaplığı Yayınları.

Kaya, Doğan (1987). *Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Kelpetin, Mahmut (2013). Zûkâr Savaşı. *DİA*, 44, 506-507. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Kılıç, Hulusi (1994). Ebü'l-Ferec el-İsfahânî. *DİA*, 10, 316-318. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Kırzioğlu, Fahrettin (1968). Halk Hikâyecilerinde “Döşeme” Söyleme Geleneği. *Türk Dili (Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı)*, 19 (207), 470-482.

Kıssatu ez-Zîr Sâlim el-Kebîr (2013). Bağdat: Menşûrâtü'l-Cemel.

Kiyâl, Münîr (2017). *Hikâyât Dımaşkiyye*. Dımaşk: Menşûrât el-Hey'etü'l-Âmmetu's-Sûriye li'l-Kitâb.

Kocatürk, Vasfî Mahir (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Korgunal, Muharrem Zeki (1934). *Resimli Seyfzülyezen Hikâyesi*. İstanbul: Bozkurt Matbaası

Koz, M. Sabri ve Kaya, Doğan (2000). *Halk Hikâyeleri I*. İstanbul: Kitabevi.

Köksal, Hasan (1983). *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum.

Köprülü, Fuad (1989). *Edebiyat Araştırmaları I*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Köprülü, M. Fuad (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Köse, Nerin (1996). *Araştırmalar I*. Ankara: Milli Folklor Yayınları.

Kûrârî, Tûmiye (2015). *Mukârebe Sîmyâ'iyye Serdiyye li-Sîreti Benî Hilâl*. Yüksek Lisans Tezi, Bûdiyâf Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, M'sîla.

Lane, Edward William (1999). *Âdâtü'l-Misriyyîne'l-Muhaddesîn ve Tekâlîdühüm (Mısr Mâ Beyne 1833-1835)*. (Çeviren: Suheyr Dessûm). Kahire: Mektebetü Medbûlî.

Le Tournau, Roger (1992). *Fâs Kable'l-Himâye*. (Çevirenler: Muhammed Haccî-Muhammed el-Ahdar). Lübnan: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.

Levend, Ağâh Sırrı (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnun Hikâyesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Levend, Agâh Sırrı (1967). Divan Edebiyatında Hikâye. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 15, 71-117.

Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye. (2004). *el-Mu'cemu'l-Vasît*. Mısır: Mektebetü's-Şurûki'd-Duveliyye.

Mekkî, Tâhir Ahmed (1994). *Mukaddime fi'l-Edebi'l-İslâmiyyi'l-Mukârin*. Mısır: 'Ayn li'd-Dirâsât ve'l-Buhûsi'l-İnsâniyye ve'l-İctimâ'iyye.

Mes'ûd, Cubrân (1992). *er-Râ'id*. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn.

Mohammad, Raghed (2015). Bazı Arap Lehçelerindeki Atasözlerinde Geçen Türkçe Kelimeler. *Dil Araştırmaları*, 17, 199-213.

Muhtar, Cemal (1991). Antere Kıssası. *DİA*, 3, 237-238. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Mursî, Ahmed 'Alî, Harîz, Seyyid Hâmid, eş-Şîbî, Kâmil Mustafâ, el-Cerrârî, 'Abbâs 'Abdullâh, Yûnus, 'Abdulhamîd ve el-Abnûdi, 'Abdurrahmân (2012). *Dirâsât fi'l-Edebi's-Şa'biyyi'l-'Arabi*. Katar: Vizâretu's-Sekâfe ve'l-Fünûn ve't-Turâs.

Mübârek, Zekî (2011), *el-'Uşşâku's-Selâse*, Mısır: Mü'essesetü Hindâvî.

Nadâ, Tâhâ (1991). *el-Edebü'l-Mukâren*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye.

Nassâr, Huseyin (1980). *Neş'etu't-Târîhi't-Tedvîn 'Inde'l-'Arab*. Beyrut: Menşûrât İkra'

Nutku, Özdemir (1997). *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar (1992). Battalnâme. *DİA*, 5, 206-208. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Ocak, Ahmet Yaşar (1993). Danişmendnâme. *DİA*, 8, 478-480. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Özaydın, Abdülkerim (2012). Türk. *DİA*, 41, 474-480. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Özkırımlı, Atilla (1982). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi C.1*. İzmir: Cem Yayınevi.

Özsoy, Bekir Sami (1993). *Posoflu Âşık Sabit Müdâmi Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Öztürk, Zehra (2003). Eğitim Tarihimizde Okuma Toplantılarının Yeri ve Okunan Kitaplar. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4), 131-155.

Paçacıoğlu, Burhan (1993). *Battal-nâme*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Radloff, Wilhelm ve Kunos, Ignaz (1998). *Proben VIII* (Haz. Saim Sakaoğlu ve Metin Ergun). Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.

Râfî'î, Mustafa Sâdık (2013). *Târîhu Âdâbu'l-'Arabî*. Mısır: Mü'essesetü Hindâvî.

Ruben, Walter (1941). Raznihân ve Mâhifiruze. *Ülkü*, XVII (102), 483-487.

Rûtî, Kerîme (2015), *el-Mevrûsu'l-Hikâ'iyyi'l-'Arabî fî Dav'i'n-Nakdi'l-Hadîs ve'l-Mu'âsır –es-Siyer Enmûzecen-*. Doktora Tezi, Cîlâlî el-Yâbis Üniversitesi Dil, Edebiyat ve Sanat Fakültesi, Sîdî Bel'abbâs.

Saçkesen, Ahmet (2003). *İzmir'de Yaşayan Âşıklardan Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Sakaoğlu, Saim, Alptekin, Ali Berat, Sakaoğlu, Yurdanur ve Şimşek, Esma (1999). *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Sâmî, Şemseddîn (1899). *Kâmûs-ı Türkî*. Dersââdet: İkdâm Matbaası.

Sezen, Lütfî (1991). *Halk Edebiyatında Hamzanâmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Shahgoli, Nasser Khaze, Yaghoobi, Valiollah, Aghatabai, Shahrouz ve Behzad, Sara (2019). *Dede Korkut Kitabı'nın Günbet Yazması: İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım*. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 147-379

Sîretü 'Antere b. Şeddâd (yty.). Mısır: Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-'Arabiyye.

Somyarkın, Nihat Sami (1935). Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhad ile Şerife Hanım Hikâyesi. *Edirne Halkevi Dergisi (Altıok)*, (22) 8, 18-23.

Spies, Otto (1941). *Türk Halk Kitapları*. (Çeviren: Behçet Gönül). İstanbul: Rıza Coşkun Basımevi.

Süleymân, Mûsâ (1983). *el-Edebü'l-Kasasî 'Inde'l-'Arab*. Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî ve Mektebetü'l-Medrese li't-Tibâ'e ve'n-Neşr ve't-Tevzî

Şener, N. Bilge (1996). *Hurşit ile Mah Mihri Hikâyesi (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şermât, 'Abdusselâm (2020). Kirâ'e fî Kitâbi Futûhi'l-Yemeni'l-Kübrâ. *el-Mevrûs*, 17, 213-224.

Şimşek, Esmâ (1987). *Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Taşlıova, M. Mete (2006). *Kars'ta Sözel Hikâyecilik ve Hikâyeler*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tolasa, Harun (1977). Battal Gazi Destanı Geleneğinin Türk Halkı Arasında Doğuşu, Gelişmesi Üzerine Düşünceler ve Bu Gelenekle İlgili Bibliyografik Bir Döküm. *Eskişehir I. Seyyid Battal Gazi Bilimsel Semineri*. 22-24 Eylül 1977. Eskişehir: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Müdürlüğü, 103-115.

Tomo, Bilgi (2001). *Gül ile Sitemkâr Hikâyesi Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Türkmen, Fikret (1974). *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*. Ankara: Baylan Matbaası.

Türkmen, Fikret (1983). *Tahir ile Zühre*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Türkmen, Fikret (1998). Hikâye. *DİA*, 17, 488-491. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Vankulu Mehmed (2015a). *Vankulu Lügati C.1*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Vankulu Mehmed (2015b). *Vankulu Lügati C.2*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Yaktîn, Sa'îd (1997a). *Kâle er-Râvî (el-Bunyâtu 'l-Hikâ'iyye fî 's-Sîreti 'ş-Şa'biyye)*. Beyrut: Merkezu's-Sekâfiyyi'l-'Arabî

Yaktîn, Sa'îd (1997b). *el-Kelâm ve 'l-Haber (Mukaddime li 's-Serdi 'l-'Arabî)*. Beyrut: Merkezu's-Sekâfiyyi'l-'Arabî

Yazıcı, Hüseyin (2009a). Sîretü Seyf b. Zîyezen. *DİA*, 37, 271. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Yazıcı, Hüseyin (2009b). Sîretü Benî Hilâl. *DİA*, 37, 266-268. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Yılar, Ömer (1998). *Ferhad ile Şirin Hikâyesi Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yıldız, Hakkı Dursun (1991). Arap. *DİA*, 3, 272-276. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Yıldızcan, Süleyman (1993). *Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Yılmaz, Timur (2011a). *Âşıklardan Halk Hikâyeleri 1*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.

Yılmaz, Timur (2011b). *Âşıklardan Halk Hikâyeleri 2*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.

Yûnus, 'Abdulhamîd (1956). *el-Hilâliyye fî 't-Târih ve 'l-Edebi 'ş-Şa'biyyi 'l-'Arabî*. Mısır: Matba'atu Câmi'atu'l-Kâhire.

Yûnus, 'Abdulhamîd (yty.a), *ez-Zâhir Bîbers fî 'l-Kasasi 'ş-Şa'bî*, Mısır: Dâru'l-Kalem-Mektebetü'n-Nahdati'l-Mısriyye)

Yûnus, 'Abdulhamîd (yty.b). *el-Hikâyetü 'ş-Şa'biyye*. Mısır: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-'Âmme li'l-Kitâb

Yûnus, 'Abdulhamîd (yty.c). *Difâ' 'Ani 'l-Folklor*. Mısır: Kotobilarabia

Zakkâde, Şevkî (2008). *eş-Şahsiyyât fî's-Sîreti's-Şa'biyye Dirâsetu li-Bunyâtihâ ve Hasâ'isihâ Sîrety Seyf b. Zî-Yezen ve 'Antere el-'Absî Nemûzecen*. Yüksek Lisans Tezi, el-Hâcce'l-Hıdır Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi, Bâtna.

Ziyâb, Safâ (2015). *Temessülâtü'l-'Acîb fî's-Sîreti's-Şa'biyyi'l-'Arabiyye*. Suriye: Dâru Safahât.

EKLER

EK-1. 'URVE VE AFRA HİKÂYESİ

[534] - أخبار عروة بن حزام¹

[نسبه]

هو عروة بن حزام بن مھاصر ، أخذ بنی حزام بن ضبة بن عید کبیر بن عذرة . شاعر إسلامی ، أخذ المتيمين الذين قتلهم الفوی ، لا يُعرف له شعر إلا في عفراء بنت عمه عقال بن مھاصر ، وتشبيهه بها .

[عروة وعفراء]

أخبرني بخبرها جماعة من الرواة ؛ فمت ما أخبرني به الحسن بن علي بن محمد الآدمي قال : حدثنا عمر بن محمد بن عبد الملك الزيات ، قال : حدثني موسى بن عيسى الجعفي ، عن الأسباط بن عيسى العذري .

وأخبرني الحسين بن يحيى المرداسي ، ومحمد بن يزيد بن أبي الأزهر ، عن حماد بن إسحاق عن أبيه عن رجاله .

وأخبرني أحمد بن عبد العزيز الجوهري قال : حدثنا عمر بن شبة . وأخبرني الحرمي بن أبي العلاء قال : حدثنا الزبير بن بكار عن أسد إليه . وأخبرني إبراهيم بن أيوب الصانع عن ابن قتيبة . وقد سقت رواياتهم وجمعتها .

قال الأسباط بن عيسى ، وروايته كأنها أتم الروايات وأشدّها اتساقاً ، أدركت شيوخ الحي يذكرون أنه كان من حديث عروة بن حزام وعفراء بنت عقال : أن حزاماً هلك وترك ابنة عروة صغيراً في حجر عمه عقال بن مھاصر . وكانت عفراء ترضاً لعروة ، يلعبان جميعاً ، ويكونان معاً ، حتى ألف كل واحد منهما صاحبه ألفاً شديداً . وكان عقال يقول لعروة ، لما يرى من إلفهما : أليس ، فإن عفراء امرأتك² ، إن شاء الله . فكانا كذلك حتى لحقت عفراء بالنساء ، ولحق عروة بالرجال . فأتى عروة عمّة له يقال لها : هند بنت مھاصر ، فشكا إليها ما به من حب عفراء ، وقال لها في بعض ما يقول لها : يا عمّة ، إني لأكلمك وأنا منك مستح ، ولكن لم أفعل هذا حتى ضقت ذرعاً بما أنا فيه ، فذهبت عمّة إلى أخيها فقالت له :

1 ترجمة عروة بن حزام في الشعر والشعراء : 519-523 وذيل الأملاني : 157-162 وعزارة البغدادي 3 : 215-218 والفوات 2 : 447-450 ومصارح العشاق 1 : 317-321 ونزيب الأسواق 1 : 46 وقد جمع شعره إبراهيم السمرائي وأحمد مطلوب في مجلة كلية الآداب بجامعة بغداد (1961) ونشرا فصلة منها .
2 ل : أنتك .

يا أخي ، قد أتيتك في حاجة أحب أن تحسن فيها الرد ، فإن الله يأجرك بصلته رحمك فيما أسألك . فقال لها : قولي ، فلن تسألي حاجة إلا رددتلك بها . قالت : تزوج عروة ابن أخيك بابتك عفراء . فقال : ما عنه مذهب ، ولا هو دون رجل يُرغب فيه ، ولا بنا عنه رغبة ؛ ولكنه ليس بلدي مال ، وليست عليه عجلة . فطابت نفس عروة ، وسكن بعض السكون .
[أم عفراء تريد رجلاً موسراً]

وكانت أمها سيئة الرأي فيه ، تريد لابنتها ذا مال ووفر ، وكانت غرضة ذلك كمالاً وجمالاً ، فلما تكاملت سنة وتبلغ أشده عرفت أن رجلاً من قومه ذا يسار ومال كثير يخطبها ، فأتى عمه ، فقال : يا عم ، قد عرفت حقي وقرابتي ، وإني ولذلك ورّيت في حجبك ، وقد بلغني أن رجلاً يخطب عفراء ، فإن أسعفته ، بطلبته قتلتي وسفكت دمي ، فأنشدك الله ورحمي وحقي . فرق له وقال له : يا بني ، أنت مُعْذِم ، وحالنا قريبة من حالك ، ولست مُخْرِجُهَا إلى سواك ، وأمها قد أبت أن تزوجها إلا بمهر غال ، فاضطرب واسترّزق الله تعالى .

فجاء إلى أمها فألطفها ودارها ، فأبت أن تجيبه إلا بما تحكيه من المهر ، وبعد أن يسوق شطره إليها ، فوعدها بذلك .

وعلم أنه لا ينفعه قرابة ولا غيرها إلا بالمال الذي يطلبونه ، فعمل على قصد ابن عم له مؤسير كان مقيماً باليمن¹ . فجاء إلى عمه وامرأته فأخبرهما بعزمه ، فصوباه ووعده ألا يحدثا حدثاً حتى يعود .

[ابن عمه بعنه]

وصار في ليلة رحيله إلى عفراء ، فجلس عندها ليلة هو وجوّاري الحمي يتحدثون حتى أصبحوا ، ثم ودّعها وودّع الحمي وشدّ على راحلته ، وصحبه في طريقه قتيان من بني هلال بن عامر كانا يالقيانه ، وكان حياهم متجاورين ، وكان في طول سفره ساهياً بكلماته فلا يفهم ، فكره في عفراء ، حتى يردّ القول عليه مراراً ، حتى قدّم على ابن عمه . فلقيه وعرفه حاله وما قدّم له ، فوصّله وكساه ، وأعطاه مائة من الإبل ، فانصرف بها إلى أهله .
[زواج عفراء]

وقد كان رجلاً من أهل الشام من أسباب بني أمية نزل في حي عفراء ، فنحر وذهب وأطعم ، وكان ذا مال عظيم . فرأى عفراء ، وكان منزله قريباً من منزلهم ، فأعجبته وخطبها إلى أبيها ، فاعتذر إليه وقال : قد سميتها إلى ابن أخ لي يغدّلها عندي ، وما إليها لغيره سبيل .

1 ل : بالري .

فقال له : إني أرغبك في المهر ، قال : لا حاجة لي بذلك . فعذل إلى أمها ، فوافق عندها قبولاً ، لبذله ورغبة في ماله . فأجابته ووعدته ، وجاءت إلى عقال فأدته¹ وصحبت معه ، وقالت : أي خير في عروة حتى تحبس ابنتي عليه وقد جاءها الغني يطرق عليها ببتها ؟ والله ما ندري أعروة حي أم ميتة ؟ وهل ينقلب إليك بخير أم لا ؟ فتكون قد حرمت ابنتك خيراً حاضراً ورزقاً سنياً . فلم تزل به حتى قال لها : فإن عاد لي خاطباً أجبت . فوجهت إليه أن عذ إليه خاطباً . فلما كان من غد نحر جزراً عتة² ، وأطعم ووهب وجمع الحي معه على طعامه ، وفيهم أبو عفرأ ، فلما طعموا أعاد القول في الخطبة ، فأجابه وزوجه ، وساق إليه المهر ، وحولت إليه عفرأ وقالت قبل أن يدخل بها :

يا عروة إن الحي قد نقضوا عهد الإله وحاولوا العذرا

في أبيات طويلة .

فلما كان الليل دخل بها زوجها ، وأقام فيهم ثلاثاً ، ثم ارتحل بها إلى الشام ، وعمد أبوها إلى قبر عتيق ، فجذده وسواه ، وسأل الحي كتمان أمرها .

[بصرف الحقيقة فرحل إليها]

وقد عروة بعد أيام ، فنعاها أبوها إليه ، وذهب به إلى ذلك القبر ، فمكث يختلف إليه أياماً ، وهو مضمن هالك ، حتى جاءته جارية من الحي فأخبرته الخبر . فتركهم وركب بعض إبله ، وأخذ معه زاداً ونفقة ، ورحل إلى الشام فقدمها ، وسأل عن الرجل فأخبر به ، ودل عليه ، فقصدته وانتسب له إلى عدنان ، فأكرمه وأحسن ضيافته . فمكث أياماً حتى أنسوا به ، ثم قال لجارية لهم : « هل لك في يد تولينها ؟ » قالت : نعم . قال : تدفعين خاتمي هذا إلى مولاتك . فقالت : سواة لك ، أما تستحي لهذا القول ؟ فأمسك عنها ، ثم أعاد عليها وقال لها : ويحك ! هي والله بنت عمي ، وما أحد منا إلا وهو أعز على صاحبه من الناس جميعاً ، فاطرحي هذا الخاتم في صوبها² ، فإذا أنكرت عليك فقولي لها : اصطبع ضيفك قبلك ، ولعله سقط منه . فرقت الأمة وفعلت ما أمرها به .

فلما شربت عفرأ اللبن رأت الخاتم فعرفته ، فشبهت ، ثم قالت : اصدقيني عن الخبر ، فصدمتها . فلما جاء زوجها قالت له : أتدري من ضيفك هذا ؟ قال : نعم ، فلان بن فلان ، للنسب الذي انتسب له عروة . فقالت : كلا والله يا هذا ، بل هو عروة بن حزام ابن عمي ، وقد كتم نفسه حياء منك .

1 ل : فأدته واستصحت معه .

2 ل : في صحنها .

وقال عمر بن شبة في خبره : بل جاء ابن عم له فقال : أترككم هذا الكلب الذي قد نزل بكم هكذا في داركم يفضحكم ؟ فقال له : ومن تعني ؟ قال : عروة بن حزام العذري ضيفك هذا . قال : أو إته لعروة ؟ بل أنت والله الكلب ، وهو الكريم القريب .

قالوا جميعاً : ثم بعث إليه فدعاه ، وعاتبه على كتمانته نفسه إياه ، وقال له : بالرحب والسعة ، نشدتك الله إن رمت¹ هذا المكان أبداً ، وخرج وتركه مع عفرأ يتحدثان . وأوصى خادماً له بالاستماع عليهما ، وإعادة ما تسمعه منهما عليه ، فلما نخلوا تشاكيا ما وجدا بعد الفراق ، فطالت الشكوى ، وهو يبكي آخر بكاء ، ثم أتته بشراب وسأله أن يشربه . فقال : والله ما دخل جوفي حرام قط ، ولا ارتكبته منذ كنت ، ولو استحللت حراماً لكنت قد استحللته منك ، فأنت حظي من الدنيا ، وقد ذهبت مني ، وذهبت بعدك فما أعيش ! وقد أجمل هذا الرجل الكريم وأحسن ، وأنا مستحي منه ، والله لا أقيم بعد علمه مكاني ، وإني عالم أنني أرحل إلى مني . فبكى وبكى ، وانصرف .

[حمل نفسه على اليأس]

فلما جاء زوجها أخبره الخادم بما دار بينهما ، فقال : يا عفرأ ، أمني ابن عمك من الخروج . فقالت : لا يمتنع ، هو والله أكرم وأشد حياء من أن يُقيم بعد ما جرى بينكما ، فدعاه وقال له : يا أخي ، اتق الله في نفسك ، فقد عرفت خبرك ، وإنك إن رَحَلت تَلَفْتَ ، والله لا أمتنع من الاجتماع معها أبداً ، ولكن شئت لأفارقنها ولأنزلن عنها لك . فجزأه غيراً ، وأثنى عليه ، وقال : إنما كان الطمع فيها آفني ، والآن قد يسست وقد حملت نفسي على اليأس والصبر ، فإن اليأس يُسلي ، ولي أمور ، ولا بُد لي من رجوعي إليها ، فإن وجدت من نفسي قوة على ذلك ، وإلا رجعت إليكم وزرتكم ، حتى يقضي الله من أمري ما يشاء . فزودوه وأكرموه وشيعوه ، فانصرف . فلما رَحَل عنهم نُكِسَ بعد صلاحه وتمائله ، وأصابه غشي وخفقان ، فكان كلما أُغمي عليه أُلقي على وجهه جمار لعفرأ زودته إياه ؛ فيُنق .

[هو وعرف اليمامة]

قال : ولقيته في الطريق ابن مكحول عراف اليمامة ، فرآه وجلس عنده ؛ وسأله عما به ؛ وهل هو خبل أو جنون ؟ فقال له عروة : ألك عِلْم بالأوجاع ؟ قال : نعم ؛ فأنشأ يقول² :

[من الطويل]

1 رمت المكان : بارحته .

2 هذه الأبيات من القصيدة الثانية في مجموع شعره : 28-31 .

وما بي من غَبَلٍ ولا بي جَنَّةُ
أقولُ لعرَّافِ اليمامةِ داوُدِي
فواكِدًا أُمِنتَ رُفائاً كأنَّما
عَشِيَّةٌ لا عَفراءَ منكَ بعيدةٌ
عَشِيَّةٌ لا تخلفي مَكْرٌ ولا الهوى
فواللهِ لا أَسالكِ ما هَبَّتِ الصُّبَا
وَأُني لَتَغشاني لَذِكراكِ هِرَّةٌ
ولكنَّ عَمِي يا أُخَيَّ كَذُوبٌ¹
فإنَّكَ إنَّ داوُدِي لَطِيبٌ²
يَلذَّعُها بالموقِداتِ طِيبٌ
فَتَسْلُو ولا عَفراءَ مِنْكَ قَرِيبٌ³
أمامي ولا يَهوى هَوًى غَرِيبٌ
وما عَقَبَتْها في الرِّياحِ جُنُوبٌ
لها بينَ جِلدي والعِظامِ ذِيبٌ⁴

وقال أيضاً يخاطب صاحبه الهلاليين بقصته :

خَليليَّ من غُلِيَّا هلالِ بنِ عامِرٍ
ولا تَرَهِّدا في الدُّخْرِ عِندي وأَجَمِلا
أَلَمَّا على عَفراءِ إنَّكما غَدًا
فيا واشيئِي عَفراءَ ويَحْكُما بَعَنٌ
بِمَن لَو أَرأَهُ عانيًا لَقَدَيْتُهُ
مَتى تَكشِفُ عَنِّي القَمِيصَ تَبَيَّنَا
إِذْ نَزَّيْنا لَحْمًا قَلِيلًا وأَعْظَمًا
وقَد تَرَكْتَنِي لا أَعِى نَحْدُثُ
جَعَلْتُ لعرَّافِ اليمامةِ حُكْمَهُ
فما تَرَكا من حِيلَةٍ يَعرِفانِها
وَرَشًّا على وَجْهِهِ من المِاءِ ساعَةً
وقالوا : شغاك اللهُ واللهِ ما لنا
فَوَيْلِي على عَفراءِ وِيلًا كَأَنَّه
بصنْعاء عَوجا اليَومِ وانتظِراني
فإنَّكما بي اليَومِ مُتَبَلِّيانِ
بِوَشِّكَ التَّوى والبَيِّنِ مَعْرِفانِ
وما إلى مَن جِئْتِما تَشِيانِ
وَمَن لَو رَأَى عانيًا لَقَدانِي
بِئِ الضَّرِّ من عَفراءِ يا قَتِيانِ
بَلِينَ وَقَلْبًا دائِمَ الخَفَقانِ
حَدِيثًا وإن نَاجِيَتُهُ ونَجانِي
وعَرَّافِ حَجَرٍ إنَّ هَما شَفِيانِي
ولا شَرِبَةٍ إلَّا وَقَد سَقيانِي
وقامَا مع العُودِ يَبْتَدِرانِ
بِما ضُمَّتْ مِنْكَ الضَّلُوعُ يَدانِ
على الصَّدْرِ والأَحشاءِ حَدُّ سِنانِي

1 شعره : عَمِي الحميري .

2 شعره : وقلت . . . فإنَّكَ إنَّ أُمِنتَنِي .

3 شعره :

عَشِيَّةٌ لا عَفراءَ دَانِ مزارِها فَرَجِي ولا عَفراءَ مِنْكَ قَرِيبِ

4 شعره : لَتَغشاني لَذِكراكِ رَعْدَةٌ .

أَجِيبُ ابْنَةَ الْعُدْرِيِّ حَبًّا وَإِنْ نَأَتْ ودانبتُ فيها غيرَ ما مُتَدَانِي

صوت

إذا رَامَ قلبي هَجَرَهَا حال دُونِهِ شَفِيعَانِ مِنْ قلبي لها جَدِيلَانِ
غَتَّتْ شَارِيَةً ؛ وَلَحْنَهُ مِنَ الثَّقِيلِ الْأَوَّلِ :
إِذَا قُلْتُ : لَا ، قَالَا : تَلِي ، ثُمَّ أَصْبَحَا
تَحْمَلْتُ مِنْ عَفْرَاءٍ مَا لَيْسَ لِي بِهِ
فِيَا رَبِّ أَنْتَ الْمُسْتَعَانُ عَلَى الَّذِي
كَأَنَّ قَطَاءَةً عُلِقْتُ بِجَنَاحَيْهَا
فِي : تَحْمَلْتُ مِنْ عَفْرَاءٍ

والذي بعده ، ثَقِيلٌ أَوَّلٌ ، يُقَالُ لَهُ لِأُمِّي الْعَنْبَسُ بْنُ حَمْدُونَ .
[عَفْرَاءُ تَرْثِيهِ]

قال : فلم يَزَلْ فِي طَرِيقِهِ حَتَّى مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَى حَيَّهِ بِثَلَاثِ لَيَالٍ . وَبَلَغَ عَفْرَاءُ خَيْرَ
وَفَاتِهِ ، فَجَزَعَتْ جَزَعًا شَدِيدًا ، وَقَالَتْ تَرْثِيهِ :

أَلَا أَيُّهَا الرُّكْبُ الْمُخِثُونَ وَبِحَكْمِ بِحَقِّ نَعَيْتُمْ عُرْوَةَ بِنَ حِزَامِ
فَلَا تَهْنَأُ الْفَتَيَانِ بَعْدَكَ لَذَّةٌ وَلَا رَجَعُوا مِنْ عَيَّةٍ بِسَلَامِ
وَقُلْ لِلْحَبَالَى لَا تُرْجَيْنِ غَائِيًا وَلَا فَرَحَاتٍ بَعْدَهُ بِغَلَامِ

قال : وَلَمْ تَزَلْ تَرُدُّ هَذِهِ الْأَيَّاتِ وَتَتَذَكَّرُ بِهَا ، حَتَّى مَاتَتْ بَعْدَهُ بِأَيَّامٍ قَلِيلَةٍ .
وَذَكَرَ عُمَرُ بْنُ شُبَّةٍ فِي خَيْرِهِ : أَنَّهُ لَمْ يَعْلَمْ بِتَزْوِيجِهَا حَتَّى لَقِيَ الرُّفْقَةَ الَّتِي هِيَ فِيهَا ، وَأَنَّهُ
كَانَ تَوَجَّهَ إِلَى ابْنِ عَمِّ لَهُ بِالشَّامِ ، لَا بِالْيَمَنِ¹ ، فَلَمَّا رَأَاهَا وَقَفَ دَهْشًا ، ثُمَّ قَالَ : [مِنْ الطَّوِيلِ]

فَمَا هِيَ إِلَّا أَنْ أَرَاهَا فَجَاءَةً فَأَبْهَتَ حَتَّى مَا أَكَادُ أَجِيبُ
وَأُصْدِفُ عَنْ رَأْيِي الَّذِي كُنْتُ أُرَتَايَ وَأَنْسَى الَّذِي أَرْمَعْتُ ، حِينَ تَغِيبُ²
وَيُظْهِرُ قَلْبِي عُذْرَهَا وَيُعِينُهَا عَلَيَّ فَمَا لِي فِي الْفَوَادِ نَصِيبُ
وَقَدْ عَلِمْتُ نَفْسِي مَكَانَ شِفَائِهَا قَرِيبًا ، وَهَلْ مَا لَا يُنَالُ قَرِيبُ ؟

1 ل : لَا بِالرِّي .

2 شعره : وَأَصْرَف .

خَلَقْتُ بِرَبِّ السَّاجِدِينَ لِرُبِّهِمْ خُشُوعاً ، وَفَوْقَ السَّاجِدِينَ رَقِيبُ
لَنْ كَانَ بَرْدُ الْمَاءِ حَرّاً صَادِياً إِلَى حَبِيبٍ إِنَّهَا لِحَبِيبٍ

وقال أبو زيد في خبره : ثم عادَ من عندِ عفراء إلى أهله ، وقد ضنني ونخل . وكانت له
أخواتٌ وخالةٌ وجدّةٌ ، فجعلنَ بعظنهُ ولا ينفعُ ، وجئن بأبي كُحَيْلَةَ رباح بن شدّاد مولى بني
ثُعَيْلَةَ ، وهو عَرَّافٌ حَجَرٌ ، ليداوِيَهُ فلم ينفعهُ دواؤُهُ .

وذكر أبو زيد قصيدته الثنوية التي تقدّم ذكرها وزاد فيها : [من الطويل]

وعَيْنَانِ مَا أُوقِيْتُ نَشْراً فَتَنْظُرَا مَاقِيَهُمَا إِلَّا هُمَا تَكْفِيَانِ
سِوَى أَتْنِي قَدْ قُلْتُ يَوْمًا لَصَاحِبِي ضَحَى وَقُلُوصَانَا بِنَا تَجِدَانِ
أَلَا حَبِداً مِنْ حُبِّ عَفْرَاءٍ وَادِيَا نَعَامٌ وَبُرْلٌ حَيْثُ يَلْتَقِيَانِ

وقال أبو زيد : وكان عُرْوَةُ بِأَتْنِي حِيَاضَ الْمَاءِ الَّتِي كَانَتْ يَلُحُّ عَفْرَاءُ تَرْدُهَا فَيُلْصِقُ صَدْرَهُ
بِهَا ، فيقال له : مَهْلًا ، فَإِنَّكَ قَاتِلٌ نَفْسَكَ ، فَأَتَى اللَّهَ . فَلَا يَقْبَلُ ، حَتَّى أَشْرَفَ عَلَى التَّلْفِ ،
وَأَحْسَنُ بِالْمَوْتِ .

فجعل يقول¹ : [من الطويل]

بِسْمِ الْيَأْسِ وَالذَّاءِ الْهَيَامِ سَقِيَّتُهُ فَإِنَّكَ عَنِّي لَا يَكُنْ بِكَ مَا بِنَا

[روايت أخرى في وفاته]

أَخْبَرَنِي الْحَرَمِيُّ بْنُ أَبِي الْعَلَاءِ قَالَ : حَدَّثَنَا الزُّبَيْرُ بْنُ بَكَّارٍ قَالَ : حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَبْدِ
الْعَزِيزِ بْنِ الْمَاجِشُونِ ، عَنْ أَبِي السَّائِبِ قَالَ : أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي عَتِيقٍ قَالَ : وَاللَّهِ إِنِّي لَأَسِيرٌ فِي
أَرْضِ عُدْرَةَ إِذَا بِامْرَأَةٍ تَحْمِلُ غَلَامًا جَزَلًا ، لَيْسَ يُحْمَلُ مِثْلُهُ ، فَعَجِبْتُ لِذَلِكَ ، حَتَّى أَقْبَلْتُ
بِهِ ، فَإِذَا لَهُ لَحْيَةٌ ، فَدَعَوْتُهَا فَجَاءَتْ ، فَقُلْتُ لَهَا : وَيْحَكَ ! مَا هَذَا ؟ فَقَالَتْ : هَلْ سَمِعْتَ بِعُرْوَةَ
ابْنِ حِزَامٍ ؟ فَقُلْتُ : نَعَمْ ، قَالَتْ : هَذَا وَاللَّهِ عُرْوَةُ . فَقُلْتُ لَهُ : أَنْتَ عُرْوَةُ ؟ فَكَلَّمَنِي وَعَيْنَاهُ
تَذْرِفَانِ وَتَدُورَانِ فِي رَأْسِهِ ، وَقَالَ : نَعَمْ أَنَا وَاللَّهِ الْقَاتِلُ : [من الطويل]

جَعَلْتُ لِعَرَّافِ الْيَمَامَةِ حُكْمَهُ وَعَرَّافِ حَجَرٍ إِنْ هُمَا شَفِيَانِي
فَقَالَا : نَعَمْ نَشْفِي مِنَ الدَّاءِ كُلِّهِ وَقَامَا مَعَ الْعَوَادِ يَتَذَرِئَانِ
فَعَفْرَاءُ أَحْظَى النَّاسَ عِنْدِي مَوَدَّةً وَعَفْرَاءُ عَنِّي الْمَعْرُضُ الْمُتَوَانِي

1 لم يرد البيت في مجموع شعره .

قال : وذهبت المرأة ، فما برحتُ من الماء حتى سمعتُ الصَّيْحَةَ ، فسألتُ عنها ، فقيل : ماتَ عروةُ بنُ حزام .

قال عبدُ الملك : فقلتُ لأبي السائب : ومن أيِّ شيء مات ؟ أظنُّه شَرِقَ ، فقال : سخَّتُ عيناك ، بأيِّ شيء شَرِقَ ؟ قلت : بريقه ، وأنا أريدُ العبثَ بأيِّ السائب ، أفترى أحداً يموتُ من الحبِّ ؟ قال : والله لا تُفلحُ أبداً ، نعم يموتُ خوفاً أن يتوبَ اللهُ عليه !

أخبرني عَمِّي قال : حدثنا الكرائي ، عن العمري ، عن الهيثم بن عدي ، عن هشام بن عروة ، عن أبيه ، عن النعمان بن بشير قال : ولأبي عثمان ، رضي اللهُ عنه ، صدقاتُ سعد هُذَيْمٍ ، وهم : بلي ، وسلامان وعُدْرَةُ ، وضَبَّةُ بن الحارث ، ووائل : بنو زيد ، فلما قبضتُ الصدقة قسَمْتُها في أهلها ، فلما فرغتُ وانصرفتُ بالسهمين إلى عثمان ، رضي اللهُ عنه ، إذا أنا ببيتٍ مُفَرَّدٍ عن الحيِّ ، فمِلْتُ إليه ، فإذا أنا بفَتَى راقِدٍ في فناء البيت ، وإذا بعَجُوزٍ من ورثته في كِسْرِ البيتِ ، فسَلَّمْتُ عليه ، فردَّ عليَّ بصوتٍ ضعيفٍ ، فسألته : ما لك ؟ فقال : [من الطويل]

كَانَ قَطَاةً عُلِقَتْ بِجَنَاحِهَا عَلَى كَبْدي مِنْ شِدَّةِ الْخَفَقَانِ

وذكرُ الأبياتِ النَوِيَّةِ المعروفة ، ثم شَهَقَ شَهَقَةً خَفِيفَةً كانتَ نفسُهُ فيها . فنظرتُ إلى وجهه فإذا هو قد قَضَى فقلتُ : أَيُّهَا الْعَجُوزُ ، مَنْ هَذَا الْفَتَى مِنْكَ ؟ قالت : ابني ، فقلتُ : إِنِّي أَرَاهُ قَدْ مَضَى . فقالت : وأنا والله أرى ذلك . فقامت فنظرتُ في وجهه ثم قالت : فَاظْ وَرَبَّ وَحَمْدِهِ ، فقلتُ لها : يا أُمِّاه ، مَنْ هو ؟ فقالت : عروةُ بن حزام ، أحدُ بني ضَبَّةَ ، وأنا أُمُّهُ . فقلتُ لها : ما بلغَ به ما أرى ؟ قالت : الحبُّ ، والله ما سمعتُ له منذَ سَنَةٍ كَلِمَةً وَلَا أَتَةً إِلَّا الْيَوْمَ ، فَإِنَّهُ أَقْبَلَ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ :

مَنْ كَانَ مِنْ أُمِّهَاتِي بِأَكْبَرٍ أَبَدًا فَالْيَوْمَ إِنِّي أُرَانِي الْيَوْمَ مَقْبُوضَا

يُسْمِعُنِيهِ فَإِنِّي غَيْرُ سَامِعِهِ إِذَا عَلَوَتْ رِقَابُ الْقَوْمِ مَعْرُوضَا

قال : فما برحتُ من الحيِّ حتى غسَلْتُهُ ، وكَفَّتُهُ ، وصَلَّيْتُ عليه ، ودَفَنْتُهُ .

[رواية أخرى في وفاة عروء]

وذكر أبو زيد عمر بن شَبَّة في خبره ، هذه القصةَ عن عروة بن الزبير ، فقال هذين البيتين بحضرته :

مَنْ كَانَ مِنْ أُخَوَاتِي بِأَكْبَرُ أَبَدًا

قال : فحضرته فبرزني ، والله ، كانهن الدمي ، فشققن جيوبهن ، وضررن حدودهن ، فأبكين كل من حضر . وقضى من يومه .

وبلغ عفراء خبره ، فقامت لزوجها فقالت : يا هناه ، قد كان من خير ابن عمي ما كان بلغك ، ووالله ما عرفت منه قط إلا الحسن الجميل ، وقد مات في وبسبي ، ولا بد لي من أن أُنلبه وأقيم مأتماً عليه . قال : افعلي . فما زالت تندبه ثلاثاً ، حتى توفيت في اليوم الرابع .

وبلغ معاوية بن أبي سفيان خبرهما ، فقال : لو علمت بحال هذين الحزين الكريمين لجمعت بينهما .

وروي هذا الخبر عن هارون بن موسى القروي ، عن محمد بن الحارث المخزومي ، هم هشام بن عبد الله ، عن عكرمة ، عن هشام بن عروة عن أبيه ، أنه كان شاهداً ذلك اليوم . ولم يذكر النعمان بن بشير في خبره .

[طلب عفراء بعد أن رفضها]

وذكر هارون بن مسلمة عن غصين بن براق ، عن أم جميل الطائفة : أن عفراء كانت يتيممة في حجر عمها عمه ، فعرضها عليه فلأها ، ثم طال المدى ، وانصرف عروة في يوم عيد ، بعد أن صلى صلاة العيد ، فرأها وقد زينت ، فرأى منها جمالاً بارعاً ، وفلست له تحفة فنال منها وهو ينظر إليها ، ثم خطبها إلى عمه فمنعه ذلك ، مكافأة لما كان من كراهية لها لما عرضها عليه ، وزوجها رجلاً غيره فخرج بها إلى الشام ، وتمادى في حبها حتى قتله .

حدثنا محمد بن خلف وكيع قال : حدثنا عبد الله بن شبيب قال : حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وغيره ، عن سليمان بن عبد العزيز بن عمران الزهري قال : حدثني خارجة المكي : أنه رأى عروة بن حزام يطاف به حول البيت . قال : فدنوت منه ، فقلت : من أنت ؟ فقال : الذي أقول :

[من الطويل]

أني كل يوم أنت رام بلادها يعينون إنساناهما غرقان
ألا فاحملاني بارك الله فيكما إلى حاضر الرُّوحاء ثم ذراني

فقلت له : زدني ، فقال : لا والله ولا حرفاً .

[يقوله الحبّ عند ابن عباس]

أخبرني علي بن سليمان الأحفش قال : حدثني أبو سعيد السكري قال : حدثني محمد بن حبيب قال : ذكر الكلبي ، عن أبي صالح ، قال : كنت مع ابن عباس بعرفة ، فأتاه فتیان يحملون بينهم فتى لم يبق منه إلا خياله ، فقالوا له : يا ابن عم رسول الله ، ادع له ! فقال : وما به ؟ فقال الفتى :

بنا من جوى الأحران في الصدر لوعة
ولكنما أبقي حشاشة مغول
تكاثر لها نفس الشقيق تذوب
على ما به عود هناك صليب
قال : ثم خفت في أيديهم فإذا هو قد مات .
فقال ابن عباس :

هذا قتيل الحب لا عقل ولا قود

ثم ما رأيت ابن عباس سأل الله ، جلّ وعزّ ، في عشيته إلا العاقبة ، مما ابتلي به ذلك الفتى . قال : وسألنا عنه فقليل : هذا عروة بن حزام .

صوت¹

[من الطويل]

أعاليّ أعلى الله جدك عالياً
أعاليّ ما شمس النهار إذا بدت
أعاليّ لو أن النساء ببلدة
أعاليّ لو أشكو الذي قد أصابني
وأسقى برّائك العِصاة البواليا
أحسن مما تحت برّذلك عالياً
وأنت بأخري لا تبعثك ماضيا
إلى غصن رطب لأصبح ذاوياً²
الشعر للقتال الكلابي .

وقد أدخل بعض الرواة الأوّل من هذه الأبيات مع أبيات سحيم عبدي بني الحسحاس التي أولّها :

فما بيضة بات الظلّم يحفّها³

في لحن واحد . وذكرت ذلك في موضعيه ، وأفردته على جديته ، وأتيت به على حقيقته .

1 ديوان القتال الكلابي : 94 .

2 ذاوياً في الديوان : بالياء .

3 تمام البيت : ويرفع عنها جوجواً متجالياً وقد تقدم شعر سحيم في ترجمته .

والغناء لابن سريج ، ثاني ثقل بالسبابة في مجرى الوسطى . وذكر المشامي أن فيه لأبي كامل ثاني ثقل ، لا أدري أهذا يعني أم غيره . ووافقه إبراهيم في لحن أبي كامل ولم يجنسه ، وزعم أن فيه لحناً آخر لابن عباد ، وفيه ثقل أول ، ذكر ابن المكي أنه لمعبد . وذكر المشامي أنه ليحيى منحول إلى معبد . وذكر حبش أنه لطويس .

وفي هذه القصيدة يقول القتال :

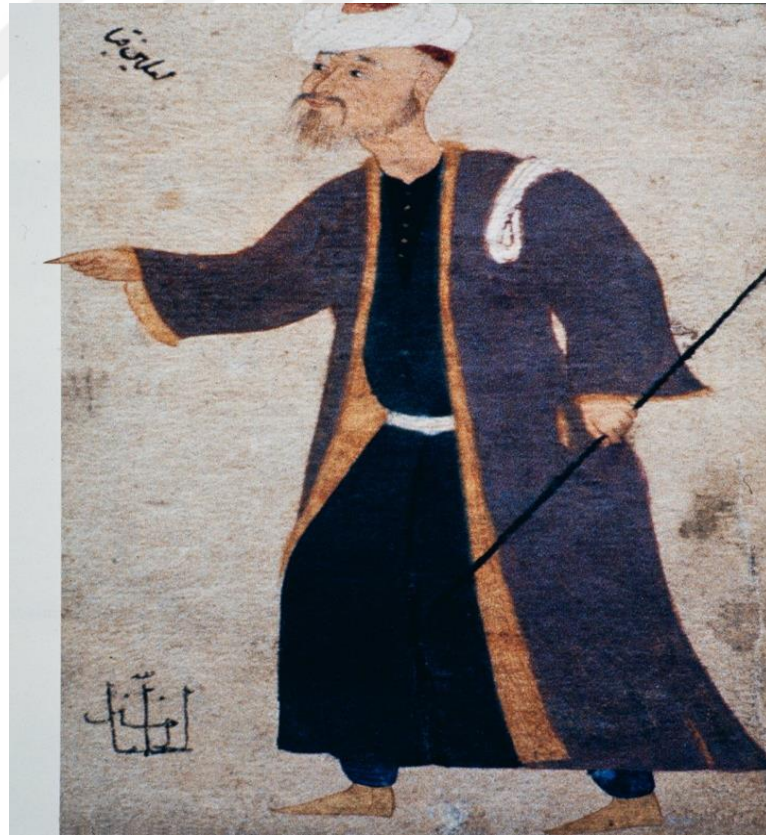
[من الطويل]

أعالي أنعت المالكين نولي	بما ليس مفقوداً وفيه شغاليا
أصارمتي أم العلاء وقد رمي	بسي الناس في أم العلاء المراميا
أيا إخواني لا أصبحن بمضيلة	نصيب إذا عذت علي النواصيا
فراد لذيك القوم واشعب بحقهم	كما كنت لو كنت الطريدة مرادها
وشمر ولا تجعل عليك غضاضة	ولا تنس يا ابن المضرحي بلاثيا

ولهذه القصيدة أخبار تذكر في مواضعها هاهنا إن شاء الله تعالى .

1 الديوان : وأتبعته فيكم إذا كان حقهم . وراة : فعل أمر من راد بمعنى راود .

EK-2. Türk Meddahları¹⁸

¹⁸ <https://islamansiklopedisi.org.tr/meddah> (Erişim tarihi: 30.07.2022)

E-3. Şam'da Hakavâtî¹⁹

Ek-4. Mısır'da Binbir Gece Hikâyeleri Anlatan Hakavâtî²⁰

¹⁹<https://www.almayadeen.net/society/%D8%A7%D9%84%D8%AD%D9%83%D9%88%D8%A7%D8%AA%D9%8A-%D9%8A%D8%AD%D9%8A%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%84%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%8A-%D9%88%D9%8A%D9%86%D8%AB%D8%B1-%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%82%D8%A7%D9%87%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%AF%D9%85%D8%B4%D9%82%D9%8A> (erişim tarihi: 30.07.2022)

²⁰[https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AD%D9%83%D9%88%D8%A7%D8%AA%D9%8A#/media/%D9%85%D9%84%D9%81:A_Story-teller_reciting_from_the_%22Arabian_Nights.%22_\(1911\)_-TIMEA.jpg](https://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%AD%D9%83%D9%88%D8%A7%D8%AA%D9%8A#/media/%D9%85%D9%84%D9%81:A_Story-teller_reciting_from_the_%22Arabian_Nights.%22_(1911)_-TIMEA.jpg) (erişim tarihi: 30.07.2022)

